

USTAZ
USTANYMY

Республикалық ғылыми-әдістемелік журналы

«USTAZ USTANYMY» республикалық ғылыми-әдістемелік журналының
№03(106) (2025 ж. Наурыз) шығарылымы.

Выпуск №03(106) (Март 2025 г.) республиканского научно-методического журнала «USTAZ USTANYMY».

Қарағанды қаласындағы мекен-жайы: Қазыбек би ауданы, Нұрсұлтан
Назарбаев даңғылы 19. 100012
Журнал “KEMENGER” ЖК баспаханасында басылды.

Таралымы 1000 дана.

Адрес г. Караганды: Қазыбек бисий район, пр. Нурсултана Назарбаева 19.
Журнал издан в типографии ИП “KEMENGER”. Тираж 1000 экз.

«USTAZ USTANYMY»

Республикалық ғылыми-әдістемелік журналы Нұр-Сұлтан қаласында
Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің
Ақпарат комитеті 2023 жылғы 13 ақпандағы Мерзімді баспасөз басылымын,
ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі
№ KZ26VPY00064454 берілген.

Таралу аумағы: Қазақстан аумағында.

«USTAZ USTANYMY» журналы айына 4 рет жарық көреді.

Республиканский научно-методический журнал «USTAZ USTANYMY»
в городе Нұр-Сұлтан комитетом информации Министерства информации и
общественного развития Республики Казахстан выдано свидетельство о
постановке на учет периодического печатного издания, информационного
агентства и сетевого издания от 13.02.2023 года
№ KZ26VPY00064454.

Территория распространения: На территории Казахстана.

Журнал "USTAZ USTANYMY" выходит 4 раз в месяц.

Меншік иесі: /собственник: ЖК/ИП “KEMENGER”

Бас редактор:/Главный редактор: Есбергенов Айдын Ардақұлы

Редактор алқасы: Алшынов Ахметжан Әнуарбекұлы

Тел: + 7 700 970 00 98

Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы

Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Баянды Ерлан

Эл. почта: kemengerustaz.kz@mail.ru

Инстаграм: kemengerustaz.kz

Тел: + 7 771 181 23 03

“KEMENGER” баспасы

Мазмұны / Содержание

Кульжанова А.А. Аспапты үйрену шеберлігіндегі этюд пен гаммалардың мәні	3
Зулхажы Ё. А. Байтұрсынұлы – қазақ тілтану ғылымының атасы	4
Иманбаева Г.Г. «Қобыз аспабында қолданылатын штрих түрлері»	6
Сағидан М.М. Аспапты меңгерудегі алғашқы ережелер	7
Усманова Н.Ю. «Пять инструментов развития исследовательской компетентности обучающихся»	8
Жанасасев А.Р. Күй және күйшілер	9
Абауева Г.А. Математика без барьеров: эффективные стратегии инклюзивного обучения	10
Ертаева А.А. Тігін және сән индустриясы үшін инновациялық оқыту әдістері	12
Сарсенбаева А.С. Асық терапиясы – ұлттық ойын арқылы салауатты ұрпақ тәрбиелеу	14
Аятхан М. Ұлттық салт-дәстүрлердің заманға сай түрленуі	17
Дәрімбет К.Ә. Қазақ тілінің грамматикасы: оңайдан қиынға	18
Далабаева А.С. Формирование функциональной грамотности на уроках русского языка и литературы с использованием цифровых технологий	20
Мұқаш А.Б. Жалқы есім және жалпы есім. 32-35-жаттығулар	22
Ундаганова А.Х. «Жабайы жануарлар». «Тиін»	25
Әбуталиев А.Б. Жаяу туризм. Паралельді өткел және горизонтальді маятник өткелінен өту техникалары	29
Умурзакова Қ.Р. Жоғары мектеп педагогикасындағы ақпараттық технологиялардың рөлі: география пәні мұғалімдерінің кәсіби-коммуникативтік құзыреттілігін дамыту аспектісі	31
Рустемова П.А. Тәрбие негізі құндылық	34
Түлеубаева М.С. Химия пәнін оқытудағы PISA тапсырмаларының тиімділігі	36
Бексейтова Ж.Ж. Ұлттық құндылықтар — ұлт қорғаны	39
Сугурбаева З.Н. Ұлттық құндылықтарды дәріптеу балабақшадан басталады	41
Нурай Д.К. Мектеп жасына дейінгі балалардың эмоционалды-еріктік саласының дамуы	43
Расбеков Д.А. Дене шынықтыру сабақтарында ойын технологиялары арқылы оқушылардың белсенділігін арттыру	45
Әділова Д.Ж., Ботан А.Н., Алиева М.Е. Бор постулаттарының теориялық негіздемесі	47
Касымжанова Б.А. Қазақ тілі мен қазақ әдебиеті сабақтарында оқытудың белсенді әдістерін қолдану	53
Ходжантаева К.И. Бала тілін дамытуда халық ауыз әдебиетінің алатын орны	55
Леонтьев С.А. «Комплексы упражнений для 5–7 классов с применением здоровьесберегающих технологий на уроках физической культуры»	57
Жомартқызы Н., Жұмағалиев Ғ., Сұлтанова Қ.Ж. Термодинамиканың негізгі заңдары: энергияның өзгерісі мен табиғаттағы процестер	59
Абикеева Б.Н. «Бастауыш сынып оқушыларында мәтінді жазу мен қабылдаудағы қиындықтарды жеңу, бастауыш сыныптарға арналған стратегиялар мен технологиялар»	63
Темиржанқызы А. Химия пәнін оқытудағы PISA тапсырмаларының тиімділігі	65
Смаилова Ш.Н. Мектепшілік бақылау мен басшылық	68
Кульниязова М.К. Бастауыш сыныпта оқу ойындарын пайдалана отырып, инженерлік ойлауды дамыту	70
Мамырбекова Б.М. Тарих сабақтарында өлкетану материалдарын пайдаланудың тиімді жолдары	73
Мамадиярова Ж.Н. Тарих сабағында оқушылардың танымдық-зерттеушілік белсенділігін арттыру	75
Елбаева А.Е. Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу	77
Нургожаева А.Н. Жоғары сыныптарда ағылшын тілін оқытудың ерекшеліктері	79
Копенова Г.Т. Балалардың мектепалды білім беруіндегі кітаптың маңызы	81
Умбетова А.Т. Мектеп жасына дейінгі балаларды жан-жақты дамыту құралы ретінде мультипликациялық фильмдерді пайдалану	83
Муханбетжанова М.А. Инклюзивті білім беру: мәселелері мен шешімдері	85
Жаксылыкова Т.С. Мәтін есептер арқылы математикалық сауаттылықты дамыту	86
Ермекова А.А. Ағылшын тілінің құзырлылығын қазақ тіліндегі сыныптарда дамытудың әдістері	88
Ягусевич А.Н. Как правильно работать с ручным лобзиком	91
Токмурзаев А.А. Заманауи тарих сабағы	93
Мироненко И.С. «В стране мыльных пузырей»	95
Пралина А.А. Бастауыш сынып оқушыларының коммуникативті дағдыларын дамыту	98
Манкей А. «Дене шынықтыру» пәні мектеп бағдарламасында маңызды пәндердің бірі ретінде	100
Боранбаева М.К. Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивтерін қалыптастыру	102
Досанова Г.С. Балабақшада балалардың логикалық ойлауын дамытудың педагогикалық негіздері	105
Құлыбаева Г.А. Түрлі дидактикалық ойындар арқылы балалардың сөйлеуін дамытудың маңыздылығы	107
Бекенова Н.С. Тәрбиеленушілердегі танымдық қызығушылықты дамыту мақсатында серуендеуді ұйымдастыру	109
Жолбарысова Э.О. Табиғат мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу құралы ретінде	111
Буркитбаева С.Ш. Қазақ әдебиеті сабағында мақал-мәтелдерді қолдана отырып, оқушылардың ауызекі сөйлеу дағдыларын қалыптастырудың тәсілдері	113
Хасенова Г.Т. Информатика сабағында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту мақсатында қолданылатын оқытудың белсенді формалары	115
Алиева Р.Е. Білім беру сапасын бағалау - білім беру процесінің тиімділігін анықтау	117
Шынарбаева Б.О. Балабақшадағы оқу үрдісінде заманауи технологияларды қолдану	119
Құдайбергенова Қ.Ж. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту үшін ауызекі халық шығармашылығын пайдалану	121
Адилбаева С.С. Бастауыш сынып оқушыларының кітап оқу қызығушылығын қалыптастыру	123

**«Ақтөбе облысының білім басқармасы Мұғалжар ауданының білім бөлімі» ММ
«А.Жұбанов атындағы балалар музыка мектебі» МКҚК
Домбыра класының оқытушысы
Кульжанова Айгуль Ахметовна**

АСПАПТЫ ҮЙРЕНУ ШЕБЕРЛІГІНДЕГІ ЭТЮД ПЕН ГАММАЛАРДЫҢ МӘНІ.

Домбыра өнерінің өркендеуі – Қазақтың Ұлтық консерваториясының ұлт аспаптар бөлімі ен тығыз байланысты. Қазақ елінде домбыра өнері уақыт талабына сай дамып келеді.

Осы салада А. Жұбановтың «Ғасырлар пернесі», «Замана бұлбұлдары», О. Жауыровтың «Он этюды». Л. Хамиди мен Б. Ғизатовтың «Домбыра үйрену мектебі», А. Тоқтағанов пен Т. Бәдиловтың «Домбыраға арналған гаммалар мен арпеджиолар» атты еңбектері домбыра өнерін дамытып, аспабын жетілдіруде үлкен әдістемелік құрал болып табылады.

Оқушының домбыра аспабын жаңадан тартып үйренуде және шеберлікті біртіндеп дамыту процесінде оң және сол қол саусақтарының жетіле түсуіне этюдтердің атқаратын манызы ерекше.

Ұстазға ең бастысы – оқушының аспапты меңгеру үшін отыру, оң және сол қолдың орналасу тәртібінің мәні зор екендігін түсіндіру. Ұстаздың тағы бір міндеті – шәкіртін көркемдік парасаттылыққа, даралыққа, өнерді эстетикалық сұлылықпен ұштастыра ойнауға баулу. Шәкірттің музыкалық аспапта ойнау шеберлігін дамыту. Болашақ музыкантқа ең бірінші қойылатын шарт – орындықтың алдыңғы жағына отырып, кеудесін тік еркін ұстап отыру. Домбырашының өсуіне екі қол қойлымы басты рөл атқарады. Сол қол пернені басуға ыңғайланғанда барлық саусақ батыранқы болмай, жинақы тізіліп, әр перненің тұсында жақын тұруы керек. Сол қолдың барлық буындары бос болып, саусақтардың еркін құбылыстары, жиі өзгеретін ритмдік тактілер, техникалық үлгеруі оң қолға байланысты. Домбыраны қағып ойнағанда оң қол буыны бос, еркін болуы тиіс. Мұғалім шәкірттің пернені дұрыс басып, таза дыбыс шығаруға үйрету керек. Себебі, пернені дұрыс басып, таза дыбыс шығару – домбырашының есту қабілетін өсіреді.

Этюд «фрпнцуз т. etude-сөз» үйрену, жаттығу деген мағына береді. Этюд – орындаушының белгілі бір техникалық тәсілді қолдауына негізделіп, шеберлігің жетілдіруге арналған аспаптық шығарма. Өкінішке орай, қазақтың басты аспабы сыналатын, қазақ десек – домбыра, домбыра десек – қазақ деген ұғым қалыптасқан мемлекетімізде домбыра аспабына арналып жазылған этюдтар жоқтың қасы. Этюдтік әдістеме – біздің оқу орындарымыздың бағдарлама жүйесінде әлі де шешімін таппаған, теориялық және практикалық жағынан зерттелмеген проблема. Әрине оқу бағдарламаларында этюдті міндетті түрде өту керек деген педагогикалық сұраныстар бар. Этюдтің өзіндік ерекшелігі – онда екі бірдей мақсат көзделеді: мазмұндық образ беру және техникалық тарту шеберлігін дамыту. Осы жайтты ескере келе айтарымыз – сабақ беру процесіндегі пайдаланатын этюдтік әдістемеге ерекше көңіл бөліну керек.

Музыканттың аспапты тез иегеріп кетуі үшін гамма, арпеджио мен жаттығулардың домбыра үйрену әдістемесінде мәні зор.

Ұстаз сабақ кезінде жас музыкантты гамма, арпеджио, техникалық жаттығуларды нотамен тез оқуға үйрету керек. Этюд пен гаммаларды үйрену кезеңі оқушыны күрделі шығармаларды ойнауға дайындайды. Этюд пен гаммалар домбырашының техникасын өсіреді. Гамма мен арпеджио игеру оқушының сол қол шапшандығының қалыптасуына, саусақтарың жылдам ала беруге баулиды. Домбырашы үшін гамма мен арпеджионы меңгеру қиындау, өйткені домбыра небәрі екі ішekten тұрады әрі мойны ұзын. Сондықтан гаммамен арпеджионың аппликатурасы дұрыс қойылуы керек. Гаммаларды

игеру күнде ойнауды талап етеді. Гаммалармен арпеджиоларды домбырада барлық қағыстармен, ір түрлі ырғақпен ойнау- оң қолдың білек буынының жылдам қозғалысын қалыптастырады. Әсіресе, гаммаларды тремоло қағысымен ойнаудың пайдасы көп. Домбырашының міндеті –дыбыс сапасына, дыбыстың таза шығуына, жақсы естілуіне көңіл бөліп, өзін-өзі қадағалап отыру. Бір ішектен екінші ішекке ауысқанда дыбыстардың біркелкі шығуы үшін әр нотаны айқын, нық басып, келесі нотаға түскенде бөгелмей, тез ойнау –дыбыстың тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Этюд –өмір кескіндемесі, өмірдегі өнер тамшылары. Алайда этюдті жалаң тек ғана техниканы дамыту, саусақ жазар деп түсінбеу керек. Жалпы, өнер туындыларына әдемі астар керек. Этюдтің інжіл астарлары –шығарманың ісем шығуына апаратын бірден- бір жол. Этюдтің осы қасиеттерін әр ұстаз сабақ өткізу барысында естен шығармауы керек деп білеміз.

**Қарағанды облысы, Шет ауданы
«Ақой жалпы білім беретін мектебі» КММ
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Зулхажы Ёлка**

А. БАЙТҰРСЫНҰЛЫ – ҚАЗАҚ ТІЛТАНУ ҒЫЛЫМЫНЫҢ АТАСЫ

Қазақ баласының көзі ашық, көкірек көзі ояу болуын жан-тәнімен қалаған, сол жолда басын дауға тігіп, барлық жағдай жасауға тырысқан, ең алғаш қазақ тілінде әліппе кітабын жинақтап, қазақ балаларына ұсынған Ахмет Байтұрсынұлының ерен еңбегін бүгінгі ұрпақ ұмытқан емес. Болашақтың есігін сауатты жастар ашсын деп түн ұйқысын төрт бөліп, қазақ балаларына оқулық жазып, оларды білім шыңына шығуға шақырған ғалымның еңбегі ерен.

Ахмет Байтұрсынұлы – қазақ әліпбиінің атасы, түркі тілтану ғылымының ағартушысы. Қазақ деп соққан жүрек иесінің еңбегі бүгінгі жаңа заманның жас ұрпағының мұрағатына айналды. Ахмет Байтұрсынұлының бір ғана мақсаты болды. Ол – қазағын әлеуметтік теңдікке көтеруге, халқын азаматтық мәдениетке жеткізуге, барша қазақты сауатты етіп, надандықтың сауытынан шығаруға атсалысу. Ол: «надандық, өнерсіздік ата жолдасымыз болған соң, олжалы жерде үлестен қағылғанымыз, ордалы жерде орыннан қағылғанымыз, жоралы жерде жолдан қағылғанымыз – бәрі надандық кесепаты» деген кемел ой қалдырды. Ахмет Байтұрсынұлы халықтың көкірек көзін ашып, білім жолына шақыру мектептен басталатынын тілге тиек етіп, қазақ балаларының таза ана тілінде сауатты болуын қатаң қадағалады. Бірінші ана тілін меңгеріп, кейін өзге тілде білім алуы керектігін баса айтты.

1910 жылдан бастап Ахмет Байтұрсынұлы қазақ әліппесі мен қазақ тілі оқулықтарын жазуды қолға алады. Сол сәттен бастап қазақ графикасын жасауға білек сыбана кіріседі. Қазақ графикасының негізіне қазақтың мәдени дүниесінде көп ғасырлық дәстүрі бар, өзге түркі халықтарды да пайдаланып отырғандықтан, туыстық, жақындық сипаты бар араб таңбаларын алады. Оны қазақ фонетикасына икемдеп, ол үшін қазақ дыбыстары жоқ таңбаларды алфавиттен шығарады, арабша таңбасы жоқ дыбыстарына таңба қосады, қазақ тілінің жуанды- жіңішкелі үндестік заңына сай жазуға ыңғайлы дәйекші белгі жасайды. Сөйтіп, 24 таңбадан тұратын өзі «қазақ жазуы» деп, өзгелер «Байтұрсынов жазуы» деп атаған қазақтың ұлттық графикасын түзеп шығады. Одан осы жазуды үйрететін әліппе жазады. Сөйтіп, оқу-ағарту идеясына сол кезіндегі интелегенциясы жаппай мойын бұрғанын алтын тарихтың парақтары айқындап берді.

Күні бүгінге дейін оқу, білімге ұмтылған бала ең әуелі «Әліппе» оқулығынан қара таниды. Бұл қазақ тілтану ғылымына берілген ең құнды қазына болмақ. 1912-1925 жылдар арасында ғалымның әліппесі «Оқу-құралы» деген атаумен 7 рет қайта басылған. Сонымен қатар, Ахмет Байтұрсынұлының әліппесі «Оқу құралы» деген атпен 1912-1925 жылдары арасында 7 рет қайта басылып, оқыту ісінде ұзақ әрі кең пайдаланылды. Жалпы қазақ тіл білімін қалыптастырып, зерттеп, танып-білу тарихымызда Ахмет Байтұрсынұлының «Оқу құралы» мен «Тіл құралдарының» орны айрықша. Кезінде қазақ қауымы Байтұрсынұлы десе «Тіл — құралы», «Тіл құралы» десе, Ахметті танитын болған.

Қазақ тілінің ауқымын кеңейтіп, мәртебесін арттыруда ғалым «Тіл-құрал» жазады. Бұл оқулық ана тілімізді танудағы ең басты құрал болды. Ол қазақ тілінің табиғатын, құрылымын танудағы қызметі қазіргі мектептерде қазақ тілін пән ретінде үйрететін оқулықтар жазуда бар білімін, тәжірибесін сарп етті. Ахмет қалыптастырған әдеби-теориялық терминдер осы күнге дейін өміршеңдігін жойған емес. Бұның бәрін әдебиетші Ахметтің қымбат, алтын, гауһардай асыл сөздері мен тәлім-тәрбиеге толы, адамдық қасиеттерді сипаттап жазған өлеңдері бәрі-бәрі болашақ ұрпаққа келешегіне керек, нұсқау болатын түзу жол болары ақиқат.

Ахмет Байтұрсынұлының қазақ тіл біліміне қосқан үлесі орасан зор. Ол ғылымның осы саласына қатысты терминдерді жасады. Тіпті, қазақ тілі грамматикасына қатысты категориялардың әрқайсысын қазақ тілінде атауды ұсынған. Мәселен, күні бүгінге дейін қолданып келген зат есім, сын есім, сан есім, есімдік, етістік, одағай, үстеу, шылау, бастауыш, баяндауыш, жай сөйлем, құрмалас сөйлем, қаратпа сөз деген сияқты сан алуан лингвистикалық атаулардың баршасы Ахмет Байтұрсынұлы шығарғандығын зор мақтанышпен айтуға болады.

1928 жылы Қызылордада жарық көрген Аханның екі бөлімнен тұратын «Тіл жұмсар» атты еңбегін әрбір қазақ оқуы тиіс. Ол методика саласында 1910 жылдардан бастап 1927-1928 жылдарға дейін бірнеше материалдар жинаған. Жазу таңбаларын үйрету амалдарын түсіндіретін «Баяншы» атты кітапшасы 1912 жылы жарық көрген. Жалпы сауат ашу әдістерінің жөн-жобасын «Әліпби астары» атты методикалық еңбегінде тағы көрсетеді. 1927-1928 жылдары «Жаңа мектеп» журналында қазақ тілі методикасына арналған бірнеше мақала жариялайды. Саналы ғұмырын қазақтың білім алуына жағдай жасаған ол қазақ тілін ана тілімізде тұңғыш зерттеуші болып мәңгі тарихта қалды.

Ахметтің қазақша әліппе жасауы, араб жазуына кіргізген реформасы, қазақ тіл білімінің негізгі терминдерін жұртымыздың образды ойлау мүмкіндігімен сабақтастырып өз топырағымыздан тауып, оларға тұңғыш анықтама бергені, дыбыс жүйесін (фонетика), сөз жүйесін (морфология), сөйлем жүйесін (синтаксис) қалыптастырып шығарған ұлы еңбегі өз кезінде де айтылған болатын. «Ахметтің Октябрь төңкерісіне шейін қазақ халқын ояту ретінде көп еңбегі сіңді. Әр тілдің айдауында жүрген қазақ балаларына қазақ тілімен кітап жазған, қазақ тілінің негізін жасап, қазақ мектебінің іргесін қалаған алғашқы адам – Ахмет Байтұрсынұлы.

Ғалым өз қолымен жазған «Өмірбаянында» (1929 жыл 8 наурыз) былай дейді: «Орынборға келгеннен кейін, біріншіден, қазақ тілін фонетикалық, морфологиялық және синтаксистік тұрғыдан зерттеумен; екіншіден, қазақ алфавитін (шрифтін емес), орфографиясын жеңілдету және реттеу үшін реформа жасаумен; үшіншіден, қазақ жазба тілін лексикалық шұбарлықтан, басқа тілдердің синтаксистік ықпалынан тазартумен; ақыры, ең соңында, төртіншіден, проза (іс-қағаз, публицистика, ғылыми жазба тіл) тілін кітаби тіл арнасынан стилистикалық өңдеу, қазақ сөздерінен термин жасау арқылы халықтың жады тілінің арнасына көшіру істерімен айналыса бастадым. Бұлар өзім жасаған оқулықтар және өзім редакциялаған «Қазақ» газеті арқылы іске асты». Бұл нағыз еңбекті, шыдамдылықты, төзімділікті, үлкен ізденісті талап ететін еңбек. Бұл еңбектің артында елге, қазаққа деген зор махаббат тұр. Қазақ деп жүрегі соққан арда азматтың есімі қазақтың елі барда мәңгі өшпек емес.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Р.С. Имаханбет Ахмет Байтұрсынұлы: ғұмырбаяндық деректер.
2. «Қазақ әдебиеті. Энциклопедиялық анықтамалық» Алматы 2010
3. Әдебиет порталы Анар САЛҚЫНБАЙ «Ахмет Байтұрсынұлының тіл мұрасы»

Ақтөбе облысы, Мұғалжар ауданы, Қандыағаш қаласы
А.Жұбанов атындағы балалар музыка мектебінің
Қобыз класының оқытушысы
Иманбаева Гулжан Габидуллаевна

«ҚОБЫЗ АСПАБЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ШТРИХ ТҮРЛЕРІ»

Сабақтың мақсаты: Қобыз аспабында штрихтар мен этюд ойнаудың маңыздылығын ұғындыру.

Дамыту: Оқушының есту, есте сақтау, орындаушылық шеберлігін дамыту.

Тәрбиелік: Оқушыға жаттығулар мен шығарманы таза, сауатты ойнауға тәрбиелеу.

Сабақтың құрылымы: Ұйымдастыру.

- Оқушының отыруы
- Аспапты келтіру
- Ашық ішекте қол жүргізу
- Оқушының сабаққа дайындығы

Үй тапсырмасын тексеру:

- Концерт соңына дейін санап ойнау. Дыбыстарды таза алу.

Жаңа сабақ: «Қобыз аспабында қолданылатын штрих түрлері»

Штрих дегеніміз – дыбыс шығару тәсілі. Ысқышты ішекте жүргізудің және дыбыс алудың әр түрлі әдістері.

Прима қобыздың штрихтары скрипка аспабының штрихтарымен бірдей. Негізгі қобызда ойнаудың қиындығы оң қол мен сол қолдың бір мезгілде әр түрлі қимыл әрекеттер жасап, дыбыстың әдемі ойналуында.

Негізгі штрихтар 3 түрге бөлінеді:

- Сазды немесе созылмалы
- Қысқа немесе үзілмелі
- Секіртпелі немесе лақтырмалы

Сазды штрихқа деташе, легато жатады.

Қысқа штрихқа мартле, стаккато.

Секіртпелі штрихқа тремоло, спиккато.

Штрихтар арқылы шығарманың мазмұны ашылады.

- Штрих дегеніміз не?

Штрих – дыбыс алудың әдістері. Штрих оқушының техникалық дамуына көмек беріп, орындаушылығын дамытуға көмектеседі.

- Аспапта ойнау шеберлігін арттыру үшін гаммаларды көп ойнауымыз керек.

Гамманы жай ойнап қоймай оны әр түрлі штрихтармен де ойнауға болады. Дыбыстың тазалығына, бір дыбыстан, екінші дыбысқа, позициядан позицияға көшкенде дыбысты ойнаған сайын таза алуға көп көңіл бөлу керек.

- Гамма дегеніміз не?

Гамма - дыбыстардың жоғары төмен басқышта әндетілуі.

- Соль мажор гаммасында әр түрлі штрихтарды ойнап көрейік.

Гамма, этюд, арпеджио оқушының техникалық дамуына орындаушылығын дамытуға көмектеседі.

Орыс композиторы Дмитрий Шостаковичтің «Шарманка» шығармасын талдап көреміз. (Кілттік белгісі, өлшемі, екпіні, қандай нота ұзақтықтары, штрихтар бәрін сұрау).

Шығармада кездесетін штрихтар (стаккато, легато, акцент, пиццикато)

Шығарманы 3 бөлімге бөлеміз:

I бөлім стаккато

II бөлім пиццикато

III бөлім легато штрихтарымен ойналады

Оқушыға ойнап көрсету. Оқушымен шығарманы талдау.

Бекіту. – Штрих дегеніміз не?

- Шығармада қандай штрихтар кездесті?
- Пиццикато штрихы қалай ойналады?

Үйге тапсырма: «Шарманка» шығармасын санап, штрихтармен ойнау, дыбыс тазалау.

Ақтөбе облысы, Мұғалжар ауданы, Қандыағаш қаласы
А.Жұбанов атындағы балалар музыка мектебінің
Қобыз класының оқытушысы
Сағидан Мақпал Молдабекқызы

АСПАПТЫ МЕНГЕРУДЕГІ АЛҒАШҚЫ ЕРЕЖЕЛЕР

Мақсаты: Аспапты меңгерудің алғашқы кезеңдерінде оқушылардың қызығушылығын ояту.

Сабақтың міндеттері:

Білімділік.

Ысқыш бөліктерін, аспапта ойнауды, ысқышты дұрыс жүргізуді, сол қол саусақтарын қоюды меңгеру.

Дамытушылық шығармашылығымен, музыкалық абілеттерін ашу және оң қолға, сол қолға мән беру.

Тәрбиелік. Ұлттық аспапты қастерлеуге, аспапқа деген сүйіспеншілігін арттыруға тәрбиелеу.

Сабақтың құрылысы:

- Оқушының отырысы
- Оң қол, сол қол қойылымы
- Ашық ішекте қол жүргізу
- Оқушының сабаққа дайындығы
- Қосымша ақпараттарды қосу

Сабақта қолданылатын әдіс тәсілдер: Шығармашылық жаттығулар: Тыныс алу, дене жаттығуы және саусақ жаттығуы, ритмді жаттығу, кеңес беру.

Ұйымдастыру кезеңі: Оқушымен амандасу, аспаптың құлақ бұрауын тексеру.

Сабақтың алдындағы психологиялық дайындық.

Сабақтың нәтижесі өтуі үшін келесі қағидаларды еске сақтау керек.

1. Айтылған ақпараттарды ұқыпты тыңдау, терең ұғыну, және зейін қою, ойлану.
2. Үй тапсырмасын тексеру: Ре мажор, си минор. Этюд – Н. Бакланова.
3. Жаңа шығарма талдау: «Ақ Сиса» Жаяу Мұса. Өндеген Л.Хамиди

Жаңа сабақ: Аспапта меңгерудегі алғашқы ережелер.

Оң қолдың қойылымы

Сол қолдың қойылымы

Ысқыш бөліктерімен түсіндірме жұмыс.

Әдістемелік сұрақтар:

1. Оң қол ысқышқа қалай орналасады?
2. Сол қолды аспапқа қалай қояды?
3. «Ре» және «Ля» ішектері бойындағы ноталарды ата?

Қорытынды: Үй тапсырмасы, оқушыны бағалау.

КГУ «Общеобразовательная школа №4 отдела образования по городу Кокшетау
управления образования Акмолинской области»
Учитель начальных классов, педагог-исследователь
Усманова Наталья Юрьевна

«ПЯТЬ ИНСТРУМЕНТОВ РАЗВИТИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ»

Как учитель, я считаю, что одной из важнейших задач образования является развитие исследовательских навыков у школьников. Эти навыки позволяют детям не только усваивать знания, но и критически осмысливать их, анализировать информацию, делать выводы и решать различные проблемы. В своей практике я использую несколько инструментов, которые, на мой взгляд, особенно важны для развития исследовательской компетентности у школьников.

Проектная деятельность — это один из самых эффективных способов научить детей применять теорию на практике. Когда школьники работают над проектом, они не просто изучают материал, но и решают реальные задачи, достигают поставленные цели. Это помогает развивать у них умение искать информацию, работать с источниками, логически мыслить и принимать решения.

Для школьников **научно-исследовательская** работа становится важным этапом в освоении исследовательских навыков. Данная работа учит ставить вопросы, формулировать гипотезы, собирать информацию, анализировать данные и делать выводы, что развивает у детей способность работать с литературой, составлять планы и правильно оформлять результаты.

Современные технологии открывают школьникам огромные возможности для поиска информации и обработки данных. Я активно использую в своей практике ИКТ — компьютеры, интернет-ресурсы, различные программы и приложения, которые помогают детям анализировать и представлять информацию, развивают мышление и повышают интерес к изучению предмета.

Необходимо развивать у школьников **критическое и креативное** мышление. Критическое мышление помогает объективно оценивать информацию, выявлять ошибки в рассуждениях и искать обоснованные решения. Креативное мышление важно для того, чтобы находить нестандартные решения и подходы.

Сотрудничество и коммуникация — важные аспекты, которые я активно развиваю у своих школьников. Работая в группах, учащиеся учат слушать и уважать мнение других, аргументировать свою точку зрения и находить компромисс. Я также поощряю участие школьников в научных мероприятиях, конференциях, олимпиадах и конкурсах. Данные мероприятия повышают мотивацию детей и стремление познавать новое.

Развитие исследовательской компетентности у школьников — это важный процесс, который помогает детям не только углубить знания, но и развить важнейшие умения для жизни и будущей карьеры. В своей работе я использую проектную деятельность, научные исследования, информационно-коммуникационные технологии, а также развиваю критическое и креативное мышление и поощряю научное сотрудничество.

**Ақтөбе облысы, Мұғалжар ауданы
Ембі филиалының А. Жұбанов атындағы балалар музыка мектебі
Домбыра класының оқытушысы
Жанасаев Асланбек Рахович**

КҮЙ ЖӘНЕ КҮЙШІЛЕР

Сабақтың мақсаты: Ұлттық күйшілік өнерімізді қадірлей біліп, оны тындай білуге дағдаландыру. Эстетикалық тәрбие бере отырып, әсемдіке баулу.

Сабақ барысы:

1. Ұйымдастыру бөлімі
2. Үй тапсырмасын тексеру.

Кіріспе сөз: «Бір адым кейін, екі адым ілгері әдісімен музыкадағы 4 жанр ән, би, күй, марш туралы»

«Күй» -деген ұғымды қалай түсінесіңдер?

Олай болса, бүгінгі біздің өтейын деп отырған сабағымыз күйшілік өнерге арналады.

-Аспаптық музыка дегеніміз не?

Музыка аспаптарында орындалатын шығармаларды аспаптық музыка деп айтады. Қазақтың домбыра,қобыз,сыбызғы сияқты ұлттық музыкалық аспаптарында орындалатын әуен-саз күй деп аталады. Күй-өзінің құрылысы,стилі әуені жағынан өте бай музыка. Күйдің ойлы да,сырлы,әуезді де сазды үні естілсе, құлақ түріп тындамайтын қазақ кемде ке. Өйткені ,біз күй тарихынан, күй үнінен,күй сырынан халқымыздың өмірі мен тұрмысын, салт-саналы мен әдеп – ғұрпын ұғып, қуанышы мен қайғысын, арманы мен мақсатын айқын сезінеміз. Қазақ халқының басынан кешкен қилы дәуірі, тарихы мен тағдыры домбыра мен қобыз үнінде сырнай мен сыбызғы сарынында сақталған.

Қазақ күйлерінің бірі өткен дәуірдегі тарих шежіресін толғаса,бірі махаббат сырын шертеді. Енді бірі кең жазиралы даланы, асу бермес асқар тауды-туған жер табиғатын суреттейді. Халқымыз осындай сан қилы, сан сырлы күйлерге өте бай. Олар атадан балаға ауысып, ұрпақтан ұрпаққа мирас болып біздің заманымызға жетті. Бір өкініштісі, ол күйлердің көпшілігінің шығарушы-авторлары белгісіз. Осындай күйлердің бірі халық күйі «Келіншек» (ансамбль орындауында тыңдалады).

-Күйдің сипаты қандай?

Халықтың музыкалық фольклорына айналған бұл дүниелер сан ғасырлар өтседе, ұмытылып өшкен жоқ. Күйлер тақырыбы мен мазмұнына қарай аңыз-күйлер, тартыс күйлер, тарихи күйлері, арнау күйлер, лирикалық күйлер, психологиялық күйлер болып жіктеледі.

Аңыз күйлерге мысалы: «Ақсақ құлан» күйі Ықыластың « Жез киік» күйі (ұнтаспадан тыңдалады).Аншылардың ұғымы бойынша жез кейік жас нәрестесін аман-сау өсіру қамын ойлаған анаға ұқсас. Ол тау құздардың төбесінде еркінсекіргіштеп, шексіз кең даланың төсінде ойнақтайды, табиғат көркін тамашалайды, опасыз аңшылардың өткір көзінен аман сақтайтын айналасын қоршаған өсімдікке ұқсас терінің әсем бояумен мақтанады. Аншылардың сенімі бойынша, жезкейік күнге шағылысып, аншыларға дұрыс көздетпейді, сондықтан ол кең далада зақ өмір сүреді, халық ауызында аңызға айналады. Даланың мақтанашы мен бостандықтың бейнесіне айналған жезкиік туралы аңызды естіген Ықылас оны өз күйінде бейнелейді. Қазақтың ең көне күйлерінің көпшілігі қобыз күйлері. Бізге жеткен ең көне күйлер Қорқыт күйлері. Мысалы: «Арауықтың ашы күйі», «Ұлардың ұлуы» (тыңдалады): Бұл күйде жұт жылы ел-жұрт көшіп кеткенде «Ұшар» атты иттің қалып қойып ,иесін іздеп ұлығаны бейнелейді. Және бір қобызға арналған күй

«Ерден» күйі (тыңдалады)

Қорытынды: Сұрақ жауап әдісі арқылы оқушылардың білімі тексерілді.

Восточно-Казахстанская область, район Алтай, город Алтай
КГУ "Соловьевская средняя школа"
Учитель математики
Абаева Гульнар Алибековна

МАТЕМАТИКА БЕЗ БАРЬЕРОВ: ЭФФЕКТИВНЫЕ СТРАТЕГИИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБУЧЕНИЯ

Аннотация: в данной статье рассматриваются эффективные стратегии инклюзивного обучения математике, направленные на создание комфортных условий для учащихся с различными образовательными потребностями, включая детей с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ). Подчеркивается важность дифференцированного подхода, индивидуального планирования и использования специализированных методов обучения. Описаны ключевые технологии, способствующие развитию познавательной деятельности, концентрации внимания и мотивации к обучению. Делается акцент на необходимости адаптации учебного процесса для обеспечения доступности математического образования для всех учащихся.

Ключевые слова: инклюзивное образование, математика, дети с ОВЗ, адаптированные методы обучения, дифференцированный подход, инклюзивные технологии, познавательная деятельность, образовательная среда.

Современное образование стремится к созданию доступной и равноправной среды обучения, где каждый ученик, независимо от его индивидуальных особенностей, получает возможность полноценно освоить учебный материал. Одной из ключевых дисциплин, требующих особого подхода в инклюзивном обучении, является математика. Традиционно она считается сложной наукой, но с применением современных педагогических стратегий ее изучение становится доступным для всех.

Математика обладает огромным потенциалом для развития интеллектуальных способностей школьников. Эффективность учебно-воспитательного процесса на уроке, а также роль, которую в нем занимает ученик, определяют не только успешность усвоения знаний, но и формирование его личности. В инклюзивном классе, где обучаются дети с ограниченными возможностями здоровья, особенно важно использование наглядных материалов для облегчения восприятия информации. Данная тема остается актуальной, поскольку согласно законодательству педагогическая деятельность требует от учителя владения специальными знаниями в сфере обучения и воспитания детей с ОВЗ. В связи с этим повышение квалификации в данной области становится необходимым для каждого педагога. Таким образом, важно осознавать, что дети с ограниченными возможностями здоровья должны быть вовлечены в общество и иметь равные условия для развития вместе со своими сверстниками.

В инклюзивном образовании важно применять разнообразные инклюзивные технологии. Под ними подразумеваются методы и приемы, направленные на создание комфортных условий для качественного, доступного и эффективного обучения всех детей без исключения. Эти технологии можно разделить на две основные группы: организационные и педагогические.

Организационные технологии связаны с построением инклюзивного образовательного процесса. К ним относятся технологии проектирования и программирования, командного взаимодействия учителя и специалистов, а также создание адаптированной, структурированной и доступной образовательной среды.

Педагогические технологии включают методики, которые учитель применяет непосредственно на уроках в инклюзивной практике. Обучение, учитывающее индивидуальные особенности каждого ученика, должно быть неотъемлемой частью образовательного процесса. Особенно активно этот подход используется в начальной школе, где педагоги адаптируют методы преподавания в соответствии с потребностями каждого ребенка.

На уроках математики важно учитывать индивидуальные особенности учащихся, применяя дифференциацию заданий, что предполагает их разделение по уровням сложности. Ученикам можно предлагать задания в разных форматах, например, решать задачи на основе иллюстраций, схем или сюжетных картинок. Это способствует не только развитию логического мышления, но и повышает интерес к предмету. Оформление решений учащиеся выполняют самостоятельно, а учитель должен внимательно следить за их работой, направляя процесс с помощью наводящих вопросов при возникновении затруднений. Одним из ключевых результатов такого подхода является формирование у учеников математических компетенций, необходимых для успешного освоения предмета.

Для активизации учебной деятельности, в том числе у детей с ограниченными возможностями здоровья, целесообразно использовать следующие методы и приемы:

- **Сигнальные карточки** – цветовые сигналы, карточки со знаками «плюс» и «минус» и другие визуальные элементы, помогающие мгновенно реагировать на задания.
- **Метод «вставок на доску»** – учащиеся прикрепляют карточки с ответами или своими решениями на доску, что помогает вовлечь их в процесс обсуждения.
- **Техника «узелки»** – выделение ключевых моментов темы и размещение их на видном месте для запоминания.
- **Работа с индивидуальными карточками** – задания с пояснениями и рекомендациями, направленные на развитие познавательной активности и самостоятельности.
- **Использование мультимедийных материалов** – видеоролики, аудиоматериалы и иллюстрации, которые активизируют как зрительную, так и слуховую память.
- **Иллюстративные материалы для смены вида деятельности** – визуальные задания, сменяющие письменные или устные формы работы.
- **Методы активной рефлексии** – коллективные и индивидуальные обсуждения, позволяющие осмыслить полученные знания и зафиксировать результаты обучения.

Применение перечисленных инклюзивных технологий делает учебный процесс более доступным и увлекательным для всех учащихся. Они способствуют лучшему усвоению материала, повышению мотивации и развитию универсальных учебных действий, необходимых для успешного обучения.

Включение игровых методов в процесс обучения делает математику более понятной и увлекательной. Настольные игры, математические квесты и онлайн-симуляции помогают детям развивать логическое мышление и способность решать задачи в непринужденной обстановке. Кроме того, проектная деятельность способствует не только усвоению материала, но и формированию коммуникативных навыков, что особенно важно для детей с ограниченными возможностями.

Эффективное инклюзивное обучение невозможно без активного взаимодействия между педагогом, родителями и специалистами. Важно, чтобы учитель не только объяснял материал, но и создавал атмосферу доверия, в которой каждый ученик чувствует себя комфортно. Также важную роль играет тьюторское сопровождение, когда ребенку оказывается дополнительная индивидуальная поддержка.

Часто барьером в изучении математики становится психологический настрой ученика. Поддержка, мотивация и поощрение успехов играют ключевую роль в преодолении страха перед предметом. Использование метода малых шагов, когда сложные темы подаются постепенно, помогает ребенку почувствовать уверенность в своих силах.

Математика является одним из ключевых предметов в образовательной программе средней школы, и её преподавание играет важную роль в общем развитии учащихся, включая детей с ограниченными возможностями здоровья. Основная задача преподавания математики — не только передача знаний, но и их использование для повышения уровня интеллектуального и когнитивного развития всех обучающихся.

Для повышения эффективности обучения детей с различными образовательными потребностями необходимо создавать условия, обеспечивающие доступность и комфортное усвоение материала. В этом процессе важно учитывать следующие аспекты:

1. **Разработка планирования** – следует составлять общий план уроков для класса, а также адаптированные задания для учеников с особыми образовательными потребностями.

2. **Индивидуальный подход** – необходимо включать в общий учебный план задания, адаптированные под возможности и потребности конкретных учащихся, нуждающихся в дополнительном внимании и специализированных методах обучения.

При работе с детьми с ОВЗ на уроках математики следует обратить внимание на несколько важных моментов:

- **Помощь в ориентировании** – при чтении задания учителю важно помочь ученику открыть учебник, найти нужную страницу, указать место чтения, а также поддерживать внимание во время работы.

- **Поддержка концентрации внимания** – у некоторых детей могут возникать трудности с удержанием фокуса на материале, поэтому стоит использовать визуальные подсказки, сигнальные карточки или тактильные материалы.

- **Развитие мотивации** – если ученик не хочет следить за ходом урока, важно выявить причину и найти подходящие стратегии поддержки, а не просто наказывать его за невнимательность.

Таким образом, инклюзивное обучение математики – это не только вопрос адаптации методик, но и создание образовательной среды, в которой каждый ребенок чувствует себя значимым. Использование современных педагогических технологий, индивидуальный подход, игровые методы и цифровые инструменты позволяют преодолеть барьеры в обучении и сделать математику доступной для всех. Важно помнить, что цель образования – не просто передача знаний, а развитие личности, способной адаптироваться в современном мире и применять полученные знания в реальной жизни.

Қызылорда облысы, Шиелі кенті
Шиелі индустриалды-аграрлық колледжі
Тігін өндірісі және киімдерді үлгілеу
Ертаева Акмарал Ануарбековна

ТІГІН ЖӘНЕ СӘН ИНДУСТРИЯСЫ ҮШІН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ

Аннотация. Бұл мақалада тігін және сән индустриясы саласындағы инновациялық оқыту әдістерінің маңызы қарастырылады. Жоғары санатты өндірістік оқыту шеберлері үшін жаңа әдістердің қажеттілігі мен олардың білім беру үрдісіне енгізудің өзектілігі талқыланады. Сонымен қатар заманауи технологиялар мен сандық құралдарды пайдалану арқылы білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мәселелері де кеңінен қозғалады.

Кілт сөздер: тігін өндірісі, сән индустриясы, инновациялық оқыту, цифрлық технологиялар, кәсіби шеберлік, шығармашылық, модельдеу, дизайн, оқыту әдістері.

Тігін өнері мен сән әлемі – ғасырлар бойы адамзат мәдениетінің айнымас бөлшегі болып келе жатқан, шексіз шығармашылық пен еңбекті талап ететін сала. Бұл өнердің тамыры тереңде жатқаны соншалық, әрбір дәуір өзінің ерекше нақышымен, қайталанбас стилімен ерекшеленіп отырған. Бүгінгі таңда тігін өндірісі мен сән индустриясы қарқынды даму үстінде, ал білім беру жүйесі осы өзгерістерге сай бейімделуі тиіс. Өндірістік оқыту шеберлері осы көштің басында тұрып, болашақ мамандарды даярлауда озық әдістерді қолданудың маңыздылығын терең сезінуі керек.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде оқытудың дәстүрлі тәсілдерімен қатар, инновациялық әдістерді енгізу қажеттілігі айқын сезіледі. Өйткені сән индустриясы мен тігін өндірісі күн сайын жаңарып, жаңа технологиялармен толықтырылады. Сол себепті болашақ тігіншілер мен сәнгерлерге тек қана классикалық әдістерді үйретумен шектеліп қоймай, оларды цифрлық технологиялармен, автоматтандырылған модельдеумен, жаңа материалдарды өңдеумен және тұрақты сән концепцияларын қалыптастырумен таныстыру маңызды.

Инновациялық оқыту әдістері білім алушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға да зор ықпал етеді. Мысалы, дәстүрлі әдістерге сүйенетін оқытуда студенттер көбінесе дайын үлгілермен ғана жұмыс істеп, қатаң белгіленген ережелерді ұстанады. Ал заманауи технологияларды қолдану арқылы оларға шығармашылық еркіндік беріп, өз идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік жасалады. Виртуалды модельдеу бағдарламалары, үш өлшемді пішімдеу технологиялары, цифрлық тігін машиналары – мұның бәрі бүгінгі өндіріс пен білім беру үдерісінің ажырамас бөлігіне айналуға.

Әсіресе, соңғы жылдары сән индустриясында жасанды интеллект пен деректерді өңдеудің озық технологиялары ерекше маңызға ие бола бастады. Ақылды маталар, өзін-өзі тазартатын материалдар, экологиялық таза шикізатты пайдалану сән әлеміндегі негізгі трендтерге айналуға. Осыған орай, болашақ тігін мамандары жаңа материалдар мен олардың ерекшеліктерін жетік меңгеруі қажет. Оқу барысында оларды осындай жаңашылдықтармен таныстыру үшін оқытушылар интерактивті әдістерді қолдануы тиіс.

Интерактивті оқыту әдістері білім алушыларды белсенді әрекетке итермелеп, олардың сыни ойлау дағдыларын қалыптастырады. Бұл тәсілдерге проблемалық оқыту, кейс-стади әдісі, жобалық жұмыс, коллаборативті оқыту сияқты әдістер жатады. Мысалы, студенттерге нақты бір сән бренді үшін экологиялық таза материалдардан капсула топтамасын әзірлеу тапсырылса, олар өз бетінше зерттеу жүргізіп, шығармашылық көзқарасын дамытады. Мұндай әдістер болашақ мамандардың нарықтағы сұранысқа ие болуына ықпал етеді.

Сонымен қатар, цифрлық құралдарды қолдану тігін өндірісі мен сән индустриясында оқыту сапасын жаңа деңгейге көтереді. Мысалы, CLO 3D, Marvelous Designer, AutoCAD сияқты бағдарламалар арқылы студенттер күрделі пішімдерді виртуалды ортада құрып, олардың қозғалыстағы динамикасын талдай алады. Бұл бағдарламалардың көмегімен студенттер киім үлгілерін қағазсыз әзірлеп, матаның текстурасы мен түстерін сандық форматта өзгерте алады. Нәтижесінде, болашақ дизайнерлер мен тігіншілердің жұмыс тиімділігі артады, ал өндірістік шығындар азаяды.

Білім беру үдерісінде AR (Augmented Reality – кеңейтілген шынайылық) және VR (Virtual Reality – виртуалды шынайылық) технологияларын енгізу де оқытудың жаңа көкжиегін ашады. Виртуалды ортада оқу студенттерге нақты өндірістік процестермен танысуға мүмкіндік береді. Мысалы, студенттер тігін фабрикасының виртуалды көшірмесінде жұмыс істеп, әртүрлі тігін машиналарының мүмкіндіктерін тәжірибеде көре алады. Бұл әдіс олардың өндіріс процесін терең түсінуіне және болашақта тез бейімделуіне көмектеседі.

Тігін және сән индустриясына қатысты инновациялық оқыту әдістерін енгізудің тағы бір маңызды аспектісі – экологиялық тұрақтылық. Қазіргі уақытта әлемде жылдам сәннен (fast fashion) баяу сәнге (slow fashion) көшу үрдісі байқалуда. Бұл дегеніміз – сапалы әрі ұзақ мерзімге шыдайтын киімдерді жасауға басымдық беру. Осы мақсатта студенттерге қалдықсыз өндіріс принциптерін, қайта өңделетін материалдарды қолдану әдістерін үйрету маңызды. Инновациялық әдістер арқылы олар болашақта экологиялық жауапкершілікті түсініп, жасыл технологияларды қолданатын маман ретінде қалыптасады.

Өндірістік оқыту шеберлері заман талабына сай оқыту әдістерін жетілдіру арқылы студенттерге тек техникалық білім беріп қана қоймай, олардың шығармашылық қабілеттерін де дамытуы тиіс. Бүгінгі таңда индустриядағы табысты маман болу үшін тек қана тігін машинасын меңгеру жеткіліксіз. Оған қоса, нарықтық трендтерді түсіну, цифрлық дағдыларды игеру, экологиялық жауапкершілікті сезіну және өзіндік қолтаңбасын қалыптастыру қажет.

Осылайша, тігін және сән индустриясы үшін инновациялық оқыту әдістерін енгізу – бұл болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін арттырып қана қоймай, олардың шығармашылық әлеуетін дамытуға бағытталған маңызды қадам. Білім беру үдерісінде заманауи технологияларды пайдалану, интерактивті әдістерді енгізу, тұрақты сән концепцияларын оқыту – осының барлығы жоғары санатты өндірістік оқыту шеберлерінің басты мақсаты болуы тиіс. Тек осылай ғана сән индустриясында сапалы кадрлар даярлап, еліміздің жеңіл өнеркәсіп саласын жаңа деңгейге көтере аламыз.

Маңғыстау облысы, Жаңаөзен қаласы
«Қашаған Күржіманұлы атындағы №8 жалпы білім беретін мектеп» КММ
Дене шынықтыру пәні мұғалімі
Сарсенбаева Алия Сайлаубаевна

АСЫҚ ТЕРАПИЯСЫ – ҰЛТТЫҚ ОЙЫН АРҚЫЛЫ САЛАУАТТЫ ҰРПАҚ ТӘРБИЕЛЕУ

Аннотация. Мақалада балалардың салауатты өмір салтын қалыптастырудағы дәстүрлі және инновациялық әдістер қарастырылады. Оның ішінде қазақтың ұлттық ойыны – асық терапиясының маңызы, тәрбиелік мәні, денсаулыққа тигізер пайдасы, сондай-ақ оны білім беру үдерісіне енгізудің тиімділігі жан-жақты сипатталады. Мақалада асық ойынының ережелері мен оның психологиялық, физиологиялық дамуға ықпалы қарастырылған. Сонымен қатар, ұлттық ойындар арқылы балалардың физикалық белсенділігін арттыру және оларды әлеуметтік ортаға бейімдеу мәселелері талқыланады.

Кілт сөздер: салауатты өмір салты, денсаулық сақтау технологиялары, асық терапиясы, ұлттық ойындар, физикалық белсенділік, тәрбиелік мән, психофизиологиялық даму, инновациялық әдістер, қазақ мәдениеті.

Балалардың салауатты өмір салты ғимараттың іргетасы сияқты. Неғұрлым іргетас қаланған болса, соғұрлым биік ғимарат тұрғызылуы мүмкін; баланың дене тәрбиесіне қаншалықты қамқорлық жасалса, оның жалпы дамуында, ғылымда, еңбекке қабілетті және қоғамға пайдалы адам болуында соғұрлым үлкен жетістіктерге жетеді.

Денсаулық сақтау технологиялары – баланың білім алуы мен дамуының барлық кезеңдерінде оның салауатты өмір салтын сақтауға, білім алу үшін қажетті білім, дағды мен әдеттерді қалыптастыруға бағытталған білім беру ортасының барлық факторларының өзара байланысы мен өзара әрекетін қамтитын шаралар жүйесі. Олардың негізгі мақсаты – оқушылардың салауатты өмір салты туралы түсініктерін қалыптастыру, өзіне және құрдастарына алғашқы медициналық көмек көрсете білу, сондай-ақ өз денсаулығын сақтауға қажетті білім, білік және дағдыларды қалыптастыру және дамыту үшін жағдай жасау. Жұмыс түрлері: спорттық мерекелер, сабақ арасындағы дене шынықтыру минуттары, таңертеңгілік жаттығулар, көз жаттығулары, тыныс алу жаттығулары, саусақ және динамикалық гимнастика, релаксация, тек мектеп қана емес, сонымен қатар орман саябақтарында серуендеу, спорттық ойындар, шынықтыру процедуралары.

Үздіксіз білім берудің бірінші буыны ретінде мектепке қойылатын жаңа талаптар инновациялық технологияларды қолдану – соның бірі – асық терапиясы. Мұндағы мақсат - баланың логикасын, сонымен қатар қолының ұсақ моторикасын дамыту. Әзірлеуші мамандардың айтуынша, әдістеме әр балаға жеке көзқарасқа негізделген. Сүйектердің көмегімен балалар санауды, логикалық ойлауды, музыкалық аспаптарда ойнауды үйренеді.

Асық терапиясы барлық жағынан баланың дамуына жақсы әсер етеді, білім болсын, денсаулық болсын. Білім беру орындарындағы барлық ұйымдастыру-басқару жұмыстары асықтар арқылы жүзеге асырылады: сөйлеуді дамыту, музыка, математика, бейнелеу өнері, тіпті дене шынықтыру. Олар бұл ойынды жылы мезгілде ауада ойнайды. Әдетте әр ойыншының өз асықтары болады, бірақ жеке ойналымдарда ортақ жиынтықты пайдалануға рұқсат етіледі. Қарапайым асықтар кейде әртүрлі түске боялады, олар көлемі мен салмағына қарай бағаланады және әртүрлі атауларға ие. Басты асық, «сақа»

(әдетте үлкен асық) ең жоғары бағаға ие. «Сақа» әдетте қайнатылмаған буындардан алынады, өйткені пісіру процесінде сүйек өз массасын жоғалтады, бұл соққы күшіне кері әсер етеді. Үлкен тұрақтылық үшін «сақа» әдетте қорғасынмен толтырылады. Ал хан мен сұлтан балаларының ішінде «сақа» тіпті алтынға толған.

«Асық-терапия» технологиясын оқу үдерісіне енгізудің негіздемесі:

Біріншіден, қазіргі заманда бізге жат «еуропалық немесе американдық құндылықтардың» агрессивті түрде таңылуы, адамгершілік негіздерінің мақсатты түрде әлсіреуі орын алуда. Өскелең ұрпақты келеңсіз әсерден құтқару – балаларды өз халқының ғасырлар бойы ұстанып келе жатқан ұлттық салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарына тереңірек бойлауға мүмкіндігінше тарту;

Екіншіден, гиподинамия қазіргі әлемдегі ең өткір мәселелердің бірі болып табылады. Бұл терминнің мағынасын болжау қиын емес, «гиподинамия» «төмендеген белсенділікті» білдіреді. Қазіргі әлемдегі адамдарда гиподинамияның негізгі себебі айқын. Техникалық прогрестің жетістіктері адамның өмірін жайлы етеді, бірақ дене белсенділігінің төмендеуі денсаулыққа кері әсер етеді. Бұл мәселе, әсіресе мектеп жасындағы балаларды айналып өтпейді, олар сабақтан кейін бос уақытын көшеде емес, үйде компьютерде өткізуді қалайды. Сондықтан дүние жүзіндегі дәрігерлер жыл сайын тұрғындар арасында физикалық белсенділікке көбірек көңіл бөледі.

Осыдан келіп үшінші себеп шығады, қазірде тікелей қарым-қатынасты әлеуметтік желілердегі байланыс алмастырды. Шынайы өмірдегі виртуалды «лайктардың» кесірінен тағдырлар бұзылып, тіпті түрлі келеңсіз жағдайларға әкеліп соқтыруда. «Онда» балалар әдемірек, табысты болып көрінеді, бірақ шын мәнінде кешендер мен адамдармен тіл табыса алмау қалыптасады.

Қазақтың бірқатар салт-дәстүрлерінде ұлттық ойындар ерекше орын алады, олардың ішінде салт-дәстүрдің қазынасы балаларға арналған ойындармен бейнеленген.

Асықтың ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан терең тарихи тамыры бар. Мәдениеттанушы, «Алматы ақшамы» газетінің бас редакторы Қали Сәрсенбай бұл ойынның Мысыр перғауындары заманынан бері белгілі екенін, оған Каир мұражайында қойылған сүйектер дәлел екенін айтады. Қазақтар арасында асықтар қола дәуірінде кеңінен қолданылған.

Ұлттық ойын әр халықтың өмір сүру заңдылықтарының нәтижесінде дүниеге келеді. Қазақтың ұлттық ойындары мал шаруашылығымен, көшпелі тұрмыспен тығыз байланысты. Асық ойнауға ұсақ малдың – қой мен ешкінің сүйектері пайдаланылған. Әрбір асық ойынының өзіндік кезеңдері бар: басы, шарықтау, жеңіс, аяқталу.

Ережелер мен заңдар бар. Жазалар мен жүлделер де бар. Әркім өз асықтарын жеңімпазға беруі де мүмкін. Асық ойынына кез келген адам қатыса алады, ешқандай шектеулер жоқ және оның әлеуметтік мәні терең. Асықты бүкіл қазақ халқының ортақ ұлттық мұрасы деп батыл айтуға болады. 2017 жылдың желтоқсан айында қазақтың асық ойыны ЮНЕСКО-ның Адамзаттың материалдық емес мәдени мұрасының репрезентативті тізіміне енді. Қазақстан Республикасында Республикалық асық федерациясы ұйымдастырылады, жыл сайын республикалық турнирлер өткізіледі. Асық ойыны бірнеше түрге бөлінеді, әр ойын келесісін толықтырады, дамытады, бірақ бірін-бірі қайталамайды. Ойында қолдың епті болуы жеткіліксіз, мұнда ойынға қатысушының физикалық күші де маңызды. Асықты бар күшімен ұру үшін бір мезгілде аяқты артқа лақтыру – бұл қозғалыс ептілік пен күшті қажет етеді. Асық ойнаудың қай түрі болмасын, бала болсын, жасөспірім болсын, ойыннан жеңімпаз болып шығуға құштарлығын оятады, өзін-өзі құрметтеуге баулиды. Сонымен қатар асық ойыны ойыншының үнемі қозғалыста болуын талап ететіндіктен, бала күш-қуатының асқынғанын сезінеді, тамырдағы қан тезірек жүгіреді, кішкентай адам өсіп, дамиды.

Сонымен қатар әйелдер арасында «Бес асық» ойыны танымал. Әр ойыншыда бес асық (сүйек) болады.

Ойыншылар саны: 3 қатысушы, 1 қосалқы ойыншы.

Қатысушылардың кезек реті асықты иіру арқылы анықталады, кімнің асығы «алшы» күйінде түссе, сол қатысушы ойынды бірінші болып бастайды. Бірнеше ойыншы «алшы» түсірсе, ойыншылар асықты қайта лақтырады немесе жеребе тастайды. Ойынның ережесі өте жеңіл: «Бес асық» бір қолмен ойналады. Қатысушы жердегі асықтарды жинағанда, басқа асықтарға қолын тигізбеуі керек. Ереже бұзылса, кезек келесі ойыншыға беріледі. Ойыншы ойынды тоқтаған жерінен жалғастыра алады. «Бес асық» бірнеше кезеңнен тұрады.

Бірінші кезең «Бірлік». Үстелге бес асық иіріліп тасталады. Қатысушы бір асықты қолына алып, жоғары лақтырады да, ол құлағанша еденнен тағы бір асықты көтереді. Ол екінші асықты көтеріп алып

үлгеріп, біріншісін қағып алуы керек. Бұл ойын үлкен ептілікті және жылдамдықты қажет етеді. Еденнен көтерілген асық шетке қойылады. Үстел үстінде жатқан басқа асықтармен де солайша қайталанады.

Ойынның екінші кезеңі «Екілік» деп аталады. Ойынның реті алдыңғы кезеңдегідей, тек үстелден бір асықтың орнына екі асықты алып үлгіру керек. Үшінші кезең «Үштік» алғашқы екеуіндей ойналады. Енді үш асық көтеру керек, ал қалған соңғы асықты біреуін көтереді.

Төртінші кезең «Төрттік». Бес асықтың бірі лақтырылады, осы сәтте төрт асықты үстелге қойып үлгіру керек. Содан кейін бірінші асықты қайтадан лақтырып, осы сәтте ойыншы төрт асықты да үстелден алып үлгеруі керек.

Бесінші кезең – «Жалақ». Мұнда қатысушылар бір асықты жоғары лақтырып, осы уақытта алақанымен үстелді 3 немесе 5 рет ұрады, содан кейін асықты ұстап алады.

Алтыншы кезең «Алақан», ережесі бірінші кезеңдегідей, тек қана көтерген жаңа асықты қатысушы алақанына салады.

Жетінші кезең «Төртбұрыш». Ойыншы төрт асықты бір-бірінен (20x20) арақашықтықта қояды. Содан кейін бесінші асықты жоғары лақтырып, осы уақытта қалған төртеуін жинайды, содан кейін төрт асық бар қолымен бесіншіні қағып алады.

Сегізінші кезең «Асық алмастыру». Қатысушы төрт асықты үстелге тастап, бесіншісін жоғары лақтырады және осы уақытта үстелден бір асықты алып, лақтырылған асықты қағып алады. Ойыншының қолында екі асық болады. Содан кейін бір асықты қайтадан аспанға лақтырады да, сол кезде екінші асықты үстелге қойып, орнына басқасын алып үлгіру керек, осы кезде лақтырылған асықты ұстап алуы керек. Барлық асықтармен осылайша жасалады. Содан кейін асықты лақтырып, төрт асықты түгел жинап, біріншісін ұстап үлгіру керек.

Тоғызыншы кезең «Үндемес». Онда бірінші кезеңде ойнағандай, бірақ бір шартпен орындау қажет. Ойыншы бірінші асықты ұстап алған сәтте, екінші асық қолында болса, олар бір-біріне тимеуі керек, басқаша айтқанда, дыбысы шықпауы керек.

Оныншы кезең «Сарт-сұрт». Алдыңғы кезеңдегідей ойналады, тек бұл жолы асықтың бір-біріне ұрылған дыбысы анық шығуы керек.

Он бірінші кезең «Қаршу» бірінші кезеңдей, тек жоғары лақтырылған асықты алақанның тік қалпында қағып алу керек.

Он екінші кезең «Отау» (Нәби). Мұнда бәрі жеңіл. Үстелге төрт асық шашылады. Бас бармақ пен ортаңғы саусақтан «үңгірге» кіреберіс жасалады. Екінші қолмен Хан асықты аспанға лақтырып, үстелде қалған асықтарды бірінен соң бірін үңгірге кіргізеді.

Ұпай есептеу. Барлық 12 жаттығуды орындап болғаннан кейін ойыншыға берілген ұпай санын анықтайтын жаттығу орындалады. Алақанның ішкі жағына 5 асық алынады. Ойыншы оларды лақтырып, сол қолының сыртымен барынша көп асық қағып алуға тырысады, содан кейін алақанның сыртымен қағып алған асықтарды лақтырып жібереді де, оларды алақанын төменге қаратып, жоғарыдан қағып алады. Қағып алынған әрбір асық ойыншыға 10 ұпай жинайды. Содан кейін ойын әрі қарай жалғастырылады. Келесі 12 жаттығуды аяқтағаннан кейін, қорытынды есеп жаттығуы орындалады. Ойын ойыншылардың біреуі 150 ұпай жинағанша жалғасады. Егер ойынға берілген уақытта ойыншылар кездесуді тең аяқтаса, жеңімпаз кезеңнің нәтижесі бойынша анықталады. Жеңіс 12 жаттығуда алға шыққан ойыншыға беріледі.

Ойынның ұзақтығы 15 минут. Әр ойын барысында 1 минутқа созылатын бір үзіліс жасауға рұқсат беріледі.

Үнемі қозғалыс, жүгіру, бұрылу, еңкею – мұның бәрі денені дамытады, қол-аяқты қозғалғыш етеді. Асық ойындарының барлығы да тәрбиелік жүкті көтереді, дәлдік пен ұқыптылыққа үйретеді. Сонымен бірге асық ойнаған баланың логикалық ойлауы да дамиды, өйткені асықты қалай соғу керектігін мұқият сынап немесе біркелкі және түзу түскен асықты қалай соғу керек, нокаут үшін қандай күшпен соғу керек екені алдын ала ескеріледі. Осы сұрақтардың барлығын санасынан өткізіп, сосын асықты көздеп, дәл соғуы керек. Әрине, асық ойыны көпшілікті дамытатынын айта кеткен жөн, өйткені оны кемінде екі-үш адам ойнауы керек. Ойын баланы шыңдауға, оның сана-сезімі мен дене күшін нығайтуға көмектеседі, дұрыс шешім қабылдауға көмектеседі. Жалпы, асық - ойыны ойын ғана емес, тәрбиені ерекше дамытатын өнер.

Қорыта келгенде, асық өнерін дамыту – денсаулықты сақтау, балалардың психофизикалық және әлеуметтік денсаулығын сақтау саласындағы ретро-енгізуші оқу тәжірибесі. Асықпен жұмыс көп қырлы,

балалар үшін қызықты, көптеген сезімтал сәттерде қолданылады. Идея білім беру салаларындағы асықтармен жаттығулар мен тапсырмалар жүйесін қамтиды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Сәрсенбай, Қ. (2015). *Асық ойыны және оның тәрбиелік маңызы*. Алматы: Қазақстан баспасы.
2. Қасымов, А. (2019). *Ұлттық ойындар – ұлт құндылығы*. Нұр-Сұлтан: Білім әлемі баспасы.
3. ЮНЕСКО (2017). *Адамзаттың материалдық емес мәдени мұралары тізімі*. <https://ich.unesco.org>

Астана қаласы
№105 орта мектеп
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, педагог-сарапшы
Аятхан Манира

ҰЛТТЫҚ САЛТ-ДӘСТҮРЛЕРДІҢ ЗАМАНҒА САЙ ТҮРЛЕНУІ

Қазақ халқының мәдениеті мен салт-дәстүрлері ғасырлар бойы қалыптасып, ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келеді. Уақыт өте келе, қоғам дамыған сайын кейбір дәстүрлер өзгеріске ұшырап, заман талабына сай түрленуде. Бұл табиғи процесс, өйткені кез келген ұлттың мәдениеті жаңа үрдістермен толығып, дамып отырады.

Салт-дәстүр – халықтың рухани құндылығы, оның ұлттық ерекшелігін айқындайтын басты белгі. Қазақ халқы үшін ұлттық дәстүрлер отбасы құндылықтарымен, үлкенге құрметпен, қонақжайлықпен және адамгершілік қағидаларымен тығыз байланысты.

Қазіргі кезде дәстүрлердің кейбірі өз маңызын сақтаса, кейбірі жаңа сипатқа ие болды. Бұл үрдіс әсіресе жастардың өмір салтында айқын көрінеді. Мысалы, қыз ұзату, келін түсіру, сүндет той, бесікке салу сияқты дәстүрлер өз мәнін жоғалтпай, жаңа заманға бейімделген түрде жалғасуда.

Бұрынғы заманда қазақ тойлары қарапайым әрі ұлттық нақышта өткізілсе, бүгінгі таңда олар заманауи үлгіде ұйымдастырылып келеді. Жастардың таңдауы бойынша кейбір дәстүрлер ықшамдалып, жаңаша сипатқа ие болуда. Мысалы, бұрынғыдай көп күнге созылатын ұзату тойлары бүгінде шағын әрі ресми түрде аталып өтеді.

Дәстүрлердің заманға сай түрленуі – заңды құбылыс. Қоғам өзгерген сайын оның мәдениеті мен әдет-ғұрыптары да жаңарып отырады. Алайда, бастысы – дәстүрдің мәні мен рухын сақтау. Қазақ халқының ежелгі салт-дәстүрлері ұлттық болмысымызды айқындайтын құндылықтар болғандықтан, олардың түпкі мағынасын жоғалтпай, жастар арасында кеңінен насихаттау маңызды.

Қазақтың салт-дәстүрлері уақыт ағымына қарай бейімделіп, жаңа сипатқа ие болуда. Бұл үрдіс мәдениеттің дамуына оң әсерін тигізеді. Бастысы – дәстүрлердің түпкі мәні сақталып, келер ұрпаққа дұрыс жеткізілуі. Ұлттық құндылықтарымызды жаңғырта отырып, олардың рухани негізін жоғалтпау – әрбір қазақ азаматының борышы.

**Қызылорда облысы, Арал ауданы
Ж. Әбдірашев атындағы №62 мектеп-лицейі
Тарих пән мұғалімі
Дәрімбет Камшат Әділханқызы**

ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ГРАММАТИКАСЫ: ОҢАЙДАН ҚИЫНҒА

Аннотация. Мақалада қазақ тілінің грамматикасын меңгерудің сатылы жүйесі қарастырылады. Қазақ тілінің грамматикалық құрылымдары қарапайым деңгейден басталып, күрделі құрылымдарға дейін біртіндеп түсіндіріліп, олардың қолданылу ерекшеліктері мен тілдік жүйедегі маңызы ашылады. Мақалада қазақ тілінің бай морфологиялық, синтаксистік құрылымы мен олардың тіл мәдениетіндегі орны көркем әдеби стильде талданып, лингвистикалық талдаулар арқылы түсіндірілген. Сонымен қатар, қазақ тілін үйренушілерге бағыт-бағдар беретін әдістемелік көзқарастар ұсынылады.

Кілт сөздер: қазақ тілі, грамматика, морфология, синтаксис, тіл мәдениеті, үйрену әдістемесі.

Қазақ тілі – ұлттың жүрегі, рухани дінгегі. Оның сұлулығы тек әуезді дыбыстарында ғана емес, сонымен қатар күрделі грамматикалық құрылымдарында да көрініс табады. Қазақ тілінің грамматикасын меңгеру – бұл ана тілінің қасиетін, оның заңдылықтарын терең сезінудің бір көрінісі. Алайда, тіл үйренушілер мен зерттеушілер үшін оның құрылымдық жүйесі алғашқы сатыдан-ақ бірқатар қиындықтар туғызатыны жасырын емес. Олай болса, қазақ тілінің грамматикасын оңайдан қиынға қарай жүйелеп түсіндірудің маңыздылығы зор.

Қазақ тілі өзге түркі тілдері сияқты агглютинативті тілдер қатарына жатады. Бұл дегеніміз – сөздердің тұлғалары түбір мен қосымшалар арқылы түрленіп, жаңа мағыналарға ие болатынын білдіреді. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ тілінің грамматикасы бастапқы кезеңде қарапайым көрінгенімен, тереңдей түскен сайын оның күрделілігі айқындала түседі. Мысалы, алғашқы сатыда сөздердің негізгі морфологиялық құрылымын – түбір мен жұрнақ, жалғау жүйесін үйрену оңай болса, ал одан әрі сөзжасам заңдылықтарын, есімше мен көсемше формаларын, етістіктердің шақтары мен райларын меңгеру белгілі бір дайындықты қажет етеді.

Қазақ тілінің морфологиялық ерекшеліктерін сараптасақ, оның ең басты қасиеті – сөзжасамдық байлығы. Бір ғана түбірден бірнеше жаңа сөз тудыруға мүмкіндік беретін өнімді жұрнақтар тілдің дамуы мен икемділігінің көрсеткіші болып табылады. Мысалы, "жаз" етістігін алайық. Бұл түбірден "жазу", "жазушы", "жазғыш", "жазылым", "жазбаша" сияқты көптеген туынды сөздер жасала береді. Осындай заңдылықтар тілдің икемділігін көрсетіп, оның күрделілігін айқындай түседі.

Синтаксистік тұрғыдан алғанда, қазақ тілі сөйлем құрауда белгілі бір заңдылықтарға сүйенеді. Жай сөйлемдерден бастап құрмалас сөйлемдерге дейінгі құрылымдар жүйелі түрде бірінен соң бірі меңгерілуі тиіс. Құрмалас сөйлемдерді игеру – тіл үйренушілер үшін белгілі бір қиындықтар туғызуы мүмкін, себебі олардың жасалу жолдары мен мағыналық түрлері сан алуан. Мысалы, салалас құрмалас сөйлемдердің мезгілдік, себеп-салдарлық, қарсылықты мағыналық түрлері бар. Ал сабақтас құрмалас сөйлемдердің бағыныңқылы компоненттері басыңқы сөйлемге әртүрлі сұрақ қою арқылы анықталады. "Мен келгенде, ол кітап оқып отыр екен" деген сөйлемдегі "мен келгенде" бағыныңқы сөйлемі мезгілдік қатынасты білдіреді.

Тілдің морфологиялық және синтаксистік деңгейлері өзара тығыз байланыста дамиды. Қазақ тілінде көп мағыналы сөздер мен тұрақты тіркестердің мол болуы – оның ерекше құбылыстарының бірі. Бір

сөздің бірнеше мағынада қолданылуы – тілдің икемділігі мен бейімделгіштігін айғақтайды. Мысалы, "бас" сөзі "адамның дене мүшесі" деген негізгі мағынасымен қатар, "басшы", "төраға" сияқты ауыспалы мағынада да қолданылады. Осындай ерекшеліктерді толық игеру үшін тіл үйренушіге контекстік түсіндірмелер мен мысалдар қажет.

Қазақ тілінің грамматикасын меңгеру барысында тілдік орта адам санасына тікелей ықпал етеді. Егер тіл үйренуші күнделікті өмірде қазақ тілін белсенді қолданса, оның грамматикалық құрылымдары мен синтаксистік заңдылықтары табиғи түрде сіңіседі. Көркем әдебиетті оқу, қазақша радиохабарлар мен телебағдарламаларды тыңдау, ана тілінде еркін сөйлейтін ортамен араласу – тілдік дағдыларды дамытудың маңызды жолдары. Әсіресе, қазақтың ауыз әдебиетінен бастап, қазіргі заманғы әдеби шығармаларға дейін қамтып оқу арқылы грамматиканың құрылымын, сөйлемдердің байланысу заңдылықтарын, тілдік стильдердің ерекшеліктерін сезінуге болады.

Сонымен қатар әдеби шығармаларда кездесетін алуан түрлі синтаксистік құрылымдар тіл үйренушінің сөйлеу дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Көркем әдебиеттегі теңеулер, метафоралар, перифраздар сияқты стилистикалық тәсілдер тілді байытса, әртүрлі грамматикалық категориялардың қолданылуы сөйлем құру қабілетін арттырады. Мысалы, Абайдың қара сөздеріндегі терең ой мен нақты құрылым, Мұхтар Әуезовтің көпқабатты күрделі сөйлемдері, Ілияс Жансүгіровтің бейнелі тіркестері тіл үйренушінің тілдік талғамын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Осылайша, әдебиет пен тілдік орта – қазақ грамматикасын игерудің ажырамас бір бөлігі.

Қазақ тілін меңгеруде жаңа технологиялардың маңызы күн сайын артып келеді. Электронды сөздіктер мен автоматтандырылған грамматикалық талдау жасайтын бағдарламалар тіл үйренушілер үшін үлкен көмекші құрал бола алады. Мысалы, онлайн-платформалар мен мобильді қосымшалар қазақ тіліндегі сөйлемдердің құрылымын талдап, қателерді түзетуге көмектеседі. Сонымен қатар түрлі мультимедиялық материалдар – аудиожазбалар, бейнесабақтар, интерактивті тапсырмалар арқылы тіл үйрену процесі қызықты әрі тиімді бола түседі. Бұл әдістердің басты артықшылығы – олар оқу үдерісін жекелендіріп, әр адамның өз қарқынымен білім алуына жағдай жасайды.

Заманауи оқыту әдістерінің бірі – қазақ тілін деңгейлеп оқыту. Бұл әдіс бойынша тіл үйренуші қарапайым деңгейден бастап, біртіндеп күрделі грамматикалық құрылымдарды меңгереді. Бастапқы кезеңде негізгі сөздік қор мен қарапайым сөйлемдер үйретілсе, келесі деңгейлерде күрделі синтаксистік құрылымдар мен стилистикалық ерекшеліктерге баса назар аударылады. Мұндай жүйелілік қазақ тілінің грамматикасын түсінуді жеңілдетіп қана қоймай, оны күнделікті өмірде белсенді қолдануға мүмкіндік береді. Деңгейлеп оқыту әдісі әр оқушының жеке қабілеттеріне бейімделіп, олардың оқу барысындағы жетістіктерін қадағалауға көмектеседі.

Қорытындылай келе, қазақ тілінің грамматикасын оңайдан қиынға қарай меңгеру – тілді үйренудің ең тиімді жолы. Оның морфологиялық, синтаксистік құрылымдарын сатылы түрде үйрену арқылы тілдің байлығын, икемділігін терең түсінуге болады. Қазақ тілі – халықтың рухани қазынасы, оның тарихы мен мәдениетін сақтаушы. Сондықтан оны меңгеру – тек грамматиканы үйрену ғана емес, сонымен қатар ұлттық құндылықтарды бойға сіңірудің бір жолы.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қалиев Б., Болғанбаев Ә. Қазақ тілінің лексикологиясы. – Алматы: Мектеп, 2005.
2. Томанов М. Қазақ тілінің грамматикасы. – Алматы: Ғылым, 1992.
3. Оразбаева Ф. Тілдік қатынас негіздері. – Алматы: Дәуір, 2006.

Алматинская область, Илийский район
ГКУ "Школа-гимназия №38"
Учитель русского языка и литературы, педагог-эксперт
Далабаева Алмагуль Сагинбаевна

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИИ

Современное общество развивается в условиях стремительного роста информационного потока, что требует от человека не только умения воспринимать информацию, но и способности к ее самостоятельному поиску, анализу, структурированию, критическому осмыслению и осознанному применению. В XXI веке эти навыки объединяются в понятие **функциональной грамотности**, которая становится ключевым фактором успешной социализации и профессиональной адаптации личности.

Существует множество трактовок данного понятия. Одним из наиболее точных определений является концепция Леонтьева А.А., который рассматривает функциональную грамотность как **«способность человека использовать приобретаемые в течение жизни знания для решения широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений»**. Это определение подчеркивает, что функциональная грамотность не ограничивается узкими предметными знаниями, а носит междисциплинарный и надпредметный характер. Она формируется на основе имеющегося жизненного опыта и расширяется по мере его накопления.

Функционально грамотный человек – это не просто носитель знаний, а личность, способная адаптироваться к изменяющимся условиям современного мира, критически оценивать информацию, принимать обоснованные решения и взаимодействовать с окружающей средой в соответствии с социальными нормами и ценностями. Такие люди легче интегрируются в общество, умеют находить эффективные способы решения профессиональных, бытовых и социальных задач, а также проявляют гибкость и креативность в различных сферах деятельности.

Процесс формирования функциональной грамотности начинается с активного развития когнитивных навыков и способности к самостоятельному мышлению. Основу этого процесса составляют такие логические операции, как:

- **анализ** – умение разбирать информацию на составляющие элементы;
- **синтез** – способность объединять разрозненные данные в целостную картину;
- **сравнение** – выявление сходств и различий;
- **обобщение** – формулирование закономерностей на основе имеющихся знаний;
- **систематизация** – структурирование информации по определенным критериям;
- **классификация** – распределение информации по группам;
- **выдвижение и опровержение гипотез** – критическое мышление и проверка достоверности данных.

С целью развития функциональной грамотности учащихся на уроках русского языка и литературы педагог должен создать образовательную среду, которая стимулирует творческую активность, критическое мышление, коммуникативные навыки и умение аргументированно выражать свою точку

зрения. Для этого важно сочетать как традиционные методы обучения, так и современные педагогические технологии, делающие учебный процесс более интерактивным и увлекательным.

Изучив различные методики, я выделила несколько эффективных приемов, которые способствуют достижению поставленных целей:

➤ Метод проблемного обучения – постановка перед учащимися вопросов и задач, требующих самостоятельного поиска решения, анализа информации и обоснования своего мнения.

➤ Технология критического мышления – включает приемы «Толстые и тонкие вопросы», «Кластер», «Инсерт», «Фишбоун», которые помогают анализировать тексты, выявлять смысловые связи, формулировать выводы.

➤ Игровые технологии – включают ролевые и деловые игры, викторины, лингвистические и литературные квесты, позволяющие изучать материал в нестандартной форме и развивать интерес к предмету.

➤ Метод дебатов и дискуссий – формирует навыки аргументированного выражения мыслей, критического анализа различных точек зрения, учит отстаивать свою позицию.

➤ Проектная деятельность – способствует углубленному изучению тем через самостоятельное исследование, создание презентаций, эссе, творческих работ, что развивает самостоятельность и ответственность.

➤ Использование цифровых технологий – работа с интерактивными платформами, виртуальными экскурсиями, медиаресурсами расширяет возможности для изучения языка и литературы, делает обучение более наглядным и доступным.

Применение этих методик способствует не только формированию функциональной грамотности, но и повышает мотивацию учащихся, делает процесс обучения более осмысленным, увлекательным и полезным для их будущей жизни.

Для формирования функциональной грамотности учащихся на уроках русского языка и литературы можно использовать различные цифровые технологии, которые делают процесс обучения более интерактивным, доступным и увлекательным.

Интерактивные платформы и онлайн-сервисы:

- **LearningApps** – создание интерактивных заданий (кроссворды, классификации, тесты, лото).
- **Quizizz, Kahoot, Mentimeter** – игровые викторины, тесты и опросы, помогающие проверять знания в соревновательной форме.

- **Padlet** – виртуальная доска для коллективной работы, создания интеллект-карт, обсуждений.

- **Wordwall** – генерация интерактивных упражнений (анagramмы, соответствия, таблицы, викторины).

- **Triventy** – инструмент для создания командных интеллектуальных игр.

Также можно использовать электронные книги и цифровые библиотеки:

- **ЛитРес: Школа** – бесплатный доступ к книгам школьной программы.

- **Google Книги, Национальная электронная библиотека (РФ)** – доступ к литературным произведениям и исследованиям.

- **Грамота.py** – справочные материалы, орфографические и синтаксические словари.

- **Google Arts & Culture** – виртуальные туры по музеям, галереям, литературным местам.

- **QR-квесты** – задания с использованием QR-кодов, содержащих ссылки на тексты, видео, задания.

Как применять цифровые технологии на уроках ?

- Создавать интерактивные задания (викторины, тесты, карточки).

- Организовывать проекты с мультимедийными элементами (подкасты, видеоролики, инфографика).

- Проводить виртуальные экскурсии и анализировать произведения через цифровые ресурсы.

- Давать задания на создание интерактивных карт или цифровых постеров по изучаемым темам.

Современный урок русского языка и литературы должен быть не только познавательным, но и творческим, интерактивным, направленным на развитие функциональной грамотности учащихся. Для этого важно включать в образовательный процесс задания, способствующие раскрытию индивидуального потенциала учеников, развитию критического мышления и способности применять знания в реальной жизни.

Одним из эффективных подходов является использование творческих заданий. Написание исторического комментария к произведениям помогает учащимся глубже понять контекст создания текста, выявить взаимосвязь между историческими событиями и авторским замыслом. Сочинение собственных литературных произведений (сказок, басен, мини-эссе, стихотворений) развивает языковую компетентность, воображение и способность к самостоятельному творчеству. Составление вопросов к зачетам формирует навык анализа текста и структурирования информации, а создание иллюстраций, комиксов или ментальных карт к произведениям способствует развитию воображения и умения интерпретировать текст через визуальные образы.

Также эффективными методами являются инсценировки и ролевые игры, которые позволяют глубже проникнуть в текст, раскрыть характеры персонажей и развить навыки устной речи. Запись аудиоподкастов и видеороликов, посвященных анализу литературных произведений или обсуждению тем, затронутых в текстах, способствует развитию рефлексии и коммуникативных навыков. Литературные квесты, викторины и другие игровые элементы делают процесс обучения более увлекательным, мотивируя школьников к изучению предмета.

Применение подобных приемов способствует развитию универсальных учебных действий, таких как анализ, систематизация информации, формулирование проблемы, поиск способов ее решения, самоконтроль и оценка собственных результатов. Таким образом, ключевой задачей современной образовательной системы является не просто передача знаний, а формирование у учащихся способности к саморазвитию и самосовершенствованию, что достигается путем их активного включения в образовательный процесс и осмысленного применения полученных знаний.

Использованные литературы:

1. Веряев Анатолий Алексеевич, Нечунаева Марина Николаевна, Татарникова Генриетта Викторовна. Функциональная грамотность учащихся: представления, критический анализ, измерение // Известия АлтГУ. 2013. №2 (78). Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/funktsionalnayagramotnost-uchaschihsya-predstavleniya-kriticheskiy-analiz-izmerenie> (дата обращения: 05.05.2019);
2. Евтюгина А. А. Функциональная стилистика: учебное пособие [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://elar.rsvpu.ru/978-5-8050-0651-8> (06.01.2023);
3. Саникович И. М. Функциональная стилистика русского языка : 10-й кл. : пособие для учащихся общеобразоват. учрежде- ний с белорус. и рус. яз. обучения / И. М. Саникович. - Минск : Нар. света, 2010. - 136 с.

Алматы облысы, Іле ауданы, Байсерке ауылы
 №28 мектеп - гимназия
 Бастауыш сынып мұғалімі
 Мұқаш Айжан Болатқызы

ЖАЛҚЫ ЕСІМ ЖӘНЕ ЖАЛПЫ ЕСІМ. 32-35-ЖАТТЫҒУЛАР

Мектеп	№28 мектеп-гимназиясы	
Бөлім	Дені саудың жаны сау	
Педагогтің аты-жөні	Мұқаш Айжан	
Күні:		
Сынып:2Б	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы	№92 Жалқы есім және жалпы есім. 32-35-жаттығулар.	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	2.4.2.4 зат есімнің жалпы және жалқы түрлерін ажырату, жалқы есімнің жазылу емлесін сақтау; 2.2.6.1 мұғалімнің көмегімен белгілі бір тақырыпта жазылған мәтіндердің ұқсастығы мен айырмашылығын (жанры/мәтін түрі) табу	
Сабақтың мақсаты	Зат есімнің жалпы және жалқы түрлерін ажырату, жалқы есімнің жазылу емлесін сақтайды Белгілі бір тақырыпта жазылған мәтіндердің ұқсастығы мен айыр- машылығын (жанры/мәтін түрі) табады	
Сабақтың барысы		

Сабақтың кезең уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы 10 мин	Ынтымақтастық атмосферасын «Маған жету қайда?» Қолымызды көтеріп, оң жағымыздағы досымызға сен кереметсің? Қолымызды көтеріп, сол жағымыздағы досымызға сен әдемесің? Екі қолымызды көтеріп маған жету қайда? Learning apps қосымшасы арқылы өткенді қайталау, мозайка құрастыру. Оқу мақсатымен таныстыру -Мозайкада кімнің суретін көріп тұрмыз? -Ата бізге не береді?	Оқушылар өлеңді хормен айтады Сұрақтарға жауап береді	Жарайсындар! Бағалау «Куәлік» 1 балл	Күн шауағы
Сабақтың ортасы 10 мин	ҚБ 32–тапсырма ФС-тапсырма Топтық жұмыс ОДД:білу, түсіну, қолдану Оқулықпен жұмыс Нұсқау: Өлеңді түсініп оқы. Өлең не туралы. «» әдісі 1-топ өлеңді оқып, им-ишара арқылы көрсету Қарсы келе жатқанда Сөлем берем қарттарға. - Бабаларға бол лайық, Дейді бірі қол жайып. - Көп жаса, – деп біреуі Маңдайымнан сүйеді. Өстіп күнде бата алам, Кездескен әр атадан. 2-топ «Буремер» әдісі Бата жолдарын құрастыру. ----- байлығын берсін, -----жайлығын берсін. ----- сіңімді болып, -----, күнін берсін! Оқушылардың өз ойын ашық айтуына мүмкіндік жасалады. Ол үшін жетекші сұрақтар қойылады. ЕББҚ ететін (ойлау деңгейі төмен) балаға тапсырма Өлеңді түсініп оқиды	Өлеңді мәнерлеп оқып, негізгі ойды анықтайды. Өлең мазмұнын бойынша им-ишара арқылы ұйымдастырылады. Диалог жүргізледі. Дескриптор - өлеңді мәнерлеп оқиды -негізгі ойды анықтайды -им-ишара арқылы көрсете алады Дастарханның байлығын берсін, Отбасының жайлығын берсін. Астариңыз сиңімді болып, Күлімдеп шығар ай, күнін берсін! -бата құрастыра алады -өз ойын анық жеткізе алады -сұрақтарға жауап береді	Жарайсындар! Бағалау «Куәлік» 1 балл 1 балл 1 балл 1 балл 1 балл 1 балл	Оқулық үлестірме
10 мин	ҚБ 33 –тапсырма Жұппен жұмыс ОДД:білу, түсіну, қолдану «Көңілді шарлар» әдісі Нұсқау: Берілген сөздердің ішінен жалпы есімдерді теріп жаз Жаттығудағы жалпы есімдерден басқа сөздердің өзгешелігі туралы өзін қорытынды жаса ЕББҚ ететін (ойлау деңгейі төмен) балаға тапсырма Жалпы есімді табады	Сөздердің ішінен жалпы есімдерді теріп орналастыра-ды. Жаттығудағы жазылмай қалған сөздердің жалпы есімдерден өзгешелігі туралы өз қорытындыларын айтып, оны оқулықта берілген жаңа ақпаратпен салыстыру арқылы керібайланыс жасайды. Дескриптор: -берілген сөздерді оқиды	Жарайсындар! Бағалау «Куәлік» 	

		– Ішінен жалпы есімдерді теріп жазады – жалқы есімдерден басқа сөздердің өзгешелігі туралы қорытынды жасайды Жалқы есімдерден басқа зат есімдерді жалпы есімдер деп атайды. Жалпы есімдер кіші әріптен басталып жазылады. Мысалы: ауыл, аже, құс, көше.	1 балл 1 балл 1 балл.	Қорапша, шарлар
2 мин	Сергіту сәті		Жарайсындар !	
10 мин	34 -тапсырма «Жасырын сөздер» әдісі Мақалды жатқа жаз. 	Мақалды тауып оқиды. Мақал мағынасын айтады. Батамен ер көгерер, Жаңбырмен жер көгерер. Дескриптор: -мақалды тауып оқиды -мақалды жатқа жазады -мақал мағынасын айтады	Жарайсындар! Бағалау «Қуәлік» 1 балл 1 балл 1 балл.	Дәптер суреттер
Сабақтың соңы 3 мин	Кері байланыс -Бүгінгі сабақта не ұнады? -Сабақтан қандай ой түйдің? -Бүгінгі сабақтан алған білімнің үшін өзіңе қандай баға бересің? Рефлексия «Қуәлік» Үйге : 35 жаттығу	Кері байланыс жасайды. Оқу тапсырмасын жазып алады.	ҚБ қойылады .	

**Атырау қаласы
№48 «Родничок» бөбекжай-бақшасы
Тәрбиеші, педагог-модератор
Ундаганова Айсулу Хамитовна**

«ЖАБАЙЫ ЖАНУАРЛАР». «ТИІН»

Ұйымдастырылған іс-әрекет: Әлеумет. Қоршаған ортамен таныстыру.

Тақырыбы: «Жабайы жануарлар» «Тиін»

Міндеті: Балаларға жануарлар әлеміне танымдық қызығушылығын, тілектестік қамқорлық сезімін ояту. Жабайы жануарлар аю, қоян, түлкі, қасқыр туралы ұғымдарын қалыптастыруды жалғастыра отырып, тиінмен таныстыру. Тиіннің қоректенуі, тіршілігімен таныстыру.

Әдіс-тәсілі: Сұрақ – жауап, түсіндіру, жұмбақтар, слайд, бейнетаспа, ойын, тапсырма орындау, ертегі сомдау.

Билингвальды компонент: Тиін - белка, үлпілдек – пушистый.

Сөздік жұмыс: Үлпілдек, жирен.

Технологиялық қамтамасыз ету: Тиін және жабайы аңдар, үй жануарларының суреті, ертегі кейіпкерлерінің атрибуттары, ақпараттық технология.

Тәрбиеші:

- Қазір жылдың қай мезгілі?
- Күз мезгілінің неше айы бар?
- Балалар бүгін аптаның қай күні?

Балалардың жауабы.

Ұйымдастыру кезеңі:

- Балалар шеңберге тұрады. Табиғат туралы бейнекөрініс көрсетіледі.

Табиғатым тамаша,

Көз тоймайды қараса.

Табиғатты аялап,

Жүрейікші жараса,

Сәлем саған Жер- ана!

Сәлем саған Күн- ана!

Аман – есен болайық.

Бейбітшілікті қалайық!

Тәрбиеші: Балалар табиғаттың тіршілік иелерінің бірі жабайы аңдар екен.

Ендеше жабайы аңдардың атын атаймыз, ол үшін экраннан жабайы аңдардың суреттерін тамашалаймыз. Балалар бірге қайталап айтамыз.

- 1) Аңдардың патшасы – арыстан.
- 2) Тарғыл түсті – жолбарыс.
- 3) Қорбаңдаған қоңыр – аю.
- 4) Қауіпті жыртқыш аң ол – қасқыр.
- 5) Айлакер, қу – түлкі.
- 6) Ұзын құлақсұр – қоян.
- 7) Қызғылт сұр – тиін.

Балалар экраннан слайд арқылы жабайы аңдардың суреттерін тамашалайды. Балалар тәрбиешінің соңынан қайталап айтады.

Тәрбиеші: Балалар, жабайы аңдар қайда өмір сүреді?

Балалар: Орманда.

Тәрбиеші: Олар орманда адамдардың көмегінсіз өмір сүреді, олар өз азықтарын өздері тауып жейді. Балалар бүгінгі оқу қызметінде көзге көрінбейтін, сирек кездесетін аңның бір түрі тиін туралы айтамыз. Ендеше, балалар бәріміз бейнекөрініске қараймыз.

Балалар тиін туралы бейне - көріністі тамашалайды.

(Тиіннің бейне таспасы, суреттері)

Тәрбиеші: Тиін ағаштан –ағашқа секіріп жүретін аң. Тиіннің түсі ақшыл сары не жирен үлпілдек, қалың жүнді, құйрығы ұзын, құлағында шашағы болады, әдемі көздері жылтырап тұрады. Аяқтарында ұзын тырнақтары бар.

- Балалар, қалай ойлайсыңдар тырнақтары қандай қызмет атқарады?

Балалар: Оларға ағашқа өрмелеп шығуы және қорегін ұстап тұруы үшін ыңғайлы.

Тәрбиеші: - Ал мықты тістері мен әдемі әрі ұзын құйрығы қандай қызмет атқарады?

Балалар: Тиіндер тісімен қатты жаңғақтарды шағып әрі кеміріп жей алады. Ал құйрығы ағаштан ағашқа секіру үшін керек.

Тәрбиеші: - Дұрыс айтасыңдар, олар құйрықтарын ағаштан – ағашқа кезінде тепе теңдікті сақтау үшін және аязды күндері суықтан қорғану үшін қолданады.

- Олар қыс маусымына қалай дайындалады?

Балалар: Ағаштардың жемістері мен жаңғақтарын, бүрлерін, саңырауқұлақтарды жинайды.

Ағаштардың түбін қазып көміп тастайды.

Тәрбиеші: - Дұрыс айтасыңдар, ағаштардың қуыстары мен ойық жерлеріне тасып қор жинайды. Тиінді бақылау.

Ғажайып сәт: (Қасқыр мен Тиін жүгіріп кіреді)

Тәрбиеші: Балалар бізге қонаққа Тиін мен Қасқыр келіпті.

Тиін мен қасқыр:

- Сәлеметсіңдер ме, балалар!

Балалар тиін мен қасқырмен амандасады.

Тәрбиеші: Тиін сен кімнен қашып келесің?

Тиін: Мен қасқырдан қашып келемін. Мен жаңа жолда келе жатып қасқырдың қолын басып кеттім.

- Мен тиінмін, тиінмін,

Қысқа жылы киіндім.

Қоймам толы жаңғаққа,

Іші жылы үйімнің.

Тиін: - Қасқыр мені қоя берші, мені жіберші.

Қасқыр: - Жоқ сен әуелі менің тапсырмамды балалармен бірге орында, содан кейін жіберемін.

Тиін: - Балалар маған тапсырмаларды орындауға көмектесіңіздерші.

Балалар: - Әрине көмектесеміз.

Сол кезде Қасқыр тұрып тапсырма береді.

Тәрбиеші: - Кәне тапсырманды бере ғой. Балалар тиінге көмектесейік.

1-тапсырма Слайдпен.

Жұмбақтардың жауабын тап.

1) Өзі

Жүрген жері айқай, шу. (Түлкі)

2) Сұр түсті

Ақсиган көп тісті. (Қасқыр)

3) Қыс бойына жатады

Тәтті ұйқыға батады (Аю)

4) Тарғыл түсті

Ерен күшті. (Жолбарыс)

5) Қанжардай тісі бар

Суық үрейлі түсі бар. (Арыстан)

6) Тоны- инелер

Жиналып қалса қадалар

Толған тікенек

Ұстауға келмей мазалар

Бұл не? (Кірпі)

Қасқыр: - Өте жақсы балалар!

Тәрбиеші: - Балалар, қасқырдың 2-ші тапсырмасын орындайық.

2 – тапсырма:

1. «Үй жануарларымен дала жануарларын» ажырату.

Шарты: Үй жануарларын: қой, ешкі, жылқы, ит, мысық, сиыр.

Дала жануарларын: қасқыр, түлкі, тиін, қоян, аю, жолбарыс, арыстан ажыратып атап береді.

2. «Анасын тап»

Шарты: Жабайы аңдардың төлдеріне анасын тауып береді схема бойынша.

3. «Немен қоректенеді»

Шарты: Аңдардың қорегін схема арқылы тауып береді. 3- 4 баладан орындайды.

4. «Пазло» Тиінді құрастыру.

Шарты: Қиылған аңның суретін құрастыру.

Сергіту сәті.

Орманда біз келеміз,

Саңырауқұлақ тереміз.

Теріп – теріп аламыз,

Қалтамызға саламыз.

Балалар сергіту сәтін орындайды.

Тәрбиеші:

- Балалар, енді қасқырдың 3-ші тапсырмасын орындайық.

3-тапсырмасы.

Қимылдық ойын: «Тиінге азық жинауына көмектесейік»

Ойынның шарты: Балалар жердегі көкөністермен жемістерді теріп себетке тиіннің азығын жинайды.

Ал екінші себетке адамдардың жейтін азығын жинайды.

Балалар тиіннің азығын ажыратып жинады.

Тәрбиеші: - Балалар Тиін жаңғақпен, алмамен, саңырауқұлақпен қоректенеді екен. Қасқыр біз сенің тапсырмаңды орындадық енді сен тиінді жібер.

Қасқыр: - Жарайды рахмет сендерге балалар. Енді мен ертегілер еліне қайтайын (шығып кетеді)

Тиін: - Менде қайтайын. Тапсырмаларды орындап көмектескендеріңе рахмет.

Сау болыңдар балалар.

Тәрбиеші: - Балалар жабайы аңдар туралы қандай ертегі білесіңдер?

Балалар өздері білетін ертегілерді атап береді.

Тәрбиеші: - Дұрыс айтасыңдар, балалар жабайы аңдар туралы ертегілер көп екен. Соның ішінде бүгінгі қонағымыз Қасқыр мен Тиін туралы ертегіні тамашалайық.

Ертегі: «Ақ тиін мен қасқыр»

Ақтиін бұтақтан бұтаққа қарғып жүріп, ұйықтап жатқан қасқырдың үстіне құлайды. Қасқыр қарғып тұрып, оны жегісі келеді.

Ақ тиін жалынып:

- Мені жеме, жібер? – дейді.

- Жарайды, жіберейін, бірақ сен маған айт: неліктен сендер әр уақытта шат болып жүресіңдер?

Сонда ақ тиін:

- Мені жіберіңіз, сонан соң айтайын, әйтпесе жүрегім дірілдеп, сөйлей алатын емеспін, – дейді. Қасқыр ақ тиінді босатады.

Ақ тиін ағаш басына шығып алып:

- Сен қасқыр, залымсың, залымдық ішінді жандырады. Сондықтан әрқашан қапалы жүресің. Біз ешкімге жауыздық істемейміз, сол үшін де әр уақытта шат болып жүреміз, – дейді де, сылқ-сылқ күліп, ағашқа өрмелеп шығып кетіпті.

Сергіту сәті:

Жылу берген күнге рахмет,

Тіршілік берген жерге рахмет,

Өсім берген суға рахмет,

Бізге көкөніс әкелген,

«Күзге» рахмет

Тәрбиеші:

- Бізге қонаққа нелер келді?

- Қасқыр мен Тиін.

- Балалар бүгін біз қандай аңмен таныстық?

Тиінмен.

-Тиін немен қоректенеді?

Жаңғақ, саңырауқұлақтар, ағаштың бүрлері т.б.

-Тиін қайда өрмелейді?

Ағашта өрмелейді.

-Тиіннің тырнақтары қандай?

Ұзын тырнақтары бар.

- Құйрығы қандай? - Ұлпілдек, ұзын болады.

Сөздік жұмыс: Ұлпілдек, жирен.

Билингвальды компонент: Тиін – белка, ұлпілдек – пушистый.

Балалар тәрбиешімен бірге қайталайды.

Тәрбиеші: - Балалар осымен бүгінгі ұйымдастырылған оқу қызметіміз аяқталды. Сендер оқу қызметіне жақсы қатыстыңдар, жарайсыңдар балалар.

Балаларды смайлинг арқылы марапаттайды.

Батыс Қазақстан облысы әкімдігі білім басқармасының Бөрлі ауданы білім беру бөлімінің
“Жас туристер станциясы” КММ
Туризм бөлімінің менгерушісі
Әбуталиев Аманжан Батыржанұлы

ЖАЯУ ТУРИЗМ. ПАРАЛЛЕЛЬДІ ӨТКЕЛ ЖӘНЕ ГОРИЗОНТАЛЬДІ МАЯТНИК ӨТКЕЛІНЕН ӨТУ ТЕХНИКАЛАРЫ

Аннотация. Мақалада жаяу туризмнің күрделі өткелдерінен – параллельді өткел мен горизонтальді маятник өткелінен өту техникасы қарастырылады. Табиғат аясындағы экстремалды жағдайларда қауіпсіздік ережелерін сақтау, жабдықтарды дұрыс пайдалану және дене дайындығының маңыздылығы туралы баяндалады. Сонымен қатар, тәжірибелі туристердің кеңестері мен көркем сипаттамалар арқылы осы өткелдерден өтудің әдістері түсіндіріледі.

Кілт сөздер: жаяу туризм, параллельді өткел, маятник өткелі, қауіпсіздік, табиғат, туристік техника, экстремалды жағдайлар.

Қазақ жерінің кең байтақ даласы мен асқақ таулары тек қана көркем көріністерімен ғана емес, талай саяхатшының жүрегін жаулап алған құпияларымен де ерекшеленеді. Осы сұлу табиғатты бағындыруға бел буған әрбір саяхатшы алдында түрлі өткелдер кездеседі. Солардың ішінде ең қиын әрі шыдамдылықты, техникалық шеберлікті талап ететін өткелдер – параллельді өткел мен горизонтальді маятник өткелі.

Табиғаттың қатал сынынан өту үшін, алдымен, адам өз бойындағы үрейді жеңіп, сенімділік пен салқынқандылықты қалыптастыруы қажет. Тау өзендерінің арынды ағысы мен шатқалдардың тереңдігі нағыз ерік-жігер иесін ғана мойындайды. Ал мұндай сынақтардан сүрінбей өту үшін турист әрбір қозғалысын есептеуі керек.

Параллельді өткел. Бұл өткел көбінесе өзендер мен терең шатқалдардың үстінен тартылған екі арқан арқылы жасалады. Оның біреуі аяқпен басуға арналған, екіншісі – тепе-теңдікті сақтау үшін қолмен ұсталады. Параллельді өткелден өтудің қиындығы – тепе-теңдікті сақтауда ғана емес, бұлшықеттердің үйлесімді жұмыс істеуінде. Арқанға дұрыс бөлінбеген салмақ өткелдің тербелісін арттырып, адамды құлау қаупіне ұшыратады. Сондықтан турист әрбір қадамын ойланып басып, денесінің ауырлық орталығын тұрақты ұстап тұруы қажет. Қолдың бұлшықеттері шамадан тыс күш салудан тез шаршайтындықтан, оларды демалдыра отырып, қозғалысты реттеу маңызды. Сонымен қатар, аяқтың бұлшықеттерін де тиімді пайдаланып, денені тік ұстап, шамадан тыс еңкеюден сақтану керек.

Психологиялық дайындықтың да маңызы зор. Адам үрейге бой алдырса, қимылдары икемсіз болып, салмағын дұрыс үйлестіре алмайды. Мұндай жағдайда, көзбен тұрақты бір нүктені таңдап, терең тыныстап, біркелкі қадам жасау керек. Туристер үшін ең бастысы – асығыстыққа жол бермеу. Арқанның тербелісі неғұрлым аз болса, соғұрлым өту жеңілдейді. Осы техникаларды дұрыс меңгерген жағдайда, параллельді өткел саяхатшы үшін жаңа биіктерді бағындыруға мүмкіндік беретін сенімді жолға айналады.

Параллельді өткелден өтудің негізгі кезеңдері:

1. Жабдықтарды тексеру: Қауіпсіздік белдігі мен карабиндер сенімді бекітілуі тиіс.
2. Қозғалыс тактикасы: Бір қолмен жоғарғы арқанды мықтап ұстап, екінші қолмен өзін сақтандыру қажет.
3. Қадамдар дәлдігі: Аяқты жұмсақ әрі сенімді қоя отырып, денені тым қатты артқа шалқайтпай, алға қарай аздап еңкейту керек.
4. Ырғақ пен тыныс алу: Асықпай, әрбір қадамын ойланып басу арқылы қозғалысты тұрақты ұстау.

Жаңадан келген туристердің басты қателігі – аяқ астындағы арқанның тербелісін ескермей, тез жүруге тырысуы. Мұндай әрекет құлау қаупін арттырады. Ал тәжірибелі туристер бұл өткелден өтуде салмақты теңдей бөліп, қозғалысты бірқалыпты ұстауға мән береді.

Горизонтальді маятник өткелі – туристік техникадағы ең ерекше әрі физикалық дайындықты қажет ететін әдістердің бірі. Бұл тәсіл көбінесе өзеннің арғы бетіне немесе биік шатқалдың екінші жағына

қауіпсіз әрі жылдам өту үшін қолданылады. Өткел құрылымы қарапайым көрінгенімен, оның дұрыс ұйымдастырылуы мен қауіпсіздік шаралары үлкен маңызға ие. Маятник өткелінде турист бір жағалаудан екінші жағалауға арқан немесе металл трос арқылы ілініп, салмақ күшін пайдаланып тербелу арқылы өтеді. Бұл техниканың басты ерекшелігі – адамның өз салмағын дұрыс бөлуі және қозғалыс барысында тепе-теңдікті сақтауы. Егер дене дұрыс бағытталмаса немесе жылдамдық бақыланбаса, өткелден өту кезінде түрлі қиындықтар туындауы мүмкін.

Горизонтальді маятник өткелін орнату кезінде ең алдымен, бекіту нүктелерінің беріктігін тексеру қажет. Трос екі жақтағы мықты тіректерге бекітіліп, оның тартылу деңгейі дұрыс есептелуі тиіс. Қауіпсіздік шараларының ішінде туристің белдікпен және карабиндермен жабдықталуы, қолдың бұлшықеттерін дұрыс пайдалану, аяқпен жылдамдықты реттеу тәсілдері ерекше маңызға ие. Сондай-ақ өткелден өту барысында кенеттен тоқтап қалмау үшін тростың үйкелісін есептеп, қосымша тежегіш құрылғылар қолдану ұсынылады. Егер маятник өткелінің бұрышы дұрыс есептелмесе немесе арқан дұрыс тартылмаса, турист қажетті нүктеге жетпей, қозғалыс ортасында тоқтап қалуы мүмкін. Мұндай жағдайда қолмен немесе қосымша құрылғылар арқылы алға жылжу қажет болады. Сондықтан тәжірибелі туристер әрдайым өткелдің барлық параметрлерін мұқият тексеріп, оның сенімділігіне көз жеткізгеннен кейін ғана қозғалысты бастайды.

Горизонтальді маятник өткелінен өтудің негізгі әдісі – адам өзеннің немесе шатқалдың бір жағынан екінші жағына дейін тростың көмегімен сырғып барады. Мұндай өткел көбіне арнайы блоктар немесе карабиндер арқылы жүзеге асады. Бұл техниканың ерекшелігі – адам салмағының блокқа дұрыс түсуі мен жылдамдықты бақылауында.

Өту кезеңдері:

1. Қауіпсіздік жабдықтарын реттеу: Турист белдік пен карабиндерді сенімді бекітіп, сақтандыру арқандарын тексереді.

2. Бастапқы серпіліс: Тросқа ілінген турист өз денесін дұрыс бағытта ұстап, қозғалысты бастайды.

3. Жылдамдықты реттеу: Егер жылдамдық тым жоғары болса, аяқпен немесе арнайы құрылғымен баяулату керек.

4. Қону және аяқтау: Өтетін жағаға жеткен кезде, аяқпен тірекке сүйеніп, денені тепе-теңдікте ұстау қажет.

Бұл әдіс өте тиімді болғанымен, қауіпсіздік шараларын қатаң сақтау қажет. Егер тростың бекітілуі нашар болса немесе турист дұрыс жабдықталмаса, салдары ауыр болуы мүмкін. Сондықтан, әрбір өткелден өтпес бұрын, оның беріктігін тексеру – басты қағида.

Тәжірибелі туристердің кеңестері:

- Техникалық өткелдерден өтпес бұрын, жаттығу жасаңыз.
- Арқанмен өтудің әртүрлі әдістерін игеру үшін құрғақ жаттығулар өткізіңіз.
- Өзіңізді сақтандыру құралдарыңыздың дұрыстығына көз жеткізіңіз.
- Қозғалыс кезінде сабырлы болыңыз, қорқынышпен күресу – туристің басты міндеті.

Қорытынды:

Жаяу туризм – тек қана табиғатты тамашалау емес, сонымен қатар адамның өз бойындағы мүмкіндіктерін сынап, қиындықтарды жеңудегі ерік-жігерін қалыптастыратын ерекше тәжірибе. Параллельді өткел мен горизонтальді маятник өткелі – осындай сынақтардың бірі. Бұл өткелдерден сәтті өту үшін техникалық шеберлік, дұрыс дайындық және қауіпсіздік ережелерін сақтау басты орынға шығады.

Нағыз саяхатшы үшін табиғаттың әр өткелі – жаңа мүмкіндік. Тау желінің ызғары мен өзен ағысының күші туристің рухын сынағанымен, жүректі шыңдап, ерік-жігерді күшейтеді. Демек, кез келген өткел тек физикалық емес, рухани сынақ екенін ұмытпаған жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Сүлейменов Қ. "Тау туризмі және қауіпсіздік шаралары", Алматы, 2020.
2. Қазақстан Республикасы Туризм қауымдастығының әдістемелік нұсқаулары, 2022.

Алматы қаласы
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Магистрант
Умурзакова Қ.Р.

ЖОҒАРЫ МЕКТЕП ПЕДАГОГИКАСЫНДАҒЫ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ: ГЕОГРАФИЯ ПӘНІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ- КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ АСПЕКТІСІ

Аннотация: мақалада мұғалімнің коммуникативті құзыреттілігінің маңыздылығы қарастырылады. Коммуникативті құзыреттілік – оқыту үдерісінің тиімділігін арттыруға, оқушылармен, әріптестермен және ата-аналармен нәтижелі қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік беретін негізгі кәсіби құзыреттіліктердің бірі. Мұғалімнің тілдік мәдениеті, педагогикалық такті, белсенді тыңдау, эмоционалды интеллект және цифрлық коммуникация құралдарын қолдану дағдылары оның кәсіби жетістігінің маңызды факторы болып табылады. Сонымен қатар, бұл мақалада мұғалімдердің коммуникативті құзыреттілігін дамыту жолдары ұсынылады.

Кілт сөздер: коммуникативті құзыреттілік, педагогикалық қарым-қатынас, тілдік мәдениет, белсенді тыңдау, эмоционалды интеллект, педагогикалық такт, цифрлық коммуникация, кәсіби құзыреттілік.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) оқытудың ажырамас бөлігіне айналды. Жоғары мектеп педагогикасында АКТ қолдану білім беру мазмұнын жаңартуға, оқыту әдістерін жетілдіруге және мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін дамытуға ықпал етеді. Әсіресе, география пәні мұғалімдері үшін АКТ-ны тиімді пайдалану студенттердің пәнге қызығушылығын арттырып, интерактивті оқыту әдістерін енгізуге мүмкіндік береді.

АКТ-ның жоғары мектептегі рөлі ең алдымен білім беру мазмұнын цифрландырумен байланысты. Геоақпараттық жүйелер (ГАЗ), мультимедиялық ресурстар, интерактивті карталар мен виртуалды модельдер география пәнін оқыту барысында көрнекілікті күшейтіп, студенттердің кеңістіктік ойлауын дамытады. Сонымен қатар, АКТ оқыту әдістерінің аясын кеңейтіп, сандық платформалар арқылы қашықтықтан және аралас оқыту жүйелерін енгізуге жол ашады. Мұндай мүмкіндіктер оқытушы мен студент арасындағы кәсіби-коммуникативтік байланыстарды нығайтуға, оқу үдерісін икемді ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

География пәні мұғалімдерінің кәсіби-коммуникативтік құзыреттілігін дамытуда АКТ-ны қолданудың бірнеше маңызды аспектілері бар. Біріншіден, мультимедиялық құралдарды пайдалану арқылы мұғалімдер сабақ мазмұнын әсерлі етіп, оқушылардың пәнге деген ынтасын арттыра алады. Екіншіден, сандық платформаларда жұмыс істеу дағдыларын меңгеру мұғалімдерге қашықтықтан оқыту әдістерін енгізуге және оқу материалдарын құрылымдауға көмектеседі. Үшіншіден, АКТ-ның көмегімен мұғалімдер кәсіби шеберліктерін жетілдіріп, цифрлық білім беру ресурстарын құруға мүмкіндік алады.

Ақпараттық технологияларды қолдану география пәнін оқыту сапасын арттырып қана қоймай, мұғалімдердің ғылыми-зерттеу қызметімен айналысуына да ықпал етеді. Сонымен қатар, сандық оқыту жүйелері педагогикалық тәжірибені жетілдіруге, оқушылардың білім деңгейін бақылауға, статистикалық

деректерді талдауға мүмкіндік береді. Бұл мұғалімдердің білім беру үдерісінде заманауи әдістерді қолдануын қамтамасыз етіп, олардың кәсіби және коммуникативтік құзыреттіліктерін дамытуға ықпал етеді.

Қазіргі заманғы педагогикалық ғылымда «құзыреттілік» ұғымы білім беру жүйесінің ажырамас бөлігіне айналды. Ол педагогтың кәсіби қызметін тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін білім, дағды, тәжірибе және тұлғалық қасиеттердің үйлесімділігін білдіреді. «Құзыреттілік» және «құзырет» ұғымдары жиі қатар қолданылғанымен, олардың арасында айырмашылықтар бар: құзыреттілік – белгілі бір саланың талаптарына сай әрекет ету қабілеті, ал құзырет – сол қабілетті іске асыруға мүмкіндік беретін нақты білім мен дағдылар жиынтығы.

А. К. Маркова зерттеулерінде кәсіби құзыреттілік адамның өз бетінше әрекет етуіне, кәсіби міндеттерді тиімді орындауына мүмкіндік беретін психологиялық және практикалық дайындық деңгейі ретінде сипатталады. Бұл түсінік педагогтың тұлғалық дамуымен тікелей байланысты, өйткені оның кәсіби құзыреттілігі тек пәндік біліммен шектелмейді, сонымен бірге қарым-қатынас жасау шеберлігі, шешім қабылдау қабілеті, эмоционалды тұрақтылық және шығармашылық көзқарас сияқты факторларды қамтиды.

Қазіргі педагогикада құзыреттілік тәсілі білім берудің барлық деңгейлерінде маңызды болып отыр. Әсіресе, жоғары мектеп жағдайында бұл тәсіл оқытушылардың студенттермен өзара әрекеттесу дағдыларын, олардың ойлау қабілетін дамытуға және өзін-өзі жетілдіруге бағытталған. Бүгінгі таңда оқытушы тек ақпарат беруші емес, студенттердің өз бетімен білім алуын ұйымдастырушы рөлін атқарады. Осыған байланысты педагогтардың кәсіби құзыреттілігінің құрылымында келесі аспектілер ерекше мәнге ие:

1. Ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілік – жаңа технологияларды меңгеру, сандық ресурстарды тиімді пайдалану және онлайн платформалар арқылы білім беру.
2. Коммуникативтік құзыреттілік – студенттермен, әріптестермен және қоғаммен нәтижелі қарым-қатынас орнату, педагогикалық әдеп нормаларын сақтау.
3. Шығармашылық және проблемаларды шешу қабілеті – стандартты емес жағдайларда шешім қабылдау, инновациялық әдістерді қолдану.
4. Эмоционалды интеллект – студенттердің психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, оларға қолдау көрсету, білім алуға ынталандыру.
5. Өзін-өзі дамыту және рефлексия – кәсіби қызметін талдау, жетілдіру және жаңа білімдерді меңгеру қабілеті.

Құзыреттілікке бағытталған тәсіл педагогтардың тек теориялық білімдерін жетілдірумен шектелмей, олардың тәжірибелік және тұлғалық дамуына да ықпал етеді. Сондықтан жоғары мектеп оқытушыларына қойылатын талаптар үнемі өсіп, олардың кәсіби біліктіліктерін үздіксіз жетілдіру қажеттілігі арта түсуде. Заманауи білім беру жүйесінде құзыретті мұғалім – бұл тек өз пәнін жақсы білетін маман ғана емес, сонымен қатар, білім алушылармен серіктестік қарым-қатынас орната алатын, олардың шығармашылық және сын тұрғысынан ойлау қабілеттерін дамытатын тұлға.

Қазіргі педагогика саласындағы зерттеулерге сәйкес, «құзыреттілік» ұғымы кәсіби қызметті тиімді орындауға қажетті білімдер, дағдылар мен өкілеттіктер жиынтығын білдіреді, ал «құзіреттілік» – осы білімдерді тәжірибеде қолдана алу қабілеті ретінде қарастырылады. Педагогикалық салада құзыреттілік кәсіби функциялар мен міндеттерді қамтыса, ал кәсіби-педагогикалық құзыреттілік – табысты білім беру қызметін жүзеге асыруға ықпал ететін тұлғалық және кәсіби қасиеттердің үйлесіміне негізделеді.

Ғалымдар кәсіби-педагогикалық құзыреттіліктің негізгі компоненттерін төмендегідей анықтайды:

- Когнитивті құзыреттілік – заманауи білім беру әдістерін меңгеруді қамтитын кәсіби-педагогикалық эрудиция.
- Психологиялық құзыреттілік – эмоциялық реттеу қабілеті, эмпатия және психологиялық қырағылық.
- Коммуникативті құзыреттілік – қарым-қатынас мәдениеті, педагогикалық такт, оқушылармен және әріптестермен тиімді байланыс орнату.
- Риторикалық құзыреттілік – кәсіби сөйлеу мәдениеті, ойды анық, сауатты әрі мәнерлі жеткізе білу дағдысы.
- Кәсіби-техникалық құзыреттілік – білім беру үдерісінде қолданылатын әдістер мен технологияларды меңгеру.

• Кәсіби-ақпараттық құзыреттілік – білім беру ақпаратымен жұмыс істеу, оны талдау, мониторинг жүргізу және өңдеу дағдылары.

Әрбір оқу пәнінің ерекшелігіне қарай педагогтардың кәсіби құзыреттілігінің басым бағыттары әртүрлі болуы мүмкін. Мысалы, география пәні мұғалімдері тек пәндік білімдермен шектелмей, кеңістіктік процестерді талдау, геоақпараттық технологияларды пайдалану, табиғи құбылыстарды модельдеу және картографиялық ресурстармен жұмыс істеу дағдыларын меңгеруі қажет.

Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру үш негізгі бағытта жүзеге асырылады:

1. Негізгі даярлық – педагогика, психология, оқыту әдістемесі және кәсіби дағдылар бойынша іргелі білім беру.

2. Әдіснамалық мәдениет – зерттеу әдістерін меңгеру, аналитикалық ойлау, ғылыми рефлексияға қабілеттілік.

3. Педагогикалық шығармашылық пен креативтілік – инновациялық оқыту әдістерін әзірлеу, білім беру үдерісін дараландыру, заманауи білім беру технологияларын қолдану.

Білім беру жүйесінде дәстүрлі оқыту әдістерін сақтау маңызды болғанымен, сонымен қатар, инновациялық тәсілдерді енгізу арқылы жоғары білікті педагогтарды даярлау қажет. Қазіргі заман мұғалімі тек білім мен дағдыға ие болумен шектелмей, өзгермелі білім беру ортасына бейімделе білуі, жаңа технологияларды тиімді қолдануы, цифрлық кеңістікте өзара әрекеттесуі, сыни ойлауын дамытуы және өзін-өзі жетілдіруге ұмтылуы тиіс.

Қазіргі білім беру жүйесінде мұғалімнің коммуникативті құзыреттілігі – оның кәсіби шеберлігінің маңызды бөлігі. Ол оқушылармен, әріптестермен, ата-аналармен тиімді қарым-қатынас орнату қабілетін қамтиды. Бұл құзыреттілік тілдік мәдениет, педагогикалық такт, белсенді тыңдау, конфликтология және цифрлық коммуникация дағдыларын меңгерумен сипатталады.

Коммуникативті құзыреттіліктің басты компоненттеріне тілдік мәдениет, педагогикалық такт, белсенді тыңдау, эмоционалды интеллект және стресс-менеджмент жатады. Мұғалім сөйлеу техникасын жетілдіріп, оқушылармен сенімді байланыс орнатуға және олардың пікірлерін құрметтеуге тиіс. Белсенді тыңдау әдістерін қолдану, эмоцияларды басқару, жанжалдарды конструктивті шешу – мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің ажырамас бөлігі. Сонымен қатар, қазіргі заман талаптарына сай мұғалімдер цифрлық коммуникация құралдарын (онлайн платформалар, мессенджерлер, вебинарлар) тиімді пайдалану дағдыларын меңгеруі қажет.

Коммуникативті құзыреттілікті дамыту үшін мұғалім риториканы жетілдіру, қарым-қатынас психологиясын меңгеру, интерактивті әдістерді қолдану, цифрлық технологияларды игеру сияқты бағыттарға назар аударуы тиіс. Бұл құзыреттілікті жетілдіру мұғалімнің кәсіби беделін арттырып қана қоймай, оқыту сапасын жақсартуға, оқушылардың танымдық белсенділігін дамытуға және олардың білім алуға деген қызығушылығын оятуға ықпал етеді.

Қорыта айтқанда, жоғары мектеп педагогикасында АКТ-ның рөлі ерекше. Әсіресе, география пәні мұғалімдері үшін ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану білім беру мазмұнын жаңартуға, оқыту сапасын арттыруға және кәсіби-коммуникативтік құзыреттілікті дамытуға көмектеседі. АКТ-ны оқытуда белсенді қолдану студенттердің пәнге деген қызығушылығын арттырып, заманауи білім беру стандарттарына сай оқыту жүйесін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Каймулдинова К.Д., Бейсенова Ә.С., Алиасқарова Д.Т., Бейкитова А.Н. Географиялық ақпараттық жүйелер: негізгі терминдер мен түсініктер. — Алматы: «ИП Уатханов А.Ф.» баспасы, 2012. — 88 б.
2. Талжанов С.А., Сейткалиев И.О. ArcGIS 10 бағдарламасы көмегімен атмосфераның ластануын картографиялау // Қарағанды университетінің хабаршысы. — Биология. Медицина. География сериясы. — 2016. — №2 (82). — 62–68 б.
3. Аманжолов А.И., Талжанов С.А., Сүймұханов Ұ.А., Досмахов С.М. Геоинформатика пәнін оқыту кезінде география мамандығы студенттерінің ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыру // Қарағанды университетінің хабаршысы. — Биология. Медицина. География сериясы. — 2016. — №2 (82). — 69–75 б.
4. Жақсыбаев М.Б., Исатаева А.Ж. Ақпараттық–коммуникативтік технологияларды қолдану арқылы оқушылардың білім сапасын арттыру жолдары // Reviews of Modern Science. — 2022. — №1.

Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы, Ақжар ауылдық округі, Ақжар ауылы
«Шұғыла» бөбекжай бақшасы
Тәрбиеші, педагог-модератор
Рустимова Парида Абдыхановна

ТӘРБИЕ НЕГІЗІ ҚҰНДЫЛЫҚ

Аннотация: мақалада мектеп жасына дейінгі балаларды ұлттық құндылықтарға үйретудің маңыздылығы қарастырылады. Ұлттық құндылықтар баланың мәдени бірегейлігін қалыптастыруда, оның этикалық және рухани дамуына ықпал етуде ерекше рөл атқарады. Мақалада ұлттық мұраны сақтау мен оны ұрпақтан-ұрпаққа жеткізудің тиімді әдістері, соның ішінде отбасылық дәстүрлер, халық ауыз әдебиеті, ұлттық ойындар және өнердің маңыздылығы талқыланады. Сондай-ақ, өз халқының мәдениетін құрметтеумен қатар, басқа халықтардың дәстүрлерін түсіну мен қабылдаудың рөлі де айқындалады. Ұлттық құндылықтарды мектепке дейінгі жастағы балалардың санасына сіңіру – толерантты, рухани бай және мәдени тұрғыдан саналы қоғам қалыптастыруға негіз болатын маңызды қадам.

Кілт сөздер: ұлттық құндылықтар, мәдени бірегейлік, мектеп жасына дейінгі балалар, отбасылық дәстүрлер, халық ауыз әдебиеті, ұлттық ойындар, рухани тәрбие, толеранттылық, мәдени санат.

Ұлттық құндылықтар – әр халықтың мәдени болмысының ажырамас бөлігі. Олар ғасырлар бойы қалыптасып, тарихи оқиғалар, дәстүрлер, әдет-ғұрыптар мен қоғамның моральдық қағидаттарын бойына сіңірген. Ұрпақтан-ұрпаққа берілетін бұл құндылықтар жаңа буын үшін адастырмас бағдар болып, жақсылық пен жамандық, ар-намыс пен абырой, әділдік пен жауапкершілік ұғымдарын айқындайды.

Білім беру мен тәрбиенің негізгі міндеттерінің бірі – осы ұлттық құндылықтарды жас ұрпаққа жеткізу. Балалардың туған халқының тарихын, мәдениетін, ұлттық мұрасын жастайынан танып-білуі олардың өзіндік санасының қалыптасуына ықпал етеді. Бұл ұлттық бірегейлікті сезінуге, өз тегіне деген мақтаныш сезімін дамытуға, сондай-ақ жаһандану заманында ұлттық құндылықтарын сақтай отырып, әлемдік өркениетпен үйлесімді байланыс орнатуға көмектеседі.

Ұлттық құндылықтар қоғам өмірінің әртүрлі салаларында көрініс табады. Мысалы:

- **Отбасы институтында** – үлкендерге құрмет көрсету, бауырмалдық, өзара көмек және бірлік құндылықтарының негізін қалыптастырады.
- **Білім беру жүйесінде** – ел тарихы, әдебиеті мен өнерін оқыту арқылы оқушылардың патриоттық сезімін арттыруға және ұлттық мұраға деген құрметін қалыптастыруға ықпал етеді.
- **Қоғамдық өмірде** – ынтымақтастық, өзара қолдау мен татулық қағидаттары әлеуметтік қарым-қатынастың маңызды бөлігіне айналады.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды сақтап, оларды оқушылар бойына сіңіру өзекті міндеттердің бірі болып табылады. Бұл мақсатта мектеп бағдарламасына қазақ халқының ауыз әдебиеті, тарихи тұлғалар, ұлттық дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды қамтитын арнайы тақырыптар енгізілуі тиіс. Сондай-ақ, ұлттық ойындар, музыка, қолөнер мен театрлық қойылымдар арқылы оқушыларға халық мәдениетін тереңірек түсіндіруге болады.

Осылайша, ұлттық құндылықтарды дәріптеу – жас ұрпақты тәрбиелеудің, олардың рухани дамуын қамтамасыз етудің және ұлттық бірегейлікті нығайтудың маңызды тетігі. Ұлттық сана-сезімін қалыптастыру арқылы балалар өз халқының тарихи мұрасын құрметтеп, қоғамда өз орнын таба алады.

Қазіргі таңда жаһандану үдерісінің қарқынды жүруі мәдениеттер арасындағы шекараны жойып, әртүрлі халықтардың өзара ықпалдасуына жол ашуда. Алайда ұлттық бірегейлікті сақтау мен келер ұрпаққа ата-бабаларымыздан қалған рухани мұраны жеткізу өзекті мәселелердің бірі болып қала бермек. Әсіресе, мектеп жасына дейінгі балаларды ұлттық құндылықтармен таныстырып, олардың мәдени санасын қалыптастыру – тәрбие мен білім берудің маңызды бағыттарының бірі.

Баланың алғашқы жылдары – оның қоршаған орта туралы негізгі түсініктері қалыптасатын кезең. Дәл осы уақытта ұлттық құндылықтарды сіңіру – болашақта олардың ұлттық санасы мен отансүйгіштік қасиеттерінің нығаюына ықпал етеді. Ұлттық құндылықтар тек тарихи деректерді жаттаумен шектелмейді, олар адамның рухани әлемін байытып, өзіндік мәдени кодын түсінуге жол ашады.

Ұлттық тәрбиені жүзеге асыруда отбасының орны ерекше. Отбасылық дәстүрлер, ата-әжелердің өмірлік тәжірибесі мен халық ауыз әдебиеті – ұлттық сана қалыптасуының қайнар көзі. Әсіресе, қазақ халқының «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің» деген нақыл сөзі бала тәрбиесіндегі отбасының рөлін

айқын көрсетеді. Осыған байланысты балабақша мен ата-аналар арасындағы тығыз байланыс – ұлттық құндылықтарды үйретудің ең тиімді жолдарының бірі.

Сонымен қатар, ұлттық мәдениетке баулу барысында көркем шығармалар, музыка, қолөнер, халықтық ойындар мен театрландырылған көріністер ерекше орын алады. Қазақтың эпостық жырлары, аңыздары мен ертегілері балаларды батылдыққа, әділдікке, қамқорлыққа тәрбиелейді. Ал дәстүрлі ойындар – ойлау қабілеті мен қарым-қатынас дағдыларын дамытудың маңызды құралы. Мысалы, «Асық ату» баланың ептілігін шыңдаса, «Қыз қуу» ұлттық спорт түріне деген сүйіспеншілігін оятады.

Ұлттық құндылықтарды үйретудің тағы бір маңызды тұсы – басқа мәдениеттерді құрметтеуге баулу. Өз халқының дәстүрлерін қадірлей отырып, басқа ұлттардың мәдениетіне түсіністікпен қарау – толерантты және ашық ойлы тұлға қалыптастырудың алғышарты. Бұл балалардың тек өз еліне ғана емес, жалпы адамзатқа ортақ құндылықтарды қабылдап, әлемдік мәдениетке өз үлесін қосуына септігін тигізеді.

Ұлттық ойындар – халықтың тұрмыс-салтын, еңбек әрекеттерін, салт-дәстүрлерін бейнелейтін, балаларды тәрбиелеу мен дамытуда кеңінен қолданылатын мәдени мұраның маңызды бөлігі. Олар тек ойын-сауықтық сипатқа ие емес, сонымен қатар бала психологиясын, ойлау қабілетін, қимыл-қозғалысын және қарым-қатынас дағдыларын дамытуға көмектеседі. Мысалы, «Тоғызқұмалақ» ойыны логикалық ойлауды жетілдірсе, «Асық ату» мергендік пен ептілікті шыңдайды. Сонымен қатар, бұл ойындар балалардың қоршаған ортаны тануына, ұлттық ерекшеліктерді түсінуіне және мәдени құндылықтарды бойына сіңіруіне мүмкіндік береді.

Ұлттық ойындарда фольклорлық мәтіндердің, музыканың және қимыл-қозғалыстардың үйлесімі ерекше орын алады. Олар балалардың белсенділігін арттырып, эмоционалдық жағдайына жағымды әсер етеді. Сонымен қатар, ойын барысында балалар бірлескен әрекеттерді ұйымдастыруды, топпен жұмыс істеуді, ортақ ережелерді сақтауды үйренеді. Бұл олардың әлеуметтік дағдыларын дамытып, жауапкершілік пен тәртіпті қалыптастырады.

Халықтық педагогика тұрғысынан ұлттық ойындар тәрбиелік мәнге де ие. Олар балалардың ерік-жігерін, табандылығын, адалдығын қалыптастыруға ықпал етеді. Ұжымдық ойындар баланың моральдық, эстетикалық және физикалық дамуының ажырамас бөлігі ретінде қызмет етеді. Ұлттық ойындардың тәрбиелік құндылығы олардың ұжымдық сипатымен де ерекшеленеді. Балалар ортақ қызығушылықтары мен тәжірибелері негізінде бірігіп, өзара түсіністік пен ынтымақтастықты дамытады. Осылайша, ойын арқылы балалардың ұлттық сана-сезімі қалыптасып, өз еліне, халқына деген сүйіспеншілігі артады.

Ұлттық ойындарды тәрбие процесіне тиімді енгізу үшін үш негізгі бағытты басшылыққа алу қажет:

1. **Ағартушылық бағыт** – ұлттық дәстүрлер мен мәдени құндылықтарды үйрету арқылы балалардың ұлттық санасын дамыту.

2. **Адамгершілікке тәрбиелеу** – балалардың әдептілік, тәртіп, өзара сыйластық сияқты моральдық қасиеттерін қалыптастыру.

3. **Қозғалыс белсенділігін дамыту** – дене тәрбиесіне көңіл бөліп, балалардың қозғалыс қажеттіліктерін қанағаттандыру.

Мәдени мұраны сақтау және балаларда ұлттық сананы қалыптастыру білім беру жүйесінде өзекті міндет болып табылады. Балабақшада мәдени мұра арқылы балалардың жан-жақты дамуына көмектесетін қазақ ұлттық ойындарына басымдық беріледі. Мұндай ойындар ұлттық дәстүрлерді біріктіреді және адамдардың өмірін, жұмысын, тұрмысын және ұлттық ерекшеліктерін көрсетеді. Ұлттық ойындарды пайдалану балалардың ақыл-ой процестерін дамытуға, қоршаған әлем туралы түсініктерін кеңейтуге және психикалық процестерді дамытуға көмектеседі. Сонымен қатар, ұлттық ойындарда балалардың қатысуын жандандыратын фольклорлық мәтін, музыка және әрекет динамикасы бар. Олар сондай-ақ бірлескен және келісілген әрекеттерді және ойын ережелерін сақтауды үйренеді.

Ұлттық құндылықтарды насихаттауда мәдени іс-шаралардың рөлі ерекше. Халықтық мерекелер, фестивальдер, тарихи орындарға экскурсиялар – мұның барлығы жас ұрпақтың ұлттық мәдениетті терең түсінуіне және оны жүрекпен сезінуіне ықпал етеді. Бұл іс-шаралар тек ойын-сауықтық сипатқа ие емес, сонымен қатар тарихи мұра мен ұлттық дәстүрлерге құрметпен қарауды қалыптастырады.

Жаһандану жағдайында ұлттық бірегейлікті сақтау аса маңызды міндеттердің біріне айналды. Әлемдік мәдени үрдістердің ықпалы күшейген сайын, әр халықтың өзіндік ерекшелігін сақтауы өзекті бола түсуде. Егер ұлт өзінің құндылықтарына құрметпен қарамаса және оларды ұрпақтан-ұрпаққа жеткізбесе, онда ол біртіндеп өзіндік ерекшелігін жоғалту қаупіне тап болады. Сондықтан ұлттық

мәдениетті сақтау – тек мемлекеттің ғана емес, әрбір азаматтың, ата-ананың, мұғалімнің, қоғам қайраткерінің басты міндеттерінің бірі.

Ұлттық құндылықтар жеке тұлғаның үйлесімді дамуы үшін маңызды рөл атқарады. Олар баланың рухани әлемін байытып, өмірлік бағдарын айқындауға көмектеседі. Ұлттық дәстүрлер мен мәдени мұра тәрбиенің тұрақтылығын қамтамасыз етіп, ұрпақтар сабақтастығын сақтауға мүмкіндік береді. Ұлттық құндылықтарға құрметпен қарау – қоғамның біртұтастығын нығайтатын және оның тұрақты дамуын қамтамасыз ететін негізгі факторлардың бірі.

Осылайша, ұлттық құндылықтарды сақтау мен оларды жастарға жеткізу – болашақ ұрпаққа жасалған маңызды инвестиция. Бұл қоғамның өзіндік ерекшелігін сақтап қалуына және рухани тұтастығын нығайтуына ықпал етеді. Әрбір азаматтың ұлттық құндылықтарға құрметпен қарауы – елдің мәдени және тарихи мұрасының сақталуының кепілі.

Қорытындылай келе, мектеп жасына дейінгі балаларды ұлттық құндылықтарға баулу – олардың мәдени бірегейлігін қалыптастырудың негізгі элементтерінің бірі. Бұл процесс тарихи деректер мен дәстүрлерді жаттатудан гөрі, балалардың санасына ұлттық құндылықтарды сіңіріп, олардың дүниетанымын, мінез-құлқын және этикалық қағидаларын қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Ұлттық құндылықтарды үйрету ата-аналармен, тәрбиешілермен және қоғаммен тығыз байланыста жүзеге асқанда ғана тиімді болады. Отбасылық дәстүрлер, халық ауыз әдебиеті, ұлттық ойындар, музыка және бейнелеу өнері – баланың мәдени санасын дамытудың маңызды құралдары. Бұл әдістерді кешенді түрде қолдану балалардың ұлттық мұраға деген қызығушылығын арттырып, оларды рухани тұрғыдан байытады. Сонымен қатар, баланы тек өз халқының мәдениетімен ғана емес, басқа халықтардың да дәстүрлері мен құндылықтарымен таныстыру маңызды. Бұл олардың әлемге ашық, толерантты, мәдени тұрғыдан саналы тұлға болып қалыптасуына ықпал етеді. Өйткені, өз мәдениетіне құрметпен қарайтын адам ғана өзге халықтардың да құндылықтарын сыйлауды үйренеді.

Сайып келгенде, мектепке дейінгі жаста ұлттық құндылықтарды бойға сіңіру – тек мәдени мұраны сақтау ғана емес, сонымен бірге болашақта саналы, рухани бай, елжанды ұрпақ қалыптастыруға салынған инвестиция. Бұл үрдіс әрбір баланың әлеммен үйлесімді қарым-қатынас жасауына, өз болмысын сезініп, ұлттық рухани тұтастығын нығайтуға мүмкіндік береді.

**Қарағанды облысы, Шет ауданы, Киик ауылы
"С.Мұқамеджанов жалпы білім беретін мектебі" КММ
Химия пәні мұғалімі, педагог-сарапшы
Тулеубаева Мейрамкул Сериковна**

ХИМИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ PISA ТАПСЫРМАЛАРЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

«Жалпы білім беру дағдылары мен қабілеттерін қалыптастыра отырып, мектеп оқуды білетін тұлғаны дайындаса, негізгі ақпараттық құзыреттіліктерді қалыптастыру арқылы өмір сүруді білетін тұлғаны дайындайды». (И.С. Сергеев)

Жаңартылған мемлекеттік білім беру стандарттарының негізінде әзірленген жалпы білім беру мазмұнының іргелі өзегі оқыту жүйесінде жеке тұлғаның дамуы, ең алдымен, оқу-тәрбие процесінің инвариантты негізі ретінде әрекет ететін әмбебап білім беру қызметін қалыптастыру арқылы қамтамасыз етілетіні атап өтілген. Әмбебап оқу іс-әрекеті білім, білік және дағдыларды өз бетінше сәтті меңгеру мүмкіндігін тудырады.

Жалпы білім берудің негізгі мақсаттарымен белгіленген әмбебап білім беру қызметінің негізгі түрлерінің бөлігі ретінде төрт блокты бөліп көрсетуге болады: 1) тұлғалық; 2) нормативтік; 3) когнитивтік; 4) коммуникативті.

Қазіргі білім беру жүйесінің ең маңызды міндеті – оқушылардың жеке пәндер шеңберінде нақты пәндік білім мен дағдыларды дамыту ғана емес, «оқуға үйрету» құзыреттілігін қамтамасыз ететін «әмбебап білім беру қызметінің» кешенін қалыптастыру. Бірақ басты міндет бұрынғыдай жас ұрпаққа сапалы білім беру болып қала береді. Оқытудың түпкі нәтижесі білім көлемімен емес, оқуға, білімді меңгеру қабілетімен анықталады.

Мектептегі психологиялық зерттеулер оқушылардың оқуға деген ынтасының төмендейтінін, әсіресе он бірінші сыныпта оқушылардың химияға деген қызығушылығының төмендегенін көрсетеді. Мұның себебі мектеп бағдарламасындағы химия сағатының қысқаруы ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың орта мектепте химияны оқудың жаңа деңгейіне жете алмауы, бұрын оқылған барлық материалды жүйелеу және жалпылау деңгейі болып табылады. Соның салдарынан оқушылардың оқуға деген ынтасы, танымдық қабілеті, мотивациясы төмендейді. Балалар прагматикалық қасиетке ие болып, университетке түсу үшін химияны қажет етпесе, мектепте қабырғасында мүлдем оқудан бас тартып жатады. Оның үстіне оқулықтар химияның қазіргі жағдайын көрсете бермейді. Химияның эксперименттік болуды тоқтатып, теорияға айналуы да оның пән ретіндегі негізгі мақсатының жоғалуына әкеледі, себебі материалды есте сақтаудың ең жақсы тәсілі оқушы тыңдап, жазып қана қоймай, қолымен тәжірибе жасағанда, оның нәтижесін көргенде, иісін сезінгенде қалыптасатынын барлығымыз жақсы білеміз.

«Балаларды қалай оқыту керек?», «Оқушылардың химияны оқуға деген ішкі ынтасын қалай дамытуға болады?», «Балаларды қандай іс-әрекет әдістерімен оқыту керек?», «Сабақты қалай қызықты және танымды ету керек?». Бұл сұрақтардың жауабын оқытудағы ақпараттық-құзыреттілік тәсілі береді. Ақпараттық құзыреттілік – ақпаратпен жұмыс істеуге дайындық.

Оқытудың дәстүрлі МҰҒАЛІМ – ОҚУЛЫҚ – ОҚУШЫ парадигмасы жаңасымен (ОҚУШЫ – ОҚУЛЫҚ – МҰҒАЛІМ) ауыстырылып, мектепте белгілі бір қасиеттер жиынтығы бар жеке тұлғаны қалыптастыруға жағдай жасау керек, ал бұл - білім мазмұнының емес, оқыту технологияларының міндеті.

Тақырыптың өзектілігі – мемлекеттік білім беру стандартында да, білім беруді жаңғырту тұжырымдамасында да ең маңыздыларының бірі ретінде оқытудағы ақпараттық-құзыреттілік тәсілін бөліп көрсетуде.

Бұл бағыт оқушы мектептегі білімнің қандай нәтижелерін мектептен тыс пайдалана алады деген қарапайым сұрақтардан туындады. Аталған бағыттың түйінді идеясы мектептегі білім берудің «ұзақ мерзімді әсерін» қамтамасыз ету үшін зерттелетін барлық нәрсе пайдалану процесіне қосылуы керектігін көрсетеді. Бұл, әсіресе, пайдасыз жүк болудан қалып, құбылыстарды түсіндірудің және практикалық жағдайлар мен мәселелерді шешудің практикалық құралына айналуы тиіс теориялық білімге қатысты. Негізгі құндылық ақпарат жиынтығын меңгеру емес, оқушылардың өз мақсаттарын анықтауға, шешім қабылдауға, типтік және стандартты емес жағдайларда әрекет етуге мүмкіндік беретін дағдыларды дамыту болып табылады.

Оқыту сабақтары білім алушыларға қойылған сұрақтарға жауап іздеу, мәселелік жағдаяттарды өз бетінше шешу, фактілерді талдау, жалпылау және логикалық қорытындылар жасау дағдыларын меңгеруге көмектесетіндей етіп жоспарлануы керек. Мәселелік жағдаяттарды шешу зерттеушілік дағдыларын дамытуға, оқушылардың қойылған сұрақтарға өз бетінше жауап іздеу дағдыларын меңгеруіне, фактілерді талдай білуге, жалпылау және логикалық қорытынды жасай білуге ықпал етеді.

Білім алушыларда талдау, синтез, абстракция, жалпылау операциялары қалыптасуы керек. Мұндай операциялар құзыреттілікке негізделген оқыту тәсілінің негізін құрайды.

Өздігінен табылған жауап – баланың күрделі табиғат әлемін түсінудегі кішкентай жеңісі, бұл олардың қабілеттеріне сенімділік береді, жағымды эмоциялар тудырады, оқу процесіне бейсаналық қарсылықты жояды. Шәкірттің ең кішкентай білім түйірін дербес ашуы оған үлкен ләззат сыйлайды, оның қабілетін сезінуге мүмкіндік береді, оны өз алдына биіктейді, осылайша оқушы өзін тұлға ретінде көрсетеді. Оқушы осы жағымды эмоциялар ауқымын жадында сақтайды, оны қайта-қайта сезінуге ұмтылады. Надандықтан білімге, қабілетсіздіктен шеберлікке қарай ілгерілеу жолында келе жатқан баланың өз күш-жігерінің мәні мен нәтижесін түсінуі маңызды, өйткені ең бастысы - ақпарат қоры емес, ойлау және пайымдау қабілеті.

Білім берудің белгілі бір кезеңінде болашақта оқушыларға пайдалы болуы мүмкін білім мен дағдылардың жай-күйін анықтау, сонымен қатар олардың қазіргі заманға сәтті бейімделуіне қажетті білімді өз бетінше меңгеру қабілетін бағалау маңызды. Осы орайда оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың халықаралық бағдарламасы PISA енгізілген, PISA 15 жастағы оқушылардың мектепте алған білімдері мен тәжірибесін өмірдің әртүрлі салаларындағы (адам әрекеті, қарым-қатынас және әлеуметтік қатынастар) кең ауқымды өмірлік тапсырмаларды орындау үшін пайдалану қабілетін бағалайды.

Сарапшылардың көпшілігі нақты өмірлік мәселелерді шешу және ақпаратпен өз бетінше жұмыс істеу қабілеті әлдеқайда маңызды деп санайды. Академик педагогтар өз шеңберлерінде оны «негізгі құзыреттіліктер», «функционалдық сауаттылық», «шығармашылық танымдық міндеттер» және басқа да

күрделі сөздермен атап жатады. Бұл арада адамға өмірінде жүздеген әртүрлі мәтін түрлері жолығады: пресс-релиз, газеттегі пікір, құрылғыны пайдалану нұсқаулары, танымал немесе академиялық журналдағы ғылыми мақала, коммерциялық ұсыныс, маркетингтік зерттеу есебі және тағысын тағы. Ал біздің міндетіміз – оқушыларға таныс және таныс емес когнитивті жағдаяттарда мәтінді түсінуге, талдауға, түсіндіруге үйрету. Гуманитарлық және жаратылыстану пәндері бойынша сабақтарда мәтіндер мен оларға берілетін тапсырмалардың ауқымын кеңейту қажет. Мәтінді көрсетудің әртүрлі формалары, мысалы, кестелер, диаграммалар, графиктер және т.б. тек ауызша сипатталған құбылыстардың, заңдылықтардың, заңдар мен теориялардың иллюстрациялары ретінде беріліп қана қоймай, олардың мағынасын түсінуді талап етуі де маңызды. Мұндай мәтіндерді когнитивтік тапсырмаларға енгізудің маңыздылығы кем емес, оны шешу мәтіндерді түсіндіруді, оған жауап беруді, рефлексияны және бағалауды талап етеді.

PISA және TIMSS тапсырмаларында оқушыларға ұсынылатын жағдайлар әр адамның өмірінде (диета ұстанған кезде өнімдерді таңдау), сондай-ақ адамның қоғам мүшесі ретіндегі (мысалы, электр станциясын салу үшін қала үшін ең қолайлы орын таңдау) немесе әлем азаматы ретінде қызметінде (мысалы, экологиялық апаттың салдарын бағалау) айтарлықтай бағыт бере отырып көмек көрсетеді.

Тапсырмаларды құрастыру кезінде химия, биология, экология, валеология курстарының материалдары пайдаланылады. Негізінен бұл адамның өзінің табиғатын зерттеуге, организмде болып жатқан физиологиялық процестерді білуге байланысты материалдар саналады. Кіріктірілген тапсырмалар танымдық мотивтердің қалыптасуына ықпал етеді. Тапсырмалардың мәніне тереңірек үңіле отырып, оқушылар оларды шешудің әдістемесін тауып қана қоймайды, сонымен қатар химияның адамның күнделікті өмірімен, организмнің белгілі бір заттарға физиологиялық қажеттілігімен қаншалықты тығыз байланысты екеніне тағы бір рет көз жеткізеді. Оқушылар заттардың қасиеттерін білу денсаулықты сақтау үшін маңызды екенін және адамның күнделікті өміріндегі химиялық реакциялардың рөлін асыра бағалау қиын екенін түсінеді.

Танымдық мотивтердің қалыптасуына ықпал ететін PISA және TIMSS тапсырмаларындағы кіріктірілген тапсырмалар.

1. Науқасқа қан қысымын төмендететін дәрі тағайындалды. Препараттың элементтік талдауы келесі нәтиже берді: 9,76% Mg, 13,01% S, 71,54% O, 5,69% H. Фармацевтке препараттың құрамын анықтауға көмектесіңіз.

Жауап. $MgSO_4 \cdot 7H_2O$.

2. Өзіңізді дәрігер ретінде елестетіңіз. Сізге барий қосылыстарының улы екенін оқыған науқас келді. Асқазанды рентгендік зерттеу кезінде барий сульфатын қабылдаудан үзілді-кесілді бас тартады. Науқасқа барий сульфатын қабылдау қауіпсіз екенін қалай түсіндіруге болады?

Жауап. Барий қосылыстарының барий иондарын түзе отырып, суда еруі улы саналады. Барий сульфаты - күшті қышқылдың ерімейтін тұзы, бұл тұз салыстырмалы түрде (H_2SO_4 бар) әлсіз тұз қышқылында (асқазан сөлінде) ерімейді.

3. Егер тобыңыздағы бір тәрбиелеушіні серуендеу кезінде құмырсқа шақса, балабақшадағы медқызметкердің орнына қандай шара қолданар едіңіз? (Бала шаққан орынның қатты күйіп ауыруына шағымданады).

Жауап. Құмырсқаларды шаққанда құмырсқа қышқылының әрекеті нәтижесінде күй, ашу сезімі пайда болады. Қышқылды бейтараптандыру үшін шаққан жерді натрий гидрокарбонатының (ас содасы) ерітіндісімен сүртеміз. Бұл - ерітінді аздап сілтілі.

Осылайша, мектептегі химия курсының бақылау тапсырмаларын құрастырудың мұндай тәсілі оқушыларға әрбір формуланың артында белгілі бір зат, ал әрбір реакция теңдеуінің артында табиғатта, тірі организмдерде және күнделікті өмірде болатын белгілі бір процесс жатқанын түсінуге көмектеседі. Бұл химиялық белгілерді нақты өмірлік мағынамен толтырады және ең бастысы мектеп оқушыларына химияның тиімді, қажетті және қызықты ғылым екеніне көз жеткізуге мүмкіндік береді.

**Маңғыстау облысы, Мұнайлы ауданы, Қызылтөбе ауылы
№4 “Балапан” бөбекжайы
Тәрбиеші
Бексейтова Жансая Жетібаевна**

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР — ҰЛТ ҚОРҒАНЫ

Этномәдени білімді дамыту, жеке тұлғаның шығармашылық дамуы, өскелең ұрпақтың азаматтық дамуының мәселелері қоғамымыздың болашақ бағдарларын, еліміздің ұлттық қауіпсіздігін айқындайтындықтан ерекше назар аударуға тұрарлық. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде этномәдени білім беруді дамыту соңғы жылдары Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің, білім беру органдарының, барлық оқу орындарының қызметінің басым бағыттарының біріне айналды.

Этномәдени білім – жеке тұлғаны ана тілі мен мәдениетімен таныстыру арқылы, сонымен бірге әлемдік мәдениет құндылықтарын меңгере отырып, этномәдени болмысын сақтауға бағытталған білім. Этномәдени білім беру идеясын қабылдау білім беруді техникалық және ақпараттық жабдықтаудың әлемдік деңгейін дәстүрлі мәдени құндылықтармен үйлестіре отырып, мәдени-тілдік плюрализм идеясына негізделген білім мен тәрбиенің ұлттық жүйесін құруды білдіреді.

Өскелең ұрпақтың этномәдени тәрбиесінің дамуы қоғамымызда болып жатқан қоғамдық-саяси және рухани өзгерістермен айқындалып, халықтық салт-дәстүрлерге, ойындар мен мәдениетке қызығушылық тудырады. Өз Отанын білетін және сүйетін азаматты, патриотты тәрбиелеу қазіргі қазақстандық қоғамның кезек күттірмес міндеті болып табылады және оны өз халқының рухани байлығын терең білмейінше, мәдениетін меңгермейінше ойдағыдай шешу мүмкін емес.

Біздің қоғам дамуының қазіргі кезеңінде өзінің және басқа халықтардың ұлттық мәдениетін білу және құрметтеу жеке тұлғаның заманауи көпмәдениетті қоғамда сәтті бейімделуінің шарттарының бірі ретінде әрекет етеді. Мектеп жасындағы балаларды ұлттық мәдениетпен таныстырудың тиімді, қызықты және қолжетімді құралдарының бірі – ұлттық ойындар.

Ұлттық ойындар – дәстүр байлығын ұрпақтан ұрпаққа жеткізудің ең маңызды жолы. Ол айналадағы шындықты түсінуге, өз халқының әдет-ғұрпын, салт-дәстүрін меңгеруге, сонымен қатар өмірге қажетті дағдылар мен қабілеттерді меңгеруге бағытталған. Балаларға арналған дәстүрлі ойындар тәрбиенің әмбебап құралы болып табылады, өйткені олар баланың ақыл-ойын тәрбиелеп қана қоймайды, сонымен қатар оны моральдық және физикалық тұрғыдан шындап, денсаулығын нығайтады. Оларда халық өнерінің барлық саласы көрініс тапқан.

Қазақ халқының мәдениетінің маңызды элементтерінің бірі – тарихи мұра ретінде, ғасырлар бойғы тәжірибесі мен көптеген адамдардың өмірімен бекітілген ұлттық ойындар. Ы.Алтынсарин өзінің ұстаздық іс-әрекетінде ертегілерді, мақал-мәтелдерді, нақыл сөздерді, жұмбақтарды, ойындарды жиі пайдаланған. Автордың пікірінше, оқу-тәрбие үрдісінде халық өнерін пайдалану балалардың ата-баба дәстүрі мен әдет-ғұрпын құрметтеуге көмектеседі.

Қазақтың көптеген халық ойындарын жүйелеп, олардың тәрбиелік-дамытушылық мәнін жоғары бағалап, педагогикалық құнды ойларын алғаш айтқан этнограф Ә.А.Диваев болды. Ол танымдық процестің басында балалардың сезімін қоршаған шындық туралы жарқын әсерлермен қамтамасыз ететін ойындардың ынталандырушы рөлі туралы жазды. Халық ойындарының тәрбиелік мүмкіндіктері қазақ жазушылары І.Жансүгіров, М.Әуезов, С.Мұқанов т.б. шығармаларында да қамтылды. М.Әуезовтің айтуынша, қазақ халқының сан ғасырлық тарихында көңілді, танымдық ойындар көп болған.

Қазір республикамыз егемендікке қол жеткізіп, ежелгі мәдениет тұрақты түрде жаңғырып, өнер мен әдебиеттегі ұлттық дәстүрлер, оның ішінде қазақтың ұлттық ойындарын қамтитын аса бай мұралар дамып келеді.

Қазақтың ұлттық ойындарына тән қасиет – баланың тапқырлығын, ойлау ұшқырлығын, қиялын байытып, шығармашылықпен өзін-өзі танытуға мүмкіндіктердің болуы.

Ойын әрекеті балалардың табиғи бейімділігі мен қабілеттерін тікелей көрсетеді, баланың болашақта қандай болатыны туралы түсінік бере алады. Бұл әрқайсысының қабілетіне қатысты белгілі бір болжам жасап, соған сәйкес бала тәрбиесін дұрыс жолға бағыттауға, табиғи бейімділікпен қатар ашылмаған қабілеттерін дамытуға көмектесетін өзіндік нұсқау болды.

Қазақтың ұлттық ойынын мектеп жасындағы балалардың ақыл-ойын дамыту құралы ретінде қарастыруға болады. Қазақ халқының ұлттық ойындарының мазмұнында баланың дүние, ел, туған халқы туралы ой-өрісін айшықтайтын, ой-өрісін жеткілікті түрде кеңейтетін танымдық материал қамтылған.

Қазақтың ұлттық ойындарындағы негізгі тақырып - ұлы адамдар мен батырлар өмірінен кейбір эпизодтар, баланы қоршаған құбылыстар, табиғат ерекшеліктері, үй және жабайы жануарлардың мінез-құлықтары мен әрекеттері.

Мәселен, «Көкпар» ойынының атауы «көк бөрі» деген сөзден шыққан. Көшпелі малшылардың бірінші жауы қасқыр болғандықтан, ертеде қасқырға шыққан. Аңшылықтан сәтті оралған соң, өлген малды кім бірінші болып ауылға әкелетінін білу үшін бәйге жарыстары ұйымдастырылды. Кейіннен бұл жарыс ұлттық ойын «Көкпарға» айналды. Ойынның мақсаты – балалардың ат жарысында, атқа мінуде, шабудың басқа түрлерінде ептілігін, батылдығын, зейінділігін, күш-қуатын дамыту.

Қазақ халқының халық педагогикасында қазақтың кейбір ұлттық ойындарын қамтитын ауызша тапсырмалар мен қанатты сөздерде сандық ұғымдар қолданылған. Оларды қолдану тәжірибесі көрсеткендей, егер сандық ұғымдар нақты үлгілерде айтылса, балалар бұл ұғымдарды тезірек және мағыналы түрде есте сақтайды.

Балабақша тәрбиешілерінің жұмыс тәжірибесінде 4-6 жастағы балалардың жалпы сандық ұғымдарды санасына қазақтың ұлттық ойындары арқылы түсінікті түрде жеткізуге болады. Мысал ретінде сандарды зерттегенде сандар туралы бастапқы түсініктерді берік меңгеруге алғышарттар жасап, күрделі ұғымдарды түсінуге негіз қалайтын «Санамақ» ойынын келтіруге болады. Балалардың қызығушылығын оятады, олардың ойлауын, есте сақтауын, зейінін белсендіреді. Сондай-ақ мұндай ойындарға «Жануарлар», «Қуыр-қуыр, қуырмаш», «Санап ал» және тағы басқа ойындарды жатқызуға болады.

Ойын процесінде баланың психикалық дамуы тәрбиенің басқа жақтарымен байланысты жүзеге асады. Қазақтың ұлттық ойындары арқылы тәрбие беру процесінің өзі бірқатар заңдылықтардың әрекетімен (әлеуметтік, биологиялық, психологиялық және педагогикалық) байланысты.

Қазақтың әдемі, дұрыс, үнді сөйлеуінің нағыз мектебі – сөздік ойындар, ойын барысында қатысушы нақтылау сұрақтарын қойып, ойынға басқа қатысушының ойын аяқтап, өз ойын жеткізе алады. Бұл сөйлейтін ойыншыға өз ойын анық жеткізуге, ойынның мәніне, оны жүргізу талаптарына өз көзқарасын білдіруіне және барлық ойнаушы балаларға түсінікті болуын жеңілдетеді. Ойынға қатысушылар диалогты жүргізе отырып, бір-біріне ым-ишарамен, мимикамен, дауыс тембрімен, интонациясымен көмектесе отырып түсіндіреді. Айтылғандар жағынан ең көзге түсетіні қазақтың ұлттық ойындары: «Айгөлек», «Ақ терек», «Айтыс», «Қаламақ», «Тез айту», т.б.

Осылайша, кішкентай балаға пайдасы мол қазақтың ұлттық ойындарының халық педагогикасында өте көп екенін байқаймыз және мектеп жасындағы балалардың ақыл-ойын дамыту құралы ретінде олардың барлығы да айтарлықтай қызығушылық тудырады. Осы бағытта жүргізіліп жатқан жұмыстарды саралай келе, табысты жүзеге асыру үшін біртұтас адамгершілік-рухани тәрбие кеңістігін: отбасы мен мектеп ордаларын құру қажет деген қорытындыға келдім.

Қорытындылай келе, болашақ ұрпақты тәрбиелей отырып, қоғамға дені сау, күш-қуат пен жігерге толы мемлекетімізді құрушы тұлға қажет екенін және еліміздің болашағы көп жағдайда рухани-адамгершілік тәрбие мәселелерін қалай шешуге байланысты екенін есте ұстауымыз керек.

**Маңғыстау облысы, Мұнайлы ауданы, Қызылтөбе ауылы
№4 “Балапан” бөбекжайы
Тәрбиеші
Сугурбаева Зулбарқыт Нурбаевна**

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДӘРІПТЕУ БАЛАБАҚШАДАН БАСТАЛАДЫ

Мектеп жасына дейінгі балаларды тұлғалық дамыту мәселесі мемлекеттік саясаттың бір бөлігі болып табылатынын ескере отырып, мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту басымдыққа ие болады. Еліміздің білім беру саласында елеулі оң өзгерістер орын алуда: мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесі жанданып, мемлекет басшысының бастамасымен қолға алынған бағдарламалардың арқасында білім берудің жаңа сапасына көшу жүзеге асырылуда.

Балабақша – балаларды қоғамда өмір сүруге үйрететін алғашқы әлеуметтік мекеме. Дәл осы жерде баланың басқа адамдармен алғашқы тәуелсіз байланыстары орын алады, ол қарым-қатынас жасауды және өзара әрекеттесуді үйренеді. Біздің бүгінгі тәрбиеленушілеріміз – жаңа заманның балалары, олардың мотивтері, құндылықтары, қызығушылықтары әртүрлі. Балаларға осы қанық ақпарат әлемінде өмір сүруге кім көмектесуі керек? Бәлкім, бұл мұғалім шығар.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасында кішкене баланы мектепке дейінгі дайындықпен толық қамтуға ерекше көңіл бөлінген. Негізгі мақсат – балалардың жалпы, интеллектуалдық, физикалық дамуы, олардың білімді игеруге дайындығын қамтамасыз ету, білім беруді жаңарту жағдайында баланың оқу әрекетін меңгеру үшін тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру. Бұл өз кезегінде әрбір мұғалімнен оқытудың жаңа технологиялары негізінде педагогикалық қызметке түбегейлі өзгерістер енгізуді, баланың жеке басына, оның мәселелеріне, қызығушылықтарына бет бұруды талап етеді.

Моральдық және рухани құндылықтар, олар балаларға қолжетімді ме? Осы бағыттағы жұмыс тәжірибесіне сүйене отырып, дұрыс жауап беруге болады: мектепке дейінгі жас кезеңінде отбасына, туған жерге, Отанға деген сүйіспеншілік сезімі пайда болады. Бұл - баланың танымында туып, мақсатты тәрбие беру барысында қалыптасатын рухани-адамгершілік мүмкіндіктерінің жан-жақты дамуының бастауы.

Қазіргі уақытта білім беру жүйесі Қазақстанның патриоттарын, құқықтық демократиялық, әлеуметтік мемлекеттің азаматтарын тәрбиелеуді қамтамасыз етуге арналған. Рухани-адамгершілік тәрбие кез келген халыққа, кез келген мемлекетке қажет. Дегенмен, бұл тәрбие өте сезімтал, әдептілікпен жүргізілуі керек және оны жастайынан ата-анамен өзара бірлестікте орындау керек. Шығармашылық тұлға мен мінездің қалыптасу кезеңі ретінде мектепке дейінгі жастың ерекше әлеуеті айқын.

Сүйіспеншілік, мейірімділік, жанашырлық, зорлық-зомбылық жасамау, төзімділік, әділ мінез-құлық, жан тыныштығы сияқты ең маңызды адами қасиеттерді қамтитын - адамгершілік, сондықтан біз, үлкендер, тәрбиешілер тәрбиеленушілерімізге, балаларымызға күнделікті, сағат сайын, минут сайын тәрбиелеуге міндеттіміз.

Біздің заманымызда әлем балаға агрессивті болып, балалық шақ өнеркәсібі ойыншықтардан бастап жаһандық коммерциялық телебағдарламаларға дейін балалардың психикасына, олардың адамгершілік және рухани әлеміне жойқын әсер етуде. Бірден көп ұрпақ өскен ескі жақсы ойыншықтарымыз, кітаптарымыз, мультфильмдеріміз бір түнде жоғалып кетті. Олардың орнын шетелдік телехикаялардың кейіпкерлері басты: супермендер, өрмекші адамдар, монстрлар және т.б. басты.

Бала өмірінің алғашқы жылдары оның тәрбиесіндегі маңызды кезең болып табылады. Осы кезеңде оны өз халқымен, елімен көзге көрінбейтін түрде байланыстыратын және кейінгі өмір жолын

айқындайтын сезімдер мен мінез-құлық қасиеттері дами бастайды. Әрине, мектеп жасына дейінгі бала құқықтық, саяси немесе әлеуметтік-экономикалық аспектілерді әлі түсінбейді, бірақ оның қарапайым құқық тәртібі ережелерін сақтауы, ғылым мен өнер саласындағы жетістіктер туралы түсінік, мемлекеттік рәміздер, Отанымыздың даңқын асқақтатқан тұлғалардың есімдерін білу, өзін-өзі бағалау, еліміздің тарихи өткенін құрметтеу, өз отандастарына мақтаныш, адамзат пен әлемнің дамуына сыртқы үлес қосу сияқты тұлғалық қасиеттерді дамытуға негіз болады.

Бұл әсердің тамыры – тереңде: бала үйренетін өз халқының тілінде; оның әндерінде, музыкасында; өзі көңіл көтеретін ұлттық ойындар мен ойыншықтарда; туған жерінің табиғаты, өзі өмір сүріп жатқан халықтың жұмысы, тұрмысы, әдет-ғұрпы туралы алған әсерлерінде жатыр. Сонымен бірге танымдық деңгей елдің атрибуттары мен рәміздерін білуден, мемлекеттің құрылымы туралы қарапайым түсініктерде, отбасы мүшесі ретінде, одан кейін балабақша тобындағы балалар ұжымының мүшесі ретінде, сондай-ақ ауылдың, ауданның, облыстың тұрғыны, Қазақстан азаматы ретінде өзінің «құқықтары мен міндеттерін» білуінде көрінеді.

Заман, дәуір, адамдар өзгереді, бірақ адамның жақсылыққа, махаббатқа, нұрға, сұлулыққа, шындыққа деген ұмтылысы мәңгілік болып қалады. Балалардың бойында елімізді мекендейтін барлық халықтарға деген жанашырлық пен оң көзқарасты қалыптастыру – маңызды міндеттердің бірі. Оны жүзеге асыруға өлке мұражайлары көмектеседі.

Халық мерекелері Тәуелсіздік күні, Наурыз, Конституция күні – халық мәдениетін жаңғыртудың және ұлттық құндылықтарды дамытудың құралы, себебі мерекенің өзі қоғам өмірінен ажырамас барлық идеялар мен өнегелік нұсқауларды сіңіреді.

Әр халықтың өз ұрпағын тәрбиелеуде ұлттық ерекшеліктері болады. Мен өз жұмысымда халқымыздың тамаша салт-дәстүрлерін бойына сіңіріп, кеңінен қолданамын. Үгіт-насихаттың негізгі құралдары – тіл, халық өнері, рәміздер, өнер, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, ырым-тыйымдар, халық ойындары, мақал-мәтелдер, нақыл сөздер, жұмбақтар.

Мерекелік материалды таңдауда мен келесі талаптарды ескеремін:

- Мектеп жасына дейінгі кіші топ балалары үшін «шағын фольклорлық формалар» бар;
- Үлкен топтарда мұнымен қатар халық ертегілері, халықтық өрнектер, әдет-ғұрыптар да қолданылады.

Мемлекеттік мерекелерде театрландыру элементтері, қазақ халық ертегілерін сахналау енгізіледі. Олай болса, ұлттық әдет-ғұрып, салт-дәстүр, мерекелер балаларды өзі тұратын елін мақтан етуге тәрбиелеуге зор мүмкіндік береді. Қазақ тілінде тақпақтар мен әндерді жаттап, орындау арқылы бүлдіршіндердің сөздік қорлары байиды, дыбысты айту дағдылары қалыптасады.

Ауызша халық шығармашылығын білу, сүю де азаматтық-патриоттық тәрбиенің бір қыры болып табылады. Өйткені халық дәстүрі, тұрмыс-тіршілігі, мінезі, ерлігі, Отанға деген сүйіспеншілігі ертегілерде көрініс табады. Ертегілердің арқасында бала жақсылық пен жамандықты ажырата алады, өзінің жеке қасиеттерін бағалай отырып, өзіне ұнайтын кейіпкерді таңдайды. Балаларды адамгершілік позициясынан жауапты шешім қабылдауға ынталандырады, моральдық-адекватты істер жасауға ұмтылуға тәрбиелейді.

Халық ойындары мен ертегілері – біздің ғаламшарымыздағы кез келген халықтың шынайы байлығы мен мұрасы. Бала басқа рөлге ие бола отырып, оны сезінеді, әртүрлі өмірлік жағдайларда өзін сынап көреді. Ойынның тәрбие құралы ретіндегі ерекшелігі - оның халық дәстүрлеріне отбасылық, еңбектік, мерекелік және ойын-сауықтық дәстүрлердің жетекші құрамдас бөлігі ретінде енуінде. Халық ойындарында әзіл-қалжың, бәсекелестік ынта көп, қимыл-қозғалыс дәл және бейнелі, көбінесе күтпеген рифмалармен сүйемелденеді, бұл ойыншыларды жылдам ұйымдастыруға, оларды көшбасшыны объективті таңдауға және ойынды ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Осы бағытта жүргізіліп жатқан жұмыстарды саралай келе, табысты жүзеге асыру үшін біртұтас адамгершілік-рухани тәрбие кеңістігін: отбасы мен мектепке дейінгі ұйымды құру қажет деген қорытындыға келдім. Сондықтан мектеп жасына дейінгі балаларды рухани-адамгершілікке тәрбиелеу мәселелерін шешуде тәрбиешілердің ата-аналармен тығыз қарым-қатынасы бірінші орында.

Қорытындылай келе, болашақ ұрпақты тәрбиелей отырып, қоғамға дені сау, күш-қуат пен жігерге толы мемлекетімізді құрушы тұлға қажет екенін және еліміздің болашағы көп жағдайда рухани-адамгершілік тәрбие мәселелерін қалай шешуге байланысты екенін есте ұстауымыз керек.

**Маңғыстау облысы, Мұнайлы ауданы, Қызылтөбе ауылы
№4 “Балапан” бөбекжайы
Тәрбиеші
Нурай Динара Каналбайқызы**

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ-ЕРІКТІК САЛАСЫНЫҢ ДАМУЫ

Қазіргі уақытта психологтар мектепке дейінгі тәрбиешілер мен ата-аналардың назарын тұлғаның эмоционалды-еріктік саласын дамытудың, мектепке дейінгі жастағы баланы тәрбиелеу мен білім берудің маңыздылығына көбірек аударуда. Мектепке дейінгі жас эмоционалды, дамытушылық және тәрбиелік міндеттерін шешуі жағынан ерекше деп саналады.

Мектепке дейінгі жас – баланың танымдық процестерінің дамуының негізгі кезеңі. Ол сезімдердің, идеялардың жақсаруымен сипатталуы мүмкін. Мектеп жасына дейінгі бала әсерлі, әлеуметтік және мәдени құндылықтарды үйренуге ашық, өзін басқа адамдар арасында тануға ұмтылады.

Тұлғаның эмоционалды-еріктік сферасы – адамның эмоционалды күйлерін, басым сезімдерін, күйзеліс жағдайында әрекет ету тәсілдерін, жұмылдыра білу, табандылық, қайсарлық, мақсаттылық және т.б. көрсету қабілеттері.

Эмоциялардың әлеуметтік кондициялануының дамуының арқасында балалар нормативті категорияларды, олардың көріну стандарттарын меңгереді. Бұл жеке тұлғаның эмоционалды мәдениетінің бастапқы қалыптасуына ықпал етеді.

Баланың тұлғалық саласына шетелдік және отандық психологтардың жұмыстары (Э.Эриксон, А.Н. Леонтьев, Л.С. Выготский, Д.Б. Эльконин, П.Я. Гальперин, С.Л. Рубинштейн және т.б.) негізделген.

Дені сау және жан-жақты дамыған балаларды тәрбиелеуде олардың балалар мекемесіне дағдылану (бейімделу) кезеңінде өмірін дұрыс ұйымдастырудың маңызы зор. Жаңа жағдайларға үйрену процесі баланың дамып келе жатқан жүйке жүйесі үшін қиын. Осы кезеңде отбасы мен балалар мекемесінде қолданылатын тәрбие әдістерінің бірлігін қамтамасыз ету қажет.

Тұлғаның эмоционалды сферасы өзара байланысты екі компонентті қамтиды. Бір ұғым – эмоциялар мен сезімдер. Екіншісі - ерік. Бұл ұғымдар барлық тіршілік иелеріне ортақ. Олар мимика, ым-ишара, поза, ішкі сезім, т.б. Эмоциялар тәжірибе түрінде ағып, адамның өмірі мен қызметі үшін сыртқы, ішкі жағдайлардың жеке маңыздылығы мен бағасын көрсетеді және психологиялық процестердің бөлігі болып табылады.

Балалардың ерік-жігерінің дамуы олардың мотивациялық және адамгершілік сфераларының баюымен тығыз байланысты. Балалардың ерік-жігерін тәрбиелеудегі ең маңызды сәт - іс-әрекетті реттеуге жоғары мотивтер мен құндылықтарды қосу, олардың қызметін бақылайтын ынталандырулардың жалпы иерархиясындағы мәртебесін көтеру, әрекеттің моральдық жағын бөліп көрсету және бағалау қабілеті.

Баланың интеллектуалдық дамуы ерікті реттеуді жетілдірумен тығыз байланысты. Балалардың мінез-құлқын ерікті түрде реттеуді жетілдіру олардың жалпы интеллектуалдық дамуымен, мотивациялық және тұлғалық рефлексияның пайда болуымен байланысты. Сондықтан баланың ерік-жігерін оның психологиялық ерекшеліктерінен бөлек тәрбиелеу іс жүзінде мүмкін емес. Әйтпесе, ерік-жігер мен табандылықтың орнына, сөзсіз оң және құнды жеке қасиеттер ретінде, қыңырлық пен қатандық секілді олардың антиподтары пайда болуы және тірек болуы мүмкін.

Жоғарыда аталған барлық бағыттар бойынша балалардың ерік-жігерін дамытуда ойын ерекше рөл атқарады және ойын әрекетінің әрбір түрі ерік процесін жетілдіруге өзіндік, нақты үлес қосады. Баланың жастық дамуында бірінші рет пайда болатын конструктивтік объектілік ойындар іс-әрекетті еркін реттеудің жедел қалыптасуына ықпал етеді. Сюжетті-рөлдік ойындар баланың бойында қажетті ерікті тұлғалық қасиеттерді бекітуге әкеледі. Ережелері бар ұжымдық ойындар бұл тапсырмадан басқа тағы бір міндетті: әрекеттерді өзін-өзі реттеуді күшейтуді шешеді. Мектепке дейінгі балалық шақтың соңғы жылдарында пайда болып, мектептегі жетекші іс-әрекетке айналатын оқыту танымдық процестерді ерікті түрде өзін-өзі реттеуді дамытуға үлкен үлес қосады.

Тұлғаның эмоционалды-еріктік саласының дамуы - күрделі процесс, өйткені даму сыртқы және ішкі факторлардың әсерінен жүреді. Бала орналасқан әлеуметтік орта сыртқы факторларға жатады. Ішкі факторлар, ең алдымен, оның физикалық дамуының ерекшеліктері, тұқым қуалаушылық және т.б. қамтиды.

Тұлғаның эмоционалды-еріктік сферасының дамуы оның ерте балалық шақтан жасөспірімдік кезеңге (ерте жасөспірімдік) дейінгі психикалық дамуының негізгі кезеңдеріне сәйкес келеді. Кезеңдердің әрқайсысы әлеуметтік ортаның әртүрлі әсерлеріне жеке тұлғаның нейropsychикалық реакциясының белгілі бір деңгейімен сипатталады. Олардың әрқайсысында белгілі бір жасқа тән мінез-құлық, эмоционалды және мінез-құлықтық белгілер көрінеді. Дәл осы белгілер қалыпты жас дамуының көріністерін көрсетеді.

5-6 жаста әлеуметтік қарым-қатынастың пайда болған тәжірибесіне негізделген өзінің ішкі тәжірибесін тереңірек ұғыну жүреді. Бұл кезеңде баланың оң және теріс эмоционалды реакциялары бекітіледі. Мысалы, қорқыныштың немесе өзіне деген сенімділіктің әртүрлі реакциялары. Осылайша, жоғары мектепке дейінгі жаста баланың негізгі жеке қасиеттері қалыптасады.

Өзіндік сананың дамуының тағы бір бағыты - адамның өз тәжірибесінен хабардар болуы. Ерте жаста ғана емес, мектеп жасына дейінгі балалық шақтың бірінші жартысында да әртүрлі тәжірибелерді басынан өткізген бала олар туралы білмейді. Мектепке дейінгі жастың соңында ол өзінің эмоционалды күйлерін басшылыққа алады және қуанышын, ренішін, не үшін ашуланғанын жеткізе алады.

Осының негізінде мектепке дейінгі мекеме жағдайында баланың эмоционалды дамуын зерттеудің әртүрлі әдістерін қолдануға болады.

Біз келесі диагностикалық әдістерді таңдадық:

«Эмоционалды күйлердің түсті сынағы» әдістемесі

Түс тестінің көмегімен баланың сабақ кезіндегі көңіл-күйін анықтауға болады. Бұл сынақ Люшер тестіне негізделген. Баланың көңіл-күйінің нашар болуы немесе тәрбиешімен қарым-қатынасының нашар болуы баланың іс-әрекетінің сәтті болуына әсер етуі мүмкін. Диагностика үшін суретте көрсетілетін 8 түсті квадрат қажет болады.

Балаға сабақ кезіндегі көңіл-күйіне ұқсас шаршыны, содан кейін тәрбиешімен қарым-қатынас кезінде шаршы-көңіл-күйді таңдау ұсынылады. Әрі қарай, салыстыру үшін баланы үйде, балабақшада, анасымен, досымен және т.б. сөйлескенде оның көңіл-күйіне ұқсас түсті таңдауға шақыруға болады.

«Эмоционалды тұлғалар» әдісі

«Эмоционалды тұлғалар» әдісін 1993 жылы Н.Я. Семаго ойлап тапқан. Бұл әдістеменің көмегімен эмоционалды жағдайды бағалауға, сондай-ақ тұлғааралық қатынастарды зерттеуге болады. Сондай-ақ балалармен немесе ересектермен қарым-қатынаста эмоционалды «аймақтарды» анықтауға болады. Әдістемені орындау үшін эмоционалды мимикамен бейнелердің екі сериясы қолданылады.

Баланың мінез-құлқын бақылау схемасы. Бұл схеманың негізі ретінде баланың мінез-құлқын бақылау схемасы алынды. Бұл схеманың мақсаты - баланың эмоционалды мінез-құлқын бақылау және алынған мәліметтерді тіркеу. Бұл схеманың негізгі көрсеткіштері: негативизм, тежелу, реніш (эмоционалды тұрақсыздық), конфликт, эмоционалды оқшаулану, шешімсіздік, қорқыныш, алаңдаушылық, назардың жетіспеушілігі, агрессивтілік.

Осылайша, мектеп жасына дейінгі балалық шақ - адамдардың қарым-қатынас әлемін тану әрі шығармашылық кезеңі. Нәтижесінде балалар ойнап жүріп құрбыларымен тіл табысуды, сөйлеуді үйренеді. Сол себепті тұлғаның бастапқы әрі ең маңызды қалыптасу кезеңі саналады.

**"Алматы облысы білім басқармасының Іле ауданы бойынша білім бөлімі" ММ-нің
"Ы.Ноғайбаев атындағы №18 орта мектеп" МКМ
Дене шынықтыру пәні мұғалімі
Расбеков Даулет Аблизovich**

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҚТАРЫНДА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ

Мектептегі дене шынықтыру пәні -жалпы білім беру мен тәрбиелеу жүйесіне органикалық түрде енгізілген және білім беру мен тәрбиелеу заңдылықтарына сәйкес жұмыс істейді. Сонымен бірге, бұл оқушылардың өзіне, денесіне сауатты көзқарасын қалыптастыратын, жаңа ерікті және моральдық қасиеттерді тәрбиелеуге, денсаулықты нығайту және өзін-өзі жетілдіру қажеттілігіне ықпал ететін жалғыз оқу пәні.

Мектеп оқушыларының дене тәрбиесін дамытудағы басты мәселе спортпен, дене шынықтырумен айналысуға ынтасының жоқтығы болып табылады. Сондықтан оқушылардың спортпен шұғылдануға деген ынтасын арттыру мектеп оқушыларының физикалық дамуын жақсартудың басты міндеті болуы керек.

Қазіргі уақытта ойын технологиясы оқу процесінің белгілі бір бөлігін қамтитын біртұтас білім ретінде құрылуда. Ойын-оқушылардың дене тәрбиесінің маңызды құралдарының бірі. Бұл оқушының физикалық, психикалық, моральдық және эстетикалық дамуына ықпал етеді. Оның көмегімен өмірлік және тәрбиелік мәселелік жағдайларды модельдеуге және ойын әрекеттерін нақты мәселелер мен қарым-қатынастарға бағыттауға болады. Ойынды оқу процесіне қосу оқу пәніне деген қызығушылықты айтарлықтай арттырады, эмоционалды тәжірибеге толы жағдайларды тудырады, оқушылардың іс-әрекетін ынталандырады.

Ойын баланың физикалық және рухани қажеттіліктерін қанағаттандырады, оның ақыл-ойын, күшті ерік қасиеттерін қалыптастырады. Қозғалмалы ойындар – балаға әсер етудің қолжетімді және өте тиімді әдісі. Бұл ойындардың басты ерекшелігі - қозғалыс әрекеттерінің болуы, соның арқасында олар физикалық дамудың тамаша құралы және әдісі болып табылады.

Ойын технологиялары физикалық қасиеттерді дамыту мен (жылдамдық, ептілік, күш, төзімділік, икемділік) дене жаттығуларын орындау дағдыларын қалыптастыру үшін қолданылады.

Дене шынықтыру сабақтарындағы қозғалмалы ойындар келесі жағдайларды шешу үшін пайдаланылады:

- 1) білім беру міндеттері (оқытылатын ойын тәсілдерін бекіту және жетілдіру, ойын барысында алаңда бағдарлау қабілетін дамыту, балалардың моторикалық қызметтерін арттыру);
- 2) тәрбие міндеттері (ынтымақтастық, серіктестік, адалдық, бір-бірінің іс-әрекеті үшін жауапкершілік сезімдері);
- 3) бағдарлама талаптарына сәйкес сауықтыру міндеттері.

Ойындар барысында командалық және жеке-командалық жарыстарда командадағы серіктестердің өзара түсіністігі дамиды. Көптеген педагогикалық бақылаулар ойынның маңызды нәтижесі балалардың қуанышы мен эмоционалды көтерілуі екенін көрсетеді. Ойынның осы қасиетіне байланысты, көбінесе ойын технологиясы дене шынықтырудың басқа формалары мен құралдарына қарағанда, оқушылардың моторикасын тәрбиелеуге сәйкес келеді.

Ойын түрлері мен әрекеттері оқушыдан жылдамдықтың дамуын ынталандыру үшін қозғалыстарды максималды жылдамдықпен бірнеше рет қайталауды, сондай-ақ оқушының функционалдығын ескеру қажет болғандықтан, жылдамдық қабілеттерінің барлық кешенін қажет етеді. Әр түрлі ойын нұсқаларын қолдану оқушыға таныс әрекеттерді жоғары талаптармен қайталауға мүмкіндік береді, оның ойынға деген қызығушылығын сақтауға көмектеседі.

Дене шынықтыру сабақтарындағы ойын технологиясының маңызды ерекшелігі-басқа пәндермен байланысы. Әр сабақта балалар доптармен, арқанмен жұмыс істеуі керек. Балалар дене шынықтыру сабағында алған білімдерін іс жүзінде қолданады. Әр дене шынықтыру сабағында ойын технологиясы - ның элементтері қолданылады:

- қозғалыс әрекеттерін үйрету үшін (қозғалмалы ойындар, спорттық ойындар-баскетбол, волейбол, футбол);
- әртүрлі физикалық қасиеттерді дамыту үшін;
- қоғамдық мінез-құлық нормалары туралы ұғымдарды қалыптастыру, мінез-құлықтың мәдени дағдыларын тәрбиелеу үшін;
- дене шынықтыру сабақтарынан жағымды эмоцияларды арттыру және сол арқылы дене шынықтыру мен спортқа деген қызығушылықты арттыру.

Ойын технологиясын қолданудың нәтижесі: ойын сипатындағы белсенді моторлық белсенділік және оның жағымды эмоциялары ағзадағы барлық физиологиялық процестерді күшейтеді, барлық органдар мен жүйелердің жұмысын жақсартады.

Дене шынықтыру сабақтарында ойын технологиясын қолданған кезде келесі алгоритмді ұстануға болады:

Нақты ойынды таңдау. Ол, ең алдымен, алдағы сабақтың мақсаттарына, оқушылардың жас және оқу мүмкіндіктеріне, олардың физикалық дайындығына сүйене отырып жүзеге асырылады.

Ойын алаңын жабдықтау. Оқу сабағын жоспарлау кезінде гигиеналық стандарттарға сәйкес келетін, оқушылар үшін қауіпсіз және ыңғайлы болуы керек ойын мен жабдықты таңдау.

Балаларға ойынды ұсыну. Ойынды ұсынудағы басты міндет-оған деген қызығушылықты ояту, баланың тәрбиесі мен тілектері сәйкес келетін сұрақ қою. Ойын ұсынысына оның ережелері мен іс-қимыл техникасын түсіндіру кіреді. Мен ойынды бастамас бұрын қысқаша түсіндіру жұмыстарын жүргіземін. Түсіндіруге ойынның атауы, оның мазмұны және ойынның негізгі ережелерін, соның ішінде ойыншылардың рөлін, ойын аксессуарларын түсіндіру кіреді.

Командаларға, топтарға бөлу, ойындағы рөлдерді бөлу. Ойындарды өткізу кезінде дене шынықтыру сабақтарында мен сыныпты командаларға бөлемін, осылайша топтар балалардың физикалық дайындығы бойынша тең болады. Капитандарды қажет ететін ойындар үшін мен оқушыға қандай рөл әсіресе пайдалы екенін ескеремін.

Алдын ала көрсетілген ережелерге сәйкес оқушылармен бірге ойынды қорытындылаймыз, жеңімпаздарды анықтаймыз, денсаулық жағдайы бойынша осы ойынға қатыса алмайтын балаларды қазылар алқасы ретінде тағайындаймыз.

Сонымен дене шынықтыру сабағында ойын технологияларын кеңінен қолданудың нәтижесінде пәнге деген көзқарастың өзгеруі байқалады. Ойын технологиясын үнемі қолданатын барлық жастағы оқушылар дене шынықтыру сабақтарына үнемі және қуанышпен қатысады. Бұл технологияны сабақта қолданудың табыстылығының көрсеткіші түрлі деңгейдегі жарыстардағы жоғары нәтиже болды. Ойынның оқу процесіне қосылуы пәнге деген қызығушылықты айтарлықтай арттырады, эмоционалды тәжірибеге толы жағдайларды тудырады, оқушылардың белсенділігін ынталандырады.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Веселкова Н.В., Прямикова Е.В. Психология физического воспитания: Учебное пособие / Н.В. Веселкова, Е.В. Прямикова. – М. – Екатеринбург: Урал, 2015. – 68 с.;
2. Капустина Ю.Н. Использование игровых технологий как средство повышения мотивации к урокам физической культуры [Текст] // Инновационные педагогические технологии: Материалы II Междунар. науч. конф. (г. Казань, май 2015 г.). – Казань: Бук, 2015. – С. 10–11 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.secreti.info/23-2p.html> (дата обращения: 15.09.2017);
3. Прямикова Е.В. Социальная компетентность школьников. Социология образования: Учебное пособие. – Новосибирск: НиС, 2014. – 45 с.

Алматы облысы, Алматы қаласы
 Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университеті
 Физика-информатика мамандарын даярлау мамандығының студенттері
 Әділова Динара Жарқынбекқызы, Ботан Айбек Нұрболұлы
 Ғылыми жетекші: Алиева Мөлдір Ермекбайқызы

БОР ПОСТУЛАТТАРЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕМЕСІ

Аңдатпа. Бұл жұмыс NILS Bor Nukern моделіне негізделген постулаттардың теориялық негізіне арналған. Бордың постулаттары 1913 жылы ұсынылып, ядролық құрылымды тексеруде және спектрлік қасиеттерін тексеруде маңызды рөл атқарды. Жұмыстың негізгі мақсаты - бор кадрларының мазмұнын, оның физикалық маңыздылығын түсіндіру, ядролық энергия деңгейі мен радиациялық процестердің рөлін талдау. Алғашқы бордың постулаты олардың дескретті энергия деңгейіндегі атомдағы және бір деңгейден екінші деңгейден екінші деңгейдегі энергия шығаратындығын көрсетеді. Сонымен қатар, орбитадағы электрондардың қозғалысы классикалық физиканың заңдылықтарын анықтайды, бірақ ешқандай қуат жоғалмайтынын анықтайды. Бұл теория кванттық механика мен атом физикасын дамытудағы орталық қадам болып табылады.

Түйін сөздер: Бор постулаттары, атом моделі, энергия деңгейлері, кванттық механика, электрондардың қозғалысы, сәулелену, кванттық теория, атомдық спектрлер, Нильс Бор.

ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ОПРАВДАНИЕ ПОСТУЛАТОВ БОРА

Аннотация. Эта работа посвящена теоретической основе постулатов на основе модели Nils Bor Nukern. Постулаты мела были представлены в 1913 году и сыграли важную роль в изучении ядерной структуры и изучении их спектральных свойств. Основная цель работы состоит в том, чтобы проанализировать содержание постулатов мела, объяснить его физическое значение, роль уровней ядерной энергии и радиационных процессов. Постулат первого мела показывает, что они находятся в атом на уровне дискретной энергии и производят количественную энергию от одного уровня к другому. Кроме того, движение электронов на орбите определяет законы классической физики, но определяет, что энергия не теряется. Эта теория является центральным шагом в развитии квантовой механики и атомной физики.

Ключевые слова: постулаты мела, ядерная модель, уровни энергии, квантовая механика, электроны, излучение, квантовая теория, атомные спектры, мелки Nils.

THEORETICAL JUSTIFICATION OF BOR POSTULATES

Abstract. This work is devoted to the theoretical basis of postulates based on the Nils Bor Nukern model. Chalk Postulates were presented in 1913 and played an important role in examining the nuclear structure and examining their spectral properties. The main purpose of the work is to analyze the content of chalk postulates, an explanation of its physical importance, the role of nuclear energy levels and radiation processes. The first chalk postulate show that they are in the atom at the discrete energy level and produce quantized energy from one level to another. In addition, the movement of electrons in orbit determines the laws of classic physics, but determines that no energy is lost. This theory is a central step in the development of quantum mechanics and atomic physics

Keywords: chalk postulates, nuclear model, energy levels, quantum mechanics, electrons, radiation, quantum theory, atomic spectra, Nils chalk.\

1. Кіріспе

XIX ғасырдағы ұлы жаңалықтар – спектрлік заңдылықтар, электронның ашылуы, рентген сәулелері, радиоактивтілік – атомның ең кіші бөлінбейтін бөлшек емес екенін көрсетті. Ғалымдар атомның құрылымы бар деген қорытындыға келді.

XX ғасырдың басында бірнеше атом модельдері ұсынылды. Олардың бірі – Дж. Дж. Томсонның (1856–1940) “пудинг” моделі. Бұл модельде атом оң зарядталған ортадан (пудинг) және оған ендірілген электрондардан (мейіз) тұрады. Бұл модель атомдағы электрондардың орналасуын түсіндіруге тырысты.

Алайда, Эрнест Резерфордтың (1871–1937) 1909–1912 жылдардағы тәжірибелері атомның оң заряды өте кішкентай көлемге жинақталғанын дәлелдеді. Ол атомның планетарлық моделін ұсынды: электрондар Күнді айналатын планеталар сияқты ядроны айналып қозғалады.

Бірақ бұл модельде үлкен мәселе бар еді:

Классикалық электродинамика заңдарына сәйкес, электрон ядроны айнала қозғалғанда, ол үздіксіз электромагниттік толқын шығарып, энергиясын жоғалтуы керек.

Осылайша, электрон ядроға құлап түсуі тиіс, ал бұл атомның тұрақты болуын түсіндіре алмайды. Сонымен қатар, атомдар үздіксіз сәуле шығаруы керек еді, бірақ тәжірибелер көрсеткендей, атомдар дискретті (жолақ) спектрлер шығарады.

Осы қарама-қайшылықтарды шешу үшін Нильс Бор (1885–1962) 1913 жылы өзінің кванттық теориясын ұсынды.

Бор атом моделінің ерекшелігі:

1. Электрондар белгілі бір дискретті орбиталарда қозғалады және бұл орбиталарда энергия жоғалтпайды.
2. Электрон бір орбитадан екіншісіне ауысқанда, ол энергияны белгілі бір кванттар (жарық фотондары) түрінде шығарады немесе жұтады.
3. Электрондардың орбиталары планетарлық модельге ұқсас, бірақ кванттық заңдылықтарға бағынады.

Бұл жаңа теория спектрлік сызықтардың пайда болуын түсіндірді және сутегі атомының энергетикалық деңгейлерін есептеуге мүмкіндік берді. Неліктен кванттық постулаттар қажет болды?

Резерфордтың планетарлық моделі атом құрылымын толық түсіндіре алмады. Оның негізгі мәселесі – классикалық электродинамика заңдарына сәйкес, электрондар ядроны айнала қозғалғанда электромагниттік толқын шығарып, энергиясын жоғалтуы тиіс. Осы процестің нәтижесінде электрон тез арада ядроға құлап түсуі керек еді.

Алайда, тәжірибелер көрсеткендей, атомдар тұрақты және электрондар үздіксіз энергия шығармайды. Сонымен қатар, атомдар үздіксіз спектр емес, дискретті (сызықтық) спектр шығарады. Бұл құбылысты түсіндіру үшін жаңа теория қажет болды.

Бордың негізгі идеясы

Нильс Бор атомның тұрақтылығын және спектрлік сызықтардың пайда болуын түсіндіру үшін екі негізгі постулат ұсынды:

Стационар күйлер постулаты

- Атомдағы электрон тек белгілі бір стационар орбиталарда (энергия деңгейлерінде) қозғалады және бұл орбиталарда энергия жоғалтпайды.
- Бұл классикалық механикадан үлкен ауытқу болды, себебі классикалық теория бойынша электрон міндетті түрде энергия шығару керек еді.

2. Кванттық ауысулар постулаты

- Электрон бір энергетикалық деңгейден екінші деңгейге ауысқанда, ол энергияны квант (фотон) түрінде жұтады немесе шығарады.
- Фотонның энергиясы электронның бастапқы және соңғы күйлерінің энергияларымен анықталады:

$$h\nu = E_m - E_n$$

Мұнда:

- h – Планк тұрақтысы (6.626×10^{-34} Дж·с),
- ν – шығарылған немесе жұтылған фотонның жиілігі,
- E_m және E_n – электронның бастапқы және соңғы энергетикалық деңгейлері.

Бұл екі постулат сутегі атомының спектрін түсіндіруге мүмкіндік берді.

3. Бордың атом моделі және оның математикалық негіздемесі

Бор теориясы бойынша электрон ядроны белгілі бір радиустармен сипатталатын стационар орбиталарда айналады. Осы орбиталардың радиустарын анықтау үшін Бор кванттау шартын қолданды.

3.1 Электронның орбиталық моменті

Бор кванттық теориясының негізгі шарты – электронның бұрыштық импульсі (орбиталық моменті) квантталуы. Ол келесі түрде беріледі:

$$m\vartheta r = n \frac{h}{2\pi}$$

Мұнда:

- m – электрон массасы (9.109×10^{-34} кг),
- ν – электрон жылдамдығы,
- r – электрон орбитасының радиусы,
- n – бас кванттық саны ($n = 1, 2, 3, \dots$),
- h – Планк тұрақтысы.

Бұл кванттау шарты тек дискретті орбиталар ғана рұқсат етілетінін білдіреді.

3.2 Орбитаның радиусы

Кулон заңына сәйкес, электрон мен ядро арасындағы тартылыс күші электронның центрге тартылған үдеуімен теңгерілуі керек:

$$\frac{e^2}{4\pi\epsilon_0 r^2} = \frac{m\vartheta^2}{r}$$

Мұнда:

- e – электрон заряды (1.602×10^{-19} Кл),
- ϵ_0 – вакуумдағы электр тұрақтысы (8.85×10^{-12} Ф/м).

Бұл теңдеуді бұрыштық импульс кванттау шартын пайдаланып шешсек, орбиталардың радиустары келесі түрде анықталады:

$$r_n = \frac{n^2 h^2 \epsilon_0}{\pi m e^2}$$

Немесе сутегі атомы үшін бірінші рұқсат етілген орбитаның радиусы:

$$r_1 = 0.529 \times 10^{-10} \text{ м}$$

Бұл Бор радиусы деп аталады. Ол сутегі атомындағы электронның ең кіші рұқсат етілген орбитасының мөлшерін көрсетеді.

3.3 Электронның энергиясы

Энергияның толық мәнін анықтау үшін электронның кинетикалық және потенциалдық энергияларын қарастырайық:

- Кинетикалық энергиясы:

$$K = \frac{1}{2} m v^2$$

Кулон күшін пайдаланып:

$$K = - \frac{e^2}{8\pi\epsilon_0 r}$$

- Потенциалдық энергиясы:

$$U = - \frac{e^2}{4\pi\epsilon_0 r}$$

Жүйенің толық энергиясы (ядро мен электронның байланыс энергиясы) келесідей болады:

$$E_n = K + U = - \frac{e^2}{8\pi\epsilon_0 r}$$

Бор радиусын орнына қойсақ, энергетикалық деңгейлерді анықтайтын өрнек шығады:

$$E_n = - \frac{13.6}{n^2} \text{эВ}$$

Мұнда 13.6 эВ – сутегі атомының иондану энергиясы.

5. Бор теориясының триумфы

Бор теориясы ұсынылғаннан кейін, оның дұрыстығы мен қолдану ауқымы кеңейе түсті. Бұл теорияны физиктер қауымы ерекше бағалап, оның көмегімен көптеген эксперименттік нәтижелер түсіндірілді.

Бор теориясын жоғары бағалаған ғалымдар қатарында Альберт Эйнштейн, Макс Планк, Хендрик Лоренц, Эрнест Резерфорд және Джеймс Джинс болды. Сонымен қатар, Арнольд Зоммерфельд теорияны одан әрі дамытып, Бордың басты серіктестерінің бірі болды.

Бор өз теориясын 1913 жылы жариялағаннан кейін, ол спектрлік заңдылықтарды дәл сипаттай алатындығын көрсетті. Мұндай жетістік Бор моделін атомдық физиканың негізгі теориясына айналдырды.

5.1. Бор теориясының тәжірибелік дәлелдері

Бор теориясының үлкен жеңістерінің бірі – сутегі спектрін түсіндіруі болды. Сутегі атомының спектрлік сызықтары бұрыннан белгілі болатын, бірақ олардың пайда болу механизмі түсініксіз еді.

Бұл сызықтар Бальмер сериясы деп аталады және олардың толқын ұзындығы мынадай формуламен анықталды:

[0B]

Мұнда:

- [0B] – Ридберг тұрақтысы ($[0B] \text{ м}^{-1}$),
- [0B] және [0B] – бүтін сандар ($[0B]$),
- [0B] – толқын ұзындығы.

Бордың теориясы бұл формуланы табиғи түрде түсіндірді. Ол электронның белгілі бір энергия деңгейінен төменгі деңгейге өткен кезде спектрлік сызықтар пайда болатынын дәлелдеді.

Бұл теория спектрлік сызықтардың дәл мәндерін есептеуге мүмкіндік берді, ал алынған нәтижелер экспериментпен сәйкес келді.

5.2. Пикеринг сериясы және гелийдің спектрі

1896 жылы астроном Эдвард Пикеринг жұлдыздардың спектрлерін зерттей отырып, сутегі спектріне ұқсас, бірақ аздап ерекшеленетін жаңа серияны анықтады. Бұл жаңа спектрді сол кездегі ғалымдар сутегінің ерекше күйі деп ойлады.

1912 жылы Альфред Фаулер зертханалық тәжірибелер жүргізіп, осы спектрдің вакуумдық түтікшедегі сутегі мен гелий қоспасынан алынатынын анықтады.

Бор теориясының көмегімен бұл құбылыстың себебі табылды:

- Бұл спектр сутегіден емес, ионданған гелийден (He^{IV}) пайда болады.
- Гелий атомы бір электронын жоғалтқанда, ол сутегі атомына ұқсас жүйеге айналады және Бор моделіне сәйкес спектр шығарады.

Кейінірек, Фридрих Пашен және Эдвард Эванс жүргізген тәжірибелер Бордың бұл болжамын дәлелдеді.

5.3. Изотоптық ығысу және ауыр сутегінің ашылуы

Бор теориясы тек сутегіге ғана емес, басқа элементтерге де қолданылды.

Изотоптық ығысу (изотоптардың спектрлік сызықтарының аздап жылжуы) Бор моделінің тағы бір дәлелі болды.

- 1932 жылы Гарольд Юри спектрлік зерттеулер жүргізіп, сутегінің ауыр изотопы – дейтерийді (^2H) ашты.

- Оның спектрі Бор теориясына сәйкес өзгерген болатын.

Бұл Бор теориясының тағы бір ірі жеңісі еді.

5.4. Химиялық элементтердің периодтық жүйесін түсіндіру

Бор теориясының ең маңызды нәтижелерінің бірі – элементтердің периодтық жүйесінің кванттық негіздемесін беруі болды.

1921 жылы Бор электрондық қабаттардың толу ретін зерттеп, периодтық жүйенің құрылымын кванттық тұрғыдан түсіндіруге тырысты.

- Бор электрондар ядроны белгілі бір орбиталарда айналады деп есептеді.
- Әр қабатта белгілі бір максималды электрон саны болуы керек.
- Кейбір қабаттар “толық жабылған” кезде, келесі электрондар жаңа қабатқа өтеді.

Бұл көзқарас элементтердің химиялық қасиеттерін түсіндіруге мүмкіндік берді.

Бордың осы болжамының дұрыстығы 1925 жылы Паули принципі (электрондардың белгілі бір заңдылықпен орналасуы) ашылғанда расталды.

5. Бор теориясының негізінде жаңа элементтердің ашылуы

1922 жылы Бор өзінің зерттеулерінде 72-ші элементтің периодтық жүйедегі орнына талдау жүргізді. Ол бұл элементтің қасиеттерін болжап, оның цирконийге ұқсас екенін айтты.

Көп ұзамай, 1923 жылы Дирк Костер мен Георгий Хевеши жаңа элементті ашты. Ол Гафний (Hf) деп аталды және оның қасиеттері Бордың болжамына дәл сәйкес келді.

Бұл Бор теориясының тағы бір ірі жетістігі болды.

5.6. Кванттық теорияның қалыптасуына әсері

Бор теориясы атомдық физикада революция жасады және кванттық механиканың негізін қалады.

Оның теориясы:

- Атомдардың тұрақтылығын түсіндірді.
- Спектрлік сызықтардың табиғатын анықтады.
- Элементтердің периодтық жүйесін кванттық деңгейде сипаттады.

Бор теориясы сәтті болғанымен, оның кемшіліктері де бар еді. Олар 1925–1927 жылдары жаңа кванттық механиканың дамуына түрткі болды.

Қорытынды: Бор теориясының маңызы және сабақтары

Нильс Бордың атом теориясы ғылымдағы ең ірі төңкерістердің бірі болды. Ол атомдардың тұрақтылығын, спектрлік сызықтардың табиғатын және элементтердің кванттық құрылымын түсіндірді.

Оның идеялары тек физикада ғана емес, химияда, материалтануда және тіпті философияда да үлкен рөл атқарды.

Бірақ Бор теориясы уақыт өте келе толық емес екені анықталды. Ол көп электронды атомдарды және кванттық механиканың толқындық табиғатын сипаттай алмады. Бұл 1925-1927 жылдары жаңа кванттық механиканың пайда болуына алып келді.

Біз Бордан не үйренеміз?

Ғылым бір орында тұрмайды. Тіпті ең мықты теориялар да уақыт өте келе жетілдіріледі немесе жаңасымен ауыстырылады.

2. Тәжірибеге сүйену маңызды. Бор теориясының жетістігі – оның эксперименттік деректерге негізделуі.

3. Жаңа идеялар батыл болуы керек. Бор классикалық физиканың шектеулерін бұзды және жаңа кванттық заңдылықтарды ұсынды.

4. Ғылым – шығармашылық процесс. Бор теориясы интуиция мен логиканы біріктіре отырып, жаңа бағыт ашты.

Қазіргі кезде кванттық механика Бор теориясын ауыстырғанымен, оның идеялары әлі күнге дейін ғылымның негізі болып қала береді.

“Ақиқат дегеніміз – біз оны түйсінген сайын кеңейе түсетін көкжиек.”

— Нильс Бор

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Рутерфорд Е. Гренные

“ Klassiki Nauki ”, ed. G n fterov) (Мәскеу: Наука, 1972);

Жиналған қағаздар Vol. 3 (Нью-Йорк: аралық форсинг », 1965 ж.

2. USP. Фриз. Наук 80 2 (1963) [SOV. Физ. USP. 6 (2) (1964)]

3. jammer m кванттық механиканың тұжырымдамалық дамуы

(Нью-Йорк: МакГав-Хилл, 1966) [Орыс тіліне аударылған (Мәскеу: Москва: Наука, 1985)]

4 (Мәскеу: Молода Гвардия, 1978)

5 1 (ed. I e tamm)

(Мәскеу: Наука, 1970); Атомдар мен молекулалардың конституциясы туралы (1913 жылғы құжаттар философиялық журналдан басылған)

(Нью-Йорк: В.А. Бенджамин, 1963); Филос. Маг. Сер. 6 26 1 ± 25,

476 ± 502, 857 ± 875 (1913)

6. Эйнштейн - Собрани Научных Трудов (Жиналған ғылыми)

Жұмыс) том. 3 (Мәскеу: Наука, 1966); Жиналған құжаттар

Альберт Эйнштейн том. 6 (j Koh et al.) (Принстон, НЖ: Принстон

Univ. Баспасөз, 1996)

7. Ansel'm A I Oчерки Razvitiya Fizicheskoy

Века (бірінші кезектегі физикалық теорияның дамуы туралы очерктер)

XX ғасырдың үштен үшіншісі) (Мәскеу: Наука, 1986)

8. Planck m edinstvo fizicheskoy | “ Картины Мира (физикалық бірлік)

Әлемнің суреті) (Мәскеу: Наука, 1966); Ғылыми өмірбаяны, және басқа да құжаттар (Нью-Йорк: философиялық кітапхана, 1949)

9. Паули В физическые Очеркиші (физикалық эсселер) (Ed.)Я-а Смородинский) (Мәскеу: Наука, 1975); Жиналған ғылыми еңбектер (Ред.)

R Kronig, V Weisskopf) (Нью-Йорк: Біліктестіктер printer., 1964)

10. Atombaud Atombubel Spektrallinienien (Atombabel) (Braunschweig:

F. Vieweg & Sohn, 1951) [ағылшын тіліне аударылған: Атом құрылымы және спектрлік сызықтары (Лондон: Лондон: Метуен және Ко, 1934); аударылған

Орыс тіліне: Стрэй Атома Мен спарк (Мәскеу: Гостехиздат,

1956)]

11. Дорфман Я Ю Г.Г. В.Семирная История Физикис Древнеших Времен

Kontsa XVIII VEKA (ең алдымен физика тарихы)

Ежелгі уақытта 18 ғасырдың аяғына дейін) pt. 1, 2 (Мәскеу:

Наука, 1974)

Алматы облысы, Талғар ауданы
"ДАНА" жалпы білім беретін жекеменшік мектебі
Қазақ тілі мен әдебиет пәні мұғалімі
Касымжанова Бейсехан Абильовна

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ОҚЫТУДЫҢ БЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ

Қазіргі уақытта жаңартылған білім беру мазмұны аясында оқу процесінде оқушылардың өз бетінше, оқу-танымдық іс-әрекетін ұсынатын жаңа талаптар пайда болып отыр. Қазіргі оқу орындарында түлектерді дайындауда өзінің негізгі міндеттерін анықтап, қажетті білім, білік және сапалар жиынтығынан басымдылыққа ие бола отырып, алған білімін жаңа жағдайларда өз бетінше өмір сүру жағдайында қолдана білуді, сонымен қатар стандарттан тыс, өз көзқарасын талдап, дәлелдеуге бағытталған ойлау қабілетін алға қояды.

Басқаша айтқанда, білім алушылардың оқу процесінде алған барлық білімдері мен дағдылары олардың заманауи, жылдам өзгеретін әлемге неғұрлым тиімді бейімделуіне мүмкіндік береді.

Мектеп - жаһандық өзгерістерді жақсы жаққа қарай бастайтын алғашқы оқу ордаларының бірі. Еліміздің одан әрі дамуы өзімізге және балаларды қалай және нені үйрететінімізге байланысты. Расында да, біз қазіргі заманда заманауи балаларды тәрбиелеп жатырмыз. Біздің міндетіміз – оқушылардың білімін іс жүзінде пайдалануға дайындығын қалыптастыру, оларды қалай оқу керектігін үйретіп, тәуелсіз, дербес әрекет етіп, ынталы, сенімді, саналы тұлға ретінде қалыптастыру. Аталған міндетке қол жеткізуді ең алдымен әрекеттеті кімнен немесе неден бастау керек?

Балаларды тиімді оқыта алу үшін өзіміздің кейбір сенімдерімізді қайта қарау, ақпараттық технология саласында мықты дағдыларға дайын болу, кәсіби қабілеттеріңізді арттыру қажет деп есептеймін. Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, мен оқыту тәсілін өзгерту оқу процесінің қажетті және маңызды құрамдас бөлігі деп есептеймін.

Қазақ әдебиеті – оқу дағдысын, жеке құндылықтар жүйесін, жалпы білім беру дағдылары мен қабілеттерін талдау, жинақтау, жалпылау, өнімді және шығармашылық іс-әрекет дағдыларын дамытуға бағытталған пән.

Әдебиет – сөз өнері. Барлық сөзді тізе берсең әңгіме, жыр шықпайды. Адам жүрегі тербетіп, ақыл таразылап, тіл кестелеп айтқан сөз өз орнында тұрса ғана әдебиет деген өнер пайда болады.

Ғылыми тұжырымда әдебиет «адамтану құралы», ал әдебиет пәні «адам тәрбиелеу құралы» делінген. Ол жасөспірімдерге әдебиеттанудан, сөз маржандарының қыр-сырын игеруден жай білім ғана беріп қоймайды, ең бастысы, өмірдің ең қымбаттысы, ең асылы – жақсылық пен ізгіліктің дәнін себеді.

Әдебиет пәнінің әр сабағын адам бойындағы асқақ арман, әдемі сенім, әсемдік пен сұлулыққа құштарлық тәрізді ең мөлдір сезімдер мен кісілік қасиеттер туралы сырласу сабағы десек те болады. Өйткені ғылыми педагогикалық ұстаным бойынша әдебиет пәні философиялық, педагогикалық, негізінен ұлттық ізгілікті, психологиялық, тұғырламалық мәдени-рухани көзқарастарға, құндылықтарға құрылған. Әдебиет пәнін оқыта отырып: қазақ тілінің қолдану аясын кеңейту, қазақ тілінің қатысымдық, эстетикалық және этикалық қызметін меңгеруін қамтамасыз ету, оқыту үрдісі арқылы ауызша және жазбаша сөйлеу тілін дамыту, қазақ әдебиеті шығармаларын оқу, түсіну, баяндап айту деңгейіне жеткізу.

Оқыту нәтижесінде оқушылардың оқу белсенділігі арқылы оқушының функционалдық сауаттылығы, мәтінді эмоционалды қабылдау, оқылған шығарманы түсіну, талдау және қайта құру,

оқылғанды жеке қабылдауын өнімділікте жүзеге асыру арқылы оқушының функционалдық сауаттылығы қалыптасады және әдеби жұмыстың нәтижелерін көрсете отырып шығармашылық белсенділік танытады.

Қазіргі таңда мен қазақ тілі мен әдебиеті пәні бойынша бесінші және он бірінші сыныптар аралығында сабақ беремін. Сабақ беру барысында байқағаным сыныптарда деңгейі, жасы, қабілеттері бойынша әртүрлі оқушылар тобы шоғырланған. Бүкіл сыныпты үш топқа бөлуге болады: бірінші топ саналы түрде барлық жауапкершілікпен, ынтамен оқиды. Бұл балалар өз әрекеттерін өз бетінше жоспарлай алады немесе дайын жұмыс алгоритмдерін сәтті қолдана алады. Менің бақылауларымнан бұл балаларда жетістікке жетуге бағытталған мотивация бар деп қорытынды жасай аламын. Екінші топ – бұл нәтижелері, оқу үлгерімі орташа балалар. Бірақ сонымен бірге кейбір балаларда танымдық мотивация көрінеді. Олардың орташа бағалары – өзіне деген сенімсіздіктің, ата-анасының қолдауының болмауының нәтижесі. Қалыптасқан оқу дағдыларының саны жеткіліксіз үшінші топ. Олардың арасында психикалық дамуы тежелген балалар да бар. Мені осы балалардың оқудағы қиындықтары алаңдатады, сондықтан осы мәселе негізінде менің зерттеу сұрағым: «Сыни тұрғыдан ойлау құралдары оқу үлгерімі нашар оқушылардың оқу дағдыларын дамытуға қалай көмектеседі?» деп тұжырымдадым.

Бүгін мен сіздерге «Жеті модуль» бағдарламасын сабақтарымда қалай тиімді қолданатынымды айтқым келеді.

«Әдістің жақсы, жаман болмағы жұмсалатын орнына қарай», - деп А. Байтұрсынов айтқандай қандай әдісті алсақ та баланың шығармашыл, өз ой-пікірі бар, зерттеу қабілеті дамыған, тәжірибеде теориялық білімін пайдалана алатын жеке дара тұлға болып қалыптасуына ықпал тигізуі керек.

Анықталған мәселені шешу үшін тізбектелген сабақтар топтамасында сыни тұрғыдан ойлауды дамытудың түрлі әдістерін қолдандым: «Карусель», «Кластер», «Ассоциациялар ромбы», «Идеялар спиралы», «Инсерт», «Сұрақ-жауап» және басқалар. Бұл формалар қосымша әдебиеттер мен әртүрлі тәсілдерді пайдалануды қарастырады.

«Жаңа тәсілдер» модулінің құралдарын пайдалану маған сұрақ қою арқылы сабақта қарым-қатынасты тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік берді, сонымен қатар өздігінен реттелетін оқу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Осы модуль аясындағы сабақтарымда диалогтік оқыту дағдыларын дамытуға ықпал ететін «Джигсо» әдісін қолданамын. Әр сабақта «Басқа адамдардың пікірі», «Кластер» және басқа да топтық жұмыс әдістерін жүргіземін, бұл балалардың ұжымдық жұмыс дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Рефлексия, өзін-өзі бағалау, өзара бағалау әдістері: «Белгілі карточкалар», «+, , қызықты», «Өзін-өзі бағалау парағы» оқушылардың өзін-өзі реттеу дағдыларын, метанымдық дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік беретіндіктен әр сабақта жиі қолданыс табады.

«Талантты және дарынды балаларды тәрбиелеу» модулін жүзеге асыру үшін барлық сабақтарда сараланған әдісті қолданамын. Бұл әдістеме барлық білім алушыларды оқу процесіне тартуға мүмкіндік береді. Стандартты емес тапсырмалар ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруы мүмкін.

«Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» модулінің түйінді идеяларын жүзеге асыруда оқыту сабақтарына ақпаратты тиімді игеруге, ынтасын арттыруға баса назар аударылады. Сабақтарда жаңа ақпаратты тиімді меңгеруге, бағалау критерийлерін нақты түсінуге ықпал ететін презентацияларды қолданамын.

Оқушылардың іс-әрекетін бағалаудың негізгі құралы ретінде «Оқытуды бағалау және оқуды бағалау» модулі қолданылады. Бұл модульді қолдану барысында әр сабақта «+, -, қызықты», «Өзін-өзі бағалау парағы», «Бақылау парағы», «Сигнал карталары» әдістерін қолданып отырамын. Осы әдістердің барлығы оқушылардың қойылған мақсаттарға жету деңгейлерін бағалауға және осы әдістердің мотивацияны арттыруға қалай ықпал ететінін талдауға көмектеседі.

Осылайша, әдебиет - жан дүниені түгелдей жайлап, еш уақытта да көзге көрінбейтін сезім қылдары арқылы ақыл иесі адамды жетелеп алатын қасиетті дүние. Оны оқытудың қызығы да, күрделілігі де осында жатыр. Олай болса, тіл мәртебесін көтеруге, өз тілімізді көркем де кестелі сөйлеуге, сауатты жаза білуге жас ұрпақты тәрбиелеу – әдебиет пәнінің басты мұраты.

Маңғыстау облысы, Ақтау қаласы
“Дарын” балабақшасы
Тәрбиеші
Ходжантаева Куралай Икласовна

БАЛА ТІЛІН ДАМУДА ХАЛЫҚ АУЫЗ ӘДЕБИЕТІНІҢ АЛАТЫН ОРНЫ

Халық ауыз әдебиеті - талай ғасырлардан келе жатқан мұра, сарқылмас бай, асыл қазына, халық шежіресі. Онан халқымыздың өткенін білеміз, сол арқылы бүгінгі заманымыздың ұлылығын танимыз, халқымыздың батырлық, ерлік тарихын көреміз. Балабақшада бүлдіршіндерді ауыз әдебиеті үлгілерімен таныстырып, олардың рухани өмірін байыта түсу балабақша тәрбиешілерінің міндеті болып табылады. Бүлдіршіндердің ой - өрісін дамытуға, қиялын шарықтатып, тіл байлығын дамытуда ауыз әдебиет үлгілері - ертегілер, жұмбақтар, жаңылтпаштардың тигізетін пайдасы ұшан - теңіз.

Қиял дүниесінен туған ғажайып оқиғалы ертегілер, батырлық жырлар, өмір тәжірибесінің қысқаша қорытындысы – мақал - мәтелдер, ойға түрткі салатын сыр сандықты жұмбақтар, қиыннан қиыстырылған тақпақ – жаңылтпаштар - бәрі де балабақшада кеңінен пайдаланатын дүниелер. Бұлар балаларды елін сүйуге, батылдыққа, адамгершілікке үйретеді. Балабақша бағдарламасында ауыз әдебиет үлгілері үйретуге баса назар аударылған. Онда оқылған ертегі, әңгіме мазмұнын жүйелі байланыстырып, әңгімелеп беруге үйрету, ертегі мазмұнында кездесетін кейіпкерлердің іс - әрекетіне сай образды сөздер мен диалогтарды, кейбір өлең шумақтарды бұлжытпай жатқа айта білуге, екі адамның диалогында кездесетін сұрақ, қорқыныш, талап тілектерді білдіретін сөздерге дауыс екпінін дұрыс қойып, мәнерлі айта білуге тәрбиелеу болып табылады.

Қазақ халқының тұрмыс салтын, арман үмітін, өткен өмірін кеңінен танытатын ауыз әдебиеті үлгілерінің көлемді саласының бірі – ертегілер. Ертегілер өте ерте заманда, тіпті жазу сызу өнері болмаған кездің өзінде – ақ туған. Бұларды халқымыз күні бүгінге дейін ұрпақтан ұрпаққа ауызша да, жазбаша да жеткізіп келеді.

Ертегінің өзіндік құрылысы, көркемдік ерекшелігі бар. Қандай ертегіні алсақ та, ол белгілі бір сюжетке құрылады, оқиға желісінің басталуы, аяқталуы, өзіндік шешімі болады. Ертегі баяу басталып, оқиға желісі күрделене түседі. Кейіпкерлер арасындағы қайшылықтар өрістей келе, әділдік үстемдік құрып, зұлымдық жеңіліс отырады.

Әсіресе, адам өміріне байланысты іс - әрекеттер өткір сықақ - мысқылмен беріліп, бала сезімін селт еткізіп, күлкіге мәз етеді.

Балалар жағымсыз кейіпкерлердің жаман әрекеттерінен бойларын аулақ ұстап, жақсылыққа құмартады. Ертегінің осындай әр жақты сырын қызықты, тартымды бала санасына лайықтап жеткізу айтушының шынайы шеберлігіне қарай бірнеше түрге бөлінеді. Солардың ішіндегі бастылары:

1. Қиял - ғажайып ертегілері.
2. Хайуанаттар жайындағы ертегілері.
3. Тұрмыс - салт ертегілері.
4. Аңыз ертегілері.

Мектеп жасына дейінгі балаларға осы аталғандардың бастапқы екі түрі оқытылады. Ертегілер балалардың жас ерекшелігіне сай жоспарланады.

Кіші топтарда (3 - 4 жас) ауызша әңгімелеп беру тәсілі қолданылады. Ересектер тобында (5 - 6 жас) оқығанды тыңдату мен әңгімелеп беру қатар жүргізіледі.

Мұндағы мақсат – ертегіні әңгімелеуге үйрете отырып, оқылған ертегіні шыдамдылықпен тыңдай білуге үйрету болып табылады.

Халық ауыз әдебиетінде ерте заманнан келе жатқан, өзіндік ерекшеліктерімен танылған халықтың асыл ойының көркем жиынтығы - мақал мен мәтелдер арқылы да беріледі. Қазақтың мақал - мәтелдері негізінен елдікке, ынтымақ - бірлікке, адамгершілікке, инабаттылыққа тәрбиелейді. Халықтық шығармалар ішінде жұмбақтар үлкен рөл атқарады.

Жұмбақтар баланы байқағыштыққа, тапқырлыққа баулып, ой - қиялын ұштастыруға көп әсер етеді.

Жұмбақ – халық ауыз әдебиетінің ең ескі түрінің бірі. Халық ауыз әдебиетін зерттеудің негізін салушылардың бірі – ғалым-жазушы М.Әуезов жұмбақтың өмір танытқыштық, тәлім-тәрбие берерлік маңызын көрсете келіп, былай дейді: «Сырт қарағанда соңғы уақыттарда жазба әдебиеттің күшеюімен қатар, жұмбақ азайған шығар, жаңадан жасалмайтын шығар деген ойлар болушы еді. Анығында, бұл теріс боп шықты. Жұмбақтар қазақ халқының арасында әлі тыңнан туып, молайып, дамып келеді. Олай болса, халықтың жұмбақ деген фольклор қорын жинап басып, тексеріп тану – ғылымдық зор міндет болады».

«Жұмбақтың көлеміне кіретіндер: табиғат жайлы, адамның денесі, хайуанат пен өсімдік, бақташы, егінші елдің еңбек процесі, еңбек құралы, азын-аулақ техника жайы сияқтылар болады». Әдетте бір затқа жұмбақталған заттың мынадай белгілері, қасиеттері салыстырылып, ұқсатылады: бірінші – заттың сыртқы тұлғасы мен түр-түсі; екінші – заттың тұрақты саны мен көлемі (мөлшері); үшінші – заттың қызметі мен қимылы; төртінші – заттың неден жасалатындығы, қайдан шығатындығы; бесінші – заттың даусы, дыбысы т.б. Жұмбақтар балаларға олардың дүние тану қабілетін дамыту, тапқырлыққа баулу мақсатымен үйретіледі. Халықтық шығармалар ішінде баланы дұрыс та, айқын сөйлеуге үйрететін, тілін жаттықтыруға бейімдейтін жанр – жаңылтпаш. Балалар жаңылтпаш арқылы сөздерді дұрыс сөйлеуге, жеке дыбыстарды алмастырмай дұрыс айтуға үйренеді. Бала тілін дамытуда, ой - өрісін кеңейтуде халық ауыз әдебиетін балабақшада пайдаланудың маңызы зор.

Бала тәрбиесі – игілікті іс.

1. Баланың міндетті түрде өздігінен орындайтын жұмыстары болуы қажет.

Сіз тек осы жұмыстардың орындалуын қадағалауыңыз керек.

2. Мейлі қаншалықты тиянақты әрі жылдам орындасаңызда, балаға жүктелген жұмыстарды өзіңіз орындауға тырыспаңыз.

3. Балаңызды тыңдауды үйреніңіз. Шыдамды болыңыз, балаңыздың сөзін бөліп, оның ойын өзіңіз аяқтауға тырыспаңыз және баланы асықтырмаңыз.

4. Балаңызға өз көзқарасыңызды тықпаламаңыз. Өзіңіздің нұсқаңыздың дұрыс екенін дәлелдермен түсіндіріңіз.

5. Баланың кез-келген қалауын орындауға асықпаңыз.

6. Балаға өзінің іс әрекетін түсіндіруді үйретіңіз. Яғни бала ең алдымен ойланып содан соң ғана шешім қабылдауды үйрену керек. Ең жақсысы өзі сенімсіздік танытқан мәселелерде ата-анасымен кеңесуге болатынын білуі қажет.

7. Баланы қоршаған әлемді танып білуге дағдылаңыз.

8. Баланың жан-жақты дамуына қолайлы қауіпсіз жағдай жасаңыз.

9. Баланы тым еркелетпеңіз. Онымен өзіңізбен тең дәрежедегі адам ретінде сөйлесіңіз. Есіңізде болсын сіздің сөйлеген сөзіңізді, іс әрекетіңізді балаңыз қайталайды.

10. Балаға өз бетінше жеке басының тазалығын қадағалауды және де әр түрлі жағдайларда өзін қалай ұстау керектігін түсіндіріңіз.

11. Жақсы іс әрекеті үшін сөзбен немесе сыйлықпен мадақтап көтермелеңіз.

12. Бала кішкентайынан бастап ата-анасын, үлкендерді, жақындарын сыйлау керектігін білу тиіс.

13. Ешқашанда баланың икемсіздігін күлкіге айналдырып және де қорқыныштарына күлмеңіз. Қайта керісінше баланың қорқыныштарын бірге шешіп сенімді қарым-қатынас орнатыңыз.

14. Қаншалықты уақытыңыз аз болсада балаңыздың жан-жақты дамуына көңіл бөліңіз. Есіңізде болсын балаңыз сіздің ең басты байлығыңыз.

Мектепке дейінгі баланың дамуы және танып білуі.

Мектепке дейінгі бала даму және танып білу қабілеттеріні

мүмкіншіліктеріне зор ие. Балада дүниені тануын және зерттеймін деген негіз салынған, сол мүмкіншіліктерді дамытуда көмек көрсетіңіз. Өткен уақытыңызды аямаңыз, кейін ол көптеп қайтарылады.

Мектеп табалдырығын аттағанда балаңыз өз күшіне сенімді болады, оқу ол үшін қиын болмай, қуаныш қана әкеледі, сізде оның үлгеріміне алаңдамайтын боласыз.

Сіздің жігеріңіз тиімді болу үшін, мына кеңестерді қолданыңыз:

1. Оқу барысында бала зерігіп кетпесін. Егер бала көңілді оқыса, ол жақсы оқитын болады. Қызығушылық – мотивациялардың ең жақсысы, ол балаларды шығармашылықты тұлғалар етіп шығарады және ақыл-ой сабақтарынан қанағат алады.

2. Жаттығуды қайталаңыз. Баланың ақыл-ой қабілетін дамыту уақыт пен тәжірибеде айқындалады. Егер де небір жаттығу келіспей жатса, үзіліс жасаңыз, кейін қайтып келсеңіз де, не басқа жеңілдеу тәсілге көшсеңіз болады.

3. Жеткіліксіз жетістіктерге жетсе не алға ештеңе жылжымаса үрейленбеңіз.

4. Шыдамдылық танытыңыз, асықпаңыз, баланың ақыл-ойын бөліп тастамайтын, басқа жағынан назар аударатын жаттығуларды бермеңіз.

5. Баланың шыдамдылығын байқап және сабақты дайындағанда әр кез сайын аздап қана уақыт мерзімін қосып отыру керек. Кей кезде өзіне ұнайтын істерімен айналысуға мүмкіндік беріңіз.

6. Мектепке дейінгі бала қайталай беретін, бірқалыпты, нақты уақытымен ғана берілетін сабақтарды қабылдамайды. Сондықтан ойын түрінде өткізген жөн.

7. Балада қатынас жасаудың машықтарын дамытыңыз, бірлесіп істеуді, ұйымшыл болуды, басқа балалармен достасып кетуіне, олармен жетістіктерді және қиыншылықтарды бөлісуге үйрету керек, бұның бәрі ертең мектепке барғанда әлеуметтік атмосферада керек болады.

8. Немқұрайлы баға бермеңіз, ылғи да сүйемелдеп отырыңыз, жиі балаңызды шыдамдылығы мен жетістігі үшін мақтап отырыңыз. Басқа балалармен оның әлсіздігін салыстырмаңыз, оның өзіне деген сенімділігін қалыптастырыңыз. Ал ең негізі, баламен оқыған сабақты ауыр еңбек түрінде қабылдамаңыз, керісінше қуанып, ләззат алыңыз, күліп-ойнап жүрсеңіз жақсы болады. Баламен тіптен дос болу мүмкіншілігі туғанын есіңізге сақтаңыз.

**Область Абай, Бородулихинский район, с Красный Яр
КГУ "Красноярская средняя школа"
Учитель физической культуры, педагог-эксперт
Леонтьев Сергей Александрович**

«КОМПЛЕКСЫ УПРАЖНЕНИЙ ДЛЯ 5–7 КЛАССОВ С ПРИМЕНЕНИЕМ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩИХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ»

Современные образовательные стандарты предполагают не только развитие физических навыков учащихся, но и сохранение их здоровья. В связи с этим в школьную программу активно внедряются здоровьесберегающие технологии, способствующие гармоничному физическому развитию, профилактике заболеваний и формированию осознанного отношения к своему здоровью.

Что такое здоровьесберегающие технологии на уроках физической культуры?

Здоровьесберегающие технологии – это совокупность методик и приемов, направленных на сохранение и укрепление здоровья учащихся в процессе обучения. На уроках физической культуры они применяются с целью:

- Создания безопасных условий для занятий спортом.

- Оптимизации физической нагрузки с учетом возрастных и индивидуальных особенностей детей.
- Профилактики заболеваний опорно-двигательного аппарата, сердечно-сосудистой и дыхательной систем.
- Формирования у школьников навыков саморегуляции и управления своим физическим состоянием.

- Поддержания высокой мотивации к занятиям спортом через игровые и инновационные методы.

Классификация здоровьесберегающих технологий

Здоровьесберегающие технологии можно разделить на несколько групп:

1. Организационно-педагогические технологии:

- Регулярное чередование физической нагрузки и отдыха.
- Оптимизация учебного расписания с учетом биоритмов учащихся.
- Использование элементов соревновательной деятельности для повышения мотивации.

2. Психолого-педагогические технологии:

- Включение дыхательных гимнастик и техник релаксации.
- Аутотренинг и упражнения на снятие стресса.
- Поддержание позитивного эмоционального фона на уроках.

3. Коррекционные и профилактические технологии:

- Упражнения для профилактики сколиоза и нарушений осанки.
- Комплексы для укрепления зрения и профилактики утомляемости глаз.
- Развитие координации и баланса через специальные упражнения.

4. Игровые и инновационные технологии:

- Применение спортивных квестов и игровых методов обучения.
- Использование интерактивных технологий, таких как фитнес-трекеры и мобильные приложения для мониторинга активности.

- Внедрение виртуальных тренировок и онлайн-конкурсов по физической подготовке.

5. Технологии индивидуального подхода:

- Разработка персонализированных комплексов упражнений с учетом физического состояния учащихся.

- Включение адаптивных программ для детей с ограниченными возможностями здоровья.

- Мониторинг физической активности с учетом возрастных и физиологических особенностей.

Рекомендации по внедрению здоровьесберегающих технологий

Для эффективного применения здоровьесберегающих технологий на уроках физической культуры учителям рекомендуется:

- **Создавать комфортную образовательную среду:** обеспечивать безопасное пространство для занятий, учитывать температуру, влажность и уровень шума в спортзале.

- **Использовать индивидуальный подход:** адаптировать упражнения к возможностям каждого ученика, предоставлять выбор уровней нагрузки.

- **Чередовать физическую активность и отдых:** включать короткие динамические паузы и упражнения на расслабление.

- **Мотивировать учащихся:** применять игровые формы занятий, ставить достижимые цели и отмечать прогресс.

- **Интегрировать современные технологии:** использовать гаджеты для оценки физической активности, применять интерактивные методики обучения.

- **Обучать детей навыкам самоконтроля:** проводить занятия по мониторингу пульса, дыхания и уровня усталости.

- **Взаимодействовать с родителями:** рассказывать о методах укрепления здоровья, рекомендовать физическую активность вне школы.

Заключение

Использование здоровьесберегающих технологий в физическом воспитании способствует не только развитию двигательных качеств, но и укреплению здоровья, профилактике утомляемости и повышению мотивации к занятиям. Регулярное выполнение предложенных комплексов упражнений поможет школьникам сформировать правильную осанку, улучшить координацию движений и развить выносливость, что положительно скажется на их общем самочувствии и учебной деятельности.

Алматы облысы, Алматы қаласы
Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Физика-информатика мамандарын даярлау мамандығының студенттері
Жомартқызы Нұржамал, Жұмағалиев Ғалымжан
Ғылыми жетекші: Сұлтанова Құндыз Жолдасбайқызы

ТЕРМОДИНАМИКАНЫҢ НЕГІЗГІ ЗАҢДАРЫ: ЭНЕРГИЯНЫҢ ӨЗГЕРІСІ МЕН ТАБИҒАТТАҒЫ ПРОЦЕСТЕР

Аңдатпа

Термодинамика — энергияның түрлері мен олардың бір-бірімен өзара негізі байланысын зерттейтін физикалық ғылым саласы. Бұл салада энергияның түрленуі, жүйелердегі өзгерістер және табиғаттағы процестердің бағыттары қарастырылады. Термодинамика заңдары — табиғаттағы көптеген құбылыстарды түсінуге көмектесетін басты қағидалар болып табылады. Олар энергияның сақталуын, оның түрленуін және түрлі процестердің бағытын анықтайды. Термодинамиканың төрт негізгі заңы бар, әрқайсысы термодинамикалық жүйелердің ерекше қасиеттерін сипаттайды.

Нөлінші заң: Температура мен тепе-теңдік

Термодинамиканың нөлінші заңы екі жүйенің арасында температура тепе-теңдігі болғанда ғана олар бір-бірімен энергия алмасуын тоқтатады деп тұжырымдайды. Яғни, егер екі жүйе үшінші жүйемен тепе-теңдікте болса, онда олар өзара да тепе-теңдікте болады. Бұл принцип температураны өлшеу әдісін негіздейді, себебі ол термометрлердің жұмыс істеу принципі ретінде қолданылады.

Бірінші заң: Энергияның сақталуы

Термодинамиканың бірінші заңы энергияның сақталуын сипаттайды. Бұл заң бойынша, энергия жойылмайды, ол тек бір күйден екінші күйге ауысады. Мысалы, жүйеге жылу қосылғанда немесе жұмыс жасалғанда оның ішкі энергиясы өзгереді. Энергияның сақталуы термодинамикалық процестердің негізін құрайды және оларды түсіну үшін маңызды болып табылады.

Екінші заң: Энтропияның ұлғаюы

Термодинамиканың екінші заңы табиғаттағы барлық процестердің бір бағытта жүретінін көрсетеді. Бұл заңға сәйкес, кез келген жүйедегі энтропия (бейберекетсіздік) тек ұлғаяды. Энтропияның өсуі табиғатта процестердің бағытын айқындайды. Мысалы, энергияның таралуы барысында оның ретсіздік деңгейі өседі. Энтропияның ұлғаюы жүйенің ішкі өзгерістерін және процестердің орын алу бағытын көрсетеді.

Үшінші заң: Абсолютті нөл және энтропияның мінез-құлқы

Термодинамиканың үшінші заңы абсолютті нөл температурада (0 K) энтропияның ең төменгі деңгейге жететінін айтады. Бұл заң бойынша, температура төмендеген сайын молекулалардың қозғалысы баяулап, олар толық реттеледі. Абсолютті нөлге жету физикалық тұрғыдан мүмкін болмаса да, бұл заң энтропияның мінез-құлқын түсінуге мүмкіндік береді.

Тірек сөздер: термодинамика, энергия, энтропия, температура, жылу, жұмыс, жүйе, энергияның сақталуы, термодинамикалық процестер, абсолютті нөл, энергияның түрленуі.

Основные законы термодинамики:**Изменение энергии и процессы в природе****Аннотация**

Термодинамика — это раздел физики, изучающий виды энергии и их взаимосвязь. В этой области рассматриваются преобразования энергии, изменения в системах и направления процессов в природе. Законы термодинамики — это основные принципы, которые помогают понять множество явлений в природе. Они определяют сохранение энергии, её преобразования и направление различных процессов. В термодинамике существуют четыре основных закона, каждый из которых описывает особенности термодинамических систем.

Нулевой закон: Температура и равновесие

Нулевой закон термодинамики утверждает, что два объекта прекращают обмен энергией друг с другом только тогда, когда между ними установлено температурное равновесие. То есть если два объекта находятся в равновесии с третьим, то они будут также находиться в равновесии друг с другом. Этот принцип лежит в основе метода измерения температуры, поскольку используется для работы термометров.

Первый закон: Сохранение энергии

Первый закон термодинамики описывает сохранение энергии. Согласно этому закону, энергия не исчезает, а только переходит из одного состояния в другое. Например, при добавлении тепла или выполнении работы внутренней энергии системы происходит её изменение. Сохранение энергии является основой термодинамических процессов и важно для их понимания.

Второй закон: Увеличение энтропии

Второй закон термодинамики показывает, что все процессы в природе происходят в одном направлении. Согласно этому закону, энтропия (беспорядок) в любой системе только увеличивается. Рост энтропии определяет направление процессов в природе. Например, при распространении энергии уровень её беспорядочности увеличивается. Увеличение энтропии показывает внутренние изменения системы и направление протекания процессов.

Третий закон: Абсолютный ноль и поведение энтропии

Третий закон термодинамики утверждает, что при температуре абсолютного нуля (0 К) энтропия достигает своего минимального значения. Согласно этому закону, с понижением температуры движение молекул замедляется, и они полностью упорядочиваются. Хотя достичь абсолютного нуля физически невозможно, этот закон помогает понять поведение энтропии.

Ключевые слова: термодинамика, энергия, энтропия, температура, тепло, работа, система, сохранение энергии, термодинамические процессы, абсолютный ноль, преобразование энергии.

Principales leges thermodynamicae:**Mutatio energiae et processus in natura****Abstract**

Thermodynamica est sectio physicorum quae varias energiae formas et earum inter se nexum investigat. In hoc campo considerantur energiae transformationes, mutationes in systematibus et processus naturales directiones. Leges thermodynamicae sunt principia fundamentalia quae plurimae naturae phaenomena intelligere adiuvant. Illae definunt conservationem energiae, eius transformationes et directiones variarum processuum. Quattuor principales leges thermodynamicae sunt, quae singulae proprietates systematum thermodynamicarum describunt.

Lex Nullae: Temperatura et aequilibrium

Lex Nullae thermodynamicae dicit duas systemata non mutare energiam inter se nisi quando aequilibrium temperaturae inter se constituitur. Id est, si duo systemata sunt aequilibria cum tertio systemate, etiam inter se aequilibria erunt. Hic principium fundamentum praebet modum temperaturae mensurandi, quia ad operationem thermometrorum utitur.

Prima lex: Conservatio energiae

Prima lex thermodynamicae describit conservationem energiae. Secundum hanc legem, energia non perit, sed modo ab uno statu in alium transit. Exempli gratia, cum calor additur ad systema aut operatio fit, eius energia interna mutatur. Conservatio energiae fundamentum est pro processibus thermodynamicis et magni momenti est ad eorum intelligentiam.

Secunda lex: Incrementum entropiae

Secunda lex thermodynamicae ostendit omnia processus in natura in una directione se gerere. Secundum hanc legem, entropia (inordinatio) in quovis systemate solum augetur. Augmentum entropiae directionem processuum in natura determinat. Exempli gratia, in distributione energiae, gradus inordinationis eius augetur. Augmentum entropiae ostendit mutationes internas systematis et directionem processuum.

Tertia lex: Absolutus frigus et mores entropiae

Tertia lex thermodynamicae dicit, in temperatura absoluta frigus (0 K), entropiam ad minimum valorem pervenire. Secundum hanc legem, cum temperatura decrescit, motus molecularum tardatur, et ipsae plene ordinantur. Quamquam absolutum frigus physice assequi non est possibile, haec lex adiuvat ad intellectum mores entropiae.

Verba clavium: thermodynamica, energia, entropia, temperatura, calor, labor, systema, conservatio energiae, processus thermodynamici, absolutus frigus, transformata energia.

Кіріспе

Термодинамика — табиғаттың ең негізгі заңдары мен процестерін зерттейтін ғылым саласы. Бұл сала энергияның түрлері, олардың өзара әсері, түрленуі мен жүйелерде орын алатын өзгерістерді түсіндіреді. Термодинамика бізге табиғаттағы көптеген құбылыстардың қалай жұмыс істейтінін түсінуге көмектеседі. Сонымен қатар, термодинамиканың негізгі заңдары энергияның сақталуын, оның түрленуін және әртүрлі процестердің бағыттарын анықтауға мүмкіндік береді. Осы заңдар табиғаттағы энергияның айналымын, оның түрлі күйдерге ауысуын және жүйелердің ішкі өзгерістерін сипаттайды.

Мақалада термодинамиканың төрт негізгі заңы қарастырылып, олардың әрқайсысының маңыздылығы мен табиғаттағы процестерге ықпалы талданады. Бұл заңдар термодинамикалық жүйелердің құрылымын түсінуге, олардың жұмыс принциптерін ашуға және әртүрлі физикалық құбылыстарды түсіндіруге мүмкіндік береді. Мақалада, сондай-ақ, осы заңдардың практикалық қолданылуы мен ғылыми зерттеулердегі орны туралы да айтылатын болады.

Термодинамиканың негізгі заңдарын білу, оларды тереңірек зерттеу арқылы біз энергияны тиімді пайдалану, табиғаттағы күрделі процестерді модельдеу және технологиялық жетістіктерді дамыту жолында үлкен жетістіктерге жете аламыз.

Нәтижелер мен талқылаулар**Нәтижелер мен талдаулар**

Термодинамиканың негізгі заңдары табиғаттағы энергияның айналымы мен оның түрленуін түсінуге арналған негізгі қағидалар болып табылады. Оларды зерттеу арқылы энергияның әртүрлі жүйелерде қалай өзгередінін, процестердің қалай жүретінін және олардың нәтижелерін болжауға мүмкіндік аламыз. Әрбір заң өз алдына ерекше маңызға ие болып, термодинамикалық жүйелердің табиғатын нақты түрде сипаттайды.

1. Нөлінші заң: Температураның тепе-теңдігі туралы айтқанда, термодинамиканың нөлінші заңы екі немесе бірнеше жүйелердің арасында энергияның алмасуын тоқтататын жағдайды сипаттайды. Яғни, егер екі жүйе бір-бірімен тепе-теңдікте болса, олардың температуралары да тең болады. Бұл заң термометрлердің жұмысын түсінуге негізделеді, себебі температураны өлшеу осы принципке сүйенеді. Осы заңның көмегімен біз жүйелер арасындағы энергия алмасуын зерттей аламыз.

2. Бірінші заң: Энергияның сақталуы, яғни бір күйден екінші күйге өтуі термодинамиканың негізгі заңдарының бірі. Энергияның жойылмайтыны және тек түрленетіні туралы бұл заң бізге энергияның трансформациясын, оның өзара ауысуын түсінуге мүмкіндік береді. Мысалы, жылу қозғалтқыштарында немесе энергияның кез келген түрін өзгертетін жүйелерде осы заңды негізге ала отырып энергияның тиімді пайдаланылуын бақылауға болады.

3. Екінші заң: Энтропияның ұлғаюы табиғаттағы процестердің бағытын анықтайтын негізгі факторлардың бірі болып табылады. Бұл заң табиғаттағы барлық процестердің бір бағытта — ретсіздікке, яғни энтропияның ұлғаюына бағытталғанын көрсетеді. Энтропияның көбеюі энергияның таралуы мен жүйедегі ішкі өзгерістердің ретсіздігін сипаттайды. Осы заңның негізінде көптеген инженерлік шешімдер мен энергияның таратылуын басқару әдістері жасалады.

4. Үшінші заң: Абсолютті нөл температурада энтропияның ең төменгі деңгейге жететіндігі туралы айтылғанда, біз молекулалар мен атомдардың қозғалысы тоқтайтынын және жүйенің толықтай реттелетінін көреміз. Бұл заң температураның төмендеуімен жүйенің ішкі тәртібінің қалай өзгередінін

түсінуге мүмкіндік береді. Абсолютті нөлге жету мүмкін болмағанымен, бұл заң термодинамикалық тепе-теңдікті зерттеуде маңызды рөл атқарады.

Талдаулар

Термодинамика — бұл энергияның өзгерісі, түрленуі және жүйелер арасындағы байланыс туралы ғылым. Оның негізгі заңдары табиғаттағы барлық физикалық процестерді, соның ішінде энергетикалық жүйелердің жұмыс істеу принциптерін түсінуге мүмкіндік береді. Бұл заңдар энергияның сақталуын, оның түрленуін және табиғаттағы процестердің бағыттарын сипаттайды.

Нөлінші заң: Температура және тепе-теңдік

Нөлінші заң бойынша, егер екі жүйе үшінші жүйемен тепе-теңдікте болса, онда олар өзара да тепе-теңдікте болады. Бұл принцип температураны өлшеу әдісінің негізі болып табылады.

Формуласы:

$T_1 = T_2$ егер $(T_1 = T_3 \text{ және } T_3 = T_2)$ $T_1 = T_2 \quad \text{егер} \quad (T_1 = T_3 \text{ және } T_3 = T_2)$

Бұл формула жүйелердің арасындағы тепе-теңдікті сипаттайды. Егер бір жүйе екіншімен тең температурада болса, онда үшінші жүйе арқылы олардың температуралары бірдей болады.

Нөлінші заңның практикалық қолданысы термометрлердің жұмыс істеу принципін түсіндіреді, себебі температураны өлшеу үшін дәл осы принцип қолданылады.

Бірінші заң: Энергияның сақталуы

Бірінші заң энергияның сақталуын және оның түрленуін сипаттайды. Бұл заң бойынша, энергия жойылмайды, тек бір күйден екінші күйге ауысады. Мысалы, жылу жүйеге қосылғанда немесе жұмыс жасалғанда оның ішкі энергиясы өзгереді.

Формуласы:

$$\Delta U = Q - W$$

мұндағы:

- ΔU — жүйенің ішкі энергиясының өзгерісі,
- Q — жүйеге берілген жылу,
- W — жүйеден жасалған жұмыс.

Бұл формула термодинамикалық жүйенің энергиясын есептеуде қолданылады. Жүйеге қосылған жылу (Q) оның ішкі энергиясын (ΔU) арттырады, ал жүйеден жасалған жұмыс (W) энергияның басқа формаға түрленуін көрсетеді.

Бірінші заңның маңызды аспектісі — энергияның сақталуын қамтамасыз ету. Тіпті энергия түрленсе де, оның жалпы көлемі тұрақты қалады. Мысалы, механикалық жұмыс жылуға, ал жылу жұмысқа айналады.

Екінші заң: Энтропияның ұлғаюы

Екінші заң табиғаттағы барлық процестердің бір бағытта жүретінін көрсетеді, яғни энтропия (бейберекетсіздік) тек ұлғаяды. Энтропияның ұлғаюы жүйенің ретсіздігін және оның бейберекет жағдайға көшуін сипаттайды.

Формуласы:

$$\Delta S \geq \frac{Q}{T}$$

мұндағы:

- ΔS — энтропияның өзгерісі,
- Q — жылу мөлшері,
- T — абсолюттік температура.

Энтропияның өсуі жүйенің ішкі өзгерістерінің бағытын анықтайды. Бұл формула термодинамикалық процестің табиғатта қалай жүретінін және оның қай бағытта болатынын көрсетеді. Энтропияның ұлғаюы жүйенің ретсіздік деңгейінің артқанын білдіреді.

Үшінші заң: Абсолютті нөл және энтропияның мінез-құлқы

Үшінші заң термодинамиканың төменгі температуралардағы мінез-құлқын зерттейді. Ол абсолютті нөлге жақындаған кезде жүйенің энтропиясы ең төменгі деңгейге жететінін айтады. Бұл заң молекулалар мен атомдардың қозғалысының баяулауын және оларды толығымен реттелген күйге жетуін сипаттайды.

Формуласы:

$$S \rightarrow 0 \text{ кезінде } T \rightarrow 0$$

мұндағы:

- S — энтропия,

- ТТТ — температура.

Абсолютті нөлде энтропиясы нөлге тең болады, бірақ физикалық тұрғыдан оны іске асыру мүмкін емес. Дегенмен, бұл заң молекулалардың қозғалысы мен оларды толық реттеу принциптерін түсінуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Термодинамиканың заңдарын зерттеу арқылы біз табиғаттағы процестер мен энергияның айналымын тереңірек түсінеміз. Әрбір заң физикалық құбылыстарды сипаттау мен болжауда маңызды рөл атқарады. Бұл заңдар термодинамикалық жүйелердің жұмыс істеу принциптерін ашып, олардың ішкі құрылымын түсінуге мүмкіндік береді.

Бірінші заң энергияның сақталуын, екінші заң — энтропияның өсуін, ал үшінші заң — температураның төмендеуіне байланысты жүйелердің тәртібін түсіндіреді. Нөлінші заң температураның тепе-теңдігі мен оның өлшемін анықтайды.

Жалпы алғанда, термодинамика заңдары энергетикалық процестерді тиімді басқаруға, жаңа технологиялар мен инновациялар енгізуге және табиғаттағы заңдылықтарды түсінуге мүмкіндік береді. Оларды қолдану арқылы біз энергияның тиімділігін арттырып, физикалық жүйелерді басқару мен бақылауда үлкен жетістіктерге жете аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Физика: Қысқаша курсы. / Авт. С. П. Куликов, А. В. Петрин, В. М. Станкевич. — М: Издательство "Просвещение", 2011. — 512 бет.
2. Термодинамика негіздері / Автор: Л. Д. Ландау, Е. М. Лифшиц. — М: Наука, 1988. — 288 бет.
3. Физикалық химия / Автор: У. Д. Нельсон. — М: Мир, 2005. — 450 бет.
4. Термодинамика және статистикалық физика / Авт. Р. К. Греф, С. А. Рябухин. — Санкт-Петербург: БХВ-Петербург, 2003. — 350 бет.
5. Молекулалық физика / Автор: А. В. Петрин. — М: Наука, 2013. — 402 бет.
6. Термодинамика және статистикалық механика негіздері / Автор: И. Е. Яворский. — Алматы: Ғылым, 2011. — 320 бет.
7. Рассел, Ч. Энергия және энтропия: Термодинамика негіздері. — Нью-Йорк: John Wiley & Sons, 2001.

**Павлодар облысының білім беру басқармасы, Баянауыл ауданы білім беру бөлімінің
"Жылбек Ағаділов атындағы жалпы орта білім беру мектебі" КММ
Бастауыш сынып мұғалімі
Абикеева Бахытжамал Нурмуханбетовна**

«БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА МӘТІНДІ ЖАЗУ МЕН ҚАБЫЛДАУДАҒЫ ҚИЫНДЫҚТАРДЫ ЖЕҢУ, БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРҒА АРНАЛҒАН СТРАТЕГИЯЛАР МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАР»

Қазіргі уақытта білім беру жүйесінде оқушылардың тілдік дағдыларын дамыту ерекше маңызға ие болып отыр. Мәтінді жазу мен қабылдау — бастауыш сынып оқушыларының когнитивті және тілдік дамуының негізін қалаушы маңызды дағдылар болып табылады. Бұл кезеңде оқушылар мәтінді түсіну, оның құрылымын қалыптастыру және өз ойларын жазбаша түрде жеткізу қабілетін дамытады. Алайда көптеген оқушылар үшін мәтінді қабылдау мен жазу қиындықтар тудырады. Бұл қиындықтар тілдік дағдылардың жеткіліксіздігінен, оқу және жазу дағдыларының дамымай қалғанынан туындауы мүмкін. Осы себепті бастауыш сынып оқушыларында мәтінді жазу мен қабылдаудағы қиындықтарды жеңу үшін инновациялық стратегиялар мен технологияларды қолдану қажет.

Мәтінді жазу мен қабылдаудағы қиындықтар бастауыш сынып оқушылары мәтінмен жұмыс істеуде бірнеше негізгі қиындықтарға тап болады. Бұл қиындықтардың ең бастысы — оқушылардың сөздік қорларының шектеулілігі, грамматикалық қателіктер, мәтіннің құрылымын дұрыс түсінбеу және мәтіннің мазмұнын терең қабылдай алмау. Оқушылар мәтінді түсінбеуі немесе дұрыс қабылдамауы нәтижесінде өз ойларын толық әрі айқын жеткізе алмайды. Сонымен қатар, оқушылардың креативті ойлау қабілетінің

төмендігі, мәтіннің ішіндегі логикалық байланысты анықтай алмауы да мәтін жазу мен қабылдаудағы қиындықтарды туындатады.

Мәтінді қабылдаудағы қиындықтар сондай-ақ оқушының мотивациясына да байланысты болуы мүмкін. Егер оқушыға тапсырма қызықты әрі маңызды болмаса, ол мәтін жазуға және оқуға деген қызығушылығын жоғалтуы мүмкін.

Мәтінді жазу мен қабылдаудағы қиындықтарды жеңуге арналған стратегиялар

Оқушылардың мәтінді жазу мен қабылдаудағы қиындықтарын жеңу үшін түрлі стратегияларды қолдану тиімді. Бұл стратегиялар оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға көмектеседі.

Шығармашылық жазу әдісі — оқушыларды өз ойларын еркін жеткізуге ынталандыратын тәсіл. Бұл әдіс оқушылардың сөздік қорын кеңейтуге, сөйлем құрылымын жақсартуға және өз пікірлерін анық білдіруге көмектеседі. Оқушыларға жазу барысында тақырып бойынша еркін ойлау ұсынылады, олар өздері таңдаған тақырыпты немесе ойды дамыту үшін түрлі әдістерді қолдана алады.

Шығармашылық жазу кезінде оқушылардың тек жазбаша дағдылары ғана емес, шығармашылық ойлау қабілеттері де дамиды. Олар өздерінің қиялдары мен идеяларын пайдалануға дағдыланады, бұл олардың мәтін жазуға деген қызығушылығын арттырады.

Интерактивті технологияларды пайдалану оқушылардың оқу процесіне белсенді түрде қатысуына мүмкіндік береді. Оқушылар тек мәтінді оқу мен жазумен шектелмей, оны талқылап, ойындар мен тапсырмалар арқылы меңгере алады. Мысалы, Google Classroom немесе Padlet сияқты платформалар оқушылардың өз жұмыстарын жариялап, пікір алмасуына мүмкіндік береді. Бұл технологиялар оқушыларға өз жұмыстарын жақсартуға және сыныптастарының пікірлерін ескере отырып дамытуға көмектеседі. Сондай-ақ, Scratch сияқты бағдарламаларды қолдану арқылы оқушылар мәтін жазуды өзара байланыстырылған әңгімелер мен визуалды шығармалар арқылы үйрене алады. Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттырып, оқу процесін қызықты етеді.

Сын тұрғысынан ойлау стратегиясы оқушылардың мәтінге деген терең түсінігін дамытуға бағытталған. Бұл әдіс арқылы оқушылар мәтіннің құрылымын, мазмұнын, автордың көзқарасын және мәтіндегі маңызды ойларды анықтайды. Оқушыларға мәтіннен кейін сұрақтар қою, мәтіннің мазмұнын талқылау, өз пікірлерін білдіру тапсырмалары берілсе, олар мәтінді жақсырақ түсініп, өз ойларын дұрыс жеткізе алады. Мысалы, мәтінді оқу барысында оқушылардан «Бұл кейіпкер неге осылай істеді?» немесе «Автордың негізгі ойын қалай түсінуге болады?» деген сұрақтар қоюға болады. Бұл сұрақтар оқушыларды терең ойлауға, мәтіннің мағынасын толық түсінуге және өз пікірлерін дәлелдеуге үйретеді.

Мәтін құрастыру ойындары оқушыларды шығармашылық жазуға ынталандырады. Бұл ойындар оқушыларға өз ойларын жүйелі түрде және қызықты жолмен жеткізуге мүмкіндік береді. Мысалы, «Сөйлемдер құрастыру» ойынын ойнау арқылы оқушылар сөйлемдерді дұрыс құрастырып, олардың мағынасын түсіну дағдыларын қалыптастыра алады. Сонымен қатар, оқушыларға өздерінің қиялына негізделген әңгімелер немесе ертегілер жазу тапсырмаларын беру олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Бұл тәсілдер оқушылардың мәтін құру қабілетін арттырып, өз ойларын ашық әрі айқын жеткізуге үйретеді. Мәтінді жазу мен қабылдаудағы қиындықтарды жеңуге арналған технологиялар Технологиялар оқу үдерісін жеңілдетуге және қызықты етуге үлкен көмек көрсетеді. Бастауыш сынып оқушыларында мәтінді қабылдау мен жазудағы қиындықтарды жеңу үшін бірнеше заманауи технологиялар қолдануға болады.

Цифрлық платформалар мен құралдар оқушылардың мәтінді оқып, жазуды тиімді меңгеруіне мүмкіндік береді. Google Classroom платформасында оқушылар мәтін жазу тапсырмаларын орындай алады, мұғалімдер олардың жұмыстарын бағалап, кері байланыс бере алады. Бұл платформа оқушылардың өзара байланысын және пікір алмасуын ынталандырады.

Padlet сияқты құралдар арқылы оқушылар өз ойларын жазып, олардың пікірлері мен тапсырмаларын бірге талқылай алады. Бұл құрал оқушылардың шығармашылық жазу қабілетін арттырып, сыныптастарымен ынтымақтастықты дамытуға ықпал етеді.

Мультимедиялық құралдар, мысалы, YouTube немесе Kahoot сияқты платформалар арқылы оқушылар мәтінмен ғана емес, бейнемазмұнмен де таныса алады. Бұл оқушылардың түсінігін кеңейтіп, мәтінді қабылдауға деген қызығушылықтарын арттырады. Бейнемазмұнды көрсету арқылы оқушылар мәтіннің мәнін оңай әрі жылдам түсінеді. Мобильді қосымшалар да бастауыш сынып оқушылары үшін өте пайдалы болуы мүмкін. Мысалы, Storybird немесе Book Creator сияқты қосымшалар арқылы оқушылар өздерінің жазған мәтіндерін әңгімелерге айналдырып, оларды визуализациялау арқылы

шығармашылық қабілеттерін дамыта алады. Бұл қосымшалар оқушыларға өз мәтіндерін көрсетуге және оларды редакциялауға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, бастауыш сынып оқушыларында мәтінді жазу мен қабылдаудағы қиындықтарды жеңу, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін инновациялық стратегиялар мен технологияларды қолдану өте маңызды. Шығармашылық жазу, сын тұрғысынан ойлау, интерактивті оқыту құралдары мен мультимедиялық платформаларды пайдалану арқылы оқушылардың мәтінді түсіну және жазу дағдыларын жетілдіруге болады. Оқытушылардың шығармашылық және инновациялық тәсілдері оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, олардың білім алу үдерісіне деген қызығушылығын қалыптастырады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Сарыбекова, Г.Қ., Жұмабаева, А.Е. Мәтіндерді қабылдау және жазу: бастауыш сыныптардағы әдістемелік нұсқаулық. – Алматы: Білім, 2019. – 120 б.
2. Нұрғалиева, М.Ж. Бастауыш сынып оқушыларына мәтін жазудың негіздері. – Астана: Оқу, 2018. – 102 б.
3. Тәжібаев, А.Е. Жазу дағдыларын дамыту: бастауыш сыныптарға арналған әдістемелік құрал. – Қарағанды: Кенжебек, 2017. – 110 б.
4. Мұханов, С.Қ. Мәтінді қабылдау мен жазудағы қиындықтарды жеңу: тәжірибелік нұсқаулық. – Шымкент: ОҚМУ, 2020. – 132 б.

**Астана қаласы әкімдігінің
«Д.Қонаев атындағы №66 мектеп-лицей» ШЖҚ МКК
Химия пәні мұғалімі
Темиржанкызы Асем**

ХИМИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ PISA ТАПСЫРМАЛАРЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

«Жалпы білім беру дағдылары мен қабілеттерін қалыптастыра отырып, мектеп оқуды білетін тұлғаны дайындаса, негізгі ақпараттық құзыреттіліктерді қалыптастыру арқылы өмір сүруді білетін тұлғаны дайындайды». (И.С. Сергеев)

Жаңартылған мемлекеттік білім беру стандарттарының негізінде әзірленген жалпы білім беру мазмұнының іргелі өзегі оқыту жүйесінде жеке тұлғаның дамуы, ең алдымен, оқу-тәрбие процесінің инвариантты негізі ретінде әрекет ететін әмбебап білім беру қызметін қалыптастыру арқылы қамтамасыз етілетіні атап өтілген. Әмбебап оқу іс-әрекеті білім, білік және дағдыларды өз бетінше сәтті меңгеру мүмкіндігін тудырады.

Жалпы білім берудің негізгі мақсаттарымен белгіленген әмбебап білім беру қызметінің негізгі түрлерінің бөлігі ретінде төрт блокты бөліп көрсетуге болады: 1) тұлғалық; 2) нормативтік; 3) когнитивтік; 4) коммуникативті.

Қазіргі білім беру жүйесінің ең маңызды міндеті – оқушылардың жеке пәндер шеңберінде нақты пәндік білім мен дағдыларды дамыту ғана емес, «оқуға үйрету» құзыреттілігін қамтамасыз ететін «әмбебап білім беру қызметінің» кешенін қалыптастыру. Бірақ басты міндет бұрынғыдай жас ұрпаққа

сапалы білім беру болып қала береді. Оқытудың түпкі нәтижесі білім көлемімен емес, оқуға, білімді меңгеру қабілетімен анықталады.

Мектептегі психологиялық зерттеулер оқушылардың оқуға деген ынтасының төмендейтінін, әсіресе он бірінші сыныпта оқушылардың химияға деген қызығушылығының төмендегенін көрсетеді. Мұның себебі мектеп бағдарламасындағы химия сағатының қысқаруы ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың орта мектепте химияны оқудың жаңа деңгейіне жете алмауы, бұрын оқылған барлық материалды жүйелеу және жалпылау деңгейі болып табылады. Соның салдарынан оқушылардың оқуға деген ынтасы, танымдық қабілеті, мотивациясы төмендейді. Балалар прагматикалық қасиетке ие болып, университетке түсу үшін химияны қажет етпесе, мектепте қабырғасында мүлдем оқудан бас тартып жатады. Оның үстіне оқулықтар химияның қазіргі жағдайын көрсете бермейді. Химияның эксперименттік болуды тоқтатып, теорияға айналуы да оның пән ретіндегі негізгі мақсатының жоғалуына әкеледі, себебі материалды есте сақтаудың ең жақсы тәсілі оқушы тыңдап, жазып қана қоймай, қолымен тәжірибе жасағанда, оның нәтижесін көргенде, иісін сезінгенде қалыптасатынын барлығымыз жақсы білеміз.

«Балаларды қалай оқыту керек?», «Оқушылардың химияны оқуға деген ішкі ынтасын қалай дамытуға болады?», «Балаларды қандай іс-әрекет әдістерімен оқыту керек?», «Сабақты қалай қызықты және танымды ету керек?». Бұл сұрақтардың жауабын оқытудағы ақпараттық-құзыреттілік тәсілі береді. Ақпараттық құзыреттілік – ақпаратпен жұмыс істеуге дайындық.

Оқытудың дәстүрлі МҰҒАЛІМ – ОҚУЛЫҚ – ОҚУШЫ парадигмасы жаңасымен (ОҚУШЫ – ОҚУЛЫҚ – МҰҒАЛІМ) ауыстырылып, мектепте белгілі бір қасиеттер жиынтығы бар жеке тұлғаны қалыптастыруға жағдай жасау керек, ал бұл - білім мазмұнының емес, оқыту технологияларының міндеті.

Тақырыптың өзектілігі – мемлекеттік білім беру стандартында да, білім беруді жаңғырту тұжырымдамасында да ең маңыздыларының бірі ретінде оқытудағы ақпараттық-құзыреттілік тәсілін бөліп көрсетуде.

Бұл бағыт оқушы мектептегі білімнің қандай нәтижелерін мектептен тыс пайдалана алады деген қарапайым сұрақтардан туындады. Аталған бағыттың түйінді идеясы мектептегі білім берудің «ұзақ мерзімді әсерін» қамтамасыз ету үшін зерттелетін барлық нәрсе пайдалану процесіне қосылуы керектігін көрсетеді. Бұл, әсіресе, пайдасыз жүк болудан қалып, құбылыстарды түсіндірудің және практикалық жағдайлар мен мәселелерді шешудің практикалық құралына айналуы тиіс теориялық білімге қатысты. Негізгі құндылық ақпарат жиынтығын меңгеру емес, оқушылардың өз мақсаттарын анықтауға, шешім қабылдауға, типтік және стандартты емес жағдайларда әрекет етуге мүмкіндік беретін дағдыларды дамыту болып табылады.

Оқыту сабақтары білім алушыларға қойылған сұрақтарға жауап іздеу, мәселелік жағдаяттарды өз бетінше шешу, фактілерді талдау, жалпылау және логикалық қорытындылар жасау дағдыларын меңгеруге көмектесетіндей етіп жоспарлануы керек. Мәселелік жағдаяттарды шешу зерттеушілік дағдыларын дамытуға, оқушылардың қойылған сұрақтарға өз бетінше жауап іздеу дағдыларын меңгеруіне, фактілерді талдай білуге, жалпылау және логикалық қорытынды жасай білуге ықпал етеді.

Білім алушыларда талдау, синтез, абстракция, жалпылау операциялары қалыптасуы керек. Мұндай операциялар құзыреттілікке негізделген оқыту тәсілінің негізін құрайды.

Өздігінен табылған жауап – баланың күрделі табиғат әлемін түсінудегі кішкентай жеңісі, бұл олардың қабілеттеріне сенімділік береді, жағымды эмоциялар тудырады, оқу процесіне бейсаналық қарсылықты жояды. Шәкірттің ең кішкентай білім түйірін дербес ашуы оған үлкен ләззат сыйлайды, оның қабілетін сезінуге мүмкіндік береді, оны өз алдына биіктейді, осылайша оқушы өзін тұлға ретінде көрсетеді. Оқушы осы жағымды эмоциялар ауқымын жадында сақтайды, оны қайта-қайта сезінуге ұмтылады. Надандықтан білімге, қабілетсіздіктен шеберлікке қарай ілгерілеу жолында келе жатқан баланың өз күш-жігерінің мәні мен нәтижесін түсінуі маңызды, өйткені ең бастысы - ақпарат қоры емес, ойлау және пайымдау қабілеті.

Білім берудің белгілі бір кезеңінде болашақта оқушыларға пайдалы болуы мүмкін білім мен дағдылардың жай-күйін анықтау, сонымен қатар олардың қазіргі заманға сәтті бейімделуіне қажетті білімді өз бетінше меңгеру қабілетін бағалау маңызды. Осы орайда оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың халықаралық бағдарламасы PISA енгізілген, PISA 15 жастағы оқушылардың мектепте алған білімдері мен тәжірибесін өмірдің әртүрлі салаларындағы (адам әрекеті, қарым-қатынас және әлеуметтік қатынастар) кең ауқымды өмірлік тапсырмаларды орындау үшін пайдалану қабілетін бағалайды.

Сарапшылардың көпшілігі нақты өмірлік мәселелерді шешу және ақпаратпен өз бетінше жұмыс істеу қабілеті әлдеқайда маңызды деп санайды. Академик педагогтар өз шеңберлерінде оны «негізгі құзыреттіліктер», «функционалдық сауаттылық», «шығармашылық танымдық міндеттер» және басқа да күрделі сөздермен атап жатады. Бұл арада адамға өмірінде жүздеген әртүрлі мәтін түрлері жолығады: пресс-релиз, газеттегі пікір, құрылғыны пайдалану нұсқаулары, танымал немесе академиялық журналдағы ғылыми мақала, коммерциялық ұсыныс, маркетингтік зерттеу есебі және тағысын тағы. Ал біздің міндетіміз – оқушыларға таныс және таныс емес когнитивті жағдаяттарда мәтінді түсінуге, талдауға, түсіндіруге үйрету. Гуманитарлық және жаратылыстану пәндері бойынша сабақтарда мәтіндер мен оларға берілетін тапсырмалардың ауқымын кеңейту қажет. Мәтінді көрсетудің әртүрлі формалары, мысалы, кестелер, диаграммалар, графиктер және т.б. тек ауызша сипатталған құбылыстардың, заңдылықтардың, заңдар мен теориялардың иллюстрациялары ретінде беріліп қана қоймай, олардың мағынасын түсінуді талап етуі де маңызды. Мұндай мәтіндерді когнитивтік тапсырмаларға енгізудің маңыздылығы кем емес, оны шешу мәтіндерді түсіндіруді, оған жауап беруді, рефлексияны және бағалауды талап етеді.

PISA және TIMSS тапсырмаларында оқушыларға ұсынылатын жағдайлар әр адамның өмірінде (диета ұстанған кезде өнімдерді таңдау), сондай-ақ адамның қоғам мүшесі ретіндегі (мысалы, электр станциясын салу үшін қала үшін ең қолайлы орын таңдау) немесе әлем азаматы ретінде қызметінде (мысалы, экологиялық апаттың салдарын бағалау) айтарлықтай бағыт бере отырып көмек көрсетеді.

Тапсырмаларды құрастыру кезінде химия, биология, экология, валеология курстарының материалдары пайдаланылады. Негізінен бұл адамның өзінің табиғатын зерттеуге, организмде болып жатқан физиологиялық процестерді білуге байланысты материалдар саналады. Кіріктірілген тапсырмалар танымдық мотивтердің қалыптасуына ықпал етеді. Тапсырмалардың мәніне тереңірек үңіле отырып, оқушылар оларды шешудің әдістемесін тауып қана қоймайды, сонымен қатар химияның адамның күнделікті өмірімен, организмнің белгілі бір заттарға физиологиялық қажеттілігімен қаншалықты тығыз байланысты екеніне тағы бір рет көз жеткізеді. Оқушылар заттардың қасиеттерін білу денсаулықты сақтау үшін маңызды екенін және адамның күнделікті өміріндегі химиялық реакциялардың ролін асыра бағалау қиын екенін түсінеді.

Танымдық мотивтердің қалыптасуына ықпал ететін PISA және TIMSS тапсырмаларындағы кіріктірілген тапсырмалар.

1. Науқасқа қан қысымын төмендететін дәрі тағайындалды. Препараттың элементтік талдауы келесі нәтиже берді: 9,76% Mg, 13,01% S, 71,54% O, 5,69% H. Фармацевтке препараттың құрамын анықтауға көмектесіңіз.

Жауап. $MgSO_4 \cdot 7H_2O$.

2. Өзіңізді дәрігер ретінде елестетіңіз. Сізге барий қосылыстарының улы екенін оқыған науқас келді. Асқазанды рентгендік зерттеу кезінде барий сульфатын қабылдаудан үзілді-кесілді бас тартады. Науқасқа барий сульфатын қабылдау қауіпсіз екенін қалай түсіндіруге болады?

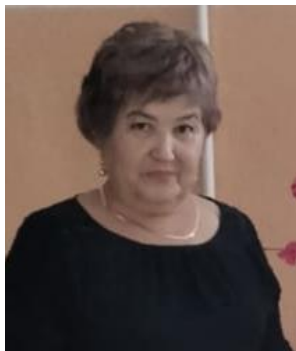
Жауап. Барий қосылыстарының барий иондарын түзе отырып, суда еруі улы саналады. Барий сульфаты - күшті қышқылдың ерімейтін тұзы, бұл тұз салыстырмалы түрде (H_2SO_4 бар) әлсіз тұз қышқылында (асқазан сөлінде) ерімейді.

3. Егер тобыңыздағы бір тәрбиелеушіні серуендеу кезінде құмырсқа шақса, балабақшадағы медқызметкердің орнына қандай шара қолданар едіңіз? (Бала шаққан орынның қатты күйіп ауыруына шағымданады).

Жауап. Құмырсқаларды шаққанда құмырсқа қышқылының әрекеті нәтижесінде күй, ашу сезімі пайда болады. Қышқылды бейтараптандыру үшін шаққан жерді натрий гидрокарбонатының (ас содасы) ерітіндісімен сүртеміз. Бұл - ерітінді аздап сілтілі.

Осылайша, мектептегі химия курсының бақылау тапсырмаларын құрастырудың мұндай тәсілі оқушыларға әрбір формуланың артында белгілі бір зат, ал әрбір реакция теңдеуінің артында табиғатта, тірі организмдерде және күнделікті өмірде болатын белгілі бір процесс жатқанын түсінуге көмектеседі. Бұл химиялық белгілерді нақты өмірлік мағынамен толтырады және ең бастысы мектеп оқушыларына химияның тиімді, қажетті және қызықты ғылым екеніне көз жеткізуге мүмкіндік береді.

**"Алматы облысы білім басқармасының Еңбекшіқазақ ауданы бойынша білім бөлімі"
мемлекеттік мекемесінің "О.Жандосов атындағы орта мектеп" КММ
Мектеп директорының оқу- тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары
Смаилова Шолпан Нурахмановна**

МЕКТЕПШІЛІК БАҚЫЛАУ МЕН БАСШЫЛЫҚ

Аннотация: мектепшілік бақылау – бұл білім беру мекемесіндегі басқарудың маңызды құрамдас бөлігі, ол оқу-тәрбие үдерісінің тиімділігін арттыруға және мемлекеттік білім стандарттарының орындалуын қамтамасыз етуге бағытталған. Бақылау мектеп басшылығы, мұғалімдер ұжымы және педагогикалық қоғамдастықтың өзара әрекеттестігін қамтиды. Оның негізгі мақсаттары – білім беру сапасын бағалау, мұғалімдердің кәсіби дамуын қолдау және оқушылардың оқу жетістіктерін арттыру. Бақылау жүйелілік, объективтілік, түзету және педагогикалық қолдау принциптеріне негізделеді. Қазіргі білім беру жүйесінде мектепшілік бақылау білім сапасын жақсартудың маңызды құралы болып табылады.

Кілт сөздер: мектепшілік бақылау, оқу-тәрбие үдерісі, білім сапасы, педагогикалық талдау, басқару жүйесі, кәсіби даму, оқыту әдістері, білім стандарттары.

Мектепшілік бақылау – бұл білім беру ұйымдарын басқарудың маңызды құрамдас бөлігі, ол талдау жасау және мақсат қою функцияларымен тығыз байланысты. Бұл мәселе қазіргі уақытта ерекше өзектілікке ие, себебі ол оқу-тәрбие процесінің сапасын арттыруға бағытталған.

Мектепшілік бақылау – бұл мектептегі оқу және тәрбие үдерісін жан-жақты зерттеу мен талдау, оның барлық жұмыстарын белгіленген міндеттерге сәйкес үйлестіру. Оқу-тәрбие үдерісін тиімді басқару, ең алдымен, басшының оның нақты жай-күйін қаншалықты жақсы білетініне тікелей байланысты. Мектептің педагогикалық және оқушы ұжымдарының қызметін директор мен оның орынбасарлары үйлестіреді. Сондықтан, мектеп директоры оқу-тәрбие үдерісін қазіргі заман талаптарына сәйкес басқаруы қажет. Осыған байланысты, бақылау, ең алдымен, өсіп келе жатқан ұрпақты сапалы оқыту мен тәрбиелеуге бағытталуы тиіс. Бақылау функциялары – басшылық нұсқаулардың орындалуын тексеру және есепке алу, олардың тиімділігін бағалау, кемшіліктердің себептерін анықтау. Бақылау нәтижелері негізінде жұмысты белгіленген міндеттерге сәйкес үйлестіру жүзеге асырылады. Осылайша, бақылау – бұл қол жеткізілген нәтижелерді талдау және басқарудың жаңа циклын бастау нүктесі болып табылады. Ол мектеп жұмысының жай-күйін бағалау негізінде жаңа міндеттерді анықтауды қамтиды.

Мектепшілік бақылау – күрделі және көпқырлы үдеріс. Оның барлық құрамдас бөліктері белгілі бір заңдылықтарға сәйкес өзара байланысқан. Сыныптан тыс жұмыстарды бақылау мен оқу бағдарламаларының орындалуын бақылау ұйымдастыру нысандары мен бақылау әдістері бойынша ерекшеленеді. Сол сияқты, оқу пәндерінің оқытылу сапасын бақылау және оқушылардың білім, білік, дағдыларының деңгейін бағалау да әртүрлі тәсілдермен жүзеге асырылады. Сонымен қатар, мектепшілік бақылау оқу үдерісін ғана емес, оқушылардың тәрбиелік деңгейін де қамтуы қажет. Бұл бағытта педагогикалық кадрлардың кәсіби дамуын бақылау, ата-аналармен өзара әрекеттесу және оқушылардың психологиялық жай-күйін қадағалау да маңызды рөл атқарады. Осы факторлардың барлығы мектеп басшылығының сапалы басқару шешімдерін қабылдауына ықпал етеді. Мектепшілік бақылау – бұл мектепшілік басқару жүйесінің негізгі функцияларының бірі. Мектепшілік бақылау тікелей білім беру ұйымының субъектілері арқылы жүзеге асырылады. Бақылаудың бірнеше түрі бар: әкімшілік бақылау, өзара бақылау, мұғалімдердің ұжымдық бақылауы және өзін-өзі бақылау.

Авторлардың пікірі бойынша, мектепшілік бақылаудың басты мақсаты – білім беру мекемесінің шынайы жағдайы туралы объективті ақпарат алу, жұмыстағы кемшіліктердің себептерін анықтап, оларды түзету шараларын қабылдау, сондай-ақ мұғалімдерге әдістемелік және практикалық көмек көрсету. Бақылау мен ақпаратты талдау басқарушылық шешімдердің негізін құрайды, осылайша басқаруды саналы және мақсатты етеді. Мектепшілік бақылау барысында алынған ақпарат педагогикалық кадрлардың жұмысын бағалау және озық тәжірибені жинақтау үшін қолданылады.

Мектепшілік бақылау мектеп өмірінің барлық аспектілерін жүйелі зерттеуді қамтиды. Бұл оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру, мұғалімдердің қызметі, олардың сабаққа дайындалуы, оқу жоспарын орындауы, оқушылармен жеке жұмыс жүргізуі, үй тапсырмаларын әртараптандыруы, оқушылардың білімін тексеру және бағалау әдістерін талдау сияқты бағыттарды қамтиды.

Қазіргі мектепшілік басқару теориясында мектепшілік бақылаудың келесі негізгі принциптері ерекшеленеді:

- Стратегиялық бағыттылық – бақылау оқу орнының дамуына ықпал етуі тиіс;
- Әдістемелік сәйкестік – бақылау әдістері мен құралдары оның объектісі мен жағдайына сәйкес болуы керек;
- Нормативтілік – бақылау заңнамалық және білім беру стандарттарына сәйкес орындалуы қажет;
- Маңызды ауытқуларды анықтау – тек маңызды өзгерістер мен жетістіктерге ерекше назар аудару;
- Тиімділік және уақытылы жүргізу – бақылаудың нәтижелері білім беру үдерісін жетілдіруге нақты әсер етуі керек;
- Қарапайымдылық және үнемділік – бақылау жүйесі түсінікті, оңай жүзеге асырылатын және артық шығындарды қажет етпейтіндей құрылуы тиіс.

Мектепшілік бақылау – бұл білім беру ұйымының сапасын арттыруға бағытталған маңызды процесс. Оның нәтижелері оқу-тәрбие жұмысының тиімділігін арттыруға, мұғалімдердің кәсіби деңгейін көтеруге және оқушылардың білім сапасын жақсартуға ықпал етеді. Сондықтан мектеп басшылығы мен педагогикалық ұжым мектепшілік бақылаудың барлық тетіктерін тиімді пайдалану арқылы білім беру сапасын қамтамасыз етуі қажет.

Внутришкольный контроль – бұл мектепшілік басқару жүйесінің негізгі функцияларының бірі, ол білім беру мекемесінің қызметін кешенді талдау арқылы тиімді басқаруды қамтамасыз етуге бағытталған. Ол оқу-тәрбие үдерісінің сапасын арттыру, мұғалімдердің кәсіби дамуын қолдау және білім беру стандарттарының орындалуын қадағалау мақсатында жүзеге асырылады.

Мектепшілік бақылау бірнеше деңгейде жүргізіледі: әкімшілік бақылау, мұғалімдердің өзара бақылауы, ұжымдық бақылау және өзін-өзі бақылау. Әрбір бақылау түрінің өз ерекшелігі бар, бірақ олардың барлығы бір мақсатқа – оқу үдерісінің сапасын жақсарту мен білім алушылардың жетістіктерін арттыруға бағытталған.

Внутришкольный контроль предусматривает систематическое изучение учебного процесса, включая анализ эффективности педагогических методов, соответствие учебных программ требованиям образовательных стандартов и выявление проблемных аспектов в организации образовательного процесса. Бұл бақылау түрі білім беру сапасын бағалауға, мұғалімдерге әдістемелік көмек көрсетуге және оқушылардың оқу үлгерімін жақсартуға мүмкіндік береді.

Қазіргі білім беру жүйесінде мектепшілік бақылаудың тиімділігі келесі принциптерге негізделеді:

- Жоспарлы және жүйелілік – бақылау белгілі бір уақыт аралығында тұрақты түрде жүргізіліп отыруы тиіс.
- Объективтілік және дәлдік – білім беру үдерісін талдау нақты көрсеткіштерге сүйенуі керек.
- Кері байланыс және түзету – бақылау нәтижелері бойынша оқу үдерісіне қажетті түзетулер енгізіліп, мұғалімдерге әдістемелік көмек көрсетіледі.
- Педагогикалық қолдау – бақылау тек бағалау үшін емес, мұғалімдердің кәсіби дамуына жағдай жасау үшін жүргізілуі тиіс.

Мектепшілік бақылау білім сапасын арттырудың тиімді құралы болумен қатар, мұғалімдердің өзара тәжірибе алмасуына, оқыту әдістерін жетілдіруге және оқу үдерісін жақсартуға мүмкіндік береді. Сондықтан ол білім беру ұйымының басқару жүйесінде маңызды орын алады.

Мектепшілік бақылау бірнеше түрге бөлінеді:

1. Жоспарлы бақылау – мектептің оқу жылына немесе тоқсанына арналған жоспарына сәйкес жүргізіледі.

2. Кешенді бақылау – мектептің бір немесе бірнеше саласын толық қамтитын бақылау түрі.
3. Тақырыптық бақылау – белгілі бір мәселе немесе пән бойынша жүргізілетін бақылау.
4. Жедел бақылау – күтпеген жағдайларда оқыту сапасы мен тәрбие үдерісін жедел бағалау.
5. Өзін-өзі бақылау – мұғалімдер мен оқушылардың өзіндік даму дағдыларын жетілдіруге бағытталған.

Мектеп басшылығы бақылау жүйесін тиімді ұйымдастыруда шешуші рөл атқарады. Басшылықтың негізгі міндеттері:

- Мектептің стратегиялық даму жоспарын жасау;
- Мұғалімдерге әдістемелік қолдау көрсету;
- Бақылау нәтижелерін талдау және тиімді шешім қабылдау;
- Педагогикалық ұжыммен тығыз қарым-қатынас орнату;
- Оқу үдерісін жаңғырту және инновациялық әдістерді енгізу.

Мектепшілік бақылаудың тиімділігі үшін келесі әдістер қолданылады:

- Мониторинг және талдау – оқушылардың үлгерімін, тәртібін және мектептегі жалпы жағдайды бақылау;
- Рефлексиялық әдістер – мұғалімдердің өз қызметіне талдау жасауын қамтамасыз ету;
- Кері байланыс жүйесі – мұғалімдер, оқушылар мен ата-аналар арасындағы өзара қарым-қатынасты жетілдіру;
- Кәсіби дамыту бағдарламалары – педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру;
- Жаңа технологияларды енгізу – цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану.

Осылайша, мектепшілік бақылау мен басшылық – білім сапасын арттырудың және мектептің тұрақты дамуын қамтамасыз етудің негізгі құралы. Тиімді бақылау жүйесін енгізу арқылы оқу-тәрбие үдерісін жетілдіруге, мұғалімдердің кәсіби деңгейін көтеруге және оқушылардың білім алуына қолайлы жағдай жасауға болады. Басшылықтың ұйымдастырушылық қабілеті мен басқару дағдылары мектептің жалпы жетістігіне ықпал етеді. Сондықтан мектепшілік бақылау жүйесі үнемі жетілдіріліп, жаңартылып отыруы тиіс.

Түркістан облысы, Төлеби ауданы

"Мәдени жалпы білім беретін мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Бастауыш сынып мұғалімі

Кульниязова Майра Қонырбаевна

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚУ ОЙЫНДАРЫН ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП, ИНЖЕНЕРЛІК ОЙЛАУДЫ ДАМУ

Қазіргі күнделікті өмір адам бойында оқу қабілетінің негіздерін меңгерген, өз қызметін ұйымдастыруға қабілетті, өз бетінше әрекет етуге дайын және өз іс-әрекеті үшін отбасы мен қоғам алдында жауапты, өз ұстанымын, пікірін білдіріп, оны дәлелдей алатын, өзі және басқалар үшін салауатты және қауіпсіз өмір салты ережелерін сақтайтын «бастауыш мектеп түлегі портреті» болып табылатын тұлғалық қасиеттерді қалыптастыруды талап етеді. Оқушының дамуында және динамикалық қоғамда өзін-өзі көрсетіп, жүзеге асыруына көмектесетін - сол тұлғалық қасиеттер.

Жоғарыда санамаланған қасиетке ие тұлғаны қалыптастыруға үлес қосу үшін бастауыш сынып мұғалімі оқушыға бағдарланған әдістемені меңгеруі қажет.

XXI ғасыр педагогикасы бастауыш сынып мұғалімдеріне заманауи білім беру ортасын құру және оқушыға бағдарланған әдіс аясында оқытудың шексіз санын, формаларын, әдіс-тәсілдерін, құралдарын, технологияларын ұсынады.

Кез келген технологияның оқушылардың іс-әрекетін белсендіретін және күшейтетін құралдары болады, кейбір технологияларда бұл құралдар негізгі идея мен тиімділіктің негізін құрайды. Ең тиімділерінің бірі – ойын технологиялары.

Ойындық оқыту технологиялары – әлеуметтік тәжірибеге негізделіп берілетін жағдай. Адамды белгілі бір жағдайға қою арқылы оның бойында өзіне тән емес жаңа қасиеттерді дамытып, оның мінез-құлқын бақылауға баулу болып шығады. «Ойын технологияларын» оқыту әдісінің бірнеше қызметі бар. Олардың ішінде:

- Ойын-сауық. Оның мақсаты – оқуға деген қызығушылықты ояту, ынтасын арттыру.
- Коммуникативті. Бұл функцияның мақсаты - негізгі дағдыларды дамыту, сонымен қатар ортақ мақсатқа жетелейтін әңгіме.
- Танымдық. Ойын барысында өздігінен білім алуға бағытталған.
- Түзетуші. Мақсат – түрлі жағдайлардан шығудың жолын табу, оған оң динамика енгізу.
- Әлеуметтік. Мақсатқа жету үшін оқушылардың өзара әрекеттесуі.

Әрине, мұғалімге көбінесе оқу-тәрбие процесінде ойын әдістерін оқу әрекетімен біріктіру қиын, бірақ өзара әрекеттестік дұрыс құрылса, оқытудың негізгі әдістеріне қарағанда ойын технологиялары әлдеқайда маңызды болады.

Ойын технологияларының тиімділігі бірнеше факторларға байланысты.

Біріншіден, оқушылар үшін нормамен шектелген белгілі бір әрекет еркіндігі олардың дербестігін, даралығын көрсетуге мүмкіндік береді.

Екіншіден, топтық жұмыс болсын, ұжымдық жұмыс болсын, міндеттерді нақты бөлу оқушылардың іс-әрекетін ұйымдастыруды қалыптастыруға ықпал етеді.

Үшіншіден, педагогикадағы ойын технологиялары балаға жеке қызығушылық таныта отырып, ұжымда жұмыс істеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді, сол арқылы жауапкершілікке тәрбиелейді.

Сондай-ақ, әрине, бұл факторлардың барлығы материалды оқуға күшті мотивацияның қалыптасуына ықпал етеді. Ойын барысында бала өзінің алға қойған мақсатымен ынталанады, яғни кез келген жағдайда ойын барысында берілген материалды өзіне қажет болғандықтан есте сақтайды.

Дидактикалық ойынның мынадай түрлері бар.

1. Жаттығу ойындары. Олар оқушылардың танымдық қабілеттерін жетілдіреді, оқу материалын бекітуге ықпал етеді, оны жаңа жағдайда қолдану қабілетін дамытады. Жаттығу ойындарының мысалдары: сөзжұмбақ, ребус, сұрақ-жауап.

2. Саяхат ойындары. Бұл ойындар оқу материалын түсінуге және бекітуге ықпал етеді. Бұл ойындардағы оқушылардың белсенділігін әңгіме, пікірталас, шығармашылық тапсырмалар, гипотеза түрінде көрсетуге болады.

3. Жарыс ойындары. Мұндай ойындарға дидактикалық ойындардың барлық түрлері жатады. Оқушылар командаларға бөліну арқылы жарысады.

4. Сабақ – іскерлік ойын.

Сонымен ойын технологиясы инженерлік ойлауды дамытуға қалай ықпал етеді? Бұл сұраққа жауап беру үшін «инженерлік ойлау» ұғымын түсіну қажет.

Ең алдымен, инженерлік ойлау – бұл берілген міндеттерді шешудің түпнұскалық жолдарын таңдай отырып, тез және дәл шешуге мүмкіндік беретін ойлаудың ерекше түрі. Инженерлік ойлау – өмірдің әртүрлі салаларында әртүрлі техникалық мәселелерді жүзеге асыруда мақсат пен міндеттерді қою, шешу әдістері мен формаларын анықтау қабілеті.

Сондай-ақ инженерлік ойлау – мәселені әртүрлі қырынан қарастыруға, бөліктер арасындағы байланыстарды көруге және керісінше, тұтасты оның мәнін жоғалтпай бөліктерге бөлуге мүмкіндік беретін шығармашылық ойлау.

Үздіксіз инженерлік білім беру жүйесі дүниені танудың, эксперимент жасаудың бастапқы дағдылары қалыптасатын оның ең бастапқы кезеңін ескереді. Ғылыми дүниетанымның, жобалау дағдыларының және техникалық шығармашылықтың негіздерін қалыптастыратын дамушы орта неғұрлым тиімді болса, оқушылардың кейінірек инженерлік білім алуға ынтасы соғұрлым жоғары болады. Білім берудің бастапқы кезеңдерінде инженерлік ойлауды дамыту білім беру бағдарламасының

технологиялық құрамдас бөлігін жүзеге асыру, заманауи педагогикалық технологияларды енгізу арқылы мүмкін болады.

Инженерлік ойлау – бұл бейнелерді, идеяларды, ұғымдарды байланыстыру, оларды қолдану мүмкіндіктерін анықтау, туындайтын мәселелерді шешу, жабдықты құру және пайдалануға қатысты қорытындылар мен шешімдерді негіздеу. Сонымен қатар инженерлік ойлау шындықты тұжырымдамалар, гипотезалар, теориялар түріндегі бейнелеудің теориялық түрі ғана емес. Оның көмегімен инженер практикалық есептерді шешеді.

Инженерлік тілдің негізі – жоғары дамыған шығармашылық қиял, білімді жүйелі түрде шығармашылықпен түсіну, жаңа идеяларды тудыру процесін саналы түрде басқаруға мүмкіндік беретін шығармашылықтың әдіснамалық техникасын меңгеру. Инженерлік ойлау жан-жақты дамыған қиялға негізделуі керек және ойлаудың әртүрлі түрлерін қамтуы керек: логикалық, шығармашылық, бейнелі-бейнелі, практикалық, теориялық, техникалық және т.б. Бастауыш сынып оқушысының ойлауын дамытуда балалардың белгілі бір құбылыстарды көрнекі түрде модельдеу әдістерін меңгеруі маңызды рөл атқарады. Заттар мен оқиғалардың мәнді байланыстары мен қарым-қатынастары жаңғыртылатын көрнекі модельдер баланың қабілетін дамытудың ең маңызды құралы және қалыптасуының маңызды шарты болып табылады.

Инженерлік ойлау оқушыларда келесі дағдыларды дамытуды көздейді:

✓ Рефлексия (мәселені көру, не жасалғанын талдау - ол неліктен орындалды, неліктен нәтиже бермеді, қиындықтарды, қателерді қарау);

✓ Мақсат қою (мақсаттарды қою және қолдау);

✓ Жоспар (өз іс-әрекеттеріміздің жоспарын жасау);

✓ Үлгі (үлгілік диаграмма түрінде әрекет әдісін көрсету, барлық маңызды нәрселерді бөліп көрсету);

✓ Мәселені шешу жолын іздеуде бастамашылық таныту;

✓ Қарым-қатынасқа түсу (мәселені шешу кезінде өзара әрекеттесу, өз позициясын қорғау, басқалардың көзқарасын қабылдау немесе негізді түрде қабылдамау).

Жоғарыда аталған дағдылардың барлығын бастауыш мектепте сабақта дамытуға болады және дамыту керек, бірақ сонымен бірге оқушылардың ынтасын сақтау қажет. Ол үшін оқу процесіне ойын технологиялары енгізіліп, соның негізінде осы дағдылар қалыптасады.

Менің тәжірибем тұлғалық-семантикалық дидактикалық модель арқылы жүзеге асырылатын дамытушы білім беру идеяларына, оқушыға барынша көмек көрсету идеяларына, сыныптың интеллектуалдық фонын пайдалану идеясына және баланың дамуының жақын аймақтағы әрекеттерге негізделген. Неліктен мен ойын әрекетін таңдаймын? Өйткені бұл кезеңдегі балалардың қызығушылықтары, қажеттіліктері мен танымдық белсенділігі ойын әрекетімен тығыз байланысты. Бастауыш сынып оқушылары жақсы көреді және ойнағысы келеді. Бұл тілек мектеп оқушыларының жағымды эмоциялар, тәжірибелер, өздері үшін қызықты рөл таңдау еркіндігі қажеттілігінен туындайды. Кіші оқушының танымдық қызығушылығын белсендіру, шығармашылық қабілеті мен қиялын дамыту мәселесі оқудағы ойын-сауық, балаға тән ойын әрекетінің элементтерін пайдалану арқылы жақсы шешіледі. Дидактикалық ойындарда бала объектілерді бақылайды, салыстырады, салыстырады, белгілі бір белгілеріне қарай жіктейді, талдау мен синтез жасайды, жалпылау жасайды. Ойын тапсырмалары балалардың тапқырлығын дамытады.

Оқушылардың болжам жасау, сенімділігін тексеру, логикалық негіздеу қабілетін қалыптастыратын стандартты емес тапсырмаларды енгізу арқылы сабақтың мазмұнын кеңейтеміз. Дәлелдеу мақсатында сөйлеу оқушылардың сөйлеу тілін дамытуға, өз ойын айта білуге және қорытынды жасай білуге ықпал етеді. Оқушылар үшін дәстүрлі емес сабақ - бұл басқа психологиялық күйге көшу, бұл қарым-қатынастың басқа стилі, жағымды эмоциялар, жаңа сапада өзін сезіну (бұл жаңа міндеттер мен жауапкершіліктерді білдіреді); бұл арқылы мен салауатты білім беру ортасын қалыптастырамын, балалар өз жасына сәйкес келетін ешқандай күш-жігерсіз білім алады. Мұндай сабақ адамның шығармашылық қабілеттері мен жеке қасиеттерін дамытуға, білімнің рөлін бағалауға және оның практикада қолданылуын көруге, әртүрлі ғылымдардың өзара байланысын сезінуге мүмкіндік береді. Осылайша, оқу-тәрбие үрдісінде сабақта және сабақтан тыс жұмыстарда бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілетін дамытуға ықпал ететін әртүрлі тапсырмалар түрлерін қолдануға тырысамын.

Мысалы, саяхат-сабақты құру кезінде мұғалім алдымен күнделікті өмірге жақын, әрбір оқушыға таныс жағдайды құрастыруы керек. Әрі қарай оқушылар бірінші реттен шешілмейтін мәселені көріп, мақсатқа жетуге тек саналы әрекеттер тізбегі ғана мүмкіндік береді деген қорытындыға келуі керек.

Мәселенің себебі анықталғаннан кейін іс-әрекет жоспарын, яғни мақсатқа жету жолдарын модельдеу қажет. Ал өз кезегінде оқушылар олардың ішінен ең өнімдісін таңдап алуы шарт. Бұл жерде қарым-қатынас дағдылары пайда болады. Балалар ортақ пікірге келіп, мақсатқа жетуге тұрарлық бір жолды таңдауы керек. Егер жұмыс топтық форматта құрылса, әркімнің пікірін тыңдай отырып, бастамашы-оқушы топты бағыттауы сөзсіз.

Осылайша, нақты алгоритм бойынша мұғалім ойлаған сюжетте бір уақытта бола отырып, оқушылар шындықты игереді, оны өздігінен зерттейді, шешімдерді таңдайды, мақсатқа жетеді.

Қорытындылай келсек, ойын барысында бастауыш сынып оқушылары арасында тәжірибе, пікір, білім алмасу жүреді, ал мақсатқа, нәтижеге өз бетінше балалардың өз іс-әрекеттері туралы ойлануына мүмкіндік береді.

Түркістан облысы, Төлеби ауданы
"Мәдени жалпы білім беретін мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Тарих пәні мұғалімі
Мамырбекова Балшекер Мырзахановна

ТАРИХ САБАҚТАРЫНДА ӨЛКЕТАНУ МАТЕРИАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Қазіргі қоғам мектептен оқушылардың қазіргі ақпараттық қоғам құрылысына белсенді қатысу үшін осы білімді іс жүзінде қолдану үшін берік білімі мен дағдыларын қамтамасыз етуді талап етеді. Бұл мәселені ойдағыдай шешу үшін мектепте өмірде жүзеге асырылатын нәрсені дайындау қажет, ал жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеу шындықпен тығыз байланысты. Өлкенің тарихын, экономикасын және табиғи байлығын білмей, қазіргі қоғамның құрылысын жергілікті жерлерде дұрыс басқаруға болмайды. Патриотизм негіздерін тәрбиелеуде мектеп, атап айтқанда мектеп мұражайы маңызды рөл атқарады. Ал мектеп мұражайлары адамның әлеуметтік маңызды құндылықтарын қалыптастырады және дамытады. Отан тарихындағы қаһармандық оқиғалар, елдің саясат, ғылым және мәдениет саласындағы көрнекті жетістіктері-қазіргі уақытта оқушыларды патриоттық тәрбиелеудің негізі. Тарих сабақтарында өлкетану материалын қолдану оқушылардың өзіндік іс-әрекетіне, ізденуге, зерттеуге кең мүмкіндіктер ашады. Мұражай жұмысының маңызды нысаны-оның материалдарын оқу жұмысында да, сабақтан тыс уақытта да пән бойынша тарту. Тарих сабақтарында мұражай экспонаттары пайдаланылады, мұражай материалдарына рефераттар мен баяндамалар жазылады.

Тарихи өлкетану - бұл мектептегі оқудың дербес пәні емес, жергілікті материалдағы оқыту мен тәрбиелеу принципі. Өлкетану жұмысы сабақтарда, факультативтік сабақтарда, сыныптан тыс және мектептен тыс жұмыстарда жүргізіледі. Өлкетану оқушылардың ғылыми дүниетанымын, адамгершілік тәрбиесі мен сенімін қалыптастыруға ықпал ететін білім сапасын арттырудың маңызды құралы болды. Қазіргі кезеңдегі мектеп өлкетануының негізгі ерекшеліктері-жоғары идея, әлеуметтік пайдалы бағыт, оның іздеу-зерттеу сипаты. Біздің еліміздің тарихы негізінен оған өзінің ерекше дәмін беретін өлкетану материалдарына негізделген. Жергілікті материалдар еліміздің кез келген елді мекенінің өмірі мен

тұрмысын біздің Отанымыздың орасан зор ұғымымен байланыстыра отырып, маңызды рөл атқарады. Тарихты зерттеудің өлкетану принципі оқушылардың елдің әлеуметтік-экономикалық, саяси және мәдени дамуының ең күрделі мәселелерін саналы түрде игеруіне көмектеседі деп санаймын.

Қазақстан тарихын оқытуда өлке тарихының деректерін жинақтап, күнделікті сабақтардағы пайдаланудағы мақсат – тәуелсіз еліміздің болашағы жастарды туған елге деген перзенттік сезімін қалыптастыру, ел тарихындағы ұмытылмас тарихи оқиғаларды терең біліп, өткені мен бүгінгісін байланыстыра отырып, өзінің саналы көзқарасы мен үлесін қоса білуге дағдыландыру.

Тарих сабақтарында өлкетану материалдарын қолдану арқылы атқарылатын міндеттер:

- тарих сабақтарында өлкетану материалдары арқылы патриотизмге тәрбиелеудің бұған дейінгі жасалған бағыттарын зерттеу;
- тарих сабақтарында өлкетану материалдары арқылы патриотизмге тәрбиелеу бойынша анықталған әдіс-тәсілдер мен бағыттарды қолдану;
- атқарылған жұмыстардың нәтижелілігін сараптау

Тарих сабақтарында өлкетану материалдарын пайдалану арқылы білім алушыларды патриотизмге тәрбиелеуді негізгі тақырып етіп ала отырып біз, өлкетану жұмыстарын жүргізудің негізгі бағыттарын зерделедік. Соның ішінде отандық өлкетанушылар М. Қозыбаев, Т. Тұрлығұл, Ж. Қасымбаев сияқты тарихшы ғалымдар тарихи-философиялық тұрғыда, әдебиет саласы бойынша М. Әуезов, С. Сейфуллин, М. Ғабдуллин, Е. Смайылов, С. Мұқанов, Ә. Қоңыратбаев, Ә. Сейдімбеков және т.б. зерттеушілер өз еңбектерінде ауыз әдебиеті үлгілеріндегі патриотизмнің ұлттық мәнін терең зерттегендерін зерделедік.

Сонымен қатар өлкетану материалдарының маңызын және оны жоғары сыныпта гуманитарлық пәндерде пәнаралық байланыста қолданудың ғылыми-әдістемелік мәселелерін әр қырынан сөз еткен қазақстандық педагог-ғалымдар: А.А. Саипов, М.Н. Мусабаева, О.Б. Мазбаев, А.С. Белкин

Өлкетану материалдары арқылы туған жеріне деген сүйіспеншілік, мақтаныш сезімдерін қалыптастыруда нақты айғақтың, деректер мен тарихи құжаттардың шындықты дәлелдеп отыратынын айта келіп, өлкетану жұмыстарының бүгінгі мазмұнын патриоттық тәрбиемен байланыстыру аса қажет деп санаймыз. Қазақстандық патриотизм – бүкіл қазақстандықтарға тән. Себебі, ортақ Отан, ортақ тарих, ортақ салт-дәстүр, ортақ тіл және рухы бір халықпыз. Отан – от басынан басталады десек, туған өлкеміздің, қаламыздың көрнекі жері, тарихы, атаулы оқиғаларын, айтулы адамдардың өмір жолдарын білгізудің мәні зор. Ал өлке тарихына қатысты материалдар Отан тарихы, әдебиеті, географиясы, мәдениеті сабақтарында негізгі материалға қосымша ретінде пайдаланылғанына қарамастан сабаққа қойылатын үш міндетті: білімділік, тәрбиелік, дамытушылық жүзеге асырады. Өлкетану білімі біржақты этнографиялық аспектіні ғана емес, сонымен бірге ірі ағартушылық жұмысқа негізделіп, жергілікті жердің географиясын, фольклорын, мифологиясын зерттеуді талап етеді.

Менің мектептегі тәжірибем өлкетану материалын оқу мақсатында пайдалану оқушылардың қоршаған шындықтың фактілері мен құбылыстарына назарын күшейтетінін, олардың тәуелсіз шығармашылық ойлауын, берік сенімдерін, дағдылары мен дағдыларын дамытуға, алған білімдерін өмірде практикалық қолдануға көмектесетінін дәлелдейді. Өлкетанудың арқасында мен оқу-тәрбие процесіне тірі ойлаудың элементін енгізе алдым. Бұған мұражайларға тарихи экскурсиялар арқылы қол жеткізіледі. Оқушылар шындық атмосферасына енеді, олар уақыт призмы арқылы сол оқиғалардың куәгері болады. Осының арқасында тарихи өткен оқушылардың санасына жақындап, олар үшін нақты шындыққа айналады және тарих сабағында олар бұрыннан таныс материалдар мен оқиғаларға тап болған кезде, білімді игеру әлдеқайда жақсы болады, өйткені тарихи материал қазірдің өзінде дайындалған білім базасына түседі. Тарих сабақтарында өлкетану материалын қолдану оқушылардың өзіндік іс-әрекетіне, ізденуге, зерттеуге, тіпті кішкене ашуға, шығармашылық жұмыстар жасауға кең мүмкіндіктер ашады. Бұл оқушылардың өлке, ел тарихына деген терең қызығушылығын оятып, білімге деген құштарлығын оятады.

Қорытындылай келсем, тарих сабақтарында өлкетану материалын қолдана отырып, ол оқушылардың ақыл-ой қызметін белсендіретінін, сабақ әдістемесін әртараптандыруға мүмкіндік беретінін, тарихты оқытуға нақтылық пен сенімділік әкелетінін, оқушылардың патриоттық тәрбиесіне қатысатынын байқадым. Өлкетану жұмысы оқушыларға жергілікті тұрғындармен әр түрлі байланыс орнатуға көмектеседі, олардың қоғамдық пайдалы қызметке қатысуын ынталандырады. Жергілікті материалда жерлестердің маңызды тарихи оқиғаларға қатысуы ашылады, біздің мемлекетіміздің дамуындағы, оның күшін нығайтудағы өлкенің экономикалық, экономикалық және мәдени маңызы көрсетіледі, бұл жастардың патриоттық тәрбиесіне ықпал етеді.

Түркістан облысы, Арыс қаласы
№32 Ә.Жангелдин атындағы жалпы білім беретін мектеп
Тарих пәні мұғалімі
Мамадиярова Жанар Нурмаханбетовна

ТАРИХ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ-ЗЕРТТЕУШІЛІК БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ

Әлеуметтік-экономикалық және қоғамдық-саяси жүйелер өзгеріп, ғылым, техника, мәдениет жаңа өлшемдерге ие болуда. Адамзат өркениетіне тән іс-әрекеттің мақсаттарының, құралдары мен жағдайларының күрт күрделене түсуі мәселелерді шешу үшін, өмірлік қызметтің жаңа мәндерін дамыту үшін адамдардың динамикалық құндылық негізін қалыптастыруға күш салуды қажет етеді. Мұндай міндеттерді мақсатқа жетуде әдістер мен құралдарды еркін және саналы түрде таңдай алатын түсінігі бар адам шеше алады. Білім беруде осы әдістердің бірі – инновациялық технологиялар.

Білім берудегі инновациялық үдеріс ғылыми-зерттеу қызметімен тығыз байланысты. Қазіргі адам үнемі зерттеушілік, ізденіс белсенділігін көрсетуі керек. Сондықтан білім беруде зерттеу және жобалық оқыту әдістеріне деген қызығушылық өте жоғары. Балада жаңа нәрселерді іздеу қажеттілігі мен қабілетін қалай дамытуға болады? Оны міндеттерді көруге, гипотеза құруға, сұрақ қоюға, бақылауға, тәжірибе жасауға, қорытынды жасауға, жіктеуге, ұғымдарды анықтауға қалай үйрету керек? Бұл сұрақтар қазіргі мектепте оқыту процесінде өте өзекті. Мен өзіндік зерттеу іс-әрекетіне немесе жобалауға қосудың әртүрлі нұсқаларын пайдалана отырып, оқушылардың өзі зерттеушілік ізденіс жүргізуді үйренеді деген пікірмен толықтай келісемін.

Жобалық-зерттеу қызметі білім алушылардың өз мақсаттарына жетуге бағытталған және жалпы білім беру дағдыларының керемет көп санын қалыптастырады, мысалы, іздеу, қарым-қатынас, таныстыру, дұрыс ақпаратты табу, жаңа білім алу, қажетті ақпаратты жинау, гипотеза ұсыну, қорытындылар мен тұжырымдар жасау. Ол ерекше ойлау тәсілін, білімнің беріктігін және оларды тәжірибеде шығармашылықпен қолдануға, еңбек нарығында бағдарлай білуге, сұранысқа ие және өмірде табысты болуға мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда мұғалімнің басты міндеттерінің бірі – әрбір баланың шығармашылық мүмкіндіктерін ашуға қажетті жағдай жасау. Жобаның әдістемесі өмірмен, практикамен тығыз байланысты жаңа оқыту технологиясы ретінде дәстүрлі сынып-сабақ жүйесін үйлесімді түрде толықтыруға мүмкіндік береді, оқушыларды практикалық іс-шаралар негізінде қоршаған әлемді өз бетінше тануға, өзін-өзі бекітуге және әр түрлі білім беру және білім беру саласында өзін-өзі көрсетуге ынталандырады. Біріктірілген мазмұн негізінде жұмыс істеудің жаңа тәсілдерін меңгеруге көмектеседі. Жобалау әдістері білім берудегі барлық заманауи тенденцияларға сәйкес келеді. Оқушылардың танымдық іс-әрекетін белсендіруге, шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік беретін әдіс-тәсілдерді ұштастыруға негізделген сабақ жобаларын, ғылыми және шығармашылық жобаларды сапалы құрастыру еңбегінің құндылығы деп білемін. Тәжірибелік, зерттеушілік іс-әрекеттің негізінде топтық жұмыс формасы, ауысымдық жұмыс жатыр.

Ғылыми-зерттеу іс-әрекетін ұйымдастырудағы күш-жігер оқушыны ересек өмірге абстрактылы дайындауға емес, ғылыми ой-өрісін қалыптастыруға, қоршаған шындықты өз бетінше білуге шын ықыласпен қарауға бағытталуы керек. Жоба - оқушылардың алдына қойылған мәселені шешуге арналған өзіндік зерттеу әрекеті. Жоба бойынша жұмыс мұғалімнің қолдауымен жүзеге асады, ол оқушының жұмысын бағыттап, түзетеді. Қажетті нәтижеге жету үшін іс-әрекеттердің нақты құрылымы жасалады,

ол табысқа жетудің негізі болып табылады. Зерттеу қызметін ұйымдастыруда жобалық технологияны қолданудың тиімділігі - сабақта жеке оқыту үлгілерін бір уақытта жүзеге асыруға мүмкіндік беретіндігінде. Бұл тәжірибенің негізгі принциптері - ғылыми сипат, жүйелілігі, ашықтығы, перспектива, практикалық бағыттылықты нығайту; оқушылардың жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, олардың дербес шығармашылық белсенділігін қамтамасыз етуі.

Сабақта ғылыми-зерттеу және жобалық әрекеттерді пайдалану оқушылардың оқу іс-әрекетіне қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді, бағдарламалық материалды ұсыну мен игерудің әртүрлі формаларын қарастырады, үлкен тәрбиелік, дамытушылық және тәрбиелік әлеуетті қамтиды. Тарих сабақтарында оқушылардың әртүрлі тарихи дереккөздермен және мәтіндермен жұмыс істеу тәсілдерін меңгеруіне көмектесетін зерттеу жұмыстарын жүйелі түрде қолданамын. Жобалау-зерттеу әрекеті – бұл мәдени құндылықтар берілетін және ғылыми дүниетанымы қалыптасатын белгісіздіктің шешімін табу үшін оқушы пен мұғалімнің бірлескен іс-әрекетінің шығармашылық процесі. Отансүйгіштікке, азаматтыққа тәрбиелеуде өлкетану сабақтары мен кіріктірілген сыныптардың да ықпалы орасан. Ұлттық-аймақтық компонент материалын пайдалана отырып, пәнаралық интеграция ақыл-ой қызметін белсендіреді, туған өлке тарихына үлкен қызығушылықты оятады.

Оқушылар - өз мүдделері, оқу мүмкіндіктері бар оқу үдерісінің қатысушылары. Мұғалім тек оқушының өзін-өзі қалыптастыруына және өзін-өзі тәрбиелеуге қажеттілігі мен дайындығы көрінетін жағдай жасайды. Педагогикалық тәжірибемде мен оқу материалының қолжетімділігі мен орындылығына, топтық жұмыс жағдайында жеке көзқарас принциптеріне сүйенуге тырысамын.

Білім беру жобасы бүгінгі таңда жалпы мақсатқа, келісілген әдістерге, іс-әрекет әдістеріне ие және ортақ нәтижеге жетуге бағытталған оқушылардың бірлескен оқу, танымдық, шығармашылық немесе ойын әрекеті ретінде қарастырылады. Мектептегі барлық пәндерді оқуда жобалық іс-шараларды ұйымдастыруда мол тәжірибе жинақталған. Оқушылардың басым әрекетіне сәйкес жобаның бес түрі бар:

- зерттеу (зерттеу логикасына сәйкес және ғылыми зерттеу құрылымына ие);
- шығармашылық (көркем шығармашылық жанрларындағы нәтижеге бағытталған),
- шытырман оқиға (ойын) (әлеуметтік немесе іскерлік қарым-қатынасқа еліктеу),
- ақпараттық (құбылысты, оның қасиеттерін, функцияларын зерттеуге, ақпаратты талдауға және жалпылауға бағытталған),
- тәжірибеге бағытталған (жобаның әлеуметтік маңызды нәтижелерін дайындауды көздейтін: заң, қала, аудан әкімшілігіне хат, социологиялық сауалнама және т.б.).

Мен әдетте жобадағы жұмыста алты кезеңді ажыратамын:

- дайындау (жобаның тақырыбы мен мақсаттарын тұжырымдау);
- жоспарлау (ақпарат көздерін, есеп беру нысандарын анықтау, топтағы міндеттерді бөлу және т.б.);
- зерттеу (ақпарат жинау, аралық тапсырмаларды шешу);
- нәтижелер мен қорытындыларды тіркеу;
- презентация немесе баяндама;
- нәтижелер мен процесті бағалау.

Соңғы бірнеше жылда жобалық оқыту технологиясын мектебіміздің мұғалімдері белсенді түрде меңгеруде. Тарих сабағында жоба әдісін қолдану тәжірибесін талдай отырып, осы пәнге тән бірқатар ерекшеліктерді атап өтеміз. Негізгі артықшылық Қазақстан тарихына, өлке тарихына және отбасы тарихына беріледі.

Тарих сабағында педагогикалық тәжірибемде шытырман оқиғалы, ақпараттық, ойын, зерттеушілік, шығармашылық сияқты жоба түрлерін жиі қолданамын. Жобаның түрі оқушылардың жасына және тақырыбына байланысты.

Оқушылардың оқу-зерттеу іс-әрекет дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін және аналитикалық ойлауын қалыптастыруға, оларды зерттелетін дәуірге баулуға мүмкіндік беретін тарихи дереккөздермен жұмыс істеуге көп көңіл бөлу керек. Тарихи құжаттарды зерттегенде эмпирикалық әдістер, талдау, синтез, жалпылау қолданылады.

Жоғары сыныптарда тереңдетілген оқытумен сабақ жүргіземін және бұл белгілі бір нәтиже береді: балалар мұғалімнің түсіндірмесін тындап қана қоймайды, сонымен қатар тақырыпты талқылауға белсенді қатысады: өз пікірін айтады, өз көзқарасын дәлелдейді. Дәстүрлі формадағы сабақпен қатар сабақ – конференция, сабақ – оқу, сабақ – ізденіс, сабақ – ой қорғау, сабақ – рөлдік ойын т.б. қолданыс табуда.

Сабақта ерекше атмосфераны қабырға карталары мен кестелер арқылы ұсынылған көрнекі құралдар және сабаққа қажетті құрал-жабдықтар: интерактивті тақта, компьютер жасайды. Енді тек бормен және

тақтамен жұмыс істеу мүмкін емес. Тарих сабағында тарихи деректі және көркем фильмдердің сюжетін пайдаланамын. Жұмыстың бұл түрі өте өнімді, өйткені ол балалардың көру және есту рецепторларын бір уақытта процеске тартуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар деректі фильмдер мен көркем әдебиеттің үзінділері дереккөздерді талдау үшін тамаша негіз және оқу материалына тамаша қосымша болып табылады. Мен сабақтарымда көрнекі құралдарды (презентациялар, иллюстрациялар, фотосуреттер) да пайдаланамын. Сонымен тарих сабағында жобалау-зерттеу іс-әрекеті әдісін енгізу арқылы оқушылардың сабақтағы шығармашылық белсенділігін арттыруға, логикалық және сыни ойлауын дамытуға, бәсекеге қабілеттілік деңгейін арттыруға және мектеп оқушыларының ой-өрісін кеңейтуге болады.

Мұғалім үшін ең үлкен мәселе – оқушылардың өз пәніне деген немқұрайлылығы болса керек. Әсіресе, менің пәнім – тарихқа келетін болсақ, тарих тек мектеп пәні емес, оның әлеуметтік мәні бар. Осындай педагогикалық жағдайларды жасауда әрбір оқушыны шығармашылық әрекетке тартып, әлеуметтік маңызы бар мәселелерді шешу жолдарын іздестіру жағдаяттарын жасаудан жол таптым. Осылайша, бұл - мәселені шешудің ең тиімді жолы, менің ойымша, ғылыми жобалар әдісі. Зерттеу әрекеті оқушылардың өткенді және бүгінді тереңірек түсінуіне ықпал етеді, өзіндік бағалауды қалыптастыруға, оқушылардың сыни ойлауын дамытуға жетелейді.

**"Алматы облысы білім басқармасының Іле ауданы бойынша білім бөлімі" ММ-нің
"Ы.Ноғайбаев атындағы №18 орта мектеп" МКМ
Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу педагогы
Елбаева Акмор Ерлановна**

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ОҚЫТУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Мектепке дейінгі білім беру-бұл бүкіл білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі, сондықтан бұл жерде балабақша мен бастауыш мектептің ынтымақтастықта тығыз жұмыс істеуі қажет. Мектепке дейінгі мекеменің жұмысы сабақтастықтың барлық түрлерін қолдануды қарастырады: бағдарламаларды зерттеу, өзара тәжірибе алмасу, балалардың сабаққа және оқу іс-әрекетіне деген қызығушылығын қалыптастыру. Мектеп жасына дейінгі балалармен сабақтарды ұйымдастырудың және өткізудің басым нысаны ойын болып табылады-бұл жаста баланың психикалық және жеке дамуы үшін ең қолайлы жағдай жасайтын жетекші қызмет түрі, өйткені ойын барысында ол өзі әлі білмейтін нәрсені үйренуге тырысады. Мектепке дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балалармен барлық жұмыс әр баланың денсаулығын, эмоционалдық әл-ауқатын сақтауға және даралығын дамытуға бағытталған қағидатқа негізделуі керек. Тек дамыған ойын әрекеті аясында балаларда оқу іс-әрекетінің бастаулары қалыптасады. Мектепке дейінгі жаста үлкен мән берілетін ең маңызды мәселе-әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру. Серіктестік қарым-қатынас және іскерлік қарым-қатынас дағдыларына ерекше назар аударылады. Қазірдің өзінде балабақшада балалар белгілі бір жағдайда мінез-құлық ережелерін өз бетінше жасай бастайды. Мектеп жасына дейінгі балалар мен бастауыш сынып оқушыларының эмоционалды - ерікті саласын дамытудың мақсаты бір, бірақ оның мектептегі даму міндеттері біршама күрделене түседі.

Балабақшада балада ішкі ерікті реттеудің қарапайым дағдыларын қалыптастыру бойынша мақсатты жұмыс жүргізіледі. Балалар қандай да бір қызмет түрімен ересек адамның талабы бойынша емес, өз қалауы бойынша және көбінесе ортақ істің сәттілігі үшін айналысады. Бұл дағдылар бастауыш мектепте балалардың оқу іс-әрекетіндегі өзара әрекеттесу процесінде белсенді түрде қалыптасуды жалғастыруда.

Сонымен қатар, оқу - тәрбие жұмысын ұйымдастырудың формалары мен әдістері балабақшадан мектепке біртіндеп ауысады: таңертең үйірмеге жиналудан басталады, балалар бір-бірімен амандасады және өзекті мәселелерді талқылайды, балаларға кез-келген қиындық дәрежесіндегі тапсырманы таңдау мүмкіндігі беріледі, олар жұппен белсенді жұмыс істейді. Оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастырудың формалары мен әдістері балабақшадан мектепке біртіндеп ауысады, яғни оқу дағдыларын қалыптастыру мектепке ауысады. Балабақшада тек қарапайым дағдылар қалыптасады: жұмыс кеңістігін ұйымдастыру дағдылары, жұмыс орнын ретке келтіру дағдылары. Кешенді шешуді қажет ететін маңызды міндеттердің бірі-мектепке дейінгі және мектеп жылдарын байланыстыратын бірыңғай білім беру процесін құру. Мектепке дейінгі және мектептегі білім беру арасындағы сабақтастықты қамтамасыз етудің үш негізгі бағыты анықталды.

- 1.Әдістемелік жұмыс.
- 2.Ата-аналармен жұмыс .
- 3.Балалармен жұмыс.

Ата-аналармен жұмыс оқу жылы бойы жүргізіледі, баланы мектепке дайындауға, оның танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға арналған ата-аналар жиналыстары өткізіледі. Балалармен мектепте оқуға дайындық кезінде мектепке экскурсиялар мектеп өмірімен танысудың дәстүрлі түрі болып табылады, мектеп мұражайына, кітапханаға, спорт залына бару ұйымдастырылады. Мектеп оқушыларымен, бұрынғы балабақша тәрбиеленушілерімен кездесулер балалардың мектепке баруға деген ынтасын оятады, оларға өз қабілеттеріне деген сенімділікті оятады. Эльконин Д. Б. өз тәжірибелерінде балалық шақ дәуіріндегі екі "формацияның" – мектепке дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы ішкі ортақастықты көрсетті. Бұл Д.Б. Эльконинге 3-10 жас аралығындағы балалар біртұтас білім беру кеңістігінде дамып , тәрбиеленіп, білім алып, ортақ өмір сүруі керек деп санауға негіз берді. Мектептегі білім мен дағдылар балабақшада өздігінен қалыптасқан таным әдістерінің көмегімен игеріледі. Егер бірінші сыныптың басында және бірінші оқу жылының соңында мектепке дейінгі мекемелердің мәліметтері бойынша баланың мектептегі жетілу деңгейін салыстыратын болсақ , онда ең жоғары деңгей бірінші оқу жылының соңында байқалады. Оқытудың үздіксіздігін балабақша мен баланың жеке басын қалыптастырудың біртұтас процесінің бір жағын білдіретін мектеп арасындағы сабақтастықтың оңтайлы ұйымы да қамтамасыз ете алады.

Мектепке дейінгі және мектеп арасындағы сабақтастық мәселесінің бір аспектісі-балаларды мектепке дайындаудың оңтайлы құралдарын, формалары мен әдістерін табу. Пәнді оқытудағы мазмұнды сабақтастықтың тән белгісіне мыналар жатады: алдыңғы кезеңде балалардың алған пәндік білімдерін, дағдыларын, дағдыларын әрбір келесі кезеңде пайдалану, яғни оқытудың тірек нәтижелерін өзектендіру: оқытудың перспективалық сипаты, яғни әрбір алдыңғы кезеңде пәнді одан әрі оқытудың негіздерін қалау және осылайша болашақ талаптарына бағдарлау мүмкіндігі. Білім берудің тиімділігін қамтамасыз ететін факторлардың бірі-оқытудағы сабақтастық пен сабақтастық. Сабақтастық білім берудің мақсаттары, мазмұны мен формаларының біртұтас жүйесі ұғымын болжайды.

Мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеуді өзіндік іргетас деп атауға болады , одан әрі құрылыс пен даму басталады – сипат, қабілет, дағдылар. Баланың жеке басы дәл осы қызықты және күрделі кезеңде қалыптаса бастайды. Мектепке дейінгі жастағы тәрбиеге мән беретін ата-аналар кез-келген тосын сыйларға дайын болу үшін көп нәрсені үйренуі керек. Мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеуді екі бағытқа бөлуге болады. Біріншісі-мектепке дайындық, бұл сөзсіз қажет, ал екіншісі – баланың кейінгі өмірінде оған көмектесуге арналған белгілі бір жеке қасиеттерін дамыту. Әрине , балалары балабақшаға баратын ата-аналар үшін бұл оңайырақ. Онда кәсіпқойлар мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеумен айналысады. Алайда, кез-келген жағдайда, мектепке дейінгі тәрбиеге деген қамқорлықтың негізгі бөлігі ата-аналардың мойнына түседі. Көптеген ата-аналар мектеп алдындағы соңғы жылын мектепке дейінгі тәрбиеге арнауды шешіп, жиі кездесетін қателіктер жібереді. Мұның бәрі мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеуде бірге белгілі бір зиян келтіруі мүмкін: ересек өмірге күштеп қатысқан бала оқуға деген құштарлығы мен мектеп өміріне деген қызығушылығын жоғалтады. Мектепке дейінгі тәрбие көптеген факторларды қамтиды , соның ішінде ертегілер мен әңгімелерді оқу және айту. Кейбір ата-аналар дұрыс мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуға қамқорлық жасай отырып, кейде кішкентайға қорқынышты әңгімелер айтып, батылдықты дамытуға тырысады. Балалардың психикасы өте нәзік, сондықтан баладағы өмірді жарқын және жақсы қабылдауға тырысу керек. Бұл дұрыс мектепке дейінгі тәрбие үшін өте маңызды. Біздің қамқорлығымыз, назарымыз бен сүйіспеншілігіміз балаға қауіпсіздік сезімін береді, содан кейін бұл сезім өз күшіне деген сенімділікке айналады.

Алматы облысы, Балқаш ауданы, Баканас селосы
"МДШО бар Мұсабек Сенгірбаев атындағы орта мектеп" МКМ
Ағылшын тілі пәнінің мұғалімі, педагог-модератор
Нургожаева Айкыз Нурмановна

ЖОҒАРЫ СЫНЫПТАРДА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазіргі уақытта мектепте шет тілін оқыту мәселесі – өте өзекті. Шетел тілі мұғалімдерінің алдында мәдениетаралық қарым-қатынасқа қатыса алатын тұлғаны қалыптастыру міндеті тұр. Тілдік және әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерді қамтитын коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру маңызды. Мәдениет пен тілді зерттеу жалпы білім беру идеяларын ғана емес, сонымен бірге жеке тұлғаның дамуын қамтамасыз етеді, оқушылардың ынтасын қолдайды. Мұғалімдердің алдында тұрған нақты позитивті мотивацияны қалыптастыру міндеті оны оқушылардың танымдық қызығушылықтарымен, жаңа білім, білік және дағдыларды меңгеру қажеттілігімен байланыстыруды көздейді.

Шетел тілін үйренумен айналысатындар жақсы қарым-қатынас дағдыларына ие болуы керек. Бұл дағдыларды дамытуды ынталандыру үшін сабақтың осыған көбірек ықпал ететін формаларын тандау керек.

Жаңашыл педагогтардың зерттеулері мен тәжірибесі оқушылардың жемісті де нәтижелі іс-әрекетін сақтау үшін сабақты өткізудің дәстүрлі емес бейнесабак, пікірталас сабағы, қойылым сабағы, экскурсия-сабақ сияқты түрлерін өткізудің табысты болатынын көрсетті. Өйткені мұндай сабақтар түрлері оқушылардың пәнге деген қызығушылығын сақтайды және оқуға деген ынтасын арттырады. Аталған сабақтар кезінде оқушылардың ой-өрісі кеңейеді, сонымен қатар елдің мәдениеті, оқытылатын тілі туралы ақпараттың артуымен оқушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігі артады.

Неліктен бұл оқыту әдістерін қолдану қажет деп айтамыз? Мысалы, бейнесабак барысында мектеп оқушыларын ана тілінде сөйлейтіндер арасындағы қарым-қатынас атмосферасына енгізіп, олардың мимикасы мен ым-ишарасының ерекшеліктерін көрсете отырып, оқытылатын тіл елдерінің мәдениетімен таныстырады.

Шет тілі сабағының өзіндік ерекшеліктері бар, оны шет тілі мұғалімі назардан тыс қалдыра алмайды. Қазіргі уақытта шет тілін меңгерудің жаһандық мақсаты басқа мәдениетпен танысу және мәдениеттер диалогына қатысу болып саналады. Бұл мақсат мәдениетаралық қарым-қатынас жасау қабілетін қалыптастыру арқылы жүзеге асады. Ол коммуникативті сипаттағы тапсырмалар негізінде ұйымдастырылған оқыту, шет тілінің қарым-қатынасына үйрету, осыған қажетті барлық тапсырмалар мен әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, шет тілі сабағының айрықша белгісі болып табылады.

Шет тіліндегі қарым-қатынас сөйлеу әрекетінің теориясына негізделген. Шетел тілін коммуникативтік оқыту белсенділік сипатына ие, өйткені вербальды қарым-қатынас «сөйлеу әрекеті» арқылы жүзеге асырылады, ол өз кезегінде қарым-қатынас жасайтын адамдардың «әлеуметтік өзара әрекеттестігі» жағдайында адамның өнімді іс-әрекетінің мәселелерін шешуге қызмет етеді. Қарым-қатынасқа қатысушылар бірлескен іс-әрекеттің шынайы және ойдан шығарылған міндеттерін шет тілінің көмегімен шешуге тырысады.

Шетел тілін коммуникативті-бағдарлы оқытудың белсенділік мәні оқуға гуманистік көзқарас жағдайында жүзеге асады. Бұл тәсіл арқылы жеке тұлғаның іс-әрекетте белсенді және еркін дамуына оң жағдай жасалады. Жалпы алғанда, бұл шарттар мыналарға байланысты:

- оқушылар қарым-қатынас процесінде өз ойлары мен сезімдерін еркін жеткізуге мүмкіндік алады; қарым-қатынастың әрбір қатысушысы назарда болады;

- қарым-қатынасқа қатысушылар өзін сыннан, қателіктері үшін жазғырудан және жазадан қауіпсіз сезінеді.

Оқытуға гуманистік көзқараспен оқушылардың ынтасын төмендететін және олардың ашушаң болуына итермелейтін оқу-тәрбие процесіне тән когнитивтік кедергілер жойылады.

Гуманистік көзқарас оқушыға (тұлғаға) бағытталған оқытуды қамтиды. Бұл оқыту, дәлірек айтсақ, оқушылардың бір-бірімен қарым-қатынасы сабақтағы танымдық әрекеттің орталығы екенін білдіреді. Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, коммуникативті тілді меңгеруді ұйымдастыруға арналған сөйлеу тапсырмасымен қатар, оқушылардың өзара әрекеті мен ынтымақтастығының маңыздылығын атап өткен жөн. Коммуникативтік оқыту коммуникативті концепцияны қалыптастыруды, яғни ауызша қарым-қатынасқа ішкі дайындық пен қабілеттілікті, оқушыларды басқа мәдени кеңістікке «кіруге» бағдарлауды қамтиды. Мұндай оқыту, ең алдымен, сабақтарды өткізудің дәстүрлі емес түрлерімен сипатталады.

Ағылшын тілін үйрену аспектілері

Прагматлингвистика деректеріне сүйене отырып және дүниежүзілік қоғамдастықтағы қарым-қатынас пен өзара түсіністік құралы ретіндегі шет тілінің өзгерген мәртебесін ескере отырып, жоғары сынып оқушыларына шет тілін оқытудың барлық психологиялық ерекшеліктерін күшейту қажеттілігі тіл үйренудің прагматикалық аспектілері төңірегінде топтастырылған. Бұл оқыту кезінде шет тілдік қарым-қатынасты меңгеруде жоғары сапалы нәтижеге қол жеткізу ғана емес, сонымен қатар басқа мәдениет пен оның тасымалдаушыларына нақты жол табу маңызды болатындығын білдіреді.

Бұл жай ғана тілді білу туралы емес, оны нақты қарым-қатынаста қолдана білу, яғни тілді практикалық білу, демек, «прагматикалық мәдениетаралық құзыреттілікті» дамыту туралы сөз қозғайды.

Шет тілдерін оқыту деңгейінің мемлекеттік стандартында коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру әлеуметтік-мәдени және аймақтық біліммен, басқаша айтқанда, «екінші әлеуметтенумен» тығыз байланысты екендігі атап өтілген. Әлеуметтік-мәдени ортаны білмей, коммуникативті құзыреттілікті шектеулі шектерде де қалыптастыру мүмкін емес. Осы орайда «адамның жеке басының қалыптасуына өзінің әр түрлі көрінісіндегі мәдениет қана ықпал етеді» деген қағиданы ұстанған жөн.

Осы психологиялық аспектілерді таңдауды негіздейік:

1. Қазіргі қиын кезеңде адамның прагматикалық қажеттіліктері бірінші орынға шығады. Шетел тілін оқытуға келетін болсақ, бұл келесідей рефракцияға ие: әлеуметтік-мәдени және аймақтық білім прагматлингвистикалық қажеттіліктерді қанағаттандыруға қабілетті, мысалы, шетелге саяхаттау немесе білім алу мүмкіндігі және т.б. - шет тілдерін оқытудағы өте күшті психологиялық фактор.

2. Мотивациялық аспекті де барлық психологиялық процестерді (ойлау, қабылдау, шет тіліндегі материалды түсіну және игеру) белсендіру үшін шешуші мәнге ие. Ол үшін оқушылардың танымдық және интеллектуалдық белсенділігін дамытуға ықпал ете отырып, түптеп келгенде оқу үрдісінің тиімділігін арттыруға ұмтылу, ынта деңгейлерін арттыру қажет.

Жоғары мектеп жасын таңдау жоғары сынып оқушыларын көп жағынан қалыптасқан және жетілген тұлға деп санауға болатындығына байланысты.

Орта мектептегі білім берудің жоғары деңгейіндегі академиялық пән ретінде шет тілінің ерекшеліктеріне келесі ережелер кіреді:

- қазіргі білім беру жүйесіндегі пән ретінде тілді оқытудың рөлі;
- жалпы білім беретін мектептің жоғары сатысында тіл үйретуді оқытудың ерекшеліктері, негізгі мақсаттары мен міндеттері;
- жалпы білім беретін мектептің жоғары білім деңгейінде тілді оқытудың ерекшеліктерін ескере отырып, жобалық әдістемені қолдану.

Қазіргі мектептің алдында оқушылардың интеллектуалдық және рухани-адамгершілік дамуына, зерделі тұлғаны дайындауға жағдай жасаумен байланысты әрбір оқушының өзін-өзі тәрбиелеу және өзін-өзі дамыту қажеттілігін тәрбиелеу және оқушыларда дүниеге кең және адамгершілік көзқарасын қалыптастыру міндеттері тұр.

Мектептегі барлық оқу пәндері бойынша аудиториялық және сыныптан тыс жұмыстар жүйесі осы міндеттерді шешуге бағытталуы керек.

Тіл үйрену – білімді, тәрбиелік және дамытушылық әлеуеті бар, саналы тұлғаны қалыптастыруға берік негіз жасайтын іс-әрекет пәні.

Тілдік білім берудің сабақтастығын қамтамасыз ету мақсатында жалпы білім беретін мектеп 9-сыныпта негізгі оқу курсы бітірген оқушыларға жоғары сатыда (10-11-сыныптар) тіл үйренуді жалғастыруға мүмкіндік береді. Жоғары сатыда тіл үйренуге үйретудің өзіне тән ерекшеліктерін

қарастырамыз. 10-11 сыныптарға арналған бағдарламалық және нормативтік құжаттар топтамасын қамтитын жинақ материалдарына сәйкес, олар:

1) сөйлеу әрекетінің барлық түрлерінің (оқылым, айтылым, тыңдалым, жазылым) белсенді әрекеттесуі;

2) қазіргі заманның өзекті тақырыптарын қозғайтын ақпарат көзі ретінде шынайы, мәселелік публицистикалық және көркем мәтіндерді пайдалану;

3) қарым-қатынастың стандартты емес жағдайларына әсер етуі мүмкін оқушылардың сөйлеуінің үлкен бастамасы мен стихиялылығы;

4) диалогтік сөйлеудің негізгі түрлері – еркін әңгімелесу, ұсынылған мәселені топтық талқылау, диалогтың басым болуы – пікір алмасу;

5) мәтінге негізделген және өз бетінше, оқылған немесе естілгені туралы жеткілікті дәлелдер келтіре отырып, егжей-тегжейлі өзіндік мәлімдемелер құру.

Сонымен, жоғары сатыда тіл үйренуге оқытудың негізгі мақсаты – жалпы мәдениетаралық қарым-қатынасты жүзеге асырудың негізгі шарты болып табылатын шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігінің барлық компоненттерін жетілдіру.

Оқытудың соңғы кезеңінде мұғалімнің өз шәкірттерін таным процесіне енгізуге, оларды білімді ізденуге бағыттауға мүмкіндік беретін, яғни оның одан әрі дамуына ықпал ететін педагогикалық технологияны қолданған жөн.

Сонымен, біз қазіргі уақытта мектепте шет тілін оқыту мәселесі өзекті екенін білдік. Қазіргі уақытта шет тілін меңгерудің жаһандық мақсаты басқа мәдениетпен танысу және мәдениеттер диалогына қатысу болып саналады. Бұл тілді білу ғана емес, оны нақты қарым-қатынаста қолдана білу, яғни тілді практикалық білу.

Біз орта мектепте шет тілін оқытудың ерекшеліктеріне тоқталып, жоғары сатыда шет тілін оқытудың негізгі мақсаты шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігінің барлық құрамдас бөліктерін жетілдіру болып табылады, бұл мәдениетаралық тілді жүзеге асырудың негізгі шарты болып табылады деген қорытындыға келдік.

Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасы Өскемен қаласы бойынша білім бөлімінің "№42 орта мектебі" КММ

**Мектепалды даярлық сынып тәрбиешісі
Копенова Гульдана Тұрсынбекқызы**

БАЛАЛАРДЫҢ МЕКТЕПАЛДЫ БІЛІМ БЕРУІНДЕГІ КІТАПТЫҢ МАҢЫЗЫ

Мектепалды білім беру оның екі ішкі жүйесінің – мектепке дейінгі және бастауыш білім берудің түйіскен жерінде орналасқан үздіксіз білім беру жүйесінің буындарының бірі болып табылады. Мектепке дейінгі білім берудің бастапқы нүктесі мектепке дейінгі және бастауыш білім берудің білім беру бағдарламаларының тұтастығы туралы ой болды. Бұл бірліктің негізгі векторы-баланың дамуы. Даму баланың мүмкіндіктерін барынша іске асыруды көздейтін күшейту (байыту) есебінен жүзеге асырылады.

Мектепалды білім берудің алғашқы мәселесі пәндік білімді мерзімінен бұрын қалыптастыру, бастауыш мектепте оқыту жүйесін қайталау, мектеп технологияларын қолдану (бақылау, ауызша әдістерді қолданудың басымдығы) болып табылады.

Осы кезеңде балаларды оқыту шамадан тыс жүктемеге, бастауыш мектепке түсуге байланысты оларға қойылатын талаптардың өсуіне әкеледі. 6-7 жастағы баланың психикалық даму заңдылықтары еленбейді, оның өміріндегі сенсорлық қабылдау мен қоршаған әлемді ойлаудың рөлі назардан тыс қалады. В.Т. Кудрявцевтің пікірінше, үлкен мектеп жасына дейінгі кезеңде оқу іс-әрекетінің әмбебап психологиялық алғышарттары қалыптасуы керек. Ең алдымен, «Әмбебап қабілет» болып табылатын өнімді қиялды дамыту қажет.

Дамыған қиялдан басқа, мектеп жасына дейінгі балалардағы оқу іс-әрекетін дамытудың негізгі факторлары олардың ересектермен сындарлы өзара әрекеттесу қабілеті және оқу жағдайларына тиімді қосылу қабілеті болып табылады (бұл В.В. Давыдов, В. И. Слободчиков, Г. А. Цукерман және басқа мамандардың зерттеулерімен расталған). Бұл мәселені шешуде мектеп жасына дейінгі балалардың білім

беру процесінде балалар әдебиетін қолдану маңызды рөл атқарады. Бұл болашақ оқу іс-әрекетінің психологиялық прототиптерін қалыптастыруға және баланың ересектер әлемі, заттар мен табиғат туралы идеяларын дамытуға ықпал етеді.

Мектепке дейінгі білім берудегі тәрбиешінің міндеті - баланы кітап оқуға қызықтыру. Мұнда көмектесетін бірнеше тәсілдер бар:

1. Кітаптардың әртүрлілігі: балаларға қызығушылықтары мен жасына сәйкес келетін әртүрлі кітаптарды ұсыныңыз. Жарқын иллюстрациялары бар кітаптарды, интерактивті элементтері бар кітаптарды (мысалы, жылжымалы бөліктер немесе дыбыстық түймелер), рифма мен ән кітаптарын қосыңыз. Кітаптардың әртүрлілігі балалардың назарын аударуға және олардың қызығушылығын оятуға көмектеседі.

2. Ойын тәсілі: кітаптарды оқығанда ойын элементтерін пайдалануға болады. Балалар кітаптағы кейіпкерлердің рөлдерін ойнай алатын рөлдік ойындар жасау қажет. Оларға оқиғаға қатысты өз ойлары мен сезімдерін білдіруге мүмкіндік берген маңызды. Бұл оларға оқу процесіне қатысуға көмектеседі және оны қызықты әрі тартымды етеді.

3. Көрнекі қолдау: кітаптарға қатысты қосымша көрнекі материалдарды пайдалану қажет. Кітаптың кейіпкерлерімен плакаттар жасап, оларды сабаққа немесе тақтаға іліп қоюға болады. Балаларға кітаптағы оқиғалар мен кейіпкерлерді жақсы елестетуге көмектесу үшін суреттерді немесе фотосуреттерді пайдалануға болады.

4. Бірге оқу: балаларға арналған кітапты дауыстап оқитын бірлескен оқу сеанстарын ұйымдастырыңыз. Оларға сұрақтар қоюға, өз ойлары мен пікірлерімен бөлісуге мүмкіндік беріңіз. Балалардың оқудың белсенді қатысушылары ретінде сезінуі үшін өзара әрекеттесу мен диалог атмосферасын құру маңызды.

5. Қызығушылықты қолдау: кітапты оқығаннан кейін балалармен олардың тәжірибесін талқылаңыз және онымен байланысты қосымша әрекеттерді ұсыныңыз. Бұл сурет салу, ойнау немесе тіпті театрландырылған қойылым болуы мүмкін. Оқудан кейінгі қызығушылықты қолдау тәжірибені нығайтуға және одан әрі оқуды ынталандыруға көмектеседі.

Әр баланың ерекше екенін есте ұстаған жөн, сондықтан тәрбиеші әр баланың жеке қалауы мен қызығушылығын ескеріп, соған сәйкес тәсілдер мен материалдарды бейімдеуі керек.

Кітаппен қызықтыру процесінің маңызды аспектісі-тыңдау дағдыларын дамыту. Балалар мәтінде берілген ақпаратты белсенді түрде қабылдауға және түсінуге үйренеді. Олар мұқият тыңдаушы болуды, сюжеттің дамуын бақылауды, негізгі идеялар мен бөлшектерді түсінуді, сұрақтар қоюды және естіген материалға қатысты өз ойлары мен эмоцияларын білдіруді үйренеді.

Сонымен қатар, тәрбиешілер балаларда сөйлеу дағдыларын дамытады. Оқыған кітаптарын талқылау арқылы балалар өз ойлары мен идеяларын білдіруге, сөйлеуін дамытуға және сөздік қорын кеңейтуге үйренеді. Олар өз ойларын құрылымдауды, өз көзқарастарын дәлелдеуді және топтық пікірталастар аясында басқа балалармен және ересектермен қарым-қатынас жасауды үйренеді.

Балалардың білім алуында кітаптар әрқашан жағымды эмоциялармен байланысты болуы маңызды. Кітап оқуға деген теріс көзқарасты болдырмау үшін оқуға теңдестірілген тәсіл жасау керек. Оқуды үйренуге біржақты назар аударудың орнына, ересектер балаға кітап оқуға белсенді қатысуы керек. Ересектердің әртүрлі және қызықты кітаптарды оқуы оқу мен жағымды эмоциялар арасында оң байланыс орнатуға көмектеседі.

Балаларға дауыстап оқу, талқылау және сұрақтар қою арқылы кітаптармен өзара әрекеттесуді ұсына отырып, балаға оқуды көңілді және қызықты әрекет ретінде көруге мүмкіндік беретін келісім мен өзара әрекеттесу атмосферасы құрылады. Бұл оқу мен кітапқа деген оң көзқарасты қалыптастыруға көмектеседі. Сонымен қатар, әр баланың жеке дамитынын есте ұстаған жөн. Кейбір балаларға оқуға қызығушылық таныту үшін көбірек уақыт пен қолдау қажет болуы мүмкін. Мұндай жағдайларда тәрбиешілер мен ата-аналар баланы қызықтыру және оқудың оң тәжірибесін қалыптастыру үшін жеке және бейімделген әдістерге жүгіне алады.

Осылайша, мектепке дейінгі білім беруде балалар әдебиетін қолдану оқу іс-әрекетінің психологиялық алғышарттарын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Осы жас кезеңінде кітап оқуға деген ерекше қажеттілік қалыптасады, бұл мектепте сәтті оқудың негізі болады.

Балалар әдебиеті шығармаларымен өзара әрекеттесу қиял, эмоционалдық сала және когнитивті дағдылар сияқты психологиялық аспектілердің дамуына әсер етеді. Кітап оқу балаларға әртүрлі әлемдер мен оқиғаларға енуге мүмкіндік береді, олардың қиялын және әртүрлі жағдайлар мен кейіпкерлерді

елестету қабілетін ынталандырады. Сонымен қатар, кітап оқу балалардың зейінін шоғырландыру, аналитикалық ойлау, есте сақтау және сөйлеу дағдыларын дамытады. Олар шығармалардың мазмұнын талдауға, қорытынды жасауға, өз ойлары мен сезімдерін білдіруге және сөздік қорын кеңейтуге үйренеді.

Мектепке дейінгі жаста кітап оқу қажеттілігін қалыптастыру болашақта табысты оқудың маңызды қадамы болып табылады. Бұл әдеби мәдениет пен эстетикалық қабылдаудың дамуына ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар баланың оқу іс-әрекетіне деген қызығушылығын, белсенді танымы мен тәуелсіздігін дамытады, бұл оның болашақ оқуы үшін ажырамас қасиеттер.

**Алматы қаласы, Әуезов ауданы
№46 бөбекжай-балабақшасы
Тәрбиеші
Умбетова Асиягуль Турлыкожаевна**

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ЖАН-ЖАҚТЫ ДАМУҒА ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ МУЛЬТИПЛИКАЦИЯЛЫҚ ФИЛЬМДЕРДІ ПАЙДАЛАНУ

Қазіргі уақытта мектепке дейінгі білім беру жүйесінде балалардың танымдық дамуы мәселелері ерекше орын алады. Бұл мемлекеттік білім беру стандартында мақсатты көрсеткіштер түрінде ұсынылған мектепке дейінгі білім беру бағдарламасының құрылымына қойылатын талаптардың өзгеруіне байланысты, бағдарламада мазмұнында баланың когнитивті дамуының келесі сипаттамалары белгіленеді:

- танымдық қызығушылық пен танымдық мотивацияны дамыту;
- танымдық белсенділікті қалыптастыру, санасын қалыптастыру;
- қиялын және шығармашылық белсенділігін дамыту.

Сонымен қатар мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық дамуының заманауи құралдарын қолданбай бұл мақсаттарға жету мүмкін емес. Осы құралдардың бірі – бүгінде әрбір баланың өмірінде ерекше маңызды болып табылатын мультипликация.

Қоғамдық санада мультфильмдер көбінесе ойын-сауық құралы ретінде қабылданып, оларды көру мектеп жасына дейінгі балалардың бос уақытын өткізудің негізгі тәсілдерінің біріне айналғанына қарамастан, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде олар балалар үшін қоршаған шындықтағы заттар мен құбылыстарды танудың маңызды ақпарат көзі ретінде қарастырылады.

Осылайша, мектепке дейінгі педагогика және психология саласындағы көптеген ғалымдар мен практиктер мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту мен дамытудың инновациялық педагогикалық жүйелерін табуға ерекше қызығушылық танытып, жаңа әдістерді қолдануды ерекше атап өтетін қазіргі уақытта мектепке дейінгі тәрбиеде қиялын және ойлауын, балалардың шығармашылығын дамытуға арналған мультфильмдерді пайдалану өте өзекті болып табылады. Мектеп жасына дейінгі балалардың мінез-құлқындағы мультфильмдерді көргенде баланың дамуын ынталандыратын келесі психологиялық механизмдер іске қосылады:

- мультфильм кейіпкерлерінің әрекетінің әсерінен баланың эмоционалдық күйінің өзгеруі, психикалық коммуникация деп те аталады;
- мультфильмнің бала санасына әсер ету механизмі, айналадағы шындық объектілері, наным-сенім мен көзқарастардың элементарлы жүйелері туралы сыни емес идеяларды анимациялау әсерінен қалыптасуы;

- еліктеу – баланың мультфильм кейіпкерлерінің үлгісі мен моделіндегі мінез-құлқы.

Мектеп жасына дейінгі балалар мінез-құлқын көбінесе еліктеуге негіздейді, өйткені тұлға дамуының бұл жас кезеңі олар үшін маңызды адамдардың соңынан ерудің мінез-құлық механизмдерінің дамуына өте сезімтал. Осыған байланысты заманауи анимациялық ортаға енген балалар мультфильм кейіпкерлерінің мінез-құлқына еліктеуге тырысады. Мектеп жасына дейінгі балалар өздеріне ұсынылатын үлгілерді күнделікті өмірдің практикалық мәселелерін шешу үшін пайдаланады, мысалы, мультфильм үлгілеріне сүйене отырып, дауларды әртүрлі тәсілдермен шешуге тырысады, ал кейіпкерлердің іс-әрекетін балалар әрқашан дұрыс және табиғи деп қабылдайды. Сондықтан мектеп жасына дейінгі балаларға арналған мультфильмдердің мазмұнын мұқият тандау керек. Негізсіз тандалған мультфильмдер баланың жеке басының қалыптасу процестеріне терең әсер ететін мінез-құлықтың жағымсыз үлгісі ретінде де әрекет ете алады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың когнитивті дамуында мультфильмдерді пайдалану оларға ақпаратты қысқа және шоғырландырылған, кәсіби өңделген түрде жеткізуге әрі көзге көрінбейтін құбылыстар мен процестердің мәнін ашуға көмектеседі.

Сондықтан қазіргі балабақшаның педагогикалық процесінде мультипликацияны қолдану мектеп жасына дейінгі баланың танымдық қабілетін дамытуға әсер етудің ең қуатты көздерінің бірі болып табылады, оның мектепке дейінгі балалық шақтағы танымдық дамуының барлық міндеттерін (мектеп жасына дейінгі баланың сенсорлық дамуы, ақыл-ой әрекетінің дағдыларын дамыту, сөйлеуді қалыптастыру, балалардың танымдық қызығушылықтары мен танымдық белсенділігін қалыптастыру, сонымен қатар мектеп жасына дейінгі баланың қоршаған шындықтың заттары мен құбылыстары туралы қарапайым идеялар жүйесін қалыптастыру) сәтті шешуге мүмкіндік береді.

Анимациялық фильмді көргенде, мектеп жасына дейінгі баланың алдында болып жатқан сюжет іс-қимылды тікелей өз көзімен байқауға, мультфильмнің сюжеттік мазмұнына қатысатын кейіпкерлердің іс-әрекеттері мен мінездерін байқауға мүмкіндігі болғандықтан, өзін кейіпкерлермен байланыстырады, олардың іс-әрекет тәсілдерін қолданып және олардың тәжірибесіне жанашырлық танытып, бірге қуанып, бірге уайымдап, күшті эмоциялар білдіру әсерінен балалардың психикалық процестері дамиды, ойлау белсендіріледі, зейіні мен есте сақтау көлемі мен зейіні артады, пассивті сөздік қор белсенді болады.

Мультфильмдерді қарау кезінде мектеп жасына дейінгі балалар сөйлеуді сауатты және өзін-өзі көрсету құралы ретінде қарым-қатынас мақсатына сәйкес қолдануға үйренеді, әртүрлі интонацияны, тембрді және сөйлеу мәнерлілігінің басқа құралдарын қолдану арқылы оларды күрделендіреді. Анимациялық фильмдер мектеп жасына дейінгі балалардың қиял жұмысын ынталандырады, оларды қоршаған шындықтың заттары мен құбылыстарын суреттейтін ең жалпы дерексіз категорияларды меңгеруге, оларды метафоралар, моральдық-философиялық тенеулер, көркемдік рефлексия әлеміне батыруға мүмкіндік береді. Мультфильмдердің мәнерлілігі, бейнелілігі, музыкалығы мен қысқалығы танымдық белсенділікті қалыптастыруда мектепке дейінгі оқытудың кең ауқымды білім беру-тәрбиелік міндеттерін шешуге көмектесетін және балалардың қоршаған әлемді тануға деген қызығушылығын оятатын басты құрал саналады.

Осылайша, заманауи мультфильмдер мектеп жасына дейінгі балалардың когнитивті дамуының тиімді көмекші әдісі бола алады. Олардың педагогикалық әлеуеті мектепке дейінгі білім берудің мемлекеттік білім беру стандартының талаптарына сәйкес балалардың когнитивтік даму мәселелерін сәтті шешуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мерзон, Е. Е. Современные мультфильмы как средство познавательного развития ребенка-дошкольника / Е. Е. Мерзон, А. С. Канаева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2021. — № 5 (347). — С. 343-344.
2. Лалетина, А. Ф. Анализ воспитательного потенциала мультипликационных фильмов / А. Ф. Лалетина // Начальная школа плюс до и после. — 2020. — № 8. — С. 82-87.

Ақмола облысы, Қосшы қаласы
ІТ – мектеп лицейінің қазақ тілі және әдебиеті пәні мұғалімі
Муханбетжанова Меруерт Амирхамзиновна

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ШЕШІМДЕРІ

Қазіргі таңда дүниежүзінің назарын аударып отырған мәселе ол — балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның және отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру болып табылады. Яғни, инклюзивті білім беру-ол баршаның сапалы білімге қол жетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған білім беру жүйесін тарату процестерінің бірі болып табылады.

Ең әуелі бұл ерекше білімге заң тұрғысынан қандай мәртебе берілгенін шолып өтейік. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев 2021 жылы инклюзивті білім беруді дамыту жөніндегі заңға қол қойғаны мәлім. Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы «Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидаларын бекіту туралы» №4 бұйрығына сәйкес балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау (ЕББҚБ) мектепке дейінгі ұйымдарда, орта білім беру ұйымдарында, психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияларда (ПМПК) жүзеге асырылады. Бұл бағалауға балалардың қажеттіліктерін оқу үрдісінде анықтау, оқуда қиындықтары бар балаларды тереңдетілген тексеру, ПМПК бойынша балалардың дамуын бағалау, психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттеріндегі балалардың ЕББҚ пәнаралық командалық бағалауы енетінін айтып өтейік.

Біздің елімізде мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпыға білім беру ортасына қарай бейімдеу 2002 жылдан басталды. Сол жылы Қазақстан ТМД елдерінің арасында алғаш рет «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медико-педагогикалық тұрғыдан қолдау» туралы заңды қабылдады. Осы заң аясында балаларға ерте бастан білім беру мәселесіне мән берілген. Оларды білім беру, әлеуметтік, медициналық тұрғыда қамтамасыз ету қарастырылған. Халықаралық тәжірибелерді жан жақты қарастыра отырып, оларды толық зерттеп, еліміздің даму стратегиясын, экономикасын, білім беру жүйесін, әлеуметтік саясатын, қоғам қажеттілігін, тіпті еліміздің менталитетін ескере отырып, тәжірибелерді осы ескерулерге сай өзгертулер мен толықтырулар енгіп жүзеге асыру қажеттілігі туындап отыр.

Сондықтан айтарым, инклюзивті білім беру жүйесінде проблема шаш-етектен. Шешу мәселелеріне:

- 1\ Инклюзивті балаларға арнайы бағдарламалар дайындалып жасалса.
- 2\ Кадрлар тапшылығы үлкен мәселе болып отыр ,сондықтан жоғары оқу орындарында кадрлар , педагогтар дайындалып, мектептерде инклюзивті балаларға сабақ берсе.
- 3\ Сонымен қатар инклюзивті балаларға арнайы жеке мектептер ашылса деймін.
- 4\ Инклюзивті балаларға арнайы оқуларына демеушілік жасайтын арнайы қорлар ашылса,
- 5\ Инклюзивті балаларды оқытатын педагогтердің еңбек ақысын көтеру.

Инклюзивті оқыту – мүмкіндігі шектеулі балалардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға, адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді. Қорыта айтқанда, елімізде өркениетті қоғам құру үшін, тәрбиелі, дені сау азаматтар мен азаматшалар тәрбиелеу керек

Пайдаланған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасындағы Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Астана. 2010 ж.
2. «ӨРЛЕУ» БАҰО» АҚ филиалы «Батыс Қазақстан облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты» // Инклюзивтік білім беру жағдайында мектеп жасына дейінгі мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтендіру

Абай облысы білім басқармасының Аягөз ауданы білім бөлімінің
“Қалалық көпбейінді қазақ мектеп- гимназиясы” КММ
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-зерттеуші
Жаксылыкова Толкын Сериковна

МӘТІН ЕСЕПТЕР АРҚЫЛЫ МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ

Аннотация: мақалада мәтін есептер арқылы бастауыш сынып оқушыларының математикалық сауаттылығын дамыту мәселесі қарастырылады. Мәтін есептердің құрылымы, олардың оқу процесіндегі рөлі және оқушылардың логикалық ойлау қабілетін арттырудағы маңызы талданады. Сондай-ақ, математикалық сауаттылықты қалыптастыру үшін есептерді шешудің түрлі әдістерін қолданудың тиімділігі сипатталады.

Кілт сөздер: математикалық сауаттылық, мәтін есептер, бастауыш сынып, логикалық ойлау, есептерді шешу әдістемесі, функционалдық сауаттылық.

Қазіргі әлем тұрақсыздықпен, белгісіздікпен, күрделілікпен және өзгешелікпен сипатталады. Ғаламдық деңгейде барлық халықтың өмірлік мүдделеріне әсер ететін және шешімі бірлескен күш-жігерді қажет ететін мәселелер саны артып келеді. Осы өзгермелі және күрделі шындықта өмір сүру үшін бүгінгі оқушыларға жаңа құзыреттіліктер қажет. Қандай кәсіптер болашақта сұранысқа ие болатынын, қандай кәсіби және қолданбалы дағдылар табысты мансап қалыптастыруға мүмкіндік беретінін нақты болжау қиын. Алайда, тұрақсыз әлемде өмір сүру үшін ең қажетті дағдылардың бірі – **функционалдық сауаттылық** екені айқын.

Функционалдық сауаттылық – адамның алған білімін күнделікті өмірде қолдана білу қабілеті. Бұл кез келген мамандықта қажетті негізгі дағдыларды, логикалық ойлау қабілетін, ақпаратпен жұмыс істеу, талдау жасау және шешім қабылдау қабілеттерін қамтиды. Оқушының функционалдық сауаттылығы оның жеке және кәсіби өміріндегі табыстылығына тікелей әсер етеді.

Күнделікті өмірде әрбір адамға математикалық есептеулер жүргізуге тура келеді. Мысалы, банктік несие бойынша пайыздарды дұрыс есептеу, дүкендегі жеңілдіктерді тиімді пайдалану, қажетті формулаларды анықтамалықтан тауып, оларды қолдана білу – бәрі де маңызды дағдылар. Сонымен қатар, кестелер, диаграммалар мен графиктер түрінде ұсынылған ақпаратты оқи білу, ықтималдық теориясына негізделген шешімдер қабылдау, қарапайым алгоритмдер құрастыру секілді дағдылар кез келген кәсіп пен өмірлік жағдайларда қажет.

Функционалдық сауаттылық тек математикалық есептеулермен шектелмейді. Ол адамның мәтіндерді түсінуі, ақпаратты талдай алуы, логикалық байланыстарды орната білуі және әртүрлі дереккөздерден алынған мәліметтерді тиімді пайдалануы сияқты кең ауқымды дағдыларды қамтиды. Мектеп қабырғасында бұл дағдыларды дамыту оқушыларға өз бетімен білім алуға, сыни тұрғыдан ойлауға, түрлі мәселелерді шешуге және өзгермелі әлем жағдайында бейімделуге мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда мектеп бағдарламалары оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталуы тиіс. Ол үшін оқытудың инновациялық әдістерін енгізу, нақты өмірлік жағдайларды моделдеу, жобалық жұмыстар ұйымдастыру, креативті ойлауды қалыптастыру және пәнаралық байланыстарды нығайту қажет. Бұл шаралар оқушылардың алған білімін өмірде қолдана білуін қамтамасыз етіп, олардың болашақ мамандықтарын саналы түрде таңдауларына ықпал етеді.

Математикалық сауаттылық – бұл математикалық білімді оқуда және күнделікті өмірде тиімді пайдалану, есептеу дағдыларын меңгеру, әртүрлі математикалық объектілерді ажырату, олардың

арасындағы байланыстарды, тәуелділіктерді анықтау, салыстыру және жіктеу қабілеттілігі. Сонымен қатар, ол логикалық ойлау, сандық көрсеткіштерді талдау және қолдану, графиктер мен диаграммалардағы ақпаратты түсіну секілді маңызды дағдыларды қамтиды.

Бастауыш білім беру деңгейінде оқушылар келесі негізгі нәтижелерге қол жеткізуі тиіс:

- Қоршаған ортаны, құбылыстарды, процестерді сипаттау және түсіндіру үшін математикалық білімді қолдану, кеңістік пен сандық қатынастарды бағалау;
- Оқу-танымдық және практикалық міндеттерді шешу үшін математикалық білімнің алғашқы тәжірибесін меңгеру.

Мұндай дағдыларды дамыту үшін **практикалық-бағытталған есептерді** кеңінен қолдану қажет. Бұл есептер оқушылардың өмірлік жағдайларда математиканы қолдану тәжірибесін қалыптастыруға көмектеседі.

Математикалық функционалдық сауаттылықты дамытуда басты қиындық – есептің дұрыс тұжырымдалуы. Көптеген оқушылар үшін есептің шартын түсіну және оған сәйкес математикалық амалдарды таңдау қиындық тудырады. Яғни, қарапайым математикалық есептерді шешуге арналған құралдарды тиімді қолдана білу және оқиғаның математикалық байланыстарын анықтай білу – үлкен мәселе болып табылады.

Математикалық сауаттылық – бұл күнделікті өмірде, кәсіби қызметте және ғылыми зерттеулерде математиканы тиімді пайдалана білу қабілеті. Осы тұрғыда мәтін есептерді шешу – оқушылардың математикалық ойлауын дамытудың, логикалық байланыстарды түсінудің және математикалық модельдерді қолданудың негізгі құралдарының бірі болып табылады.

Мәтін есептер – бұл нақты өмірлік жағдайларға негізделген есептер, олардың көмегімен оқушылар сандық деректерді талдауды, математикалық заңдылықтарды анықтауды және математикалық модельдер құруды үйренеді. Мұндай есептердің маңыздылығы төмендегідей факторлармен айқындалады:

- **Танымдық қабілетті дамыту** – оқушылар берілген есептің шартын түсініп, ондағы маңызды ақпаратты бөліп алуды үйренеді.
- **Логикалық ойлау дағдыларын жетілдіру** – мәтін есептер оқушылардың логикалық байланыстарды анықтап, дұрыс шешім қабылдауына көмектеседі.
- **Қолданбалы математиканы меңгеру** – оқушылар есепті шешу барысында алған білімдерін күнделікті өмірде қолдануға дағдыланады.

Мәтін есептерді шешу кезінде келесі кезеңдерді сақтау тиімді:

1. **Есептің шартын түсіну** – оқушылар есепте берілген негізгі ақпаратты анықтап, оның қандай мәселені шешуге бағытталғанын білуі тиіс.
2. **Математикалық модель құру** – есептің негізгі элементтерін математикалық өрнек, тендеу немесе диаграмма түрінде көрсету.
3. **Шешу тәсілін таңдау** – есептің түріне қарай арифметикалық, алгебралық немесе геометриялық әдістерді қолдану.
4. **Шешімді талдау және тексеру** – алынған нәтижені есептің бастапқы шартымен салыстырып, оның дұрыстығын бағалау.
5. **Қорытынды жасау** – есептің мәнін түсіндіру және алынған нәтижені шынайы өмірде қолдану жолдарын қарастыру.

Мәтін есептерді тиімді қолдану үшін:

- **Өмірмен байланысты есептер** берілуі керек. Мысалы, қаржылық есептер (несие, пайыздық өсім), табиғи процестерге байланысты есептер (температура өзгерісі, судың тұтыну мөлшері) оқушылар үшін қызықты әрі пайдалы болады.
- **Тапсырмаларды саралау** – оқушылардың деңгейіне қарай жеңілден күрделіге өту қағидаты бойынша есептерді дайындау.
- **Топтық жұмыс және пікірталастар** – оқушылардың математикалық ойлауын дамыту үшін топтық талқылаулар ұйымдастыру.
- **Ақпараттық технологияларды пайдалану** – математикалық бағдарламалар мен онлайн-платформаларды қолдану арқылы есеп шығаруды түрлендіру.

Бастауыш сыныптардағы математиканы оқытуда мәтін есептердің рөлі ерекше. Мәтін есептер оқушылардың жаңа математикалық білім алуына, оларды күнделікті өмірде қолдануға, логикалық ойлауын дамытуға және функционалдық сауаттылығын арттыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, есептерді шешу – оқушының тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруға көмектесетін маңызды құрал. Сондықтан

мұғалімдер мәтін есептердің құрылымын жақсы түсініп, оларды шешудің әртүрлі тәсілдерін меңгеруі қажет.

Мәтін есеп – нақты өмірлік жағдайды сипаттайтын, оның сандық сипаттамасын табуды немесе белгілі бір қатынастарды анықтауды талап ететін есеп түрі. Бұл – қарапайым жаттығу емес, керісінше, терең ойлауды қажет ететін ақыл-ой еңбегі. Есепті дұрыс шығару үшін оның құрылымын талдап, әрбір элементін түсіну, қолданылатын математикалық әдістерді меңгеру маңызды.

Кез келген мәтін есеп екі негізгі бөліктен тұрады: есептің шарты мен сұранысы (сұрағы). Егер осы екі компоненттің бірі болмаса, есеп толық болмайды. Сондықтан есептің шартын талдау кезінде оның сұрағымен байланысын анықтау қажет. Бұл екі элемент бір-бірімен тығыз байланысты болғандықтан, оларды бір-бірінен ажыратпай қарастыру керек.

Математикалық есеп – берілген мәліметтер мен белгісіз шамалар арасындағы сандық қатынастарды сипаттайтын логикалық байланысы бар мәтін. Оны шешу барысында оқушылар сандармен жұмыс істеп қана қоймай, олардың арасындағы заңдылықтарды табуды, түрлі амалдарды қолдануды үйренеді. Сонымен қатар мәтін есептер арқылы математикалық сауаттылықты дамыту үшін оқушыларды олардың құрылымымен таныстыру, есептерді шешудің түрлі әдістерін қарастыру, бір есептің бірнеше шешу жолын ұсыну, өмірлік жағдайларға негізделген есептерді жиі қолдану тиімді. Мұндай тәсілдер баланың логикалық ойлауын дамытып, математиканы түсінікті әрі қызықты пәнге айналдырады.

Осылайша, мәтін есептер математикалық сауаттылықты қалыптастырудың маңызды құралы болып табылады. Олар оқушыларға математикалық білімді өмірлік жағдайларда қолдануға, логикалық ойлау дағдыларын дамытуға және есептеу қабілеттерін жетілдіруге көмектеседі. Есептерді шешудің әртүрлі тәсілдерін меңгеру, олардың құрылымын дұрыс түсіну және бірнеше шешу жолын қарастыру арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығы артады. Сондықтан бастауыш сыныптардағы математика сабағында мәтін есептерді тиімді пайдалану оқыту үдерісінің ажырамас бөлігі болуы тиіс.

**Қарағанды облысы, Қарқаралы ауданы, Бақты ауылы
"Бақты ауылының №21 жалпы білім беретін мектебі" КММ
Ағылшын тілі пәні мұғалімі
Ермекова Айнура Амангельдиновна**

АҒЫЛШЫН ТІЛІНІҢ ҚҰЗЫРЛЫЛЫҒЫН ҚАЗАҚ ТІЛİNДЕГІ СЫНЫПТАРДА ДАМУДЫҢ ӘДІСТЕРІ

Қазіргі таңда әлемде көптеген мемлекеттер бар, ал тұрғындар сөйлейтін тілдер одан мың есе көп. Әр елдегі адамдар бір-бірімен қалай сөйлесе алады деген сұрақ туындайды. Міне, осындай жағдайда адамдар ұлтына қарамастан әлемдік тілдердің көмегімен бір-бірін түсініп, ақпарат алмаса алады. Осындай тілдердің ішінде ағылшын тілі бірінші орында тұр. Осыдан аз ғана уақыт бұрын ағылшын тілі кәдімгі шетел тілі болды, бірақ қазіргі уақытта әлемдік деңгейге көтеріліп, әлемдік қарым-қатынастың негізі болып саналады. Барлық адамдар ағылшын тілін меңгеруді армандайды. «Қазақстан бүкіл әлемде үш тілді пайдаланып жоғары білімді ел ретінде танылуға тиіс. Бұлар, қазақ тілі – мемлекеттік тіл, орыс тілі – ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілі – жаһандық экономикаға ойдағыдай кірігу тілі» – деп Тұңғыш Елбасымыз Жолдауда айтып кеткендей, қазіргі заман ағылшын тілін жіті талап етуде. Біз қайда болсақ та әрқашанда ағылшын тілін естиміз. Бұл тіл қазіргі заманғы бүкіл адамзатқа жаһандық болып табылады. Адамдарға бір-бірін біріктіру үшін ортақ тіл болу маңызды. Әлемде көптеген тілдер бар, бірақ

соның ішінде бесеуінде көптеген адамдар сөйлейді: қытай, ағылшын, испан, хинди, орыс тілі. Барлық қолданыстағы тілдердің ішінде ағылшын тілі ең дұрыс нұсқа болып табылады. Ол бизнес, саясат, ғылым және спорт тұрғысынан ең пайдалы тілі болып табылады.

Орта мектепте ағылшын тілін оқытудың тарихы 1947 жылдан басталады. 1947 жылы Министрлер кеңесінің «Орта мектепте шет тілін оқытуды жақсарту туралы» қаулысы шетел тілін оқытудың әрі қарай дамуына ықпал еткен құжаттар болды. Содан кейінгі 1961 жылы шыққан «Шет тілдерін оқытуды жаңарту» туралы қаулы кейінгі он жылдықтағы мақсат - міндеттерді айқындап берді. 1977 жылы «орта мектепте оқытуды, тәрбиелеуді дамыту туралы» қаулыдан кейінгі көптеген өзгерістер болды.

Оқытудың бірінші кезеңі қарым-қатынас ретінде тілдің негізін қалау арқылы анықталады. Тілді қарым - қатынас құралы ретінде қолдануға екі жылдай әзірлік курсы керек. Тілді пайдалану үшін тілді таңдау, сөйлеу, жазу, оқуды білу керек. Бірінші кезең – тілді оқып үйренуде өте маңызды кезең, осы кезеңде оқу қалай қалай басталса, солай жалғасады.

Бастауыш кезеңде бірінші орынға оқып-түсіну және аудару қойылады:

- оқушылар таныс емес сөздерді оқып білуі;
- сөздіксіз мәтінді оқып түсіне білу;
- жазбаша аудару білу;
- жазбаша оқытуда мынадай талаптар қойылады;
- шет тілін туған тіліне ауызша аудару білу;
- мәтінді көшіріп жазу білу;
- қысқаша сөйлеуді жазу білу.

Ауызша сөйлеуде шет тілінде өз ойын айта алу және ауызша хабарлама жасауға (монолог) және шет тілінде әңгіме жүргізе білуге (диалог) мән берілді. Оқуға қойылатын талап та өзгерді. Аудармаға аз көңіл бөлінді. Тәжірибелік мақсатқа жету үшін бірінші рет магнитофон таспасын, күйтабақты қолдану және үйге оқуға берілетін мәтіндер пайдаланыла бастады.

Қазіргі кезеңде орта мектепте ағылшын тілін оқыту 3 кезеңнен тұрады: Бірінші кезең – оқытудың бірінші жылы, екінші кезең – барлық 10 сыныпқа дейінгі сыныптар, үшінші кезең – 10-11 сыныптар. Оқытудың бірінші кезеңінде ауызша сөйлеудің және оқытудың негізі қаланады, өз атынан қысқаша сөйлемдер айту, берілген материалды қабылдау және дауыстап оқуға үйретіле бастайды. Бағдарлама бойынша бекітілген уақытқа дейін созылатын ауызша кіріспе бөлімнен басталатын бірінші кезеңнің негізі – ауызша сөйлеу болып табылады.

Екінші кезең қабылдау механизімі қалыптасады және өз атынан сөйлем айтуға дағдыланады, күнделікті қарым-қатынас тіліне үйренеді, тыңдап түсіну, дауыстап оқу, оқығаның аудармасыз түсіну іс-әрекеттері дамиды. Бұл кезеңде де ауызша сөйлеу негізгі іс-әрекет болып есептелінгенмен де, оқуға да үлкен ден қойылады.

Үшінші кезеңде ауызша сөйлеу күнделікті қарым-қатынас тілінен бағдарламада көрсетілген қоғамдық саяси тақырыптар бойынша сөйлеу деңгейіне дейін, сонымен қатар көркем әдебиет, ғылыми-ағарту тақырыптары да қамтылады. Бұл үшінші соңғы кезеңде ауызша сөйлеу мен оқу бірдей деңгейде алынады. Әдістер атауы туралы түсінік лингвистика саласында әлдеқайда жаңғыруда. Әдістемелер әртүрлі кезеңдерде оқыту мақсаттарының өзгеруіне байланысты жаңадан аталып отырады: мысалы, логикалық қағидалар бойынша синтетикалық әдіс, аналитикалық әдіс, дедуктивтік әдіс, т.б; тіл салалары бойынша грамматикалық әдіс, лексикалық әдіс, фонетикалық әдіс, тілдің психологиялық қағидалары бойынша индуктивтік әдіс, тура әдіс; ойлап табушының аты – жөні бойынша Коменский әдісі, Гуэн; Пальмер, Уэст, Фриз, т.б әдістері деп аталады. Ең негізгі әдістерге ғана тоқталсам:

1. Грамматикалық - аудармалық әдіс – әдістеменің ең көне әдісі.
2. Тура әдіс, бұл әдіс 1870 жылдан бастап қолданыла бастады.
3. Қазіргі әдістер.

Грамматикалық - аударма әдістің ерекшеліктері:

1. Грамматикалық талдаудың негізі;
2. Тілді оқытудағы грамматикалық сатылар;

Грамматикалық - аудармалық әдіс бойынша сөйлемді талдаудың ең жақсы әдісі – оны әуелі ана тілінде түсіндіріп, сөйлем мүшелерін, яғни бастауыш пен баяндауышты, толықтауышты анықтау. Әрі қарай талдауды етістіктің шағын, етістікті анықтап жалғастыруға болады. Содан кейін оқушыларға осы сөйлемнің шет тіліндегі аудармасын беру оңайырақ болады. Дыбыстар, морфемалар, сөздер әр тілдің өзіне ғана тән түрінде болады, ал синтаксистік негізгі қағидалары барлық тілдерге тән. Барлық ағылшын

тіліндегі грамматикалық құрылымдармен сәйкес келмейді. Грамматикалық - аудармалық әдіс алғашында XVIII - XIX ғасырдың мектептерінде кеңінен қолданылды. Кейіннен педагогика, психология, лингвистика ғылымдарының дамуы бұл әдіске өзгерістер енгізіп, XIX-XX ғасырдың соңында «екі грамматиканың» ара қатынасы ажыратылды. Қазір де әдістемеге дәстүрлі тұрғыдан қарағанда грамматикалық - аудармалық әдіс жиі кездеседі. Қарым-қатынас жасауға бағытталған қағидат қазіргі заманға әдістемелік негізгі принцип болып есептеледі. Бұл қағидат бойынша оқушыларға ағылшын тілін үйрету, тыңдап түсіну, сөйлеу іс-әрекеттері арқылы ауызша сөйлеуді арттыру, оқу және жазу арқылы жазбаша қарым-қатынас жасау жүзеге асырылады. Яғни, ағылшын тілінде оқыту бағдарламасы аяқталғанша сөйлесу, әңгімелесу арқылы қарым-қатынас үйреніп жатқан тілде болуы тиіс. Екінші оқыту қағидаты – бөлу және біріктіру арқылы. Сөйлеудің әрбір түріне тән таңдау іс-әрекеті, лексикалық-грамматикалық сипаттамаға сай болады. Сонымен бірге, тіл үйрену кезінде дыбыстауға үйрену, сөзге, грамматикаға, сөйлем жасауға үйренген кезде, барлық сөйлеу іс-әрекеті қоса жүреді. Шет тілге үйренудің алғашқы кезеңінде бөліп оқыту немесе біріктіріп оқыту негізінде іске асады. Үшінші қағидаты – ана тіліне сүйене оқыту принципі. Бұл бойынша барлық грамматикалық, лексикалық, орфографиялық қиындықтар ана тіліндегі баламаларымен салыстырмалы түрде, балалардың ана тіліндегі білімі ескеріле үйретіледі. Жалпы әдістемелік қағидаттардың негізгі принципі – тәрбиелеп оқыту қағидаты. Шет тілін үйретуде оқыту мен қатар тірбиелік мақсат та көзделеді. Яғни, ағылшын тіліне үйрену оқушының эстетикалық еңбек, саяси – идеялық мінез-құлықтарының қалыптасуына әсер етеді. Сондықтан, ағылшын тіліне үйрену процесі оқушыдан жан-жақты жүйелі түрде өзін-өзі жетілдіруді талап етеді. Сана қағидаты. Қазіргі әдістемеді үлкен көңіл бөледі, себебі пән игеруде сана оқушының интеллектуалдық қызығушылығын, білімін, ой қорыту, оны игеру іс-әрекетінің артуына себебін тигізеді. Бұл принцип бойынша оқыту әрекеті бір мақсатты көздейді – қабылдау, ұғу арқылы жүзеге асады. Ағылшын тілін үйрету үшін әрбір оқушының белсенділігін көтеруде бұл принциптің алатын орны зор. Бұл принцип бойынша оқу процесіне әрбір оқушы бар ынтасымен, қызығушылығымен қатысуы тиіс. Көрнекілік қағидатында оқыту көру және қабылдау әдістері арқылы жүзеге асады. Көрнекілік принципі, әсіресе бастауыш сыныпта, оқытудың алғашқы сатысында көбірек қолданылады. Жеңілдету қағидаты: Жаңа тақырып оқушының қабылдауына еш кедергі келтірмейтіндей, оқушылардың білім дәрежелеріне сай жеңіл түрде берілуі тиіс. Кездескен қиындықтарды өз бетімен немесе мұғалімінің көмегімен шеше алатындай тақырыптар беріледі.

Дәйектілік қағидаты: Білім жүйелі түрде өсіп тұруы тиіс. Қолданылған барлық сөздер, өз бірліктері оқушының сақтау керек, тыңдап түсіну, сөйлеу, оқу және жазу кезінде барлық материал дәйекті түрде алынуы керек. Берілген ақпарат оқушының есінде сақталуынан білім берудегі нәтиже анықталады. Жеке ерекшеліктерін ескеру қағидаты бойынша мұғалім оқушының жеке ерекшеліктерін, білім дәрежесін керек, соған байланысты әр оқушыға әртүрлі тапсырмалар беріледі. Әсіресе, үлестірмелі материал берген кезде ескеріледі. Бірізділік қағидаты бойынша барлық материал бірін-бірі жалғастыратын негізде берілуі керек. Ана тілінде берілген материалдың негізінде беріледі. Жүйелік қағидаты бойынша белгілі бір жүйе бойынша оқыту процесі бір мақсатты негіздейтін іс-әрекет болуы тиіс. Әрбір жаңа алынған тақырып өткен тақырыпты күрделі түрде қайталап, тереңдете жалғастырылуы керек. Ғылымилық қағидаты, яғни теориялық тәжірибемен байланысты. Ағылшын тілін оқытуда алынған білімді тәжірибеде дәлелдеуде үлкен көңіл бөлінеді. Іс-әрекет кезінде ғана оқушының білім және материалды меңгеру дәрежесі анықталады. Берілген материалды игерген оқушы әрі қарай басқа да ғылым салаларын пайдаланғанда, техника, өнер саласында өз білімін пайдалана алады. 2050 жылға дейінгі кезеңге арналған еліміздің даму стратегиясында қазақ тілін өркендету мен шет тілдерді оқыту мәселесіне айрықша мән берілген. Шет тілін білу сән емес, заман талабы екені белгілі. Еліміздің басқа мемлекеттермен қарым-қатынасы артып отырған шақта ағылшын тілін еркін меңгерген, келешекте білімін түрлі саладағы қарым - қатынас жағдайында пайдалана алатын адамды мектеп қабырғасынан оқытып шығару – біздің қазіргі кездегі міндетіміз. Ағылшын тілін тереңдетіп, жан-жақты оқытуды қоғам, уақыт қажет етіп отыр.

Қазақстан Республикасының тәуелсіз елге айналып, әлемдік өркениеттің даму жолына түсуі, ағылшын тілін жетік меңгертуді талап етеді. Ағылшын тілін ерте жастан оқытудың мақсаты – оқушылардың ағылшын тілінде қарым-қатынас жасай алу негіздерін меңгеруі болып табылады. Ағылшын тілін оқыту оқушылардың коммуникативті даму біліктілігін арттырады, оқушылардың қызығушылығын оятуға мүмкіндік береді, бірден көп тілдерде сөйлеуге мүмкіндік алады. Ал, әлемдік тіл ретінде бейресми түрде орныққан ағылшын тілін меңгеру ұлттың бәсекеге қабілеттілігін шыңдай түседі. Ағылшын тілін білу – уақыт талабы.

Павлодарская область, Щербактинский район, село Хмельницкое
 КГУ "Специальная школа-интернат № 5"
 Учитель технологии
 Ягусевич Александр Николаевич

КАК ПРАВИЛЬНО РАБОТАТЬ С РУЧНЫМ ЛОБЗИКОМ

Выпиливание ручным лобзиком вырабатывает усидчивость, умение пользоваться инструментом, твердость руки и верность глаза, приучает к художественному творчеству.

Для работы необходимо иметь хорошо освещенный стол, лобзик с пилками, напильник, шлифовальная шкурка, шило или дрель для получения отверстий и острый нож для зачистки и подгонки деталей.

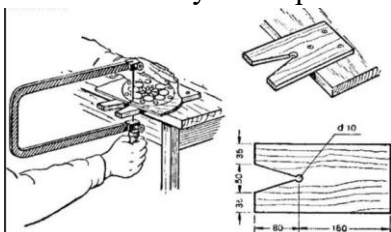
Проверить натяжение пилки пальцем
 только с внутренней стороны.

MyShared

Какие необходимы инструменты и приспособления:

1. Столик-станок применяется для удобства обработки мелких деталей. Он закрепляется к рабочему столу при помощи струбцины, зажимается в тисках или привертывается шурупами.
2. Струбцина предназначена для сжатия склеиваемых деталей изделия, крепления материала к рабочему столу во время его обработки, крепления столика-станка к рабочему месту.
3. Лобзик для выпиливания деталей из фанеры и других тонких материалов может быть как металлическим, так и деревянным.
4. Инструкция по эксплуатации лобзика.
5. Пилку установить зубцами в сторону ручки, и зажать закручиванием гаек-барашков рукой
6. Напильник, надфили и наждачная бумага служат для зачистки деталей изделий, подгонки их торцов для склеивания. Напильники и надфили лучше иметь разного профиля (плоские, трехгранные, круглые) с крупной и мелкой насечкой.
7. Наждачная бумага идет для зачистки деталей и готовых изделий. Учтите, что бумага с крупным зерном оставляет глубокие риски.

Кто хочет заняться впервые выпиливанием, но не имеет навыков пользования лобзиком и другими инструментами, лучше сначала выполнить несколько простых изделий — игрушек, при изготовлении которых будет применяться в основном контурное выпиливание..

Сидеть или стоять во время выпиливания надо прямо, не нагибаясь, вполоборота к верстаку, заготовка должна находиться на уровне груди

Сначала рисунок выпиливают по **внутреннему** контуру, а затем — по **внешнему**, чтобы удобнее было держать заготовку.

□ Лобзик перемещают плавно и без перекосов, так как пила легко ломается. В местах поворота линии рисунка заготовку надо медленно поворачивать, не прекращая вертикального движения лобзика. Через каждые 3...5 мин работы необходимо делать небольшой перерыв, чтобы пила остывала.

Основной инструмент. Основным инструментом - лобзик самый лучший инструмент - ручной лобзик как с точки зрения получения конечного результата, так и с педагогической стороны. Освоив мастерство работы ручным лобзиком по дереву, учащиеся приобретут навыки работы и с другими материалами.

Обычный "детский" ручной лобзик имеет ряд недостатков:

- неудобный для работы угол расположения ручки относительно дуги;
- неудобная система натяжки полотна;
- неудобная система фиксирования полотна в зажимах.

При определённых слесарных навыках можно переделать стандартные детские лобзики на более удобные.

Если этой возможности нет, необходимо сделать несколько приспособлений, облегчающих сгибание дуги лобзика и фиксацию пилки, что является проблемой для учащихся 10 -13 лет:

Единственное, на что надо обратить внимание, - чтобы дети не прилагали излишних усилий при закручивании барашков, иначе резьба на болтах вскоре окажется сорванной. Этих приспособлений достаточно иметь 1 комплект на мастерскую. По мере надобности учащиеся используют их в процессе выпиливания.

Что касается самих лобзиков, то дуга предпочтительно трубчатая (она более упругая и не перекашивается относительно плоскости ручки - пилка). Ось ручки должна быть в плоскости рамы. Есть лобзики, в которых болты на дуге не зафиксированы; закрепить барашком пилку в них невозможно. В таких лобзиках лучше сразу приварить болты. Важно проверить плоскости щечек, зажимающих пилку, они должны иметь насечку и не иметь кривизны, иначе пилки будут постоянно выскакивать, и ломаться в процессе работы.

Пилки желательно иметь с разным размером зубчиков: с более крупными зубчиками используются для выпиливания крупного орнамента, а с мелкими - тонкого орнамента с крутыми радиусами. Важно не перепутать пилки для дерева с пилками для работ по металлу: последние закалены и при работе с деревом быстро ломаются.

С самого начала необходимо разъяснить порядок установки пилки:

- согнуть дугу в приспособлении;
- закрепить пилку в зажиме у ручки зубьями к ручке с помощью ручки;
- зафиксировать пилку с другого конца с помощью ручки;
- отпустить эксцентрик и вынуть лобзик.

Для проделывания отверстий при выпиливании внутренних контуров, необходимо иметь набор **шильев**, сделанных из пружинной проволоки с трёхгранной заточкой, которыми работают как сверлами.

Пиление по внешнему контуру начинают от края заготовки и постепенно переходят на линию разметки. Поворачивая заготовку, выпиливают весь контур полностью.

Научившись работать лобзиком, можно изготовить рамки для фотокарточек и зеркал, настенные полочки и др. Ваш письменный стол для подготовки уроков может украсить выпиленная подставка для принадлежностей\

После завершения работы изделие зачищают *надфилями* и *шлифовальной шкуркой*

**Ұлытау облысы, Жезқазған қаласы
№1 жалпы білім беретін мектебі
Тарих пәнінің мұғалім
Токмурзаев Асылбек Аймурзаұлы**

ЗАМАНАУИ ТАРИХ САБАҒЫ

Мектептердегі тарихи білім беру оқу-тәрбие процесінде маңызды рөл атқарады, оқушылардың жеке басының азаматтық-патриоттық қасиеттерін қалыптастыруға, олардың жалпы мәдени дамуына, ұлттық және әлемдік мәдени-тарихи дәстүрлерге баулу, тарихи қалыптасқан көпұлтты және көпконфессиялы қоғамдастыққа интеграциялау арқылы олардың жалпы мәдени дамуы мен әлеуметтенуіне ықпал етеді.

Оқу процесінде оқушылар әртүрлі тарихи дәуірлердің жарқын, эмоционалды боялған бейнелерін қалыптастырады, көрнекті қайраткерлер мен өткеннің негізгі оқиғалары туралы түсінікті қалыптастырады. Мемлекетіміздің қалыптасуы және даму процесі туралы, қазақ халқының тарихи қалыптасқан мәдени-ұлттық дәстүрлері мен тарихи жолы туралы білім елдің өткені туралы білімді қалыптастыру үшін ғана емес, сонымен бірге қазіргі заманғы әлеуметтік процестерді түсіну, қарқынды дамып келе жатқан ақпараттық кеңістіктегі бағдар үшін де маңызды.

Көрнекті мұғалімдер М. Н. Скаткин, и. Я. Лернер оқу процесін жетілдірудің негізгі бағыттары оқушылардың біліміндегі формализмді жеңу, оқушылардың өмірімен, нәтижелі жұмысымен байланысын күшейту арқылы оларда өнімді, шығармашылық ойлауды дамыту, мәселелік және зерттеу әдістерін қолдану, оқу жұмысының ұжымдық формаларын дамыту, зерттелетін жұмыста маңызды байланыстарды анықтау екенін көрсетті.

Қазіргі уақытта тарих пәнінің оқу-тәрбие және дамыту мақсаттары білім беруді модернизациялау стратегиясымен тығыз байланысты. Олар білімнің белгілі бір мөлшерін зерттеуге ғана емес, сонымен бірге оның жеке басын, танымдық және шығармашылық мүмкіндіктерін дамытуға бағытталған.

Сондай-ақ, білім беру стандартының жаңа тұжырымдамалары оқу процесін ұйымдастыруда басқа тәсілдерді қажет етеді. Осыған байланысты қазіргі заманғы тарихи білім беру жүйесінің даму бағытын анықтайтын жаңа мақсаттар мен міндеттерді ескеру қажет. Мәселен, мысалы, С.И. Смирнов мектептегі тарих пәнін оқытудың мақсаттары мен міндеттері оқу процесінде де, кең әлеуметтік контексте де көрінетін қоғам үшін басым құндылық бағдарлары мен жеке қасиеттерінің жиынтығы түрінде тұжырымдалғанына назар аударады.

Қазіргі мектептегі тарихты оқытудың басты мақсаты-өз елінің және жалпы адамзаттың тарихи тәжірибесін түсіну негізінде өзін-өзі тануға және өзінің құндылық басымдықтарын анықтауға қабілетті, тарихи білімді оқу және әлеуметтік қызметте белсенді және шығармашылықпен қолдана алатын оқушының жеке басын дамыту және тәрбиелеу.

Осы мақсатты жүзеге асыруда мектеп қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды қолдануға мүмкіндік беретін және білім алушының сабақта максималды тәуелсіздігін жүзеге асыруға ықпал ететін білім беру ортасын мақсатты қалыптастыру жолдарын анықтап, оқу процесінде заманауи бағдарламалық-әдістемелік қамтамасыз етуі қажет.

Мектептегі тарихты оқытудың міндеттеріне:

- жас ұрпақтың бойында қоршаған әлемде азаматтық, этноұлттық, әлеуметтік, мәдени өзін-өзі сәйкестендіру үшін бағдарларды қалыптастыру;

- дүниежүзілік-тарихи үдерістегі Қазақстанның орны мен рөліне ерекше назар аудара отырып, оқушылардың ежелгі дәуірден бастап бүгінгі күнге дейінгі әлеуметтік, экономикалық, саяси, рухани және адамгершілік салалардағы адамзат қоғамының дамуының негізгі кезеңдері туралы білімдерін игеруі;

- оқушыларды патриотизм рухында, өз Отанына — көпұлтты Қазақстан мемлекетіне құрметпен, адамдар мен халықтар арасындағы өзара түсіністік, толеранттылық және бейбітшілік идеяларына сәйкес, қазіргі қоғамның демократиялық құндылықтары рухында тәрбиелеу;

- оқушылардың тарихизм принципін басшылыққа ала отырып, өткен және қазіргі оқиғалар мен құбылыстар туралы әртүрлі дереккөздердегі ақпаратты олардың динамикасында, өзара байланысы мен өзара тәуелділігінде талдау қабілетін дамыту;

- мектеп оқушыларының қазіргі заманғы қоғамдық құбылыстардың мәнін түсіну, қазіргі көпмәдениетті, көпэтносты және көпконфессиялы қоғамдағы басқа адамдармен қарым-қатынас жасау үшін тарихи білімді қолдану дағдыларын қалыптастыру.

Әрбір тарих сабағы-баланың әлемге рухани-адамгершілік көзқарасының қалыптасуының қажетті кезеңі. Мұғалімнің оқушылармен қарым-қатынасының жоғары формасы ретінде сабақ үнемі балалар мен мұғалімнің қарым-қатынасын ізгілендіруді талап етеді. Сол себепті сабақты дәстүрлі емес форматта өткізу қазіргі білім беру жүйесінің негізгі шарты болып табылады. Осы таңда оқыту оқушылардың жеке басын ізгілендіру мен демократияландырудың қажетті шарты ретінде қарастырылады.

Оқушылардың танымдық қажеттіліктері мен шығармашылық ізденісін қанағаттандыру үшін сабақта заманауи технологияларды қолдануға болады:

- мәселелік оқыту;
- дамыта оқыту;
- деңгейлеп оқыту;
- дәстүрлі оқыту;
- кейс-стади;
- сұрақ-жауап ойындары;
- цифрлық білім беру ресурстары.

Мәселелік оқыту – тарихи оқиғалардың таным нәтижелерін, білімдер жүйесін ғана меңгеріп қоймай, сонымен бірге нәтижелерге жету жолдарын, баланың таным дербестігін қалыптастырып, оның шығармашылық қабілеттерін дамытады. Мәселелік оқыту-ойлау операциялары логикасы мен балалардың тарихи оқиғалардың ақпарат жүйесінде ізденіс әрекетінің заңдылықтарын ескере отырып жасаған оқу мен оқытудың бұрыннан мәлім ережелерінің жаңа жүйесі.

Дамыта оқыту – балада білім, білік дағдының қалыптастыруын жоққа шығармайды, бірақ оқыту мен тәрбиелеу баланың дамуын қамтамасыз ететін жағдай болу керек. Дамыта оқыту технологиясы ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде балаларға мұғалімнің қарапайым ізденгіштік, зерттеушілік іс әрекетін қалыптастыру тән.

Дәстүрлі оқыту – балалардың таным қабілеттері және жас мөлшері шамамен бір деңгейді құрайды. Оқыту барысында жоспарланған тақырып кеңінен түсіндіріледі, балалар сол тақырып бойынша білім, білік дағдыларын игеру мақсатында жұмыс істейді.

Цифрлық білім беру контентін тарих пәні бойынша электрондық оқулықтар, компьютерлік ойындар, виртуалды жаттығу әдістері, оқу-әдістемелік зерттеулер құрайды. Цифрлық білім беру міндеті:

- Оқытушының сабаққа дайындығына көмек.
- Оқытушының сабақ өткізу үрдісінде көмек.
- Оқушының үй тапсырмасын орындауда көмек.

Менің ойымша, мұғалім, оның оқу процесіне деген көзқарасы, оның шығармашылығы мен кәсібилігі, әр баланың қабілеттерін ашуға деген ұмтылысы — мұның бәрі басты ресурс, онсыз мектепте оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруға отандық білім беру жүйесінің жаңа талаптары өмір сүре алмайды.

Оқушылар үшін өзекті хабарламаларды пайдалана отырып, балаларды зерттелетін материалға қызықтыру, шығармашылық танымдық іс-әрекет процесінде материалды түсінуге үйрету, оқушылардың психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, сабақтар мен сыныптан тыс іс-шараларды әрдайым тыныш, мейірімді ортада өткізуге, дамыта оқыту әдіснамасына сүйене отырып, мұғалім мен оқушылардың жайбарақат ынтымақтастығы атмосферасын құруға, инновациялық педагогикалық технологияларды қолдануға үйрету қажет.

Акмолинская область, город Кокшетау
Частное учреждение "Организация образования" детский сад "Балапан"
Воспитатель
Мироненко Ирина Сергеевна

Интегрированное занятие «В СТРАНЕ МЫЛЬНЫХ ПУЗЫРЕЙ»

SMART - цель: умеют применять навыки практического экспериментирования с водой и мылом.

Материалы и оборудование: таз, жидкое мыло, бутылка с водой, клеёнка, трубочки для выдувания пузырей, палочка для перемешивания раствора, 2 «волшебные» коробки, муляжи фруктов и овощей, большой резиновый мяч, ноутбук.

Словарная работа: мыло, вода, трубочка, мыльные пузыри.

Полилингвальный компонент: вода – су - water, мыло – сабын - soap, красный - қызыл – red, самолёт – ұшақ – airplane.

Предварительная работа: дидактические игры с водой (прозрачная - мыльная, мутная), чтение стихотворения К. Чуковского «Мойдодыр», подвижная игра «Самолёт».

Ход занятия:

I Организационная часть

(Дети входят в группу, на столе стоит «волшебная» коробка, в котором находятся трубочки для выдувания мыльных пузырей. Рядом располагается бутылка с водой, и палочка для перемешивания раствора).

Воспитатель: Ребята, посмотрите, кто-то у нас в группе побывал и оставил для нас какой-то подарок. Давайте посмотрим, что же там!

(Воспитатель с детьми открывают коробку и достают содержимое на стол).

Воспитатель: Как вы думаете, что это и что можно сделать с помощью этих предметов? (запускать мыльные пузыри).

- Можно ли их запускать прямо сейчас? Давайте попробуем!

(В таз из бутылки наливается вода, дети пробуют запустить пузыри).

Воспитатель: Что-то не получается. А может чего-то не хватает, давайте вспомним, что нужно, чтобы запустить мыльный пузырь? Вода, мыло, трубочка?

Дети: (дети повторяют за воспитателем)

Воспитатель: Ребята, а мыла у нас с вами нет. Но я знаю, где его можно достать. Для этого нам нужно отправиться в страну мыльных пузырей к самому главному мыльному пузырю и попросить мыло у него.

Воспитатель: Вы готовы, ребята?

Дети: Да!

Воспитатель: Тогда в путь! Но до этой страны нам пешком не добраться, давайте полетим туда на самолёте.

Подвижная игра «Самолёт».

Воспитатель предлагает детям подготовиться к «полёту», показав предварительно, как «заводить» мотор и как «летать».

Воспитатель говорит: «К полёту подготовиться. Завести моторы!» - дети делают вращательные движения руками перед грудью и произносят звук: «Р-р-р».

После сигнала воспитателя: «Полетели!» - дети разводят руки в стороны (как крылья у самолёта) и «летят» - разбегаются в разные стороны.

По сигналу воспитателя: «На посадку!» - дети «подлетают» вслед за воспитателем к телевизору. (На экране появляется изображение мыльного пузыря).

Воспитатель: Вот мы и на месте. Посмотрите, кто нас встречает? (мыльный пузырь).

Воспитатель: Что нужно сказать? (здравствуйте).

Дети: (дети повторяют за воспитателем).

Воспитатель: Ребята, а как нам вежливо попросить у пузыря мыло для наших мыльных пузырей? (пожалуйста, дайте нам мыло).

Дети: (дети повторяют за воспитателем).

Воспитатель: Ребята, пузырь говорит, что даст нам мыло, если только мы поиграем с ним в игру. Вы готовы?

Дети: Да.

Игра «На что похож мыльный пузырь?»

Оборудование: «волшебная» коробка, муляжи фруктов и овощей.

Воспитатель: Как вы думаете, ребята, на что похож мыльный пузырь?

Дети: шар, круг.

Воспитатель: Сейчас я буду доставать из коробки предметы, а вы, если согласны, кричите громко «Да» и хлопайте в ладоши, а если не согласны, кричите громко «Нет» и топайте ногами. Давайте попробуем.

- Мыльный пузырь похож на апельсин? (Да)

- Он похож на мандарин? (Да)

- На яблоко пузырь похож? (Да)

- Он похож на огурец? (Нет)

- На большой помидор? (Нет)

Воспитатель: Молодцы, ребята! Ой, а в коробке ещё что-то есть.

(Воспитатель достает из мешочка пузырек с мылом).

Воспитатель: вот и мыло, за которым мы сюда прилетели! Давайте поблагодарим мыльный пузырь и вернёмся в детский сад, уже не терпится запустить мыльные пузыри!

(Дети благодарят мыльный пузырь и на «самолёте» возвращаются назад в детский сад).

Воспитатель: Давайте проверим, всё ли у нас есть для того, чтобы запустить мыльные пузыри?

Дети: да.

(Воспитатель с детьми проверяют, всё ли есть, размешивают раствор и приступают к выдуванию пузырей, напомнить детям, что дуть нужно, не надувая щёки).

Воспитатель: Весёлый у нас получился праздник. Вам, ребята, понравилось играть с пузырями?

Дети: да

Воспитатель: Что вам понравилось больше всего? Из чего мы приготовили волшебную водичку, для выдувания мыльных пузырей? Какой формы мыльные пузыри? (ответы детей).

Рефлексия:

Воспитатель: Ребята, мы с вами на славу потрудились, у нас получились потрясающие пузыри. Сейчас я вам предлагаю взять мячи и поиграть с ними.

Самоанализ

Организованная деятельность состояла из трех взаимосвязанных между собой частей, в ходе которых дети поэтапно выполняли различные действия.

Организационный момент и приветствие, способствовали созданию психологической комфортности. Настроили детей на активную работу, позитивный контакт друг с другом, дали психоэмоциональную разрядку, создали **заинтересованность** предстоящей деятельностью.

Организационная деятельность была построена в игровой форме, так как игра является основным видом деятельности дошкольников. При отборе содержания учитывались возрастные и психологические

особенности детей, их речевые возможности. Учитывая данные характеристики, структуру совместной деятельности взрослого и детей постаралась выстроить так, чтобы постоянно активизировать внимание: это - наглядность (сюрпризный момент «волшебная коробка», резиновый пузырь, «волшебная коробка» с овощами и фруктами).

Использовала вопросы, направленные на активизацию имеющихся знаний, расширяла представление детей по теме, предлагала выполнить практическое задание. Дети самостоятельно надували мыльные пузыри. В течение практической работы у детей наблюдался **интерес к заданию**, в группе стоял смех детей, было столько эмоций, утомления не наблюдалось.

Интонацией голоса старалась создавать в группе доброжелательную атмосферу. Активировала каждого ребёнка для участия в анализе выполненных работ.

В связи с тем, что дети маленькие и было много хоровых ответов, я планирую особое внимание уделить индивидуальным ответам. Так же необходимо добиваться чёткого произношения слов, пополнять активный и пассивный словарь. Но, не смотря на эти затруднения, я считаю, что поставленная мною цель в течение занятия достигнута.

Ақтөбе облысы, Ырғыз ауданы, Жаныс би ауылы
Темірастау жалпы білім беретін орта мектебі
Бастауыш сынып мұғалімі
Пралина Алмагүл Айманқызы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КОММУНИКАТИВТІ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Баланың жеке басының қалыптасуы мен дамуының негізгі шарттарының бірі, бірқатар танымал ғалымдардың пікірінше (Л. С. Выготский, А. В. Запорожец, А. Н. Леонтьев, С. Л. Рубинштейн, Д. Б. Эльконин және т. б.), коммуникативті дағдылар болып табылады. Бұл басқа адамдар арқылы өзін тану мен бағалаудың маңызды факторларының бірі. Т. В. Драгунова, А. А. Леонтьев және М. И. Лисина сияқты ғалымдар қарым-қатынасты ерекше қызмет ретінде қарастырады.

Қазіргі білім беру процесі жүйелі және белсенді тәсілге негізделген. Бұл мұғалімнен оқушыға білім беруді қайта құру қажеттілігін білдіреді. Қазіргі кезеңдегі мұғалімнің міндеті-оқушыны оқу іс-әрекетіне қосу, оқушылардың жаңа білімді өз бетінше игеру процесін ұйымдастыру, алған білімдерін танымдық, оқу-практикалық және өмірлік жағдайларды шешуде қолдануға үйрету.

Қарым – қатынас-бұл коммуникативті қызмет, бірлескен іс-әрекеттің міндеттерін тиімді шешуге ғана емес, сонымен бірге жеке қарым-қатынас орнатуға және басқа адамды тануға бағытталған бетпе-бет нақты байланыс процесі.

Бастауыш мектеп жасындағы қарым-қатынас пен баланың коммуникативті қасиеттерін қалыптастыру маңызды тәрбиелік және білім беру әлеуетіне ие. Қарым-қатынас арқылы бала қоршаған әлемді біледі, жақсылық жасауды және зұлымдыққа қарсы тұруды үйренеді. Қарым-қатынаста бала өзінің ақыл-ой қабілеттерін арттырады, бұл кейінірек бастауыш сынып оқушысының тұлға ретінде қалыптасуына әсер етеді. Сондықтан балада қарым-қатынас процесін жеңілдетуге және баланың сұхбаттасушысын түсінуіне көмектесетін осы коммуникативті қасиеттерді дамыту қажет.

Коммуникативті қасиеттер - бұл күрделі және саналы коммуникативті әрекеттер (коммуникативті іс-әрекетке негізделген), олардың мінез-құлқын дұрыс құру, қарым-қатынас міндеттеріне сәйкес басқару қабілеті.

Коммуникативті қасиеттер-бұл жалпы мағынаны, берілетін және қабылданатын ақпаратты әзірлеу арқылы өзара әрекеттесу субъектілері арасында байланыс орнату әрекеті мен процесі. Кеңірек философиялық мағынада коммуникативті қасиеттер "Қарым-қатынасқа, ойлармен, ақпараттармен, идеялармен және т.б. алмасуға немесе мазмұнды бір санадан екіншісіне символдық жүйелер арқылы беруге байланысты әлеуметтік процесс" ретінде қарастырылады. Бастауыш сынып оқушысының жеке басының коммуникативті қасиеттері деп субъектілердің тұлғааралық өзара әрекеттесуінің тәуелсіз процесі ретінде қарым-қатынасқа ықпал ететін жеке қасиеттерді түсінеміз, олардың әрқайсысы белсенді іс-әрекеттің тасымалдаушысы болып табылады және оны серіктестерінде қабылдайды.

Бастауыш сынып оқушысының коммуникативті қасиеттерін қалыптастыру процесі күрделі және қарама-қайшы. Бірақ барлық зерттеушілердің тұжырымы бойынша, тұлғаның коммуникативті қасиеттері басқа адамдармен қарым-қатынас кезінде қалыптасады және дамиды. Сондықтан баланың жақын ортасының оның болашақ тұлғасын қалыптастыруға әсері өте маңызды.

Білім беруді жаңғырту процесі оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруды көздейді. Бастауыш сынып оқушыларының коммуникативті дағдыларының даму деңгейіне мектеп

өмірінің барлық кезеңдерінде оларды оқыту мен тәрбиелеудің тиімділігі ғана емес, сонымен қатар олардың кәсіби және жеке өміріндегі барлық болашақ өмірі де байланысты.

Бастауыш сынып оқушыларының коммуникативті дағдыларын дамыту бір сапалы деңгейден келесі деңгейге өтуімен сипатталады. Бұл деңгейлер оқушылардың бақыланатын қарым-қатынас жағдайына сәйкестік дәрежесімен анықталады.

Мектепке барған бала бұрынғыға қарағанда әлдеқайда көп адамдармен қарым-қатынас жасай бастайды (мұғалім, сыныптастары). Ол іс жүзінде басқа жастағы оқушылармен байланысқа түспейді.

Барлық алуан түрлі білім беру технологиялары белгілі бір жасқа және жас даму логикасына бағытталған және әдетте әртүрлі жастағы оқушылардың өзара әрекеттесу мүмкіндігіне әсер етпейді.

Дәл әртүрлі жастағы топтарда баланың жеке, әлеуметтік және психикалық дамуы үшін кең әлеуетті мүмкіндіктер жасалады.

Бастауыш сынып оқушысы өзінен үлкен оқушылармен сөйлескенде өзін ыңғайсыз сезінбеуі немесе басқа да оқушылармен қарым-қатынас жасағанда өзінің тұлға ретіндегі артықшылығын сезінбеуі керек, ең алдымен, ол өзінің әңгімелесушінің мүмкіндігі мен әлеуметтік жағдайы жағынан өзіне тең адам екенін түсінуі керек. Мұғалімнің міндеті – қазіргі мектепте осы мәселені шешудің жолдарын табу.

Ол үшін мұғалім бастауыш сынып оқушыларының коммуникативті қасиеттерінің дамуына әкелетін көптеген жағдайларды жасауы керек. Бірақ, әдетте, туындаған жағдайлар білім алушылардың өз жасындағы балалармен өзара әрекеттесуіне әкеледі, және бұл білім беру тәжірибесі көрсеткендей, бастауыш сынып оқушысының жеке басын сәтті әлеуметтендіру және дамыту үшін жеткіліксіз. Мұғалім өзінің тәрбие жұмысы барысында бастауыш сынып оқушыларының қоршаған қоғаммен өзара әрекеттесуінің барлық спектрін қамтуы керек. Сондықтан тәрбие процесін ұйымдастырған кезде бастауыш сынып оқушыларының әр түрлі жастағы топтарын құру қажет.

Сабақтарда коммуникативті дағдыларды қалыптастыру үшін мен коммуникативті қарым-қатынасты ұйымдастырудың әртүрлі формаларын қолданамын: топтық, жеке-топтық, өйткені олар оқушылар арасында да, оқушылар мен мұғалімдер арасында да өнімді қарым-қатынас жасауға жағдай жасайды.

Коммуникативтік құзыреттілікті дамыту тұлғаға бағытталған оқыту технологияларын пайдалану арқылы жүзеге асырылуы тиіс. Оларда мұғалім мен оқушы тең құқылы серіктестер ретінде әрекет етеді. Мұндай жағдайда оқушылар тыңдауға тырысады, талқыланатын тақырып бойынша белсенді сөйлейді, қателесуден қорықпай өз нұсқаларын ұсынады. Мен оқушылардың жеке көзқарастарын білдіруге үлес қосуым керек. Сабаққа дайындық кезінде оқу мақсаттарына бағынатын қарым-қатынастың барлық мүмкін түрлерін, оқушылар арасындағы ынтымақтастықтың барлық түрлерін алдын-ала жобалау қажет.

Жобалық қызмет-бұл ортақ мақсаты, ортақ нәтижеге қол жеткізуге бағытталған келісілген әдістері мен тәсілдері бар оқушылардың бірлескен оқу-танымдық, шығармашылық қызметі. Сабақтан тыс жұмыста жоба әдісін қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырады, терең білім алуға ықпал етеді, шығармашылық ойлау қабілетін дамытады. Мен әрқашан өз жобасымен жұмыс істейтін балаларды жоба материалында сыныптан тыс іс-шара немесе ойын-сауық сабағын әзірлеу және өткізу қажет екеніне бағыттаймын, бұл пәнді оқуға басқа оқушыларды да тартады.

Оқушылардың әртүрлі шығармашылық сайыстарға қатысуы олардың шығармашылық қабілеттері мен әлеуетін дамытудың қажетті шарты болып табылады. Оқушыларды шығармашылық қызметтің осы түріне қатысуға ынталандыру қажет деп санаймын. Мен әрқашан жеке тұлғаның ресурстарын, сондай-ақ әр оқушының дамуының максималды мүмкіндіктерін ескеремін. Мен осы мүмкіндіктерді ашуға тырысамын, оқушы өзінің маңыздылығы мен қажеттілігін сезінуі үшін сәттілік жағдайын жасаймын. Шығармашылық іс-әрекеттің тәжірибесімен білім мен дағдыларды дайын түрде жеткізе отырып, дами алмайтын жеке тұлғаның белгілі бір қасиеттерін қалыптастыру мүмкіндігі байланысты деп санаймын: бастамашылық, икемділік, ойлау еркіндігі, басқаларға ұқсамау.

Бастауыш сыныптарда оқушылардың коммуникативті дағдыларды меңгеруі басқа адамдармен, қоршаған әлем объектілерімен және оның ақпараттық ағындарымен қарым-қатынас жасау, ақпаратты табу, түрлендіру, топта және ұжымда әртүрлі әлеуметтік рөлдерді орындау қабілеттерін қалыптастыруға және дамытуға ғана емес, сонымен қатар олардың болашақ ересек өмірінің тиімділігі мен әл-ауқатының ресурсы болып табылады.

Коммуникативті қасиеттердің қалыптасуы балаға белгілі бір өмірлік бағдар, негізгі өмірлік құндылықтар туралы түсінік, өзін-өзі бағалау және баланың өмір салтының нақты сипаттамасын береді.

Шығыс Қазақстан облысы, Самар ауданы, Құлынжон ауылы
"Мектеп бөбекжай-балабақша-кешені" КММ
Дене тәрбиесі пәнінің мұғалімі
Манкей Айнур

«ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ» ПӘНІ МЕКТЕП БАҒДАРЛАМАСЫНДА МАҢЫЗДЫ ПӘНДЕРДІҢ БІРІ РЕТІНДЕ

Бүгінгі таңда еліміздің басымдықтарының бірі салауатты өмір салтын насихаттау және дені сау балаларды тәрбиелеу болып табылады. Сондықтан дене шынықтырумен қамтамасыз ету өте маңызды. Біздің елімізде туу деңгейі мен өмір сүру ұзақтығы төмен, ал балалардың денсаулығының күрт нашарлауы барлық ата-аналардың жиі кездесетін мәселесіне айналды. Мұндай алаңдатарлық жағдай балалар арасында үрдіске ие, сондықтан қазіргі уақытта дене шынықтыру бойынша жұмысты ұйымдастыру өзекті болып табылады.

Заманауи зерттеулер дене шынықтыру сабақтары өте маңызды және міндетті түрде мектеп бағдарламасына енгізілуі керек деп айтуға мүмкіндік береді. Бірақ бұл барлық оқушыларға ұнай бермейтіні белгілі, өйткені олар дене шынықтыру сабақтарының маңыздылығын түсінбейді. Физикалық белсенділік балалардың психикалық жағдайын теңестіруге көмектеседі, сонымен қатар оларды басқа сабақтарда маңызды мәселелерді шешуге шақырады. Күнделікті өмірде кездесетін стресс пен мазасыздықты физикалық тұрғыдан дамыған жағдайда ғана жоюға болады, ал бұған дене шынықтыру сабақтары ықпал етеді.

Жалпы дене шынықтыру пәні психологиялық денсаулықты жақсартуға, әлеуметтік және адамгершілік дамуға, когнитивті және академиялық жетістіктерді қолдауда маңызды рөл атқарады. Әлбетте, бұл салалар оқушылардың жалпы әл-ауқаты үшін маңызды және физикалық белсенділіктің кеңірек оқуға ықпал ететіні туралы дәлелдер көбейіп келеді. Бірақ дене шынықтырудың рөлі оқушылардың физикалық денсаулығын сақтау ғана емес, сонымен қатар оқушылардың басқа пәндер бойынша оқуын қолдау болып табылады.

Мектептердегі дене тәрбиесінің пайдасы өте зор (әсіресе оқушылардың физикалық денсаулығын жақсарту және оқу үлгерімін жақсартуда). Керісінше, жастар арасында физикалық белсенділіктің болмауы семіздік, жүрек-қан тамырлары аурулары, қант диабеті, жоғары қан қысымы және т.б. қауіпін арттыратыны белгілі. Мектептерде дене тәрбиесін насихаттай отырып, мұғалімдер оқушыларға өмір бойы салауатты мінез-құлық үлгілерін қалыптастыруға және оқу үлгерімін арттыруға көмектесу арқылы жетекші орын алады.

Дене шынықтыру мектептегі маңызды пән ретінде қандай міндеттерді жүзеге асырады?

1. Зейінді арттырады.

Мектепте дене шынықтыру сабақтарын өткізудің маңызды және негізгі себебі- бұл біздің әлеуетімізді арттыруға, сыныптарда және одан тыс жерлерде оқушылардың белсенділігін сақтауға қабілетті.

2. Тәні саудың жаны сау.

Фаст-фуд жемейтін бала бар ма? Фаст-фудты ұнатпайтын баланы табу өте қиын. Көптеген қажетсіз тағамдарды жеу оқушылардың денсаулығына кері әсерін тигізеді. Оқушылар өз тапсырмаларын дұрыс орындай алуы үшін дұрыс тамақтану мен денсаулықты сақтау маңызды. Зиянды тамақ семіздікке және басқа созылмалы ауруларға әкелуі мүмкін. Сондықтан дене қимылын және ақыл-ойды бір уақытта

қолдануды қажет ететін спорт және басқа әрекеттер семіздік пен қан қысымының жоғарылау мүмкіндігін азайтады. Сонымен қатар, бұл балаларға жеткілікті қуат алуға көмектеседі. Бұл әрекеттер қанға мен дене бұлшықеттерінің дамуында да маңызды рөл атқарады.

Велосипед тебу, арқанға өрмелеу және итеру сияқты жаттығулар метаболизм мен адам денсаулығын керемет жақсарты алады. Баскетбол және футбол сияқты спорт түрлері және т. б. қандағы оттегін реттеуге және жүрекке бүкіл денеде тиімді қан айдауды жеңілдетеді.

3. Ұйқының дұрыс болуына ықпал етеді.

Сыныпта жақсы оқу үшін әр балаға кем дегенде 7-8 сағат ұйқы қажет. Спортшылар болып табылатын оқушылар үнемі жаттығулар жасайды және физикалық төзімділікті дамытады, жаттығулардың соңында олар шаршайды, бірақ олар жақсы түнгі ұйқыға ие. Ұйқының дұрыс циклі мидың жақсы жұмысына, жақсы көңіл-күйге және зейінді шоғырландыруға пайдалы.

Зерттеулер көрсеткендей, ұйқының болмауы стресс пен мазасыздықты арттырады. Шын мәнінде, жаттығу денеге өте қажет гликоген мен көмірсулардың өндірісін азайтуы мүмкін. Балалардан өз денесін пайдалануды талап ететін кез-келген физикалық белсенділік дененің шаршауына әкеледі. Бұл ұйқыға деген құштарлықты автоматты түрде арттырады және осылайша тұрақты және дұрыс ұйқы циклін сақтайды.

4. Стресс пен мазасыздықты жеңілдетеді.

Мектеп өмірі барлығына өте ауыр болуы мүмкін. Ұзақ сабақтар, үй тапсырмалары және алдағы емтихандардағы стресс жалықтырып, сабақтардағы көңілсіздік деңгейін жоғарылатуы мүмкін. Мазасыздық сезіміне ұшырау өте оңай, өйткені адам балалық шақта сезімтал және көптеген ақыл-ой әрекеттерімен айналысады. Жинақталған шиеленісті жаттығу арқылы жоюға болады. Демек, жаттығу стрессті жеңілдету үшін маңызды. Олар миға көбірек оттегі береді және балаларды сергек және босаңсытады. Бұл жағдайда балалар жақсы ойлайды және мейірімді болады.

5. Дененің икемділігін арттырады.

Мектептердегі дене тәрбиесінің басты артықшылықтарының бірі-бұл оқушылардың денесінің икемділігін дамытуға ықпал етеді. Бұл олардың жарақат алу ықтималдығын азайтады. Олардың денесі серпімді болады. Дене шынықтыру оларға физикалық және психикалық денсаулықты қалай теңестіруге болатындығын үйретеді. Дене шынықтыру ми нейрондары арасындағы байланысты жақсартуға көмектеседі. Сау ми адам ағзасының барлық басқа бөліктері де жақсы жұмыс істейтінін білдіреді.

6. Уақытты тиімді жұмсауды үйретеді.

Спортпен айналысатын және оны қарапайым әрекеттерден гөрі көбірек айналысатын балалар өмірдегі барлық нәрсені қалай басқаруға болатындығын біледі. Олар басқа міндеттермен қатар оқуды тиімді басқаруды үйренеді. Бұл оларға уақытты басқаруды үйретеді, өйткені кез-келген спорт түріндегі әр тапсырманың уақыты шектеулі және олар осы шектеулі уақытта жеңіске жету керек екенін біледі.

7. Әр оқушының бойындағы көшбасшылық дағдыларды дамытады.

Жақында жүргізілген зерттеулерде қазіргі уақытта ең жақсы қызметкерлер болып табылатын мамандар оқу кезінде физикалық белсенділіктің әртүрлі түрлерімен айналысқаны көрсетілген. Себебі, көшбасшылық қасиеттерді қалыптастырумен қатар, олар осы саладағы көшбасшылықтың арқасында корпоративті өмір сүруді үйренеді. Дене шынықтыру сонымен қатар шешім қабылдау қабілетін дамытады. Осылайша, жалпы білім беруде дұрыс ұйымдастырылған «Дене шынықтыру» пәні педагогикалық процесс үшін өте маңызды деген қорытынды жасауға болады. Жеке, топтарда немесе командаларда орындалатын арнайы таңдалған жаттығулар, ашық ойындар немесе доп тапсырмалары психофизиологиялық қабілеттерді дамытуға шексіз мүмкіндіктер жасайды. Бұл оқушылардың дамуына жағымды әсер етеді.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Копылов Ю.А. Система физического воспитания в образовательных учреждениях / Ю.А. Копылов, Н.В. Полянская. М.: Арсенал образования, 2018. 393 с.;
2. Атаева.Г.И., Турдиева Г.С. Общие проблемы мировой науки // Наука образование и культура. № 3(27), 2018. С. 68-70;
3. Файзиев Я.З., Зиёев Д.Я., Бозорова С.С. Социальная значимость физической культуры // Вестник науки и образования. 2021. № 15 (118). Часть 2.

Павлодар қаласы
“Павлодар қаласының №7 жалпы орта білім беру мектебі” КММ
Бастауыш сынып мұғалімі
Боранбаева Мадина Куановна

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ МОТИВТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Дидактиканы дамытудың қазіргі кезеңінде оқыту процесінің тиімділігін арттыру мәселесі оқу процесін басқарудың ең ұтымды жолдары мен әдістерін іздеуге, оқу материалы мен оқу процесін құрылымдық-жүйелік талдауға, сондай-ақ оқытудың техникалық және әдістемелік құралдарының тиімділігін талдауға және бағалауға байланысты ғалымдардың назарын аударады. Енді кезекте оқу, жазу, санау, есептерді шешудің қарапайым дағдыларын игеру жеткіліксіз. Бұл дағдыларды қалыптастыру кеңірек және маңызды міндеттерді шешуге қосылады:

Біріншіден, балаларды ғылыми білімнің логикасында пәндік оқытуға жетелеу, олардың алдында осы ғылымның мазмұнын құрайтын шындықтың зерттелетін саласының негізгі және іргелі қасиеттерін ашу. Сонымен, оқу дағдыларын игеру қарым – қатынас пен ойлау құралы ретінде тілді зерттеуге кіріспе, ал қарапайым санау дағдылары сандық қатынастарды зерттеуге кіріспе болады.

Екіншіден, балаларда өз міндеттері мен тәсілдері бар оқу іс-әрекетін қалыптастыру. Біздің қоғам дамуының қазіргі кезеңінде оқу іс-әрекетін адам өмір бойы орындауы керек. Бұл әр адамның екінші "кәсібі", ол негізінен таңдалған істі алға жылжытуға байланысты келеді.

Үшіншіден, бастапқы оқыту кезеңінің барлық мүмкіндіктерін оқу мотивтерін қалыптастыру және балалардың интеллектуалды дамуы үшін пайдалану. Оқу процесінің тиімділігі мен сапасын арттыру мәселесін шешудегі басты мәселе оқушылардың оқуын жандандыру болып табылады. Оның айрықша маңыздылығы мынада: оқыту рефлексивті түрлендіруші қызмет бола отырып, оқу материалын қабылдау мен есте сақтауға ғана емес, сонымен бірге оқушының танымдық іс-әрекеттің өзіне деген көзқарасын қалыптастыруға бағытталған. Қызметтің трансформациялық сипаты әрқашан субъектінің белсенділігімен байланысты.

Егер біз оқудың алғашқы жылдарынан бастап баланың мектепке ауыртпалық түсіруін қаламасақ, онда біз сыртта емес, оқу процесінде болатын ілімнің осындай мотивтерін оятуға қамқорлық жасауымыз керек. Басқаша айтқанда, мақсат-баланың оқығысы келетіндіктен дәл оқуы, сондықтан ол ілімнің өзінен ләззат алуы қажет. Сондай-ақ, Ян Амос Коменский оқушының жұмысын психикалық қанағат пен рухани қуаныш көзіне айналдыруға шақырды.

Сондықтан бастауыш білім берудің мақсаттарының бірі-баланың танымдық белсенділігін дамыту. Балалардың тәуелсіздігі мен белсенділігін дамыту үшін баланың әрбір сәтті қадамын, сұраққа өз бетінше жауап табуға тырысуын (тіпті сәтсіздігін) оң бағалау маңызды. Балаларға бірдеңе ойлап табу, болжау, мысалдар таңдау және т.б. секілді шығармашылық оқу тапсырмаларын беру өте пайдалы.

Белсенділік іс-әрекеттің өзін емес, оның деңгейі мен сипатын білдіретінін ескеру қажет. Бұл мақсат қою процесіне де, мотивация мен іс-әрекет тәсілдерін білуге де әсер етеді. Белсенділік (жеке білім ретінде) оқушының ерекше жағдайын және оның іс - әрекетке қатынасын білдіреді. Оқушының оқу іс-әрекетіндегі белсенділігі, оның нақты күштерінің көрінісі ретінде, оның дамуының алғышарты мен нәтижесі деп санауға болады. Сонымен қатар, белсенділік жеке тұлғаның туа біткен, өзгермейтін қасиеті емес, демек оны дамытуға болады.

Жеке тұлғаның сипаттамасы ретінде белсенділік оның динамикасын, бастамашылығын ашады және қоршаған әлеммен мағыналы байланыстарды өзгерту мен қолдаудың қайнар көзіне айналады. Белсенділік әрекеттілікпен байланысты, оның қалыптасуының, іске асырылуының және өзара әрекеттесуінің шарты, өз қозғалысының қасиеті ретінде анықталады. Тұлғаның белсенділігі оның әлеуметтік, рухани және биологиялық даму бағдарламаларын құруға көмектеседі.

Соңғы онжылдықтардағы зерттеулер белсенділік мәселесіне әртүрлі көзқарастарды, оның түрлері (қоғамдық, когнитивтік, еңбек және т.б.), оның қасиеттері (бейімделетін және бейімделмейтін, репродуктивті және өнімді шығармашылық), сондай-ақ тұлға белсенділігінің жоғары деңгейін қалыптастырудың процесін терең зерттеді.

Белсенділік қасиеті тұлғаның қасиеті ретінде әртүрлі жоспардағы іс-әрекетте қалыптасады (танымдық, еңбек, әлеуметтік және т.б.). Оның үстіне белгілі бір қызмет түрлеріндегі белсенділіктің көрінісі олардың табиғаты мен ерекшеліктеріне сәйкес келеді. Іс-әрекет түріне қарай әрекет түрлері сәйкес бөлінеді: танымдық, еңбектік, әлеуметтік және т.б.

Барлығымыз білетіндей, оқытудың мақсаты оқушылардың білімін, дағдыларын игеру ғана емес, сонымен қатар тұлғаның жетекші қасиеттерін қалыптастыру болып табылады. Осындай қасиеттердің бірі-танымдық қызығушылықтардың бағыты мен тұрақтылығында, білім мен іс-әрекет тәсілдерін тиімді игеруге, оқу-танымдық мақсатқа жетуге ерікті күш-жігерді жұмылдыруда көрінетін танымдық белсенділік. Жеке тұлғаның іс-әрекетінің бұл сапасы негізінен таным процесінде қалыптасады, ол табиғаты бойынша субъектінің мақсатты белсенділігімен байланысты. Бұл жағдайда белсенділік мақсатқа жетудің құралы және шарты ретінде әрекет етеді. Субъектіні белсенді күйге келтіру оның сыртқы ортамен өзара әрекеттесуінің нәтижесі болып табылады.

Танымдық белсенділік жеке сипатта болады. Сонымен қатар, белсенділік таным шарты бола отырып, жеке тұлғаның туа біткен қасиеті емес, ол іс-әрекет процесінде қалыптасатынын атап өткен жөн. Оқытудың белсенділігіне келетін болсақ, ол танымдық іс-әрекет процесінде қалыптасады және танымға деген ұмтылыспен, психикалық шиеленіспен және оқушының моральдық-еріктік қасиеттерінің пайда болуымен сипатталады, сонымен бірге белсенділіктің өзі іс-әрекеттің сапасына әсер етеді.

Физиологиялық механизмдер тұрғысынан оқу процесі уақытша шартты байланыстардың қалыптасуы екені белгілі. Бұл процесс ми қыртысын белсенді күйге келтіретін зерттеу рефлексін қоздыру арқылы жеңілдетіледі. Зерттеу рефлексін қоздыру-танымдық белсенділіктің қажетті шарты. И. П. Павлов белсенділікті тудыратын жағдайлардың жалпы белгісін – жаңалықты көрсетті. Оқу процесінде мұндай жаңалық белгісіз ақпарат, материалды берудің ерекше түрі, оқытудың жаңа құралы болуы мүмкін.

Танымдық белсенділіктің мәні мынада: оқытудың әртүрлі мәселелерін шешуге интеллектуалды және эмоционалды жауап беру қасиеттерін ала отырып, олар оқушының сабақта не болып жатқанына, біліммен жұмыс жасаудағы бастамашылығына бағдар берудің құнды сезімін тудырады, ол неғұрлым сезімтал тыңдайды және басқалардың не және қалай істейтініне мұқият қарайды. Алайда, танымдық белсенділіктің көріністері әртүрлі және оларды ажырату қиын. Олар:

1) танымдық іс-әрекеттердің мақсатқа бағытталуында, олардың мағыналық қалыптастырушы мотивациямен сипатталатын орындылығында;

2) білімнің, іскерліктің, қызмет тәсілдерінің сипатында, оларды пайдаланудың ұтқырлығында, мұғалімге бағытталған мәселелердің мазмұнында;

3) әлеуметтік коммуникация көздері есебінен, оқудың кең ауқымы, теледидар, радио, компьютерлік технологиялар арқылы танымдық қызметті кеңейту, тереңдету ниетінде.

Бұл оқушылардың оқу процесінен тыс алған білімдерін, дағдыларын оқу іс-әрекетіне енгізуге деген ұмтылысымен байланысты. Оқушылардың танымдық белсенділігі олардың қызметінің психологиялық көңіл-күйінде де: зейін, ойлау процестері, орындалатын іс-әрекетке қызығушылық, жеке бастамада көрінеді. Мұғалім қоятын міндеттерді, мәселелерді талқылауға белсенді жауап (жылдам кері байланыс), сыныптастарының жауаптарына қатысуға, оларды толықтыруға, түзетулер енгізуге деген ұмтылыс – мұның бәрі оқушының оқу-танымдық іс-әрекеттің субъектісіне айналғанын көрсететін танымдық белсенділіктің маңызды көрсеткіштері.

Т.И.Шамованың зерттеулеріне сүйене отырып, танымдық белсенділікті қалыптастырудың келесі деңгейлерін белгілеуге болады:

1-деңгей – репродуктивті әрекет;

2-деңгей – интерпретациялық әрекеті;

3-деңгей – шығармашылық белсенділік.

Т.И.Шамованың танымдық іс-әрекеттің қалыптасу деңгейлері туралы көзқарасын және оның танымдық әрекеттің анықтамасы бойынша ұсынған классификациясын ұстана отырып, әрбір деңгейді ажырату кезінде мынаны ескеру қажет: біріншіден, оқушының оқуға деген қатынасы, бұл игерілген білім мазмұнына және процестің өзіне деген қызығушылықтан көрінеді; екіншіден, құбылыстардың мәніне, олардың өзара байланысына енуге, сонымен қатар іс-әрекеттің әдістерін меңгеруге ұмтылу; үшіншіден, оқушының іс-әрекетке жұмылдыру, қызмет мақсатына жету үшін моральдық және ерікті күш-жігер. Бұл көрсеткішті оқушының оқу процесінде көрсететін жүйелілігі мен табандылығына қарай бағалау керек. Осы көрсеткіштерге сүйене отырып, біз танымдық белсенділіктің әрбір деңгейіне түсініктеме береміз:

Төмен деңгейлі – репродукциялық белсенділік тұрақты зейіннен көрінеді, ынталандырудың жаңашылдығынан туындайды және оқушының білімді түсінуге, есте сақтауға және жаңғыртуға, оны үлгі бойынша қолдану әдісін меңгеруге ұмтылуымен сипатталады. Бұл белсенділік деңгейінің критерийі оқушының оқытылатын құбылысты түсінуге деген ұмтылысы болуы мүмкін, ол сабақта мұғалімге сұрақ қоюда, мұғалімнің тапсырмасын орындаудағы практикалық іс-әрекетте (баспа материалымен, дидактикалық оқу құралдарымен жұмыс) көрінеді. Белсенділік деңгейінің төмендігінің сипатты көрсеткіші – «неге?» сияқты сұрақтардың болмауынан көрінетін оқушылардың білімді тереңдетуге қызығушылықтың болмауы.

Орта деңгей – түсіндіру әрекеті. Ол оқушының оқытылатын мазмұнның мәнін ашуға, құбылыстың мәніне енуге, құбылыстар мен процестер арасындағы байланыстарды білуге, өзгерген жағдайда білімді қолдану жолдарын меңгеруге ұмтылуымен сипатталады. Бұл белсенділік деңгейінің қалыптасуын бағалау критерийі оқушының келесі сұрақтарды тұжырымдау арқылы көрінетін құбылыстың себебін мұғалімнен немесе басқа көзден білуге ұмтылуы болады.

Жоғары деңгей – шығармашылық белсенділік нақты мінез-құлық пен іс-әрекетте, инициативалық, танымдық және басқа да әрекеттерден, тандаудағы таңдамалылықтан көрінеді. Шығармашылық белсенділік ұжымдық шығармашылық іс-әрекетке өз еркімен қатысуға ұмтылудан, басқа іс-әрекеттерге қызығушылықтың таралуынан көрінеді. Оқу іс-әрекетіндегі математикалық есептерді шешу барысындағы танымдық белсенділіктің ерекше көрінісі:

- шешілетін міндеттерді кездейсоқ емес таңдау;
- есептерді шешудегі сәтсіз әрекеттерге сыншылдық (есептерді шешудің белгілі жолдарын санамау);
- оқушының қызығушылықтары шегінде тапсырмаларды таңдау;
- мұғалімнің позициясын алу мүмкіндігі;
- математикалық есептерді шешу жолдарының әртүрлілігі, өзін-өзі бақылау және өзін-өзі бағалау.

Бастауыш сынып оқушыларының белсенділігін қалыптастырудың негізгі көрсеткіші – бұл іс-әрекеттің мақсатын түсінуімен, олардың субъектімен іс-әрекетке дайындығы ретінде іс-әрекет пәніне қажетті қатынасымен сипатталатын оқу және сабақтан тыс жұмыстарға тұрақты қызығушылық.

Осылайша, критерилерінің бірі оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту болып табылатын оқыту үрдісінде педагогикалық технологияларды қолданудың тиімділігін арттыру жолдарын қарастыра отырып, оқыту ықпалының ықпалын қолайлы ететін белгілі бір шарттарды ескеру қажет.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Шамова Т.И. Активизация учения школьников. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2004. – 208 с.
2. Маркова А.К. и др. Формирование мотивации учения: книга для учителя. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
3. Мынбаева А.К., Садвакасова З.М. Инновационные методы обучения, или Как интересно преподавать: учебное пособие. – Алматы, 2009. – 344 с.

Шығыс Қазақстан облысы, Самар ауданы, Құлынжон ауылы
"Мектеп бөбекжай-балабақша-кешені" КММ
Тәрбиеші
Досанова Гульмира Сайкеновна

БАЛАБАҚШАДА БАЛАЛАРДЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Бүгінгі күн талабы – баланың ақыл – ойын дамыту, заман талабына сай ойын жүйрік етіп тәрбиелеу. Сондықтан да баланың танымын алғашқы күннен бастап дамытудың құралы – ойын әрекеті. Балалар ойын барысында өздерін еркін сезінеді, ізденімпаздық, тапқырлық әрекеті байқалады. Ойын баланы тек қана қызықтырып қоймай, балаға берілетін білім мен тәрбиенің құнды негізі болуы керек. Біздің негізгі міндетіміз – оқыту мен тәрбиежұмысын бағдарламаға сәйкес ойын ретінде ұйымдастыра отырып, баланың логикалық ойлау қабілетін арттыруға жағдай жасау.

Мектепке дейінгі кезеңдегі балаға алғашқы білім беру барысында әртүрлі әдіс – тәсілдерді ойын түрінде үйлестіре қолдану арқылы баланың логикалық ойлау қабілетін арттыру:

а) логикалық ойлау қабілеттеріне арналған тапсырмаларды (жұмбақ суреттер, ситуациялық тапсырмалар, тесттік тапсырмалар, ертегі негізіндегі тапсырмалар, т.б.) түрлендіре қолдану;

ә) балалардың талаптану өзіндік іс-әрекеттерді орындау, бастаған жұмысты аяқтау іскерліктеріне, өз ойын еркін жеткізуге бейімдеу;

в) көмекті қажет ететін балалармен жеке жұмыс түрлерін жүргізу;

б) психологиялық ойындар, жаттығулар қолдану арқылы балаларға жан-жақты жағдай жасау.

Дидактикалық ойындар мен жаттығулар арқылы мектеп жасына дейінгі балаларда логикалық ойлауды дамыту, егер жұмыс келесі педагогикалық жағдайларды ескере отырып құрылатын болса, тиімді болады:

- ойын қызметін ұйымдастыру кезінде әр баланың жеке-жас ерекшеліктерін есепке алу;
- ой операцияларын дамыту және жетілдіру үшін ойындар кезінде әр баланы белсендіру;
- іздеу, ойын-сауық сұрақтарын қолдана отырып ойындарды ұйымдастыру.

Шарттарға сүйене отырып, міндеттер анықталды:

- орта және үлкен мектеп жасына дейінгі балаларда логикалық ойлау алғышарттарының даму деңгейін анықтау және талдау;

- дидактикалық ойындар мен жаттығуларды қолдану арқылы логикалық ойлауды дамыту элементтерін қалыптастыру;

- балалар орналасқан логикалық ойлауды дамыту үшін пәндік-дамытушы органы ойластыру және құру;

- осы мәселе бойынша жүйені әзірлеу;

- ұсынылған жүйенің тиімділігін бағалау.

Логикалық ойлау – бұл абстрактілі ұғымдармен жұмыс істей білу, бұл басқарылатын ойлау арқылы ойлау, қол жетпейтін логика заңдарын қатаң сақтау, себеп-салдарлық байланыстардың мінсіз құрылысы. Атап айтқанда, бұл келесі қарапайым логикалық операцияларды орындау мүмкіндігі: салыстыру, жалпылау, жіктеу, пайымдау, тұжырымдау, дәлелдеу.

Мектеп жасына дейінгі балалар заттардың, атап айтқанда ойыншықтар мен тұрмыстық заттардың әртүрлі формаларына, түстеріне және басқа қасиеттеріне тап болады. Әр бала, тіпті өз қабілеттерін

арнайы үйретпесе де, мұның бәрін қабылдайды. Логикалық ойлау бейнелі негізде қалыптасады және балалардың ойлау дамуының ең жоғары кезеңі болып табылады. Бұл кезеңге жету ұзақ және күрделі процесс болып табылады, өйткені логикалық ойлаудың толыққанды дамуы ақыл-ой белсенділігінің жоғары белсенділігін ғана емес, сонымен қатар сөзбен бекітілген шындық объектілері мен құбылыстарының жалпы және маңызды белгілері туралы жиынтық білімді қажет етеді. Логикалық ойлауды дамыту мектепке дейінгі жаста басталуы керек. Мәселен, мысалы, 5-7 жаста бала салыстыру, жалпылау, жіктеу, жүйелеу және семантикалық корреляция сияқты логикалық ойлау әдістерін қарапайым деңгейде игере алады.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың логикалық ойлау қабілеттерін, қиялын жүйелі ойлауға, шығармашылық қабілеттерін түрлі әдістер арқылы дамытуға түрлі әрекеттер жасау керек. Нәтижелерге жету үшін ТРИЗ технологиясының әдіс-тәсілдерін пайдалануға болады. Олар:

- Қарама-қайшылықты шешу әдісі – ұсынылған заттар мен құбылыстарды әр қырынан қарау;
- Сиқырлы объектілер әдісі – балаға таныс объектінің сипаттарын екінші бір объектіге таңып айту, қолдану;
- Жүйелік жақындау әдісі – бір-бірімен тығыз болатын бөлімдерден құрылған жүйені біртұтас ретінде түсініп беру;
- Салыстыру әдісі – заттар мен объектілердің ұқсастық, ерекшеліктерін анықтау.

Сонымен қатар балалардың ойлау қабілеттері салыстыру, анализ, синтез, абстракция, жалпылау және нақтылау ойлау операциялары арқылы жүзеге асады.

- Салыстыруға бағытталған әдіс-ұқсастық белгілерін анықтау және заттар мен құбылыстар арасындағы айырмашылықты анықтауды қамтиды. 5-6 жасқа дейін бала әр түрлі заттарды бір-бірімен салыстыра алады, бірақ оны әдетте бірнеше белгілерге (мысалы, түс, пішін, өлшем және басқалары) сүйене отырып жасайды. Баланы салыстыруға үйрету үшін оған келесі дағдыларды игеруге көмектесу керек.

- Жіктеу - бұл заттардың ең маңызды белгілерге сәйкес сыныптарға сай таралуы. Жіктеуді жүргізу үшін материалды талдай білу, оның жекелеген элементтерін бір – бірімен салыстыра білу (корреляциялау), олардағы жалпы белгілерді табу, осы негізде жалпылау, заттарды топтарға бөлу маңызды. Осылайша, жіктеуді жүзеге асыру әдістерді қолдануды қамтиды салыстыру және жалпылау.

- Жалпылау дегеніміз-объектілерді немесе құбылыстарды олардың жалпы және маңызды белгілері бойынша психикалық біріктіру, объектілерді сыныптарға бөлу мүмкіндігі.

- Жүйелеу дегеніміз-жүйеге кіргізу, объектілерді белгілі бір тәртіппен орналастыру, олардың арасында белгілі бір реттілік орнату.

- Серия-таңдалған белгі бойынша реттелген өсу немесе кему қатарларын құру. Классикалық серия әдісі: ұя салатын қуыршақтар, пирамидалар, кірістірілген тостағандар және т. б.

- Қорытындылар – бірнеше пайымдаудан, бір пайымдаудан-қорытынды, қорытындыдан тұратын ойлау тәсілі.

- Синтезді объектідегі дұрыс орналасуын ескере отырып, объектінің бөліктерін біртұтас тұтастыққа психикалық біріктіру ретінде сипаттауға болады.

- Талдау - бұл тақырыпты жеке бөліктерге бөлуден тұратын логикалық әдіс. Талдау осы затты немесе заттар тобын сипаттайтын белгілерді бөліп көрсету үшін жүргізіледі.

Баланың ой-өрісін дамытуда логикалық ойлау оң әсерін береді. Сонымен бірге логикалық тапсырмаларды орындаған кезде ойлау қабілеттері арта түсіп, сабақта баланың зерікпеуіне көмектеседі.

Ұлы педагог В. А. Сухомлинский «Ойынсыз, логикасыз, ертегісіз, фантазиясыз толық мәтіндегі ақыл – ой тәрбиесі болмайды» дейді. Логикалық ойлау өз бетінше шешім қабылдауға, түрлі тапсырмаларды орындауға үйретеді. «Ой – ойыннан басталады» десек, баланың ойын жетілдіріп, сабаққа қызығуын, белсенділігін арттыру үшін ойынның маңызы зор. Ойынмен ұйымдастырылған сабақ балаларға көңілді, жеңіл келеді. Сондықтан ойынды іріктеп алудан нақтылы сабақтың мақсаты, мүмкіндіктері мен жағдайларын ескеру керек.

**Ақтөбе облысы, Ырғыз ауданы
ЖСШ Дастан -2016 “Нұр” бөбекжай-балабақшасы
Тәрбиеші
Құлыбаева Гүлнұр Амантайқызы**

ТҮРЛІ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

*Ойынсыз ақыл-ойдың толық дамуы жоқ және мүмкін емес.
Ойын-бұл үлкен жарық терезе, ол арқылы баланың рухани
әлеміне идеялар мен ұғымдардың өміршең ағымы
құйылады. Ойын-бұл ізденімпаздық пен қызығушылықтың
жарқылын тудыратын ұшқын*
В. А. Сухомлинский

Ойын – бұл бала үшін рахат пен қуаныш қана емес, оның көмегімен баланың зейінін, есте сақтау қабілетін, ойлауын, қиялын дамытуға болады. Ойнай отырып, бала жаңа білім, дағдылар, қабілеттерді дамыта алады. Ойын арқылы және ойында дидактикалық мәселелерді шеше отырып, мұғалім ойынды – балаларға қызықты, жақын, оларды қуантатын, балалардың қарым-қатынасына, достықтың, жанашырлықтың пайда болуына және нығаюына, "балалар қоғамының" заңдары бойынша өмір сүретін ұжымның қалыптасуына ықпал ететін іс-әрекетті сақтауы керек.

Балалардың сөйлеуін дамыту – балабақшада жүзеге асырылатын негізгі міндеттердің бірі. Материалды жақсы игеру және сауатты сөйлеуді қалыптастыру үшін осы саладағы білімді жақсы игеруге ықпал ететін құралдар мен әдістерді қолдану қажет. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дамуындағы ең жақсы көмекші-дидактикалық ойын. Балабақшаның педагогикалық процесінде Дидактикалық ойындарды қолдану тәрбие мен оқытудың тиімділігін арттырады.

Дидактикалық ойындар - бұл мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу мен оқытудың бір құралы. Дидактикалық ойындар мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытудың тиімді құралы болып табылады. Дидактикалық ойындарды жүйелі қолдану материалды жақсы игеруге, ақыл – ойын жүйелеу, ойлау қабілеттерін жетілдіру, дәлдікке үйрету, шындыққа тәрбиелеу, логикалық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Дидактикалық ойынды басқару дидактикалық тапсырманы – танымдық мазмұнды дұрыс анықтаудан, ойын тапсырмасын анықтаудан және ол арқылы дидактикалық тапсырмаларды жүзеге асырудан тұрады. Ойынның маңызды міндеттерінің бірі болып табылатын және балалар үшін қызықты ойын әрекеттерін ойластыруда, оларды ойнауға итермелейді. Мұғалімнің ерекше қамқорлығы-ойынның материалдық орталығын құру: ойыншықтарды, суреттерді және ойынға арналған басқа материалдарды таңдау. Ойынды басқару үлкен педагогикалық шеберлік пен әдептілікті қажет етеді, өйткені ойында және ойын арқылы бірқатар мәселелерді шеше отырып, тәрбиеші ойынды балаларға қызықты, жақын, оларды қуантатын әрекет ретінде сақтауы керек.

Дидактикалық ойындарды басқару мыналарды қамтиды:

а) тәрбиешінің бағдарламалық мазмұнды таңдауы мен ойлауы, дидактикалық міндеттерді нақты анықтау, оқыту мен тәрбиелеу жүйесіндегі ойынның орны мен рөлін анықтау, оқытудың басқа түрлерімен өзара байланыс пен өзара әрекеттесуді орнату;

ә) ойынның өзін құру (дәлірек айтқанда, жобалау) және ойын тапсырмасын, ойын әрекеттерін, ойын ережелерін анықтау және ойын нәтижесі;

б) ойын барысын басқару және барлық балалардың белсенділігін қамтамасыз ету, жасқаншақ балаларға көмек көрсету, балалардың өзара достық қарым-қатынасын және ойында көрінетін құбылыстарға, оқиғаларға оң көзқарасты ынталандыру.

Дидактикалық ойын кезінде баланың жеке қасиеттері қалыптасады. Ойын іс-әрекетінде бала айналадағы құбылысты өзінше түсініп, бейнелейді, өзінің күш-жігерін, сезімін білдіруге мүмкіндік тауып, айналадағы қоршаған ортамен қарым-қатынасын нығайтып, адамдардың күнделікті іс-әрекетіне көңіл бөліп, араласа алады. Әрекет – ойынның негізгі бөлігі. Әрекетсіз ойынның мақсатын жүзеге асыру мүмкін емес. Әрбір дидактикалық ойынның міндеті әрбір баланың мінез – құлқын анықтап, ұйымдастырып, біртұтас ұжымға біріктіретін әрекет арқылы іске асады. Ол балалардың қызығушылығын тудырып, олардың ойынға деген эмоциялық қатынасын анықтайды.

Ойын барысында мектеп жасына дейінгі балаларда:

- сөйлеу мотивациясы артады, қарым-қатынас дағдылары сәтті дамиды;
- балалардың сөздігі байытылады және белсендіріледі;
- сөйлеу тынысы және дұрыс артикуляция, сөйлеу логикасы, үйлесімді және бейнелі сөйлеу дамиды;
- диалогтық сөйлеу, оның сауатты жүйесі жетілдірілуде;
- зейін, есте сақтау, ойлау, қиял дамиды;
- балалар сөйлеу материалының көп мөлшерін есте сақтайды;

Соңғы жылдары сөйлеу қабілеті бұзылған балалар санының артуы байқалды. Қазіргі уақытта балалар компьютерде және телефонда көбірек уақыт өткізеді, ата-аналар балабақшада берілген сөйлеуді дамыту сабақтары жеткілікті деп санайды, бірақ тәжірибеден көрініп тұрғандай, бұл сөйлеу дағдыларын қалыптастыру үшін жеткіліксіз. Бұл мәселені шешуде дидактикалық ойын керемет көмекші болып табылады.

Дидактикалық ойын-кез-келген ойын сияқты, әр бала үшін энергия мен өміршендіктің таптырмас көзі болып табылады. Дидактикалық ойындар балаларды қызықтырады, оларға үлкен қызығушылық тудырады. Дидактикалық ойындардың арқасында бала қажетті білім мен дағдыларды тыныш алады. Ойын барысында бала қарым-қатынас жасайды, өз ойларын, пайымдауларын білдіреді, дұрыс грамматикалық жүйе қалыптасады, үйлесімді және диалогтық сөйлеу дамиды. Дидактикалық ойындардың арқасында баланың сөйлеуі айқынырақ және түсінікті болады. Осы ойындарды өз жұмысында қолдана отырып, көптеген педагогикалық тапсырмаларды орындауға болады. Айта кету керек, бұл ойындар балаларды түрлі-түсті, жарықтығымен таң қалдырады. Дидактикалық ойындарды импровизацияланған материалдан өз қолыңызбен оңай жасауға болады. Балалардың өздері ойын құруға қатыса алады. Дидактикалық ойын құру сабақтары кез-келген балаға қызықты болады.

Барлық дидактикалық ойындарды үш негізгі түрге бөлуге болады: заттармен ойындар (ойыншықтар, табиғи материалдар), үстел үсті және сөздік ойындар.

Заттармен ойындар. Заттармен ойындар ойыншықтар мен нақты заттарды пайдаланады, олармен ойнайды, балалар заттарды салыстыруды, ұқсастықтар мен айырмашылықтарды орнатуды үйренеді. Осы ойындардың көмегімен балалар заттардың қасиеттерімен және олардың белгілерімен танысады: түсі, мөлшері, пішіні, сапасы. Бұл ойындар сөздікті белсендіруге, есте сақтауды, логикалық ойлауды дамытуға ықпал етеді.

Үстел үсті ойындары. Бұл ойындар балаларға өте ұнайды, олар тек ойын-сауық сипатына ие емес, сонымен қатар балалардың сөйлеу дамуында керемет көмекші болып табылады. Тақта-баспа ойындары үйлесімді сөйлеуді, сөйлеудің грамматикалық құрылымын дамытуға ықпал етеді, сөздік қорын байытады, қиялды, ойлауды, есте сақтауды дамытады.

Ауызша ойындар. Сөздік ойындар ойыншықтардың сөздері мен іс-әрекеттеріне негізделген. Бұл ойындар әртүрлі ойлау мәселелерін шешуге ықпал етеді; олардың сипаттамаларын бөліп көрсете отырып, тақырыпты сипаттау; сипаттамадан болжау; ұқсастықтар мен айырмашылықтардың белгілерін табу; заттарды әртүрлі қасиеттерге, белгілерге топтастыру. Бұл ойындар баланың ойлауын дамыту үшін үлкен маңызға ие, өйткені оларда балалар логикалық қателіктерді байқау үшін басқалардың пікіріне сүйенбей, тәуелсіз пікірлер айтуға, қорытынды жасауға және қорытынды жасауға үйренеді. Сөз ойындарының мысалдары: "Бұл қандай құс (аң)?", "Ертегіні ойлап тап", "Тез жауап бер", "Үш затты ата", "Кім көп заттарды атайды?".

Осылайша, дидактикалық ойын үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу белсенділігін дамытуға үлкен мүмкіндік береді деп айтуға болады. Ол қарым-қатынас құралы ретінде сөйлеуді меңгеруге, белсенді сөздікті байытуға, үйлесімді, грамматикалық тұрғыдан дұрыс диалогтық және монологиялық сөйлеуді дамытуға, сөйлеудің дыбыстық және интонациялық мәдениетін, фонематикалық есту қабілетін дамытуға, дыбыстық белсенділікті қалыптастыруға бағытталған. Ойындарды жүйелі түрде өткізу балалардың психикалық даму мәселелерін шешуге көмектеседі, өйткені есте сақтау сияқты құнды есте сақтау сапасы жақсарады, ерікті зейін айтарлықтай жақсарады, ойлау жылдамдығы дамиды. Балалардың сөйлеуі айқынырақ, дұрыс, мәнерлі болады. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытуда дидактикалық ойындарды үнемі қолданудың тиімділігі өте жоғары.

**Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасының Өскемен қаласы бойынша білім бөлімінің
«№100 балабақша-бөбекжайы» КМҚК**

Тәрбиеші

Бекенова Назым Серікқызы

ТӘРБИЕЛЕНУШІЛЕРДЕГІ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТЫ ДАМУ МАҚСАТЫНДА СЕРУЕНДЕУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық дамуы үшін серуендеуді ұйымдастырған кезде "танымдық даму" білім беру саласының мазмұнына сүйену керек. Серуендеуді ұйымдастыруда келесі бағыттар бөлінеді: балалардың ой-өрісін кеңейту, әлемнің тұтас бейнесін қалыптастыру, танымдық-зерттеу қызметін дамыту, өнімді (сындарлы) қызметті дамыту; қарапайым математикалық түсініктерді қалыптастыру.

Балалар табиғаты бойынша зерттеушілер. Жаңа тәжірибеге деген шексіз шөлдеу, қызығушылық, экспериментке деген үнемі ұмтылыс, әлем туралы жаңа түсініктерді өз бетінше іздеу дәстүрлі түрде балалардың мінез-құлқының маңызды белгілері ретінде қарастырылады. Әрбір бала кішкентай зерттеуші, ол қоршаған әлемді қуана және таңданыспен ашады. Балалар белсенді әрекетке ұмтылады және бұл ұмтылыстың жойылып кетуіне жол бермеу, оның одан әрі дамуына ықпал ету маңызды. Балалардың іс-әрекеті серуенде неғұрлым толық және әр түрлі ұйымдастырылса, балалардың дамуы соғұрлым сәтті болады, әлеуетті мүмкіндіктер мен балалардың шығармашылық көріністері жақсы жүзеге асырылады. Сондықтан ойын, ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынас, эксперимент, бақылау, балалар еңбегі сияқты балалар үшін ең жақын және табиғи іс-шаралар серуендеу кезінде ерекше орын алады. Мектепке дейінгі мекемелердің жұмыс тәжірибесінде серуендеудің келесі түрлері қолданылады:

- типтік - балалардың ең еркін қызметі;
- біріктіру – мақсатты серуендеу және еркін әрекет;
- серуендеу – экскурсия; спорттық эстафеталар.

Серуендеу келесі құрамдас бөліктерді қамтиды:

- бақылау, қарау;
- балалардың еңбек қызметі;
- ашық ойындар;

- балалармен жеке жұмыс;
- балалардың өзіндік қызметі.

Білім алу процесі балалардың тәуелсіз іс-әрекеті кезінде тиімді болатыны белгілі. Серуенде танымдық-зерттеу қызметін ұйымдастыру арқылы баланың зерттеуге деген қызығушылығын қолдауға және ынталандыруға, оған зерттеу іс-әрекетінде тәжірибе жинақтауға, қабылдауды, ойлауды, сөйлеуді дамытуға көмектесуге болады. Серуендеудегі танымдық-зерттеу қызметі балалардың іс-әрекетін ұйымдастырудың визуалды-практикалық әдістерін қамтиды: бақылаулар, экскурсиялар, қарапайым тәжірибелер, эксперименттер, ойын проблемалық жағдайлары және т.б. Серуендеу кезінде бақылау күн сайын жүргізіледі. Ол барлық балалармен немесе кіші топтармен алдын-ала жоспарланады. Бұл табиғи құбылыстарды немесе ересектердің еңбегін бақылау болуы мүмкін.

Сонымен қатар, серуендеу кезінде ересек адам мезгіл-мезгіл балалардың ұйымдастырылған бақылаулар барысында ғана емес, сонымен қатар өз бақылаулары барысында алған білімдерін нақтылап, бекітіп отыруы керек. Бұл мәселені сәтті шешу үшін баланың назарын аудару әдістері жасына сәйкес келуі керек, ең алдымен бұл әр түрлі формадағы индикативті реакцияларға сүйену. Ересек адамның міндеті-балалардың табиғи ортадағы өзгерістерді байқауға, баланың назарынан тыс қалған сәттерге назар аударуға деген ұмтылысын сақтау. Байқау тыңдауды және естігенді белсенді қабылдауды қамтиды. Бірақ серуендеу кезінде бала оны алаңдататын көптеген сәттерге тап болады: құс шырылдайды, көліктердің шуылы және т. б.

Үлкен мектеп жасына дейінгі баланың белсенді назар аудару кезеңі шамамен 10 минутты құрайды. Сондықтан бақылаулар қызықты, танымдық және белсенді қабылдау кезеңінде болуы керек. Қарастырылып отырған объектілерге танымдық белсенділікті ынталандыру үшін тәрбиеші балалардың қызығушылығын, эмпатиясын және қоршаған ортадағы ерекше оқиғаларға қатысуын жеке мысалмен тудыруы керек. Проблемалық сұрақтар қою арқылы мектеп жасына дейінгі балаларды өз пікірлерінің белсенді мәлімдемелеріне тартуы қажет.

Табиғи ортаның жарқын бейнелеріне қызығушылықтың негізгі эмоционалды ынталандыруы. Күнделікті бақылауларға қызығушылықты сақтау тікелей танысу үшін объектінің мезгіл-мезгіл өзгеруіне байланысты жүзеге асырылуы мүмкін. Жануарлар, өсімдіктер, жәндіктер мен құстардың табиғат құбылыстарын бақылау әр түрлі мамандықтағы адамдармен танысуға, қоғамдық өмірмен — көше өмірімен танысуға ауыстырылуы керек. Балалардың назарын табиғатта әр түрлі уақыт кезеңдерінде болып жатқан өзгерістерге аударып, балаларды көргендеріне таңдануға ғана емес, сонымен бірге қорытынды жасауға, табиғи объектілердің өзара тәуелділігін түсінуге, табиғатқа қамқорлық жасауға, оның байлығын қорғауға және көбейтуге үйрету маңызды. Мақсатқа сәтті жету үшін тәрбиеші балалардың белсенді қабылдауын ұйымдастыратын арнайы әдістерді қолдануы керек: зерттеуді ұсыну, объектілерді бір-бірімен салыстыру, жетекші және арандатушылық сұрақтар қою, жеке объектілер мен табиғат құбылыстары арасында байланыс орнатуға көмектесу.

Серуенде мектеп жасына дейінгі балалардың бірлескен және тәуелсіз іс-әрекеті процесінде табиғи материалдармен тәжірибелерді ұйымдастыру барысында балалар қоршаған әлемді жақсы біледі. Мұның бәрі оларды ересектерден, танымдық әдебиеттерден, балалар энциклопедияларынан, интернеттен көмек сұрап сұрақтарға жауап іздеуге ынталандырады. Мектеп жасына дейінгі балаларды табиғат құбылыстарымен таныстыру үшін серуендеу кезінде эксперименттік қызметті жоспарлау кезінде маусымдыққа ерекше назар аудару керек. Сондай-ақ балалардың бірлескен және дербес зерттеу қызметі үшін қажетті жағдайлар жасалуы тиіс. Үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық белсенділігін ынталандырудың тиімді түрі-балабақша аумағында және одан тыс жерлерде экскурсиялар. Олар тірі және жансыз табиғат объектілерін зерттеу бойынша зерттеу қызметін дамыту, Табиғаттағы маусымдық өзгерістерге бақылау жүргізу мақсатында ұйымдастырылады. Экскурсияда балалардың эксперименттік іс-әрекетінің аясын кеңейтуге мүмкіндік бар. Тәрбиешілер үшін серуендеу-бұл балаларды сауықтырып қана қоймай, баланы жаңа біліммен байытудың, табиғаттың өзі беретін тәжірибелерді көрсетудің, зейінді, есте сақтауды және басқа да ойлау операцияларын дамытудың ерекше мүмкіндігі.

Осылайша, дұрыс ұйымдастырылған және ойластырылған серуендер балалардың танымдық даму міндеттерін орындауға көмектеседі. Педагогикалық қызмет барысында бақылауларды жүйелі түрде қолдана отырып, жануарлар әлемінің өкілдерін зерттеу бойынша тәжірибелер, эксперименттер, практикалық жұмыстар, балабақша аумағы бойынша және одан тыс жерлерге экскурсиялар — мұның бәрі балалардың табиғат туралы білімдерін игеруіне, салыстыру, талдау, жалпылау, тұтас және оның бір бөлігін табу, заттарды сипаттау дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы, Сарыағаш каласы
№1 “Гүлжан” бөбекжай бакшасы МКҚК
Тәрбиеші
Жолбарысова Эльнура Орынбасаровна

ТАБИҒАТ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУ ҚҰРАЛЫ **РЕТІНДЕ**

Мектеп жасына дейінгі балаларға экологиялық тәрбие беру – адамның табиғатқа деген жауапкершілігін қалыптастыру мен дамытуды қамтамасыз ететін экологиялық білім, білік, дағды, көзқарас, сенім, адамгершілік қасиеттер жүйесін қалыптастырудың мақсатты, ұйымдасқан, жүйелі, дәйекті, жүйелі педагогикалық процесі.

Мектеп жасына дейінгі балаларға экологиялық тәрбие беру жердегі, судағы, ауадағы тіршілік туралы, ормандардың, шабындықтардың, бау-бақшалардың, егістіктердің өсімдіктері туралы, құстар, үй және жабайы жануарлар, Қызыл кітап туралы және табиғаттағы экологиялық қатынастарды түсіндіре білуде әрі табиғаттың әр бұрышындағы өсімдіктерді күте білуде көрінеді.

Экологиялық тәрбиенің нәтижелілігінің көрсеткіші баланың білімі мен мінез-құлқы ғана емес, оның өз аймағының табиғи ортасын жақсартуға қатысуы болып табылады. Барлық халықтардың суретшілері, ақындары, философтары адам мен табиғаттың қарым-қатынасын зерттеуге көп уақыт бөлді.

Мен үшін балаларға экологиялық тәрбие берудің өзекті мәселелерінің бірі – жаңа экологиялық сананы қалыптастыру. Ақыл-ой тәрбиесінің құнарлы жерін қоршаған табиғат бізге береді, бұл баланы ақылды, мейірімді, эмоционалды етеді.

К.Д.Ушинский «шалғынды көрмей, дала гүлдеріне сүйсінбей өскен бала - бақытсыз» деп сенді.

Табиғатты көре білу – онымен біртұтастық дүниетанымын тәрбиелеудің және табиғат арқылы тәрбиелеудің алғашқы шарты. Ол табиғатпен үнемі байланыста болу арқылы ғана қол жеткізіледі. Адам өзін тұтастың бір бөлігі ретінде сезіну үшін эпизодтық емес, үнемі осы тұтастықпен қарым-қатынаста болуы керек. Міне, сондықтан педагогикалық әсерлердің үйлесімділігі табиғатпен үнемі байланыста болуды талап етеді.

Табиғат – дамуға әсер ететін факторлардың бірі және адамға эстетикалық әсерлер мен эмоционалдық әсер етудің сарқылмас көзі. Адамдардың өмірінде табиғат маңызды орын алады. Туған табиғатқа деген сүйіспеншілік жастайынан тәрбиеленеді. Дәл осы уақытта балаларды сүйіспеншілікке, үйлесімділікке, бірлікке тәрбиелеу керек.

Мектепке дейінгі мекемеде балаларды табиғатпен, жылдың әр мезгілінде болып жатқан өзгерістермен таныстырады. Алған білімдер негізінде табиғат құбылыстарын шынайы түсіну, білуге құштарлық, бақылай білу, логикалық ойлау, барлық тіршілік иелеріне эстетикалық қатынас жасау сияқты қасиеттер қалыптасады. Табиғатқа деген сүйіспеншілік, оны аялай білу, тіршілік иелеріне қамқорлық жасау табиғатқа деген қызығушылықты тудырып қана қоймай, балалардың бойында отансүйгіштік, еңбексүйгіштік, адамгершілік, табиғи байлықты қорғайтын және арттыратын ересектердің ауыр еңбегін құрметтеу сияқты ең жақсы мінез-құлық қасиеттерін қалыптастыруға ықпал етеді.

Осылайша, тандалған тақырыптың өзектілігі мектеп жасына дейінгі балаларды табиғатпен таныстыру бойынша жұмысты тиімді жүзеге асыру үшін кішкентай адамның сезімін тәрбиелеуге, «нақтылауға», түс пен дыбыс реңктерін ажырата білуге, табиғатпен бірлікті сезінуге бағытталған сабақтар кешенін әзірлеу қажет екендігімен анықталады.

Мектепке дейінгі жас – тәрбиедегі ерекше жауапты кезең, өйткені ол баланың жеке басының бастапқы қалыптасу жасы. Осы уақытта баланың қатарластарымен қарым-қатынасында оның жеке басының дамуына айтарлықтай әсер ететін күрделі қарым-қатынастар пайда болады. Мектепке дейінгі жаста баланың әлемі, әдетте, басқа балалармен тығыз байланысты. Бала неғұрлым үлкен болса, соғұрлым ол үшін құрдастарымен байланыс маңыздырақ болады.

Мектепке дейінгі балалық шақ – адам дамуының аса маңызды кезеңі. Оның бар болуы қоғамның және белгілі бір тұлғаның әлеуметтік-тарихи және эволюциялық-биологиялық дамуымен анықталады, ол белгілі бір жастағы баланың дамуының міндеттері мен мүмкіндіктерін анықтайды. Мектепке дейінгі балалық шақ баланың алдағы оқуына қарамастан дербес құндылыққа ие. Бұл жаста танымдық белсенділік артады: қабылдау, бейнелік ойлау дамиды, логикалық ойлаудың бастаулары пайда болады.

Баланың кез келген іс-әрекетінің мазмұнының негізі оның қоршаған ортамен, атап айтқанда, табиғатпен танысу кезінде қалыптасатын білімдері мен дағдылары болып табылады. Мектеп жасына дейінгі балаларды табиғатпен таныстыру оларға жансыз және тірі табиғаттың заттары, құбылыстары туралы белгілі көлемде білім беруді көздейді, оларды игеру барысында балалардың танымдық қабілеттері қалыптасады, табиғатқа дұрыс көзқарасы тәрбиеленеді.

Әрбір жас тобында балаларды табиғатпен таныстыру үшін белгілі бір бағдарламалық тапсырмалар орындалады.

2-3-ші жастағы балаларды өсімдіктермен, жануарлармен, жансыз табиғат құбылыстарымен таныстырады, оларды кеңістікте оқшаулауға, өсімдіктердің кейбір белгілерін (жапырақтардың, гүлдердің түсі), қимыл-қозғалысы мен дауыстарын ажыратып, дұрыс атауға үйретеді, жануарлардың алғашқы көрнекі байланыстары мен жалпылауларына әкеледі (балық суда жүзеді). Сонымен бірге балаларда анализаторлар (көру, есту, т.б.) жетілдіріліп, бақыланатын заттарға зейіні мен қызығушылығы дамиды, оларға деген ізгілікті көзқарас қалыптасады.

4 жастағы балаларда олар өмірде үнемі кездесетін табиғат заттары мен құбылыстары туралы түсініктер қалыптастырады, оларды балалар сабақта, ойын әрекетінде зат-сезім әрекеті процесінде меңгере алатындай байланыстар орнатуға жетелейді.

Балаларды бақылауға, өсімдіктердің, жануарлардың жеке белгілерін бөліп көрсетуге, сенсорлық эталондар арқылы анықтауға (түсі, пішіні, өлшемі), заттарды салыстыруға және сыртқы белгілеріне қарай топтастыруға үйретеді. Білімді меңгеру процесінде олар танымдық әрекеттің жоғары формаларын қалыптастырады: үш жаста танымның көрнекі-бейнелі деңгейінен бастап, төрт жасқа дейінгі балалар себеп-салдарлық байланыстарды орнатуға жақындай алады.

Бес жасқа қарай балалар бейнелі ойлаудың ең жоғарғы түрін қалыптастырады. Олар жалпылама білімді меңгере алады, бұл олардың табиғатта кездесетін заңдылықтарды көрсететін идеяларының пайда болуына ықпал етеді. Балаларды өсімдіктер мен жануарлардың құрылысының өзіне тән белгілерін анықтауға және олардың тіршілік ету жағдайларына тәуелділігін орнатуға үйретеді.

Экологиялық бағыттағы міндеттерді шешу барысында мұғалім балаларға табиғат туралы, оның өзгерістері туралы білім беруі, табиғат құбылыстарына эмоционалды-бағалаушы көзқарасын қалыптастыруы, табиғат құбылыстарын бақылап, қорытынды жасауға үйретуі керек.

Жалпы алғанда, табиғат бөліктеріне жүргізілетін эксперименттер - бұл нақты объектілермен және олардың қасиеттерімен нақты тәжірибелер. Айналадағы шындықты тану бақылаулар, экскурсиялар, арнайы ұйымдастырылған эксперименттер мен тәжірибелер процесінде, сонымен қатар ойын әрекетінде жақсы қол жеткізіледі. Эксперименттік-зерттеу іс-әрекеті процесінде мұғалім балаларға қол жетімді табиғи-ғылыми ақпаратты береді, оларды өз бетінше қарапайым қорытындылар жасай білуге жетелейді.

Академик Н.Н.Поддяковтың пікірінше, эксперимент әрекетінде бала қоршаған зат пен құбылыстарды толық танып, меңгеру үшін өз бетінше әсер етіп, өзіндік зерттеуші қызметін атқарады. Эксперименттік жұмыс барысында бала эксперимент жүргізу арқылы шешетін және белгілі бір заң немесе құбылыстың идеясын өз бетінше меңгеріп, талдау, қорытынды жасайтын жағдайлар жасалады.

Балалардың эксперименті оқшауланған әрекет емес, ол серуендеу, оқу, ойнау, бейнелеу өнері, сөйлеуді дамыту, математика кезіндегі бақылаумен тығыз байланысты. Мектепке дейінгі мекеменің негізгі міндеті – баланың зерттеуге, жаңалық ашуға деген қызығушылығын қолдау және дамыту, ол үшін қажетті жағдай жасау.

Тәжірибе әрқашан балалардың бақылау және жұмыс процесінде алған бар идеялары негізінде құрылуы керек. Мектеп жасына дейінгі балалар оның міндеттері мен мақсатын анық білуі керек. Эксперимент жүргізе отырып, тәрбиеші өсімдіктер мен жануарларға зиянын тигізбеуі, зақымдамауы керек. Балалар экспериментті орнату және өткізуде белсенді қатысушылар болуы маңызды.

Осылайша, баланың өз бетімен жүргізетін эксперименті оған құбылыстың моделін жасауға және алынған нәтижелерді тиімді түрде жалпылауға, оларды салыстыруға, осы құбылыстарды жіктеуге және адамға және өзі үшін қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданы, Бөлек ауылы
"М. Горький атындағы орта мектеп" КММ
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Буркитбаева Самал Шаденовна

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҒЫНДА МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРДІ ҚОЛДАНА ОТЫРЫП, ОҚУШЫЛАРДЫҢ АУЫЗЕКІ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТЫРУДЫҢ ТӘСІЛДЕРІ

Оқушылардың сабақтағы белсенділігі олардың сабаққа қызығушылықтарының артуымен тығыз байланысты. Әсіресе, мақал-мәтелдер оқушылардың лидерлік қабілеттерін жетілдіріп, өз пікірін дәлелдеуге, сыныптастарымен еркін пікірлесуге ықпал етеді. Мақал-мәтелдер оқушыларды тілдік материалдарға қызықтырумен қатар ана тілінен алған білімдерін бекіту, тереңдету үшін де тиімді. Мұның өзі мақал-мәтелдер оқушылардың танымын кеңейтіп, оның ойлау қабілетін, ізденімпаздығын, еңбекқорлығын жетілдіруде, олардың жеке тұлғалық қабілеттерін тәрбиелеуде маңызды рөл атқаратынын көрсетеді. Мақал-мәтелдерді меңгеру барысында оқушылар өздерін еркін сезінеді, басқа жолдастарымен тілдік қарым-қатынасқа оңай түседі. Бұл шәкірттердің жеке тұлғалық қабілеттерін жетілдіруіне, сабақтың тартымды өтуіне, жаңа материалды терең игеруіне ықпал етеді. Сондықтан оқыту барысында мақал-мәтелдерді қолдану – қазақ тілі, қазақ әдебиеті пәндерін сапалы оқытудың, меңгертудің ұтымды жолдарының бірі.

Мақал-мәтелдер ой дәлелдігімен, тереңдігімен, ықшамдылығымен ерекшеленеді. Онда өмірдің сан алуан құбылыстарына баға беріліп, үлкен түйін жасалады. Халық даналығы үлкен ойды аядай қалыпқа сыйғызып, асқан шеберлікпен танытқан. «Көп сөз-көмір, аз сөз-алтын» дегендей, мақал-мәтелдің өн бойыннан поэзияға тән жинақылық, үнділік, саздылық, ұйқас, ырғақты кездестіреміз. Мақал-мәтелдің оқушыларға тәрбие берерлік жағы да, сөздік қорды толықтыру үшін теңдесі жоқ қазына. Мақал – сөздің мәйегі. Мәйек – қазан сүтті ашытатын ұйытқы, яғни қысқа да нұсқа айтылатын сөз, тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні, сөздің ұйытқысы. Мақал дегеніміз халықтың ғасырлар бойы өмірден, табиғаттан көрген – білгенің бейнелейтін шағын шығармасы, сөз өнері... Мақал бейнелі сөз, тілі ұста, құрылысы тұрақты сөйлем. Сондықтан да ол жаттауға, есте сақтауға, пайдалануға оңай. Өйткені, қазақ мақалдарының құрылымы қысқа, өлеңге жуық, онда ұйқас бар, дыбыс үндестігі бар.

Тіл дамыту жұмысында ауызекі сөйлеу мен жазба тілінің бір – бірімен байланыста. Адам бір – бірімен сөйлеу тілі арқылы тікелей қарым қатынас жасайды. Сөйлеу тілі арқылы адам екінші бір адамның айтқан сөзін естейді, тыңдайды әрі онымен пікір алымып сөйлейді. Адам осындай сөйлеу барысында тілдің түрлі көркемдік тілдік құралдарын пайдаланады. Мысал, мақал – мәтел, теңеу, салыстыру, әсірілеу, сөзге екпін түсіріп айту, ымдау тағы да басқа әрекеттер арқылы сөйлеу үрдісінде екінші бір адамға ойын жеткізеді. Оқушыларға сабақта қазақ халқының мақал-мәтелдері туралы мағлұмат бере отырып, дүние танымын кеңейтуге болады. Халық даналығының ең құнды қазынасының мәнін меңгерту арқылы оқушыларды ұлтжандылыққа, елін сүюге, халқын қадірлеуге үйретуге болады. Ол үшін мұғалім келесі міндеттерді қоюы тиіс: сөз маржанының өмірлік берер тәрбиесін сезінуге үйрету, топпен жұмыс істеуге тәрбиелеу, бір-бірін тыңдай, сыйлай білуге үйрету. Сабаққа дайындық кезінде төмендегі қағидаларды еске ұстау қажет:

- мақал-мәтелдердің тәрбиелік мақсатын анықтау;
- мақал-мәтелдердің шарттарын жетік біліп, оқушыларға жеткізе білу;
- мақал-мәтелдердің шарттарының сақталуын қатаң қадағалау.

Оқушы тілін дамытуда іске асырылған жұмыстың бірі – мақал-мәтелдер арқылы сөздік қорын байыту болса, мақал-мәтелді оқушыға меңгерту үшін аталған жұмыстарды іске асыруда ұтымды әдіс-тәсілдер пайдалану қажеттілігі анық байқалды. Сондықтан оқытудың жаңа технологияларын қолдануға мән берілді. Мәселен, мақал-мәтелді түсіндіру кезінде оқушының сана-сезіміне бағытталған мәлімет оның ақыл-ой, ойлау әрекетін іске қосады. Оқушыны ойландыру оның өзінше білім алу әрекетіне итермелейді, сөйтіп өзінше оқу, өзінше дамуға жол ашады.

Осы мақсатта мен мына әдіс-тәсілдерді қолдандым:

- Оқушылардың сөздік қорын мақал-мәтелдер арқылы байытуда алдымен олардың өздері білетін мақал-мәтелдерін естеріне түсіріп, сұрақ-жауап арқылы ол мақалдардың мағыналарын қалай түсінетіндіктері сынау;

- Одан әрі жұмыс бірте-бірте күрделендіріп, оқушылардың сұрақтарға мақал-мәтел арқылы жауап берулері талап ету.

Осылайша мақалдар арқылы жауап беруге машықтанған соң, оқушыларға белгілі бір тілдік жағдайға қатысты тапсырмалар орындалу. Мәселен:

а) асығыс жағдайда қолданылатын мақал-мәтелдер.

ә) Ерлік жасап, көпшілікті қиындықтан құтқардыңыз. Осы жағдайға байланысты қандай мақал-мәтелді қолдануға болады?

б) Біліміңізбен жарыста жеңдіңіз. Соған сай қандай мақал-мәтел айтылады?

в) Қандай істің болса да белгілі бір нәтижеге жетуінің басты кепілі – ұйымшылдық, ынтымақ жайында қандай мақал-мәтел білесіз?

г) Қырағылық, сақтық жағдайында қандай мақал-мәтел айтуға болады?

Оқушылардың тілін дамыту мақсатында мақал-мәтелдер арқылы бірнеше жұмыс түрлерін қолдануға болады. Берілген мақалдарды оқыңыздар, мағынасын таратып айтыңыздар:

1. Тіл тас жарады, тас жармаса, бас жарады.
2. Сөз жүйесін тапса, мал иесін табады.
3. Жанды жаралайтын да сөз, емдейтін де сөз.
4. Жақсы лебіз – жарым ырыс.
5. Тау мен тасты жел бұзар, адамзатты сөз бұзар.
6. Шешеннің сөзі – ортақ.

Тапсырмалар:

1. Осы мақалдардың ішінен қайсылары шешендік сөздің табиғатын ашуға септеседі деп ойлайсыздар? Себебін дәлелдеңіздер.

2. Ұсынылған мақалдармен үндестіріп, өз ой тұжырымыңызды айтыңыз.

2. Берілген мақал-мәтелдердің екінші сыңарлары сіздерше қалай өрілуі мүмкін деп ойлайсыздар? Әркім өз бетінше мақалдарды жалғастырып, салалас құрмаласқа айналдырып көріңдер. Осы мақал-мәтелдердің қолданылу орны мен мәнін түсіндіріңдер.

Мақал-мәтелдің оқушыларға тәрбие берерлік жағы да, сөздік қорды толықтыру үшін теңдесі жоқ қазына. Мақал бейнелі сөз, тілі ұста, құрылысы тұрақты сөйлем. Сондықтан да мақал-мәтелдер оқушыларды қызықтырып, олар халқымыздың асыл мұралары арқылы сөздік қорларын толықтыруға белсенді, саналы түрде қызмет етеді. Жаңаша жаңғыртып оқытуға мақал-мәтелдердің шебер сөйлеудегі маңызы зор. Мақал-мәтелдермен жүргізілген жұмысқа оқушылар саналы, белсенді түрде қатысып, өздерін жеке тұлға ретінде ұстап, айтатын ойды ұнамды да ұтымды жеткізудің басты құралы ретіндегі сөз мәйегі, сөздің көркі болған мақал-мәтелдерді меңгеруге ынтылаы болары сөзсіз. Сөйтіп, оқушылар тапқырлықпен тұжырымдалған, тәрбиелік мәні үлкен мақал-мәтелдің, нақыл сөздердің тіл дамытудағы қажеттілігін шынайы сезінеді.

Жетісу облысы, Панфилов ауданы, Жаркент қаласы
"Ш.Уалиханов атындағы орта мектеп" КММ
Информатика пәнінің мұғалімі, педагог - модератор
Хасенова Гульнур Толеухановна

ИНФОРМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУЫ МАҚСАТЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ОҚЫТУДЫҢ БЕЛСЕНДІ ФОРМАЛАРЫ

Білім берудің заманауи модернизациясы қазіргі қоғамда болып жатқан өзгерістерге тікелей байланысты. Сол себепті мектеп оқушыны бәсекелестік ортада жұмыс істеуге дайындауы керек. Ал бүгінде өзгермелі өмірлік жағдайларға икемді бейімделетін, қажетті білімді өз бетінше алып, ақпаратпен сауатты жұмыс істей алатын, өз бетінше сыни тұрғыдан ойлайтын және алған білімдерін қазіргі қоршаған жағдайда қайда және қалай қолдануға болатынын нақты білетін тұлғалар сұраныста.

Бізге жаңа идеяларды тудыратын, креативті ойлайтын, көпшіл, әртүрлі әлеуметтік топтарда байланыса алатын адамдар қажет. Сондықтан соңғы жылдарда информатика сабағында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға көп көңіл бөліп келемін.

Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Функционалдық сауаттылықтың негізгі міндеті - мұғалім баланы оқыта отырып, оның еркіндігін, белсенділігін, шығармашылық тұрғыда ойлауын қалыптастырып және де баланың өз бетінше шешім қабылдауға дағдыландыру. Функционалдық сауаттылық компьютерлік, ақпараттық, коммуникативті, экономикалық, азаматтық, қоғамдық-саяси, тілдік, тұрмыстық және жалпы адами сауаттылықтан тұрады.

PISA халықаралық зерттеуінің нәтижелері бойынша Қазақстан функционалдық сауаттылық деңгейі бойынша дамыған елдерден артта. Өкінішке орай, біздің елде компьютерлік, ақпараттық және экономикалық сауаттылық деңгейі әлі де төмен. Сондықтан мен сабақтарымда осы салаларға ерекше мән беремін. Информатика сабағында мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру келесі негізгі міндеттерді шешу арқылы жүзеге асырылады:

- Оқушының әлеуетіне сәйкес келетін және жеке тұлғаның одан әрі өзін-өзі жетілдіру арқылы білім алу мүмкіндігін қамтамасыз ететін білім деңгейіне қол жеткізу;
- Білім алушылардың АКТ арқылы қабілеттерін жүзеге асырудағы шығармашылық әлеуметтік маңызды іс-әрекет тәжірибесін қалыптастыру;
- Білім алушылардың жеке қызығушылықтарын ескере отырып оқу-тәрбие процесінің саналы, тең құқылы, белсенді қатысушысы ретінде қалыптастыру.

Цифрлық технологиялар ғасырында функционалдық сауаттылық компьютерлік сауаттылықпен қатар дамып келеді, ол мыналарды қамтиды:

- компьютердің негізгі құрылғыларының мақсаты мен қолданушы сипаттамаларын білу;
- бағдарламалық қамтамасыз етудің негізгі түрлерін білу;
- пайдаланушы интерфейстерін білу.
- сәйкес бағдарламалық қамтамасыз етуді пайдалана отырып, әртүрлі ақпаратты іздеу, сақтау, өңдеу мүмкіндігі.

Қазіргі уақытта функционалдық сауаттылықты дамыту өте маңызды әрекеттердің бірі, өйткені көптеген мамандықтар қарапайым деректерді енгізуден бастап аппараттық және бағдарламалық

қамтамасыз етудің жаңа буындарын әзірлеуге дейін компьютерлік технологияларды қолданумен байланысты. Сабақтарында компьютерлік технологияны пән бойынша қосымша ақпарат көзі ретінде, әр оқушының жеке іс-әрекетінің аймағын кеңейту тәсілі ретінде пайдаланамын. Сонымен қатар, сабақ барысында жоғары сапалы материалмен қамтамасыз ету жылдамдығы артады.

Қазіргі уақытта қазіргі әлемдегі білімнің қарқынды өсуі мен оқу кезеңінде адамның оларды сіңіру мүмкіндіктерінің шектеулілігі арасында қарама-қайшылық туындады. Бұл қарама-қайшылық, ең алдымен, сауаттылықтың ерекше түрін - ақпараттық сауатты қалыптастыруға мәжбүр етеді, ол мыналарды қамтиды:

- Ақпаратты іздестіру, оны сыни тұрғыдан бағалау, дұрысын таңдау, оны пайдалану және жаңасын құру;

- Үнемі өзгеріп жатқан жаңа технологиялар әлемінде және ақпараттың шектеусіз өсуінде шарлау мүмкіндігі.

Бұл дағдылар ақпараттық технологиялар адам өміріне барған сайын еніп жатқан қазіргі қарқынды дамып келе жатқан ақпараттық қоғамда қажет. Бұл сабақта және компьютермен танысуда, ақпаратпен жұмыс істеу тәсілдерін меңгеруде, ол үшін сыни тұрғыдан ойлауды дамытуда, әр түрлі пәндер бойынша оқу міндеттерін шешуде компьютерлік технологияны қолдануда көрінеді.

Білім беру үдерісіне ақпараттық-коммуникациялық технологияларды ерте оқытуды енгізу (2021 жылы 1-сыныптан) да жалпы білім берудің жаңа мемлекеттік білім беру стандартының талаптарымен байланысты. Білім беру жүйесінің мақсаттарына сәйкес, «Информатика және ақпараттық технологиялар» пәндерінің ерекшеліктерін ескере отырып, қазіргі заманғы технологияларды меңгерген, жылдам өзгеретін ақпараттық әлемге бейімделе алатын оқушыларды дайындауды басты мақсат етіп қоюға болады. Осы мақсатқа сүйене отырып, практикалық жұмысты орындау арқылы жеке, шығармашылық, коммуникативті дағдыларды қалыптастыруға ықпал ету міндеті шешімін табады.

Сабақтарды дайындау кезінде, атап айтқанда сабақ барысында функционалдық сауаттылықты дамытуда оқытудың белсенді формалары мен әдістерін және компьютерлік технологияны қолдануда тиімді педагогикалық идеяларды қолдану қажет. «Информатика сабақтарында оқытудың белсенді формалары мен әдістерін қолдану» тәжірибесінің өзектілігі осында.

Белсенді формалар мен оқыту әдістері - бұл оқу материалын меңгеру процесінде оқушыларды белсенді ойлауға және практикаға ынталандыратын әдістер. Белсенді оқыту оқушылардың ішкі – топтық және топаралық белсенділігін, іс-әрекет бағытын (ынтасын) қамтиды. Белсенді оқыту оқушылардың белсенділігін (физикалық, әлеуметтік, когнитивтік) дамытуға, инициативасын қалыптастыруға (әрекеттерді бағдарлау), практикалық тәжірибе жүргізуге, кері байланыс беруге және топпен жұмыс істеу дағдыларын меңгеруге көмектеседі.

Қазіргі жағдайда функционалдық сауаттылықты дамытудың көптеген әдістері мен тәсілдері бар:

Мәселелік оқыту әдісі (жаңа материалды баяндау мәселелік жағдайды құру арқылы жүзеге асатын әдіс);

«Идеялар қоржыны» әдісі (сабақтың бастапқы кезеңінде, олардың тәжірибесі мен білімін жаңартқанда оқушылардың жеке және топтық жұмыстарын ұйымдастыру әдісі);

«Қатені тап» әдісі (оқушылардың назарын белсендіретін әмбебап әдістеме. Мұғалім оқушыларға қателердің белгісіз саны бар ақпаратты ұсынады. Оқушылар топта, жұпта немесе жеке-жеке қатені іздейді, пікірлеседі);

Зерттеу әдісі (практикалық есептерді шешуге бағытталған, жүзеге асыру нәтижесі - нақты пайдалы объект, модель және т.б. болып табылады. Мұғалім бақылау түрінде өз бетінше зерттеу жүргізуді, нәтижелерді берілген формада жазуды, қорғауды өткізуді ұсынады);

Case study (білім алушыларға шешім қабылдауға және қабылданған шешімдер үшін жауапкершілікті алуға мүмкіндік беретін әдіс);

Жобалық әдіс (негізінен информатика сабағында жобалық әдістерді қолдану барысында бұл мектеп оқушыларының танымдық дағдыларын қалыптастыру, өз бетінше іс-әрекет тізбегін құру, технологияларды пайдалана отырып, ақпараттық кеңістікте шарлау, сыни тұрғыдан ойлауды дамыту).

Осылайша, сабақта оқытудың белсенді түрлерін қолдану оқушылардың өз бетінше ойлау, талдау, материалды таңдау, жаңа жағдайда бағдарлау, өмір сүру кеңістігіндегі практикалық мәселелерді шешуде жұмыс істеу тәсілдерін табу дағдыларын дамытуға қажетті жағдай жасайды, бұл мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығының құзыреттілігін қалыптастыруға ықпал етеді.

Түркістан облысы, Жетісай ауданы
«Мырзақадыр Нұрбаев атындағы №58 жалпы білім беретін мектеп» коммуналдық мемлекеттік
мекемесінің директоры
Алиева Рабиға Ержанқызы

БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН БАҒАЛАУ - БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНІҢ ТИІМДІЛІГІН АНЫҚТАУ

Аннотация: Бұл мақалада білім беру сапасын бағалау процесінің маңыздылығы мен оның білім беру жүйесінің тиімділігін арттырудағы рөлі жан-жақты қарастырылады. Білім беру сапасын бағалаудың негізгі мақсаттары, әдістері мен тәсілдері сипатталып, оның оқу үдерісінің сапасына, оқушылардың даму деңгейіне және педагогтардың кәсіби қызметіне ықпалы талданады. Сонымен қатар, заманауи білім беру жүйесінде бағалау критерийлерінің ғылыми негізделген болуының қажеттілігіне ерекше назар аударылады. Мақалада білім беру сапасын бағалауды жақсарту үшін ұсыныстар беріліп, осы үдерісті жетілдіру жолдары анықталады.

Кілт сөздер білім беру сапасы, бағалау әдістері, тиімділік, оқу үдерісі, оқушылардың жетістіктері, педагогикалық шеберлік, білім беру жүйесінің даму стратегиясы.

Білім беру сапасын бағалау – бұл кез келген білім беру жүйесінің негізгі компоненттерінің бірі, ол оқу үдерісінің тиімділігін және оның қоғамның қажеттіліктеріне сәйкестігін анықтауға бағытталған. Бұл үдеріс білім алушылардың жетістіктерін өлшеу ғана емес, сондай-ақ білім беру мекемелерінің жұмысын, оқыту әдістерін және білім беру бағдарламаларының нәтижелілігін бағалауды қамтиды. Білім беру сапасын бағалау арқылы жүйелі түрде кемшіліктерді анықтап, оларды жоюдың тиімді жолдарын әзірлеуге мүмкіндік туады.

Сапаны бағалау, ең алдымен, білім беру мақсаттары мен міндеттерінің дұрыс қойылуынан басталады. Қазіргі заманғы білім беру жүйесі тек білім мен дағды берумен шектелмей, оқушылардың сыни ойлау қабілетін, шығармашылық және практикалық дағдыларын қалыптастыруды мақсат етеді. Сондықтан білім беру сапасын бағалау тек дәстүрлі емтихандар мен тестілеулермен шектелмеуі тиіс. Ол оқушылардың барлық қырларын қамтуы керек, соның ішінде олардың жеке даму деңгейі, әлеуметтік және эмоционалдық дағдылары, азаматтық жауапкершілігі.

Бағалау әдістері мен құралдарының әртүрлілігі білім беру сапасын объективті бағалауға мүмкіндік береді. Қазіргі таңда қолданылатын әдістердің бірі – формативті және суммативті бағалауды үйлестіру. Формативті бағалау оқу үдерісі барысында оқушылардың жетістіктерін бақылауға және оларға уақытылы кері байланыс беруге бағытталған, ал суммативті бағалау оқу жылының немесе белгілі бір кезеңнің соңындағы нәтижелерді анықтайды. Осы әдістерді тиімді үйлестіре отырып, оқушылардың білім деңгейін терең және жан-жақты зерттеуге болады.

Білім беру сапасын бағалаудың тағы бір маңызды аспектісі – оқушылардың өздігінен білім алу қабілетін бағалау. Қазіргі заманғы әлемде ақпараттың үлкен ағынына байланысты оқушылардың қажетті білімді өз бетінше іздеу, талдау және қолдану қабілеті ерекше маңызды. Бұл орайда, жобалық жұмыстарды бағалау, ғылыми-зерттеу тапсырмалары мен портфолиоларды талдау сияқты әдістерді қолдану өзекті.

Бағалау үдерісінің әділдігі мен объективтілігі білім беру сапасын арттырудағы маңызды фактор болып табылады. Мұнда бағалау критерийлерінің нақты, түсінікті және ғылыми негізделген болуы

маңызды. Бағалау үдерісіне тек мұғалімдер мен мектеп әкімшілігі ғана емес, сонымен қатар ата-аналар мен оқушылардың өздері де қатысуы тиіс. Ашықтық пен айқындық бағалаудың сенімділігін қамтамасыз етеді және оқу үдерісінің барлық қатысушыларына мотивация береді.

Педагогикалық шеберлікті бағалау – білім беру сапасын бағалаудың ажырамас бөлігі. Мұғалімдердің кәсіби біліктілігін, олардың оқыту әдістемесін және оқушылармен қарым-қатынасын бағалау педагогтардың үнемі даму қажеттілігін айқындайды. Мұнда мұғалімдердің портфолиосын талдау, сабақты бақылау және олардың кәсіби жетістіктерін сараптау сияқты әдістерді қолдану ұсынылады.

Сонымен қатар, білім беру сапасын бағалауда халықаралық тәжірибені қолдану маңызды. Әлемдік деңгейде білім беру сапасын бағалаудың түрлі жүйелері бар, олардың ішінде PISA, TIMSS, PIRLS сияқты халықаралық зерттеулер ерекше орын алады. Бұл зерттеулер білім беру жүйесінің мықты және әлсіз жақтарын анықтап, оны жақсарту үшін тиімді шешімдер ұсынуға мүмкіндік береді.

Білім беру сапасын бағалауды жетілдіру үшін барлық деңгейдегі білім беру мекемелерінің бірлескен іс-әрекеті қажет. Жергілікті және мемлекеттік деңгейдегі білім беру органдарының, мектеп әкімшіліктерінің, мұғалімдердің, ата-аналар мен оқушылардың өзара үйлесімді ынтымақтастығы бұл үдерістің табыстылығын қамтамасыз етеді.

Өзара әрекеттестік – табиғаттағы да, қоғамдағы да құбылыстардың дамуының, өзара өзгеруінің, әрбір буынды жаңа сапалық жағдайға әкелетін әмбебап формасы. Өзара әрекеттестіктің негізгі көрсеткіштері қарастырылады: өзара білім, өзара түсіністік, өзара қарым-қатынас, өзара іс-әрекет, өзара әсер ету.

Ата-аналар мен оқушылардың мектеп қызметінің барлық бағыттарына қатысуын көздейтін тең субъект ретінде мұғалімдердің, ата-аналар мен оқушылардың бірлескен қызметін кешенді ұйымдастыру мүмкіндігі бар. Мұндай ұйымдастырудың бір жолы-ұзақ мерзімді серіктестік деңгейінде білім беру процесіне қатысушылардың барлығының бірлескен қызметін ұйымдастыруға мүмкіндік беретін жаңа мектепшілік құрылым ретінде ашық білім беру зертханасын құру.

Білім беру зертханасы қызметінің мақсаты-педагогикалық ұжымның, оқушылар мен олардың ата-аналарының мектептің білім беру кеңістігін құру және, сайып келгенде, мектепте білім беру сапасын арттыру жөніндегі бірлескен қызметін үйлестіру.

Білім беру зертхананың ұсынылған моделі мектептің бірлескен қызметінің дәстүрлі нысандары мен әдістерін жоққа шығармайды. Сонымен, бөлімдердің жұмысына қатысатын ата-аналар мектептің немесе сыныптардың ата-аналар комитетінің (кеңесінің) мүшелері бола алады, сондай-ақ қамқоршылық кеңеске кіре алады. Аталған бөлімдер дәстүрлі бағыттарда да жұмыс істейді. Ата-аналардың білім беру зертхана қызметі арқылы педагогикалық ұжыммен және балалармен өзара әрекеттесуі бұрын көрсетілген. Ата-аналарды оқытумен екі бөлім айналысады: ғылыми-әдістемелік бөлім және қоғаммен байланыс бөлімі (олардың біріншісінің функцияларына дәрістерге материалдар әзірлеу, конференциялар, дөңгелек үстелдер ұйымдастыру, жеке консультациялар тақырыптары және т.б. кіреді, ал қоғаммен байланыс бөлімі ата-аналарға ақпарат жеткізу нысандары мен кері байланыс әдістерін әзірлейді).

Олардың қызметі мониторинг бөлімінің зерттеулері негізінде жүзеге асырылады, ол сауалнама жүргізу арқылы ата-аналардың мектеп қызметі туралы пікірлерін, отбасы мен мектептің өзара әрекеттесу мәселелерін (ата-аналардың пікірі бойынша), ата-аналардың әртүрлі білім беру қызметтеріне қажеттіліктерін және т. б. анықтайды.

Білім беру процесіне қатысушылардың бірлескен қызметі құрылуы тиіс ашық білім беру зертханасының жұмыс істеуінің негізгі қағидаттары:

1) ашықтық (білім беру процесіне барлық қатысушылармен талқылау және зертхана қызметкерлерінің барлық жұмыс жоспарларын, бағдарламаларын келісуі, зертхананың барлық құрылымдарының қызметі туралы есеп) болып табылады;

2) қолжетімділік (ата-аналарға және барлық мүдделі тұлғаларға зертхананың және тұтастай алғанда бүкіл мектептің қызметі туралы баспа органы арқылы мектеп газеті, сайты арқылы, Интернет-технологияларды қоса алғанда, әртүрлі құралдармен хабарлау);

3) еріктілік (тек өз мүдделеріне, қажеттіліктеріне, құзыретіне негізделген ерікті қатысу);

4) әріптестік;

5) ұзақ мерзімді серіктестік.

Осылайша, ашық білім беру зертханасын құру және оның жұмыс істеуі арқылы мұғалімдердің, ата-аналар мен оқушылардың бірлескен іс-әрекетін ұйымдастыру осындай іс-әрекеттің барлық аспектілерін

қамтуға, ата-аналар мен оқушыларды мектептің оқу және оқудан тыс қызметіндегі серіктестік деңгейінде өзара іс-қимылға тартуға мүмкіндік беретінін көреміз. Мұндай ұйым оқыту сапасын арттырудың сәттілік факторы болып табылады, өйткені бұл жағдайда ата-аналар қоғамы мектептің қызметін қолдайды, ата-аналар мен оқушылардың білім беру процесінің сапасына қанағаттануы артады.

Сонымен қатар, заманауи технологияларды қолдану білім беру сапасын бағалауды жаңа деңгейге шығаруға мүмкіндік береді. Электронды тестілеу, оқушылардың оқу үлгерімін автоматтандырылған бақылау жүйелері, аналитикалық құралдар мен платформалар – мұның бәрі бағалау үдерісін оңтайландыруға және оның тиімділігін арттыруға септігін тигізеді.

Қорытындылай келе, білім беру сапасын бағалау – бұл үздіксіз және көпқырлы үдеріс, ол білім беру жүйесінің барлық аспектілерін қамтуы тиіс. Бұл үдерістің басты мақсаты – білім беру жүйесінің тиімділігін арттыру және оқушылардың жеке даму әлеуетін толықтай ашуға ықпал ету. Сондықтан білім беру сапасын бағалауға ерекше мән беру және оны жетілдіру – заманауи білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі.

**Ақтөбе облысы, Ырғыз ауданы
ЖСШ Дастан -2016 “Нұр” бөбекжай-балабақшасы
Тәрбиеші
Шынарбаева Бибізада Оразғалиқызы**

БАЛАБАҚШАДАҒЫ ОҚУ ҮРДСІНДЕ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Аннотация.

Бұл мақалада балабақшадағы білім беруде заманауи педагогикалық технологияларды қолдану қарастырылған. Білім беру ландшафтының дамуы жалғасуда, кішкентай балалардың оқу тәжірибесін жақсартатын инновациялық тәсілдерді енгізу өте маңызды. Заманауи педагогикалық технологиялар балалардың танымдық, әлеуметтік және эмоционалдық дамуына ықпал ете отырып, оларды қызықтыру және ынталандыру мүмкіндіктерін ұсынады. Бұл мақалада балабақшада заманауи педагогикалық технологияларды қолданудың артықшылықтары, қиындықтары және озық тәжірибелері талқыланады. Технологияны жас ерекшеліктеріне сәйкес және мақсатты түрде біріктіру арқылы педагогтар балаларды цифрлық дәуірге дайындайтын динамикалық оқу ортасын құра алады.

Түйін сөздер: заманауи педагогикалық технологиялар, балабақшадағы тәрбие, ерте балалық шак, оқу тәжірибесі, когнитивті даму

Кіріспе.

Балабақшадағы білім балалардың өмір бойы білім алу сапарының маңызды негізі болып табылады. Соңғы жылдары балабақша сыныптарында заманауи педагогикалық технологияларды кіріктіруге үлкен көңіл бөлінуде. Бұл технологиялар оқу тәжірибесін арттыруға және балалардың жан-жақты дамуына қолдау көрсетуге бірегей мүмкіндіктер береді. Бұл мақала балабақшадағы білім беруде заманауи педагогикалық технологияларды пайдалануды зерттеуге, оларды енгізуге байланысты артықшылықтарды, қиындықтарды және озық тәжірибелерді талқылауға бағытталған.

Балабақшадағы білім беруде заманауи педагогикалық технологияларды кіріктіру түрлі жеңілдіктер береді. Біріншіден, технология жас оқушылар арасында белсенділік пен мотивацияны арттыра алады.

Интерактивті білім беру қолданбалары, сандық әңгімелер платформалары және мультимедиялық ресурстар балалардың назарын аударып, оқу процесін қызықтырақ және ынталандырады.

Екіншіден, қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар жекелей оқытуға, бейімделетін бағдарламалық жасақтама және білім беру ойындары балалардың жеке қажеттіліктері мен үлгеріміне қарай мазмұнды реттей отырып, сараланған оқытуға мүмкіндік береді. Бұл жекелендірілген тәсіл әр баланың бірегей оқу қарқыны мен стилін қолдайды, олардың жалпы дамуына ықпал етеді.

Балабақшада бүлдіршіндерді тәрбиелеу мен оқытуда мультимедиялық технологияларды қолдану сабақты ұйымдастырудың әртүрлі әдістері мен технологияларын қолдануды талап етеді. Мультимедиа ақпаратты әртүрлі формада ұсынуға және динамикалық бейнелерді жасауға, көру және есту органдары арқылы оны қабылдау және елестету мүмкіндігін береді. Білім берудің заманауи мультимедиялық технологиялары дәстүрлі технологияларға қарағанда ақпаратты бейне, дыбыс және іс-әрекет түрінде көрсетеді. Ақпарат нақты әрекеттерге, реакцияларға негізделгендіктен балаларды сабақта белсендірек және мұқият болуға үйретеді. Өйткені әрбір ұсынылған ақпарат олардың қатысуы мен әрекеттері арқылы жасалады. Мультимедиялық технология – теориялық, практикалық, көрнекі, ақпараттық, білім беру және бақылау бөліктерін біріктіру арқылы оқушыларға оң және тиімді әсер ететін құрал.

Сонымен қатар технология шығармашылық пен сыни ойлау дағдыларын дамытады. Кодтау платформалары мен креативті қолданбалар сияқты сандық құралдар балаларды қиялды тәсілдермен зерттеуге, эксперимент жасауға және мәселені шешуге шақырады. Бұл тәжірибелер олардың шығармашылық қабілетін, логикалық ойлауын, сыни тұрғыдан ойлау қабілетін ерте жастан дамытады.

Балабақшадағы білім берудегі заманауи технологияларды кіріктіру көптеген артықшылықтар бергенімен, қиындықтарды да тудырады. Туындайтын негізгі мәселе - жасына сәйкес және мағыналы пайдалануды қамтамасыз ету. Технология ерте жастағы балаларды оқытудың дәстүрлі тәжірибесін алмастырмай, толықтырып, жақсартуы керек. Біртұтас дамуды қолдау үшін практикалық әрекеттер, әлеуметтік өзара әрекеттесу және цифрлық қатысу арасындағы тепе-теңдікті сақтау өте маңызды.

Тағы бір мәселе экран уақытына және оның жас балаларға ықтимал әсеріне қатысты мәселелерді шешу болып табылады. Педагогтар мен ата-аналар технологияны пайдалану мен дамуға сәйкес келетін басқа іс-әрекеттер арасындағы салауатты тепе-теңдікті қамтамасыз ету үшін нұсқаулар мен уақыт шектеулерін белгілеуі керек.

Балабақшада білім беруде заманауи технологияларды тиімді пайдалану үшін бірнеше озық тәжірибені қолдану қажет. Біріншіден, мақсатты интеграцияның болуы маңызды. Педагогтар нақты оқу мақсаттарын анықтауы және сол мақсаттарға сәйкес келетін технологиялық құралдарды таңдауы керек. Технология орталық назар аудару емес, оқу тәжірибесін қолдау және жақсарту құралы ретінде пайдаланылуы керек.

Екіншіден, теңгерімді көзқарастың болуы. Балабақша топтары практикалық әрекеттерді, топтық өзара әрекеттесуді және цифрлық қатысуды қоса алғанда, әртүрлі оқу тәжірибесін қамтамасыз етуі керек. Технология әлеуметтік қарым-қатынасты немесе шығармашылық ойынды алмастырмауы, керісінше оқу мүмкіндіктерін толықтырып, кеңейтуі керек.

Сонымен қатар педагогтардың кәсіби дамуы олардың заманауи технологияларды тиімді енгізу үшін қажетті дағдылар мен білімге ие болуын қамтамасыз ету үшін өте маңызды. Үздіксіз оқыту және әріптестермен бірлесіп жұмыс істеу озық тәжірибемен алмасуды жеңілдетіп, балабақша сыныптарында технологияны жауапты және тиімді пайдалануды қамтамасыз етеді.

Қорытынды.

Балабақшадағы білім беруде заманауи технологияларды пайдалану белсенділікті арттыру, жекелендірілген оқыту және маңызды цифрлық дағдыларды дамыту сияқты көптеген артықшылықтарды ұсына алады. Дегенмен, тәрбиешілер теңдестірілген тәсілді сақтау және экран уақытына қатысты мәселелерді шешу сияқты интеграцияға байланысты қиындықтарды шешуі керек. Технологияны ойластырылған түрде біріктіру, сәйкес нұсқауларды белгілеу және практикалық әрекеттер мен әлеуметтік өзара әрекеттестікке басымдық беру арқылы педагогтар жан-жақты дамуды қолдау және жас оқушыларды цифрлық дәуірге дайындау үшін заманауи технологиялардың күшін пайдалана алады.

**Ақтөбе облысы, Ырғыз ауданы
ЖСШ Дастан -2016 “Нұр” бөбекжай-балабақшасы
Тәрбиеші
Құдайбергенова Құралай Жарқынбайқызы**

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУЫҒА ҮШІН АУЫЗЕКІ ХАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ПАЙДАЛАНУ

Халықтың ауызекі шығармашылығы – адамды тәрбиелеудің, оны жан-жақты дамытудың тиімді құралдарының бірі. Ауызекі халық шығармашылығының адам бойындағы игі бастаманы оятатын ғажайып қасиеті бар. Балалармен жұмыста ауызекі халық өнерін пайдалану балалардың сөйлеуін, ойлауын дамытуға, мінез-құлық мотивациясына, тұлғааралық қарым-қатынаста жағымды адамгершілік тәжірибе жинақтауға ерекше жағдай жасайды.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту үшін мектеп жасына дейінгі мекемеде ауызекі халық шығармашылығын пайдалану мүмкіндігі шығармалардың мазмұны мен формаларының ерекшеліктеріне, олармен танысу сипатына және мектеп жасына дейінгі балалар сөйлеу тілін дамытуға байланысты.

Сөйлеуімізде эпитеттер, салыстырулар, көркем сөз тіркестерінің болмауы сөйлеу жүйесінің кедейленуіне жол ашады, оны мәнерсіз, жалықтырғыш, бір сарынды, ұнамсыз етеді. Сөзде жарықтық пен әдемілік болмаса, сөйлеу өшеді. Ол үшін халық ауыз әдебиетінің барлық түрлерін (ертегілер, әндер, мақал-мәтелдер, нақыл сөздер, т.б.) кеңінен пайдалану қажет. Қазақ фольклорының жанрларын пайдалану сөйлеу тілін дамытуға ықпал етіп қана қоймайды, патриоттық сезімге, Отанға деген сүйіспеншілікке тәрбиелейді.

Ауызекі халық шығармашылығын оқытудың заманауи әдістерімен қатар қолданса, баланың сөйлеу тілі жақсарып, балалардың танымдық, коммуникативтік қабілеті жоғарылайтыны анық.

Мектеп жасына дейінгі балалар үшін ауызекі халық шығармашылығымен танысу «кіші фольклорлық формалардан» - балалар тақпақтарынан, санамақтық шумақтардан, шағын ертегілерден басталады. Олар балалардың сөйлеуінің дамуына әсер етеді:

- сөздік қорын молайту
- артикуляциялық аппаратты дамыту;
- фонематикалық хабардарлық.

Бүгін біз қазақ халқының ауызекі халық өнері – шешендік өнер туралы, оның мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытуға әсері туралы айтатын боламыз.

Қазақ – сөз қадірін өз қадірім деп білген, кеңдігін де, елдігін де, кемеңгерлігі мен көсемдігін де сөзге сыйғызған халық. Қазақ халқында сөздің орны ерекше. Бітпес даудың, бәтуәсіз шудың кесімі де, шешімі де сөз болған. Тұла бойдың тылсым сырын сыртқа жаяр, лып еткен сезім, терең ақыл, кемел ой, арман-мұрат, мұң мен сыр – бәрі сыйған сиқыр сөздің бағасын біреу білсе, қазақтай-ақ білсін. Қазақ халқы – қасиетті сөзді қастерлеп, аузынан тастамай өнеге — үлгі ретінде данышпандығын өлең өрнектерімен өрнектеп, терең мағыналы сөздермен зерлеп келе жатқан, басынан сөз асырмаған, ешкімге есе бермеген, бір ауыз сөзге тоқтаған данышпан халық. Шешендік сөздер қашанда халықтың қажетті мұрасы болып табылған. Сонымен бірге олар – тәрбие құралы. Қазақ елі қандай ауыр жағдайда өмір сүрмесін, өзінің би-шешендерінің сөзін жадында сақтап, жаттап айта жүруді, одан үлгі-өнеге алуды тоқтатқан емес. Шешендер мен билер әрқашан шындықты айтып, аз сөзге көп мағына сыйғызып, халықтың рухани

қажетін өтеп отырған. Шешендіктің негізгі қасиеті – айтылған ойға тапқыр, әрі жедел жауап қайтару, тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйінін айту.

Осыдан шешендік сөздердің терең оймен, шебер тілмен айтылған халық шығармашылығы, тапқырлық пен шешендікке үйрететін көркем сөз үлгісі екендігін аңғарамыз.

Халқымыздың өткен дәуірінде елі, жері үшін, халық қамы үшін қара қылды қақ жарып әділ билік айтқан билер, шешендер аз болмаған. “Тура биде туған жоқ, туғанды биде иман жоқ” деген қағиданы олар мықтап ұстанды. Би-шешендер тек қана қазақ халқына тән құбылыс. Сондықтан оған айрықша мән беруіміз керек. Шешендік сөздер қазақ ауыз әдебиетінің басқа түрлері сияқты ауызша шығып, ауызша таралған. Қазақ қашанда “Сөз тапқанға қолқа жоқ” деп орынды айтылған сөзге тоқтаған, бәтуаға келген. “Өнер алды –қызыл тіл” дей отырып, өнегелі сөздерді жаттаған. “Бас кеспек болса да, тіл кеспек жоқ” деп өзіне ажал төніп тұрғанда да, қас жауына айтатын қаймықпай, қорықпай айта білген. Халық түсінігінде шешеннің сөзі қыныптан суырылған қылыштай өткір, соқырға таяқ ұстатқандай анық, бойға қуат, көңілге медет болатындай терең мағыналы әрі көркем болуға тиіс.

Қазақтың шешендік өнерін тарихта, тарихи аңыздарда есімдері, сөздері сақталған Майқы би мен Аяз биден бастаймыз. Абай мен Мәшһүр Жүсіп растаған «Түгел сөздің түбі – бір, түп атасы – Майқы би» дейтін нақыл да оны қазақ шешендерінің басы деуге дәлел бола алады. Қазақ шешендік өнерінің екінші кезеңі Асан қайғы мен Жиренше шешен есімдерімен байланысты. Жиреншенің Өз Жәнібектің «Дүниеде не өлмейді?» деген сұрағына берген

«Ағын судың өлгені–
Алты ай қыста қатқаны.
Асқар таудың өлгені–
Басын бұлттың жапқаны.
Ай мен күннің өлгені–
Еңкейіп барып батқаны.
Қара жердің өлгені–
Қар астында жатқаны.
Ажал деген атқан оқ,
Бір Алланың қақпаны.
Дүниеде не өлмейді?
Жақсының аты өлмейді,

Ғалымның хаты өлмейді», - деген ұтымды жауаптары және Қарашаш сұлумен әзілдесетін тапқырлық сөздері – нағыз шешендік сөздердің үлгілері.

Қазақ шешендік өнердің үшінші даму кезеңі – үш жүздің басын қосып бірегей хандық құрған Қасым, Тәуке хандарымен тұстас өмір сүрген Төле, Қазыбек, Әйтеке билер заманына сәйкес келеді.

Міне, осы орайда мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелейтін әрбір мекемеде әрбір тәрбиелік шарада шешендік сөздерді ұғындыру мақсатында түрлі әдіс-тәсілдер топтамасын үнемі қолдану қажет. Себебі қазіргі таңда үздіксіз білім беру еліміздің ертеңі, өсіп келе жатқан жас ұрпақ білімінің тереңдігімен өлшенеді. Қазақ халқының нағыз азаматын тәрбиелеп өсіру негіздерін қалыптастыратын тұңғыш мектеп - ол балабақша. Балабақша – барлық тәрбие мен білімнің ең алғашқы баспалдағы іспеттес. Мұндағы тәрбие мен білім балалардың табиғи мінезін, қабілетін ерте жастан дамытады. Бала – болашағымыз, бала – қуанышымыз. Ендеше мектепке дейінгі үздіксіз тәрбиемен, біліммен қамту өзіміздің басты мақсаттарымыздың бірі екенін қуана айта аламыз.

Абай атамыз: “Бала неғұрлым көп естіп, көп көрсе соғұрлым көп біледі деген сөз. Көз көруге тоймайды. “Көрмегенге көсеу таң” дегендей, көрмей білмейсің, көз көрмей сенбейсің. Бірақ көз көрмеген жерге сөз жеткізеді. Ол үшін біреуге қыздырып айт, жылатып айт, күлдіріп айт! Жел ессін, дария шалқысын, ой аунақшысын. Қанжардай қадап, оқтай тесіп, шындықты айт. Сөз – ойдың айнасы, құлақ – сөз анасы”, - деген. Қазақ халқының бізге егеменді мемлекет еліне дейін сақталған, бүгінгі күн кәдесіне толық жарайтын, озық үлгі-өнегелі, бай рухани мұралары төңірегінде ой толғап, халықтың дүниетаным, халықтық зердені көрсете отырып, ата-бабамыздың бала тәрбиелеудегі сан ғасырлық тарихы мен тұрмыс тіршілігіндегі игі тәжірибесін насихаттаудағы мақсатым – бүгінгі тәрбиеленушілердің ұлттық қазынаны білуге деген қызығушылығын арттыру.

Мектеп жасына дейінгі балаларды қазақ халқының мәдени құндылықтарымен мақсатты түрде таныстыру болашақ тұлға, еліміздің азаматы болып қалыптасуына игі ықпал ететінін атап өтеміз.

Біздің Қазақстан шетсіз-шексіз даласымен, тасты биік тауларымен, мөлдір өзендері мен көлдерімен, ұлан-ғайыр ормандары мен шөлдерімен көз тартады. Ал біздің балаларымыз осы табиғаттың сұлулығын түсіне ме, оған қол жеткізе ме, қазақ халқының салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын қолдап, дамыта ма, ол бізге, мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс істейтін педагогтерге тікелей байланысты.

**Павлодар облысы, Тереңкөл ауданы, Жаңақұрылыс ауылы
«Жаңақұрылыс жалпы негізгі мектебі» мемлекеттік мекемесі
Бастауыш сынып мұғалімі
Адильбаева Салтанат Сағадатқызы**

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КІТАП ОҚУ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Бастауыш сыныпта оқыту тұжырымдамасы аясында білім беру мақсатына үлкен өзгерістер енгізілді. Білім жүйесін игеруден әртүрлі мәселелерді шешу үшін білімді пайдалану, қажетті ақпаратты табу, оны жаңа білім мен технологияларды құру үшін түрлендіру қабілетін қалыптастыруға көшу тез жүзеге асырылуда. Бүгінгі таңда, яғни цифрландыру дәуірінде кітап оқу дағдысын дамытуға ерекше көңіл бөлінуде. Сонымен қатар, композициялық мәтіндерді оқуға баса назар аударылады: бұл бірнеше түрлі көздерден алынған ақпаратты түсіндіру және жалпылау қабілетін бағалауға мүмкіндік береді. Қазіргі мектептің басты міндеті-білім алушылардың оқу сауаттылығын қалыптастыру және дамыту.

Қазіргі уақытта мемлекет бастауыш сынып мұғалімдерінің алдына жаңа міндеттер қойып отыр. Басым мақсат-қызметтің әмбебап әдістерін игеруге негізделген баланың жеке басын дамыту. Білімді мұғалімнен оқушыға аударма арқылы берудің дәстүрлі тәсілі бүгінде өзекті емес, жүйелі іс-әрекет тәсілі білім берудің барлық деңгейлерінде оқытуда жетекші орынға айналады. Отандық білім беру стандартының негізінде құрылған пәндік бағдарламалар әмбебап оқу әрекеттерін дамыту және құзыреттілікті қалыптастыру идеясына негізделген. Осылайша оқу құзыреттілігін қалыптастыру басты мақсат ретінде алға қойылды. Бастауыш әдеби білім берудің жаңа мақсатын түсініп, оған жету жолдарын белгілеу үшін «оқу», «оқу әрекеті», «оқуға қызығушылық» анықтамаларының қалай түсінілетінін анықтауымыз керек.

Оқу-білімді байытудың сарқылмас көзі, баланың танымдық және сөйлеу қабілеттерін, оның шығармашылық күштерін дамытудың әмбебап тәсілі, адамгершілік қасиеттерді тәрбиелеудің және эстетикалық сезімдерді дамытудың қуатты құралы.

Оқу қызметі-бұл интеллектуалды-эмоционалды қызметтің тәуелсіз және маңызды түрі, ол өзін 3 кезеңнен тұратын күрделі құрылым ретінде көрсетеді: "оқуға дейін", "оқу процесі" және "оқудан кейін".

Оқырманның қызығушылығы - оқырманның кітапты немесе баспа туындысын оқуға деген таңдамалы оң көзқарасы, ол оның рухани қажеттіліктері мен оқырман психологиясының ерекшеліктеріне сәйкес келетін дәрежеде ол үшін маңыздылық пен эмоционалды тартымдылыққа ие болады. Басқаша айтқанда, бұл қоршаған ортаға байланысты қалыптасатын жеке қалауларына негізделген кітапты таңдау.

Білім берудің міндеті-оқушының өзі өзінің жеке уәжді іс – әрекетінде өмір мен өнерде кездесетін белгілі бір адамгершілік, жалпыадамзаттық мәдени үлгілерге сәйкес өз бейнесін жасауы. Осы себепті кітап оқудың мағынасын қайта бағалауда қиындықтар туындайды.

Қазіргі таңда "Ақпараттық технологиялар ғасыры" үстемдік етуде. Осыған байланысты көптеген алаңдаушылықтар пайда болады, бұл балалардың оқуының төмендеуіне әкеледі. Сондай-ақ, осы ғасырда баланың кітап оқуы күрт төмендейтінін атап өткен жөн, осылайша оқудың алғашқы жылдарында әртүрлі кітаптармен жүйелі және толыққанды қарым-қатынас бұзылады. Осы таңда сұрақ туындайды: бастауыш сынып оқушыларының кітап оқуға деген қызығушылығын қалай арттыруға болады?

Әдеби білім берудің бастапқы кезеңіндегі балаға қойылатын талаптар негізінен баланың жеке дамуына емес, біліміне, дағдыларына бағытталған. Сондықтан оқу процесіне қызығушылықты дамытуға бағытталған оқу іс-әрекетінде бастауыш сынып оқушыларының ерекшеліктерін ескеру қажет. Ең алдымен, дәл осы жаста – бастауыш сынып жасында – алған білімі өмір бойы қалады, олардың жадында берік сақталады. Сондықтан бұл мәселеге жауапкершілікпен қарау керек, балалардың барлық ерекшеліктерін ескеру керек.

Оқушылар үшін оқуда ойын-сауық маңызды екенін есте ұстаған жөн. Шығармаларда өткір, әсерлі және есте қаларлық сюжет, сондай-ақ қызықты кейіпкерлер болуы керек. Көкжиекке таң қалдыратын оқиғалар әсер етеді. Әдетте, таңдану қызығушылықты тудырады. Бала өмірге қызығушылық таныта бастайды, осылайша дүниетаным кеңейеді. Бастауыш сынып оқырмандарының тағы бір ерекшелігі-өнер әлемі мен шынайы әлемді салыстыру. Балаларға баланың өзін елестете алатын бейнесі қажет екенін ескеру қажет. Басқаша айтқанда, кейіпкердің рөлін қабылдау.

Оқуға деген қызығушылықты арттырудың мысалы ретінде әдеби ойындарды қарастыруға болады. Балаларға эмоциялар, көңілділік маңызды. Әдеби ойындарды сабақ кезінде қолдануға болады. Ойындар әртүрлі: викториналар, жұмбақтар, ұғымдарды игеруге арналған ойындар, ой-өрісті кеңейту, сонымен қатар мұғалім мен балалар жасаған және ұсынған ойындар. Балаларға өз идеяларын жасауға, қолдауға, мақұлдауға мүмкіндік беру керек. Бұл сонымен қатар балаға өзін сенімді сезінуге, қиял мен логиканы жақсартуға көмектеседі. Сондай-ақ, заманауи технологиялардың арқасында сабақтарда демонстрацияларды қолдануды көздейтін көрнекі оқыту әдісін жүзеге асыруға болады. Тіпті оның мысалында визуалды жады ұзақ уақыт сақталатынын байқауға болады.

Сонымен, балаларда кітапқа деген қызығушылығын қалыптастыру үшін мыналарды қарастыруға болады:

1) Жобалар. Бұл әдіс балаға өзінің шығармашылық қабілеттерін көрсетуге мүмкіндік береді. Мұғаліммен бірлескен жұмыс ретінде бұл әдіс қарым-қатынасты жақсартуға көмектеседі, сенімділік артады. Баланың мотивациясы қалыптасады. Сонымен қатар, балалар оқыған кітаптарын, олардың авторларын жазатын оқу күнделіктерін жатқызуға болады.

2) Сыныптан тыс іс-шаралар. Әдеби іс-шаралардың арқасында зияткерлік, адамгершілік және ерік-жігер қасиеттері дамиды. Бала көкжиегін кеңейтеді.

3) Мұғалімнің кітапханашымен бірлескен жұмысы. Мұғалім кітапханашымен бірге түрлі жобалар, үйірмелер ұйымдастыра алады.

Осылайша, қазіргі бастауыш сынып оқушыларының кітапқа оқуға деген қызығушылығын қалыптастыру бойынша жұмыс пәндік дағдыларды тиімді жетілдіріп қана қоймай, сыни ойлау дағдылары мен әмбебап оқу әрекеттерін дамытуға ықпал ететінін көреміз. Кітап оқу дағдысын қалыптастыру әдістерін қолдану сөздік қорын байытуға, оқушылардың сөйлеу жадын жаттықтыруға, өз пікірін білдіру қабілетін дамытуға ықпал етеді.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Образовательная система «Школа 2100». Педагогика здравого смысла / под ред. А. А. Леонтьева. М.: Баласс, 2013. С. 35;
2. Куропятник И.В. Чтение как стратегически важная компетентность для молодых людей // Педагогическая мастерская. Все для учителя, 2012. № 6;
3. Формирование универсальных учебных действий в основной школе: от действия к мысли. Система заданий: пособие для учителя / под ред. А.Г. Асмолова. 2-е изд. М.: Просвещение, 2011. 159 с.;
4. Цукерман Г.А. Оценка читательской грамотности. РАО: Москва, 2010.